1 (2000) ISSN 1582 – 0661

Studia Theologica Transylvaniensia

A GYULAFEHÉRVÁRI RÓMAI KATOLIKUS HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA
TEOLÓGIAI FOLYÓIRATA

TARTALOM

MARTON JÓZSEF
Mit mond nekünk Márton Áron, a fiatal püspök?

ÁGOSTON FERENC
A II. vatikáni zsinat hatásai Erdélyben

ANGELO SCOLA
Menschliche Freiheit und Wahrheit im Ausgang der Enzyklika *FIDES ET RATIO*

SZÉKELY DÉNES
Korunk új vallásai

KEREKES LÁSZLÓ
Egyházi rendelkezések kánoni jelentősége

HOLLÓ LÁSZLÓ
Az Egyház társadalmi tanítása a kisebbségek szolgálatában

NAGY JÓZSEF
Szentírás az igehirdetésben

OLÁH ZOLTÁN
JHWH nevének megszentelése Izrael üdvösségének alapja

1

Alba Iulia – Gyulafehérvár
2000

Studia Theologica Transylvaniensia 1 (2000) – ISSN 1582 – 0661
A GYULAFEHÉRVÁRI RÓMAI KATOLIKUS HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA
Teológiai Folyóirata

Főszerkesztő: Marton József

Felelős szerkesztő: Ágoston Ferenc

Lektorálta: Walter Ilona SSS

Szerkesztőbizottság: Székely Dénes, Peter Jäger, Molnár Lajos, Nagy József, Kerekes László, P. Szőcs E. László SJ, Schönberger Jenő, Jenei János, Fejér Lajos, Oláh Zoltán, Tófalvi Géza,

Nyomdai előkészítés: Kerekes László

A szerkesztőség címe:
Institutul Teologic Romano-Catolic
RO – 2500 – Alba-Iulia
Str. Gabriel Bethlen Nr. 3
Tel: 058 – 811 688; Fax: 058 – 816 192
E-mail: sis@apulum.ro

Megrendelhető a szerkesztőség címén!

© RÓMAI KATOLIKUS HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA – GYULAFEHÉRVÁR

Készült a Státus Nyomdában, Madéfalván
Tf: 094/593.324, Tf/fax: 066/110486

TARTALOM – SUMAR

JAKUBINYI GYÖRGY
A Studia Theologica Transylvaniensia köszöntése
Cuvânt înainte.....3

MARTON JÓZSEF
Mit mond nekünk Márton Áron, a fiatal püspök?
Ce spune nouă tânărului episcop, Márton Áron?.....5

ÁGOSTON FERENC
A II. vatikáni zsinat hatásai Erdélyben
Efectele Conciliului Ecumenic Vatican II în Transilvania.....47

ANGELO SCOLA
Menschliche Freiheit und Wahrheit im Ausgang der Enzyklika *FIDES ET RATIO*
Libertatea omului şi adevărul în enciclica FIDES et RATIO.....67

SZÉKELY DÉNES
Korunk új vallásai
Noile religii ale epocii noastre..... 92

KEREKES LÁSZLÓ
Egyházi rendelkezések kánoni jelentősége
Importanța canonică a decretelor bisericeşti.....103

HOLLÓ LÁSZLÓ
Az Egyház társadalmi tanítása a kisebbségek szolgálatában
Învățătura socială a Bisericii în slujba minorităților.....123

NAGY JÓZSEF
Szentírás az igehirdetésben
Sfânta Scriptură în propovăduirea Evangheliei.....137

OLÁH ZOLTÁN
JHWH nevének megszentelése Izrael üdvösségének alapja
Sfințirea numelui lui JHWH fundamentul mântuirii lui Israel.....150

Szemle
Panoramă.....171

INHALT – SOMARIO

JAKUBINYI GYÖRGY
Wort an die Leser der Studia Theologica Transilvaniensia
Saluto dell'apparizione della rivista Studia Theologica Transylvaniensia.....3

MARTON JÓZSEF
Was sagt uns Márton Áron, der junge Bischof?
Che ci dice il giovane vescovo Márton Áron?.....5

ÁGOSTON FERENC
Die Wirkung des Zweiten Vaticanums in Transilvanien (Siebenbürgen)
Gli effetti del Concilio Vaticano II. in Transylvania.....47

ANGELO SCOLA
Menschliche Freiheit und Wahrheit im Ausgang der Enzyklika *FIDES ET RATIO*
La libertà umana e la verità nell'Enciclica FIDES ET RATIO.....67

SZÉKELY DÉNES
Die neue Religionen unserer Zeit
Le nuove religioni della nostra età.....92

KEREKES LÁSZLÓ
Die kanonische Bedeutung der kirchlichen Anordnungen
L'importanza canonica delle disposizioni ecclesiali.....103

HOLLÓ LÁSZLÓ
Die soziale Lehre der Kirche im Dienste der Minderheiten
La dottrina sociale della Chiesa nel servizio delle minoranze nazionali.....123

NAGY JÓZSEF
Die Heilige Schrift in der Verkündigung des Wortes
La Sacra Scrittura nella predicazione.....137

OLÁH ZOLTÁN
Die Verehrung des Namens JHWH als Fundament der Erlösung Israels
La santificazione del nome di JHWH è il fondamento della salvezza di Israele
(Le caratteristiche di Ez 36,22-23 nella teologia sulla nuova alleanza).....150

Rundschau
Rivista dei libri.....171

A *Studia Theologica Transylvaniensia* köszöntése

A Gyulafehervári Római Katolikus Hittudományi Főiskola gyakorlatilag az erdélyi négy római katolikus egyházmegye közös papneveldéje. Tudományos jellegét növelte az affiliació: 1996 óta a Hittudományi Főiskola négyéves teológiai képzése (III-VI. év) a római pápai Lateráni Egyetem Hittudományi Karának vidéki részlege. A Hittudományi Főiskolán az oktatás csak egy részét teszi ki a tevékenységnek. Éppen olyan fontos a „tudományos műhely" is: tanárok és növendékek kutatómunkát is végeznek. Ennek eredményeit hozzáférhetővé kell tenni a külvilág számára is. A most induló hittudományi folyóirat, *a Studia Theologica Transylvaniensia* ezt a célt szolgálja.

A folyóirat címét elemezve a „*Studia*" szón kezdem. Latin szó: törekvést, tanulmányt jelent. A szóban benne van a lényeg is: aki tudománnyal foglalkozik, az törekvő. Igyekezet nélkül nem lehet tudományos tanulmányokat folytatni. Ezért az „egyetemista" latin neve is *studens* vagyis *törekvő.* Törekedni viszont csak meghatározott célra lehet. Ezt a célt fejezi ki a *Studia* főnév mellé rendelt két jelző.

A cím második szava „*Theologica*" a bölcselet és a nyelvészet szerint meghatározza a Studia szó jellegét (species). Hittudományi tanulmányokról van szó. A *teológia* ugyanis görögül Istenről szóló beszédet jelent. A teológus cím éppen ezért nagyon is kitüntető. A Keleti Egyház csak három Szentnek adja meg ezt a címet. Az első maga Szent János apostol és evangélista. A Hittudományi Főiskolán a cél világos: el kell mélyülnünk tudományos szinten hitünk igazságaiban, hogy azt hitelesen tudjuk feltárni kortársainknak.

A második jelző „*Transylvaniensia*" az egész folyóiratra vonatkozik: kiemeli a hittudományi tanulmányok erdélyi, helyi jellegét. Jelen esetben Erdély alatt nem csak a történelmi Erdélyt értjük, hanem az I. világháború után Romániához csatolt volt osztrák-magyar területeket. Más szóval: itt az erdélyi jelző a négy erdélyi, többségben magyar anyanyelvű római katolikus püspökséget jelenti. A folyóiratban közölt tanulmányok fogják megmutatni azt, hogy mennyiben lesznek ezek sajátosan erdélyi tanulmányok, amelyek helyi színezettel gazdagítják a világegyház hittudományi fejlődését.

Hittudományi Főiskolánk és egyúttal Papneveldénk latin neve *Seminarium Incarnatae Sapientiae* (a Megtestesült Bölcsességről nevezett papnevelde). A Megtestesült Bölcsességhez, az Úr Jézus Krisztushoz száll fohászom, hogy áldja meg a hittudományi folyóirat munkatársait, támogatóit és olvasóit Krisztus követésének szűk útján.

Gyulafehérvár, a Nagy Jubileumi Esztendőben, 2000. április 2-án, Nagyböjt 4. vasárnapján,

Jakubinyi György
gyulafehérvári érsek

STUDIA THEOLOGICA TRANSYLVANIENSIA 1 (2000) 5 – 46

MARTON JÓZSEF

MIT MOND NEKÜNK MÁRTON ÁRON, A FIATAL PÜSPÖK?

Oggigiorno il servo di Dio, Aron Marton, è di moda. Sacerdoti e professori, educatori e alunni, politici e letterati si richiamano a lui. I suoi scritti e discorsi sono citati in ogni dove. Gli uni fanno uso delle sue parole, come decisive, gli altri invece traggono vantaggio da esse per sostenere le proprie idee e affermazioni. Il suo nome è reso tanto mitico che rischia di essere ridotto solo ad un punto di riferimento, dimenticando chi è il vero Aron Marton, non dando attenzione alla sua spiritualità, alla sua grandezza umana, e al suo essere sacerdote. Per noi Aron Marton è anche oggi il vescovo formatore del suo popolo, le parole del quale sono rese autentiche dalla sua vita profondamente cristiana. Nei suoi scritti conservati - ha scritto sempre i suoi discorsi grazie a Dio - si presenta il sacerdote, che nello stesso tempo è fermo ma modesto, incoraggiante ed entusiasmante ma riflessivo, è pieno di preoccupazioni e di speranza.

Le circolari e gli scritti di stampo pedagogico del vescovo sono nelle mani di tutti. Ma le sue omelie ed i suoi discorsi di esercizi spirituali sono meno conosciuti poiché essi sono stati pubblicati solo in parte. Anche questi li metteva per scritto, li correggeva e li curava. Questo saggio tenta, attraverso i suoi scritti non pubblicati, mettendo l'accento sui primi discorsi, di rievocare il grande vescovo della Transilvania. Analizzando i suoi scritti, anche se si tratta qualche volta solo dei frammenti di discorsi, ci rendiamo conto che Marton Aron era tanto ponderato e di vista lunga già da cappellano, da formatore di gioventù, da guida spirituale degli studenti, da parroco quanto più tardi da vescovo. Poteva citare i suoi scritti, senza riscriverli, anche dopo cambiamenti politici ed sociali, perché si era aggrappato alle verità perenni. Già da vescovo giovane si era confrontato presto con delle situazioni, le quali richiedevano orientamento ed apparivano per lo più inspiegabili. Cercava di risolverle per mezzo della sapienza ricevuta dallo Spirito Santo.

Grazie alla conseguenza e alla preparazione ponderata dei suoi discorsi le sue parole e le sue dichiarazioni non erano valide solo per il pubblico di quel tempo ma lo sono anche per quello di oggi. I suoi discorsi non avevano carattere generico ma concreto. Ha interpretato gli eventi concreti del suo tempo. In ogni suo discorso ha trattato problemi ardenti e pesanti. Nel suo intimo sentiva il rumore della storia. Ha vissuto interamente "nell'oggi". E' interessante che la sua caratterizzazione dello spirito dell'epoca di 50-80 anni fa è ancora valida. I problemi etici e politici di quel tempo schizzati da lui con grande discernimento non sono ancora risolti. Per questo le sue parole di incoraggiamento e di orientamento rimangono attuali e sono cariche di significato anche per noi. La sua prospettiva, che apparentemente sembra essere pessimista ma in pratica è realista, non è penetrata dalla voce degli annunciatori apocalittici della fine del mondo. I suoi pensieri sono intrecciati dalla speranza e fiducia cristiana.

Márton Áronról ma Erdélyben, sőt Magyarországon is, iskolákat, kollégiumokat, utcákat, köztereket, könyvkiadókat, társulatokat, alapítványokat stb. neveznek el. Írásait, beszédeit lépten-nyomon idézik. Személye divatossá lett. Papok és tanárok, nevelők és diákok, politikusok és irodalmárok hivatkoznak rá. Szavait sokan döntő érvként használják, mások kihasználják, kisarkítják elképzeléseik-állításaik alátámasztására, egyéni érvényesülésük érdekében. A nagy püspököt őszintén tisztelő hívőnek már-már az az érzése, hogy Márton Áron karrieristák eszközévé vált/válik, céljaik elérésében. Annyit idézik, annyira mitologizálják személyét, hogy az lassan

pusztán hivatkozási ponttá zsugorodik. Felejtve, hogy ki is az igazi Márton Áron. Szellemiségét, emberi nagyságát, papi mivoltát háttérbe szorítva.

A valóságot azonban nem tagadhatjuk meg: Márton Áron nekünk ma is a nagy püspök, népét tanító nevelő; az a szónok, akinek szavait a megélt keresztény élet hitelesíti. Ha beszédeit, írásait olvasgatjuk, úgy vagyunk vele, mint az első századok jeles püspökeivel. Kevés életrajzi adat ellenére írásaikból kihámozható a szerző alakja. Áron püspök írásaiból is kirajzolódik az a pap, aki egyszerre határozott és mégis szerény, bátorító-lelkesítő és mégis megfontolt. Aki tele van aggodalommal és reménységgel.

Márton Áront sokat idézzük, és mégsem eleget. Elsősorban azért, mert a rendelkezésünkre álló kinyomtatott munkáiból szelektív módon, szándékainknak megfelelően válogatunk; másodsorban – hibánkon kívül –, mert szellemi öröksége csak részben került kiadásra[1] A jelen tanulmányunkban nyomdafestéket nem látott írásain keresztül – különös hangsúlyt fektetve első püspöki beszédeire – próbáljuk megidézni. Ezekből a beszédekből hamar rájövünk arra, hogy Márton Áron, a fiatal káplán, ifjúsági oktató, egyetemista lelkész, plébános ugyanolyan megfontolt, világosan látó volt, mint később püspökként. A fiatal főpásztor már a kezdeteknél szembetalálkozott a helyes eligazítást igénylő, legtöbbször érthetetlennek tűnő, nehéz helyzetekkel, amelyeket a Szentlélektől vezetett bölcsességgel próbált megoldani.

A mindig nagy gonddal elkészített beszédeinek tartalma, a bennük tükröződő elvhűség és közvetlenség miatt egykor elhangzott szavai, nyilatkozatai nem csak az akkori hallgatóságának szóltak. Számunkra is van mondanivalójuk.

Márton Áron püspöki beszédeit, körleveleit úgy-ahogy ismerjük. De 15 évi papsága idején tartott lelkigyakorlatait, missziós szentbeszédeit, vasárnapi prédikációit csak emlegetik idősebb tisztelői. Pedig azokat is leírta, átjavítgatta, gondozta-rendezte. Ahhoz, hogy elítélésekor, elkobzott könyveivel együtt ezek is a Batthyáneum egyik sötét szobájának porosodó papírhalmazává legyenek. Tudományos kutatás címén, az 1990-es években, a

---

[1] Az alábbi könyvekben találhatók Márton Áron püspöknek nyomtatásban is megjelent írásai és beszédei:

SZALAY Jeromos, *Vértanú püspök, vértanú népe*, Párizs 1952.
SZŐKE János: *Márton Áron*, Thaur/Tirol 1988.
VIRT László: *Márton Áron a lelkiismeret apostola*, Budapest 1988.
DOMOKOS Pál Péter: *Rendületlenül...* Szeged 1989.
MÁRTON Áron: *Az Egyházról* (Szerkesztő Bizottság), Gyulafehérvár 1995.
Márton Áron írásai és beszédei (Szerk. MARTON J. – NEMES I.), Gyfvár. 1996.
Márton Áron írásai és beszédei II. kt. (Szerk. MARTON József), Gyulafehérvár 1997.

kéziratok jó részéhez sikerült hozzáférkőzni. Ezekből néhány beszédet, beszéd-részletet ízelítőként kiragadva, idézzük fel Márton püspök profetikus meglátásait, a „mának" is üzenetet hordozó józan útmutatásait.

x

Beszédeiben tallózva legelőször is azt állapíthatjuk meg, hogy Márton Áronnak püspökként sem kellett semmit másképpen fogalmaznia. Politikai és társadalmi rendszerek váltakozását élte át úgy, hogy fiatalkori beszédeit átalakítás nélkül újra idézhette. Mert az örök igazságokba kapaszkodott bele mindig. 1925 újév napján Ditróban a fiatal káplán így zárta gondolatait: *„Higgy Testvérem, imádkozz, és az új év elején nagy bizakodással fordulj az Isten felé. Kérjed, hogy az ügyedet tegye a magáévá s a jóakaratodat áldja meg."*[2] Ugyanezt variálja 1937-ben plébánoshelyettesként Kolozsvárott: *„Imádkozz az új év kezdetén nagy bizakodással. Emberek segítségében és a magunk erejében hiába bízunk... Ügyeitek tegyétek le az Ő kezébe. S kérjük, hogy tegye magáévá, s kegyelmével álljon oltalmunk mellett az új esztendő minden nehézségében."*[3] Püspökként, börtönévei után, az ötvenes évek sötét korszakában, ugyanezen liturgikus ténykedéskor, ekképpen bátorította hallgatóit: *„Egyedül Istenbe vethettük és vetettük reményünket. Jézus Krisztus nevét hívtuk segítségül, s térden állva köszönjük és valljuk, hogy csak az Ő isteni segítségével érkezhettünk el a mai naphoz. Ugyanazzal a bizalommal tesszük le az Ő mindenható kezébe az új esztendő gondjait és a magunk sorsát. Kérjük, vezessen az előttünk nyíló bizonytalan úton, pótolja ki most is erőtlenségeinket, a csüggedés idején küldjön vigasztalást és öntsön a szívbe új reményt; ha veszély fenyeget, küldje mellénk őrangyalát; és ha úgy látja jónak, ha még érdemesnek tart arra, találjon módot és alkalmat, s derítsen néha mosolyt is mosolytalan ajkainkra."*[4]

---

[2] BATTHYANEUM (BATHYANEUM-könyvtár, Gyulafehérvár – Biblioteca documentară Batthyaneum, Alba Iulia), *Márton Áron csomag (MÁ cs.)* 17., 4. beszéd 5. l. – Ezt a beszédét is a reális szemlélet hatja át. Mindjárt a bevezetőben megüti az alaphangulatot: *„Talán soha olyan melegen és őszintén nem köszöntik egymást az emberek, mint újév reggelén. Mintha éreznék, hogy ismét egy olyan határhoz érkeztek, amelyen túl minden eshetőségre el kell készülve lenniük, hogy az embernek az erejét ismét nagyon meg kell feszítenie s hogy minden feszítés ellenére is nagy csalódások szakadhatnak ránk, becsülettel és áldozatos készséggel eldolgozhatjuk az utolsó erőnket is. Igen, érezzük ilyenkor, az új év elején, hogy a saját erőnkből nem sokra megyünk s hiába vergődünk s hiába küzdünk, mindehhez hogy a munkánknak sikere legyen, ahhoz Isten áldása kell."* Uo. 1. l. – A beszéd teljes szövegét v. ö. a Függelék I.

[3] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 17., 4. beszéd 8. l.

[4] 1959. január 1-én a gyulafehérvári székesegyházban mondott beszédből. – MÁRTON ÁRON MÚZEUM (MÁM), 4. dos. 1. sz.

Márton püspök nem általánosságban beszélt, hanem a konkrét helyzetből indult ki, ahhoz fűzte mondanivalóját. Minden beszédében, előadásában kitért az égető kérdésekre, súlyos problémákra. Bensejében érezte a történelmi események zaját. Egészen a mában élt. Érdekes, hogy az 50-80 év előtti korjellemzése ma is érvényes, az éleslátással vázolt akkori erkölcsi és társadalmi problémák azóta sem oldódtak meg. Eligazító és bátorító szavai ezért maradtak aktuálisak, és mondanivalót hordoznak számunkra is. A pesszimistának tűnő – valójában reális – szemléletét sohasem hatja át a világ végét hirdetők apokaliptikus hangulata. Gondolatait átszőtte a remény, a keresztény bizakodás. Íme, egy hosszabb beszédének részlete: *„A történelem nem gazdátlanul rohanó szekér, ezt 1937 Karácsonyán talán jobban megérthetjük, mint máskor. Minden, ami most történik és készül, kísértetiesen hasonlít ahhoz, ami a betlehemi eseményt megelőzte és követte. Nem ér-e égig az ember panasza és fájdalma, mint akkor? A civilizáció sok kényelmet hozott, sok fájdalmat meg is szüntetett, de ugyanakkor új fájdalmat idézett fel. S nehéz megmondani, vajon jobb lett-e az emberiség, amely már 1937 karácsonyt ért meg. A bűn most is garázdálkodik mindenfelé, megkínzott ártatlanok panasza hallszik, védtelenek kiontott vére ömlik, gyermekek vesznek el az erkölcsi fertőkben, s a napirenden lévő igazságtalanságok és jogbontások tömegek lelkéből öli ki a hitet és a szeretetet. A múlt háború szenvedéseit még ki sem heverték s máris új háború tűzcsóvái villadzanak a láthatáron. És megint világhatalmak készülnek összecsapni Keleten és Nyugaton. Mi lesz ebből? Rémülten kérdezzük, minek a jele mindez: világ vége jön vagy új világ születik? Testvéreim, az események mögött Isten dolgozik.*[5] *A betlehemi barlangból az igazság és a szeretet forradalma indult el, s ez a láng sütni fogja a világot az idők végéig.*[6]*... Az élet gondjai elől nem menekülhetünk a fellegek közé. De amikor érezzük, hogy a föld kicsúszott a lábunk alól, hogy már minden part szakadoz és egy nagy, mindent eltemetéssel fenyegető világindulás jelei rémítenek, s amikor napról-napra gyötrőbb lesz a bizonytalanság, amiben élünk, és fájóbb a kegyetlenség, amivel az emberek kezelnek, higgyük, hogy Isten őrt áll a történelem felett és gondja van ránk is."*[7]

x

Márton Áront általában határozott embernek ismerjük, és így is van. De ő tudatában volt emberi gyengeségének, törékenységének is. Isten kegyel-

---

[5] E mondat utólagos javítás. Eredetileg ez állt: „Új világ születik, mondja rá a hívő ember".
[6] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 17., 6. beszéd 6. l.
[7] Uo. 15. l.

mére hagyatkozva konok szorgalommal készült feladatának végzésére. Egyik-másik jelentősebb alkalomra készített beszédvázlata, körlevéltervezete – többször újraírva, átjavítva, gondolatok betoldva-kihúzva – árulkodik belső küzdelmeiről. 1938. december 2-a előtt (tehát amikor már tudta, hogy püspökké nevezi ki a Szentszék és készült az életét meghatározó nagy eseményre) lejegyzett gondolatait őrző kis lapon[8] többek között a következőket olvashatjuk: *„Tudatában vagyok emberi gyarlóságaimnak, hogy a rám bízott hivatal és feladat nagysága erőimet meghaladja, mégis bízva a kegyelmes Isten segítségében, kötelességemnek ismertem, hogy amennyire rajtam áll, Tisztelendő Testvéreim és szeretett egyházmegyénk szolgálatát az Apostoli Szentszék iránt kötelező fiúi engedelmességgel vállaljam... Érzem a nagy felelősség terhét, amelyet az Apostoli Szentszék kitüntető bizalma a vállaimra tett, gyöngeségemet jóakarattal igyekszem kipótolni és törekvéseimhez szeretettel kérem testvéreim megértő segítségét, hogy kormányzásom a lelkek javára és egyházmegyénk hasznára váljék Isten akarata szerint."*

Püspöki kinevezését keresztként fogadta. Meglepő, hogy kinevezési évének szilveszter estéjén – nyolc nappal a közzététel után – mennyire lelkendezés nélkül beszélt. Íme, két beszédfoszlány: *„Szilveszter estén sajátságos hangulat vesz erőt az emberen. Valami komoly, szomorú hangulat. S talán éppen ezért keresik az emberek olyan mohón a vidámságot ezen az estén, hogy elűzzék a lehangoló gondolatok felhőjét. Ma még 1938-at írunk s holnap már a nyolcas helyett kilencest kell tennünk. Az esztendő halálánál és a másik születésénél állunk. S ez legalább egy pillanatra megfog és gondolkodóba ejt[9]... A rendkívüli idők rendkívüli áldozatokat, a rendkívüli feladatok rendkívüli jellemeket követelnek. Ma hegyeket mozgató, történelmet csináló hit kell, amelyiket a gonoszság felkorbácsolt tengere sem félemlít meg; és érzékeny áldozatos lelkület, mely... vallja, hogy jobb adni, mint kapni, nagyobb, nemesebb és emberibb adakozni, másokért áldozatot hozni, mint ajándékokra és könyörületre várni."*[10]

x

Márton Áron püspökségének kezdete egybeesik a nagy világégés kezdetével. Beszédeit átszövik azok az égető problémák, amelyek a háborúval együtt járnak. Híveinek fájdalmát egészen magáévá tette. Ujjait népe

---

[8] Ezt a dátumot felírta a Kolozsváron tartott adventi esten elmondott beszédére. A beszédet pedig összefogta azzal a fél ívvel, amelyre gondolatait leírta, majd piros ceruzával áthúzta.
[9] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 17., 8. b. 1. l. – A beszéd teljes szövegét v. ö. Függelék II.
[10] Uo. 15. l.

fájdalmainak billentyűin tartotta. Ezért tudta annyira érzékenyen megszólaltatni írásaiban, prédikációiban. Természetesen, hogy nekünk is ezek tetszenek a legjobban, de helytelenül járunk el, ha állandóan csak azokat a passzusokat idézgetjük püspöki beszédeiből, amelyeknek valamelyes politikai élük van. A püspök beszédeiben pedagógiai rátermettségét, elhivatottságát, hitét is kifejezésre juttatta. Nem hanyagolhatjuk el ezek feltárását. A félreértések elkerülése végett jó, ha konkrét példát hozunk, teret engedve az ő szavainak. Meg nem jelent írásokról van szó, s még azt is hozzáfűzhetjük, hogy Márton Áron első püspöki beszédeiről. Álljon előttünk a gyulafehérvári bérmáláskor elmondott beszéde, nemsokára a püspökké szentelése után.[11] A fiatal püspök – talán püspökként az első bérmálási beszéde?[12] – közvetlenül a bérmálkozókhoz szól: *„Megtanultátok annak idején a katekizmusból s most, a bérmálásra való előkészület alkalmával újra átismételtétek, hogy a bérmálás szentségében a Szentlélek Úristen a megkeresztelt embert megerősíti, hogy 1. hitét állhatatosan megvallja, és 2. hite szerint éljen".*

Katekizmusi bevezetőjével két részre tagolja beszédét a szónok. Az első egységben inkább a tanításra fekteti a hangsúlyt. Életből merített, a gyermekeknek is jól érthető példájával mintha a valamikori „hadnagy Márton Áron" állna előttünk, a hűséges és végig kitartó katona. *„A bérmálás szentségében* – kezdi – *a Szentlélek Isten kegyelmét vettétek, hogy a hitben állhatatosak legyetek. A Szentlélek Isten az Úr Jézus katonáivá avatott most titeket. A földi király katonáitól is azt várják, hogy bátor legyen, a veszélyekben is vitézül kitartson, ne fusson meg, hanem állja a harcot, és ha kell, haljon hősi halált. A gyáva katona, aki az ellenség elől megfutamodik, aki helyét elhagyja és kötelességét megtagadja, szégyen és megvetés tárgya. Kinevetik az emberek. Vagy ezer esztendővel ezelőtt a magyarok Augsburg mellett egy nagy vereséget szenvedtek a németektől. Mindössze néhány katona menekült meg hírmondónak, a többi ott veszett a kötelességteljesítés mezején. De a megmenekült néhány emberre még rosszabb sors várt, az egész nemzet megvetette, nem volt nyugtuk sehol, magyarkáknak, gyászmagyaroknak csúfolták, s egyik faluból a másikba kergették őket. S ha így van a gyáva katonával, mennyivel nagyobb szégyen és mennyivel*

---

[11] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 9., 5. beszéd l–4. l.

[12] Ennél régebbi dátumozást: „Bérmálásra. Gyfvár, 1939. IV. 30." nem találtam a kéziratok között. Igaz, hogy itt is a „IV. 30." át van húzva. Az öröknaptár átszámítása szerint ez a nap Húsvét u. III. vasárnapra esett. Pünkösd ebben az évben május 28-án volt. Lehetséges, hogy ekkor mondta el a beszédét.

inkább érdemel megvetést az, aki Krisztus Urunkhoz és az Ő ügyében lesz hűtlen?!" Ezen szemléletes példa után – amelyben a történelmi eseményt nem tudományos mércével, inkább a pedagógus érzékével szabad megítélni –, a továbbiakban is közvetlenül a bérmálkozó gyermekekhez fordul: *„A katolikus szent hitben kereszteltek meg és neveltek fel a ti jó szüleitek s most elhoztak, hogy a bérmálás szentségében Isten erősítő Szentlelkét is biztosítsák számotokra. Legyetek hálásak ezért és legyetek méltók erre a gondoskodásra. Ők is azt várják tőletek, hogy a szent hitben, amiben neveltek, hűségesek maradjatok, ne szégyelljétek, hanem imádsággal, keresztvetéssel és a vallás fölött gúnyolódók bátor visszautasításával büszkén valljátok, hogy katolikusok vagytok. S ha egykor titeket is megkísért a kísértő, hogy vallásotokat cseréljétek fel más vallással, jusson eszetekbe a mai szép nap, amikor a Szentlélek Úristen Krisztus katonáivá tett és ti azt ígértétek, hogy nem hoztok szégyent az Ő nevére, inkább éheztek, inkább lemondotok a könnyebb életről, emberek kitüntetéséről; de katolikusnak kereszteltek,*[13] *és bármilyen megpróbáltatás jöjjön, abban életetek végéig kitartotok."*

Érdemes idézni egészében a beszéd második részét is. Szinte iskolapéldája a jó szónoki beszédnek. Egészen gyakorlatias, közvetlen, hallgatóságának értelmi szintjéhez alkalmazkodik, az elvontság minden formája ki van zárva benne. Azt azonban ki kell hangsúlyozni, hogy a beszédben található hasznos tanácsokat, főpásztori utasításokat az adott korban és helyzetben szabad szemlélni. Például a 2. vatikáni zsinat ezen bérmálási beszéd után csak 25 évre fog bezárulni, ennek szellemiségét fölösleges benne kutatni. Márton Áron eligazításai, tanácsai mégis nagyon korszerűek és hasznosak: *„A másik, de elsővel egyenrangú és ugyanolyan fontos kötelesség, hogy szent hitünk szerint, katolikus módon éljetek. Ez alatt nemcsak azt értjük, hogy jámbor, istenfélő életet folytattok, rendesen imádkoztok, szent misét hallgattok, a parancsolt ünnepeket és böjtöket illően megtartjátok és a szentgyónást és szentáldozást nem hanyagoljátok el, hanem azt is, hogy a kátét és a Bibliát nem felejtitek el, ha nagyok lesztek is olvassátok, a nagyok számára írt könyvekből még jobban megtanuljátok, katolikus újságokat és könyveket vesztek, katolikus egyesületekbe iratkoztok be,*[14] *tanítóitokról, tanáraitokról, akik tanítottak és az*

---

[13] Kuriózumként: az első fogalmazásában itt van még egy rövidke mondatrész áthúzva: *„ebben akartok élni és ebben fogtok meghalni"*

[14] Érdekes megjegyezni, hogy az eredeti szövegben a következő áthúzott rész található: „a katolikus iskolát támogatjátok". Úgy *látszik* ezt nem tartotta még szükségesnek a bérmálkozók részére elmondani.

iskoláról, ahol tanultatok, nem feledkeztek meg, és amikor házasságra kerül a sor nálatok is – hiszen egyszer ti is nagyok lesztek –, a fiúk nem vesznek el olyan lányt s a lányok nem mennek férjhez olyan fiúhoz, aki nem jó katolikus vagy aki nem jönne el veletek a plébános úrhoz, hogy az oltár előtt eskessen meg titeket. S az első kép, amivel szobátok falát díszíteni fogjátok, egy szép kereszt és a Szűzanya képe lesz. Ugye, így lesz, gyerekek? Én hiszem, hogy így lesz. Úgy amint mondottam, készek vagytok megtartani, akartok szívetek egész melegével az Úr Jézusnak szolgálni."

A püspök, miután hosszasan szólt a bérmálkozókhoz, a felnőtt hallgatóságához fordul. Érdekes, hogy ők most háttérben vannak. A későbbiek folyamán viszont nagyobb részt ők lesznek a beszédekben a megszólítottak. Ezt csak azzal magyarázhatjuk, hogy a bérmálás szentségének kiszolgáltatása volt az egyetlen alkalom, amikor városok, falvak lakóihoz közvetlenül beszélhetett. Nagy kiterjedésű egyházmegyéjében – akadályoztatása előtt – csak hét évenként juthatott el egy-egy egyházközségbe. S ahogyan az események sűrűsödtek, a nehéz problémák felszínre kerültek, a püspök kénytelen volt kihasználni a bérmálás-nyújtotta lehetőségeket. Első bérmálási beszédében még nem érezhető annyira a kor kihívásaira adott felelet. Hosszabban időzhetett az ún. vallási jellegű hitbeli és gyakorlati témáknál. De a szülőkhöz és a bérmaszülőkhöz is szól: *„S a felnőtteket, szülőket és bérmaszülőket szeretettel kérem, hogy a megbérmáltak lelkében felgyúlt szent lángot, a nemes elhatározást és a szép életre képesítő kegyelmeket ápolják. A szülőknek elsődleges kötelessége, hogy a gyermekeiket istenes életre neveljék. Ha pedig a szülők ennek a feladatnak nem tudnak megfelelni, a bérmaszülőknek kell a szülők szerepét átvenniük. Az őskereszténység nagyon komolyan vette ezt a kötelezettséget is. Megértette és becsületesen tartotta, hogy amint a vérrokonság a vérrokon sorsa iránt állandó érdeklődésre, segítésre és áldozatra is kötelez, úgy a lelki rokonságból is ugyanezek a kötelezettségek folynak, csak magasabb síkon és még parancsolóbb hangsúllyal, mert itt a természetfölötti rendeltetésről van szó.*

Vegyétek hát őket, mint a Szentléleknek megjegyzett és felelősséggel reátok bízott ajándékait. Vezessétek példátokkal, intő szóval, gondos, körültekintő neveléssel, hogy Isten útjain járjanak végig. Ha Istennek kedve telik bennük, ti is akkor látjátok örömét a neveléssel járó sok gondnak, aggodalomnak és áldozatnak, s a nehéz esztendők és küzdelmes esztendők után az fogja megaranyozni öreg napjaitokat."

A beszédből kiviláglik az is, hogy a bérmálás szentségének kiszolgáltatása után hangzott el, és nem előtte, ahogyan azt a mai liturgikus törvények előírják. Márton Áron nem szegte meg a szertartási szabályokat, mert azok csak 30 év múlva lettek kötelezőek. A püspök gyakorlati szempontok miatt először bérmált, s azután mondta el „az intelmekben" a lenyűgöző és cselekvésre indító gondolatait. A bérmálás új szertartásának bevezetése után is megtartotta régi „bevált módszerét". Mondott ugyan homiliát a szentmise keretében az evangéliumot követően, de ragaszkodott az elköszönő beszédhez is. Hallgatósága számára az ún. „szolgálat befejezésekor" tartott búcsúbeszédei maradtak emlékezetesek.

x

A válságos időszak minden jele észlelhető 1940-ben a gyulafehérvári bérmáláskor elmondott beszédében. Márton Áron már reflektál a világháború tényére.[15] Azonban teljesen megmarad a vallási síkon. Főpapi szózatának rövid bevezetője[16] után XII. Pius pápa leveléből idéz. Számára a pápa felhívása nemcsak bátorító és segítő szöveg, hanem annak idézése kötelező parancs. Így is kifejezte a Szentszék iránti hűségét. Nem ez volt az első alkalom és nem is az utolsó. Magatartását úgy szoktuk röviden összegezni: Márton Áron nemcsak önmagához volt mindig hűséges, hanem a Szentszékhez is. *„A Szentatya megint megrázó levélben hívja fel imádságra a világ katolikusait. »Minden rendelkezésünkre álló erőnkkel megkíséreltünk minden lehetőt – írja –, amit emberi belátással és erővel alkalmasnak ítéltünk, hogy a csapások tömegét, a háború örvényébe sodródott népek szenvedéseit, országok gyötrelmeit elhárítsuk, a rettenetes szörnyet, a háborút földrészünktől távol tartsuk. És nem sikerült.[17] Az emberi erőfeszítések csődje után egyetlen reményünk maradt, az, Aki a világot tenyerén tartja, a népek sorsát és a nemzetek vezéreinek gondolatait is irányítja, az Isten.« És a Szentatya kérése, hogy*

---

[15] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 9., 2. beszéd 1–3. l. – A beszéd keltezésének dátuma: 1940. április 30. Abban az évben ez a nap keddre esett. Nehezen feltételezhető, hogy Gyulafehérvárott keddi napon bérmált. Inkább ekkor írta meg beszédét – többször is előfordult Márton Áronnál, hogy a megírást dátumozta –, s pünkösdkor, a bérmáláskor mondta el, ami abban az évben május 12-re esett.

[16] *„Megáldottam gyermekeiteket, azokat, akiknek a bérmálás szentségében a Szentlelket közvetítettem, és azokat is, akik nem vették most a szentséget. S kértem a mindenható Istent, hogy tartsa távol tőlük a világ kísértéseit s legalább számukra készítsen jobb jövendőt".*

[17] Továbbiakban zárójelbe tette a következő részt: *„az emberi megfontolásból a józan belátást száműzték, a népek vezetőit is az igazságosság és szeretet parancsának követése helyett inkább a tömegek felháborodott szenvedélyei hajtják."*

a közeledő május hónapban a Boldogságos Szent Szűz közbenjárásával és az ártatlan gyerekek imádságával próbáljuk meg Istent rávenni, hogy mindenható beleavatkozásával fordítsa jóra a világ sorsát." S most következik Szűz Mária közbenjárásának kérésére való buzdítás. Érdekes a Szűzanya tiszteletének megindokolása: őseink gyakorlatát állítja követendő példának. [18] Majd a múltból a mába tér vissza: *„Kérjük a május hónapban mi is. Kövessük a Mária-tisztelő ősök példáját, szenteljük meg ennek a válságos esztendőnek, 1940-nek a májusát nagyobb buzgósággal, áhítattal és nagy-nagy bizakodással."*

Kifejezetten a felnőttekhez szól beszédében a püspök. Kéri őket, hogy kis gyerekeiket is hozzák a májusi Mária-ájtatosságokra: *„És főképp a gyermekeket buzdítsátok és hozzátok, hogy – amint a Szentatya kívánja – a fehérruhás kisfiúk és kislányok serege lepje el a Szent Szűz templomait, vegye körül az Ő oltárait s fehér lelkük gyermeki bizalmával és tiszta csengésű hangjával indítsák meg az Isten könyörülő szívét.*

A mi hangunknak már tompa a csengése; szívünket szenvedélyek is meghajtották, már fáradt és akadozik; a gyermeki lélek fehér ruháját az élet bozótos útja, amelyen jártunk, megszaggatta, pocsolyái besározták, sokan lerongyolódott, poros, fáradt, sebhelyes kolduskénti állunk Isten előtt szemlesütve. Érezzük, hogy[19] vagyunk, cselekedeteinkhez, gondolatainkhoz, szándékainkhoz bűn tapad, s ha Isten elfordul tőlünk, megérdemeltük.

De ezek ártatlanok. Nem régen érkeztek a teremtő Istentől, lelkükön az ég üde hamvassága érintetlenül ragyog, a megszentelő kegyelem harmata, a keresztvíz cseppje, s angyali tiszta hangon félelem és tartózkodás nélkül tudnak beszélni az Istennel. Hozzuk őket májusban minél többször a Szűz Anya oltára elé, mondassuk el az ártatlan ajkaikkal a mi bűnös szívünk imádságát is s kérjük Istent, hogy érettük, akik még bűn nélkül vannak, hallgasson meg, a gyermeki szívek bizalmáért és a tisztaságos Anya közbenjárásáért legyen kegyes hozzánk, szabadítson meg szorongattatásainktól s legalább nekik, akik velünk és miattunk már a múltat is szenvedik, készítsen boldogabb jövendőt. Ámen."

---

[18] *„A Szent Szűz volt leghűségesebb pártfogója őseinknek is. Válságos helyzetekben, nagy veszélyek idején, reménytelen pillanatokban Jézus és Mária nevével indultak s megbirkóztak félelmetes túlerőkkel is. Az Istenanya oltalma alatt érezték magukat, gyermekeiket az Ő tiszteletében nevelték, ifjaik az Ő életét utánozták, mert első koronás szentünk Neki ajánlotta népét s jól tudták a hit tanításából is és a történelmük eseményeiből, hogy Isten a Szent Szűz pártfogoltjait védelmébe szokta venni. Meghálálja, ha Szent Fiának Anyját az emberek bizalommal kérik."*

[19] „tisztátalanok" szót először leírta, majd kihúzta.

x

Nagyon sokat hangoztatjuk, hogy Márton Áron a 2. bécsi döntés után Dél-Erdélyben maradt, a kétszeresen kisebbségi sorsba jutott hívei körében. Nem települt át szeretett és számára hírnevet hozó városába, Kolozsvárra. Nem élt a „nagy lehetőséggel", reálpolitikus volt. Meg-próbált népét támogatta, lelket öntött beléjük. De a tény maga, kívülálló-ként emlegetve, még hidegen hagyhat. Ám Márton Áron akkor leírt és Dél-Erdélyben elmondott beszédei ma is döbbenetes visszhangot keltenek bennünk. Szörnyű és fájdalmas helyzetről rajzolnak képet, a dél-erdélyi magyarság akkori helyzetéről. Elég felidéznünk 1941. június 1-én elmondott pünkösdi beszédet.[20] Az elkészített beszéd elejére Márton Áron mottószerű szöveget írt. Bizonyára nem mondta el, de igen fontos: *„NB. Híveim idegzete már pattanásig feszült a várakozásban. Minden nap a szabadulást várják, várjuk. Ez az egyetlen vágy és gondolat foglalkoztat kicsinyt és nagyot. És csak a hírek, reménykeltő üzenetek éltetik és tartják itt őket. Meddig?"* Hogy miért írta le ezt a rövid szöveget, nem mondhatjuk meg biztosan. Talán, hogy önmagát is figyelmeztesse? Talán, hogy ezzel is igazolja a prédikációjának hang-vételét? Talán, hogy későbbi olvasóit, minket is oktasson? – Bármilyen szándéka volt a „Nota Bene!"-jével, nekünk fontos dokumentum-szöveget jelent.

A gyulafehérvári székesegyházban bérmált. Érthető, hogy üzenete a bérmálással kapcsolatos. A szokásos megszólítás[21] után a Szentlélek hét ajándékát fejtegeti.[22] Itt is kiütközik a jó pedagógus. Élvezettel olvashatjuk a mély teológiai igazságokat közérthető formában. A Szentlélek ajándékait csoportosítja, 2 x 3 + 1 felépítéssel. *„A bölcsesség és értelem lelkét, melyet Isten saját kijelentése szerint a világ bölcsei elől elzár, csak a gyermekeknek és egyszerű embereknek tár fel. A bölcsesség és értelem lelkét, hogy az élet igaz értelmét és az ember igazi célját felismerjék és szemük elől soha ne tévesszék; hogy az emberek, vélemények és a világ dolgai között okosan[23] eligazodjanak, hogy ne homokra, hanem sziklára építsenek, a silány helyett mindig az értékeket, a hamis helyett az*

---

[20] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 9., 1. beszéd 1–4. l.

[21] „Kedves Bérmaszülők és Szülők! Krisztusban szeretett Híveim!"

[22] *„A Szentlélek Úr Isten hétszeres ajándékát közvetítettem gyermekeitek számára, akik most itt állnak és akiknek homlokát a szent krizma érintette. Az Egyház könyörgésével kértem nekik a megígért kegyelmeket:"*

[23] Első fogalmazásában itt még beírta, majd áthúzta: „a szeretet jegyében és az igazság" mondatrészt, de a gondolatot nem zárta le. Úgy látszik, hogy a „szeretet jegyében" akkor nem tudta megmagyarázni a világban való életünket.

igazat, a kevésbé helyes helyett a helyesebbet, s a jó helyett is mindig a jobbat válasszák." Mennyire eligazító gondolatok! Elmélkedésre indítják az olvasót. Lelkiismeretet ébresztő, önmagunkkal szembesítő felszólítások találhatók benne. A jótanács és az erősség lelkéről szóló fejtegetésében a szükség kívánta helytállásra és becsületre biztat. A jó keresztény ember életét az igazság, a becsület és a keresztény erkölcs határozza meg, s nem befolyásolhatja a kor divatos szelleme, a hatalmasok tetszése. Az igazság védelmében akkor is köteles kiállni, ha egyedül marad és mások megvetését kell elviselnie.[24] A tudomány és a jámborság lelkét taglaló részben[25] az értelemmel bíró ember kiművelését szorgalmazza, de figyelmeztet a tudás veszélyére. Ha Isten törvényeit megvetik, a tudás milliók lelki és testi halálának az okozójává válhat. Végül az istenfélelem lelkéről beszél.[26] Ezután, a Szentlélek hét ajándékáról szóló fejtegetések

---

[24] *„A jótanács és az erősség lelkét, hogy amikor válaszúthoz érkeznek, amikor az élet sorsdöntő elhatározások elé állítja őket, amikor a maguk, övéik vagy mások ügyében dönteniük kell, vagy tétovázókat, zavarbajutottakat, a kísértések és emberi gyengeségek hálójában vergődőket kell a csüggedségből kimenteniük, mind a maguk, mind a mások számára megtalálják a helyes irányt, a leghatásosabb módot és eszközöket s a csüggedt lélek megvidítására legalkalmasabb szavakat. Az erősség lelkét, hogy az igazság, becsület, tisztaság és erkölcs útjáról ne térítse le őket semmi; egyéni érdek, személyi tekintetek, a tömeg hangulata, a kor divatos szelleme avagy a hatalmasok tetszése ne ejtse tévedésbe, ne befolyásolja, hanem az igazság, becsület és erkölcs mellett álljanak akkor is, ha talán azt látják, hogy körülöttük a becstelenség és hamisság üli diadalát; s legyen bátorságuk kitartani és az igazság védelmére kelni akkor is, ha egyedül maradnak s talán megvetés, gyűlölet és gúnykacaj kíséri a kiállásukat."*

[25] *„A tudomány és a jámborság lelkét, hogy a világ titkait, csodálatos jelenségeit, törvényeit és összefüggéseit megértsék és félre ne ismerjék; hogy a világ csodái között nyitott szemmel és értő tekintettel, de szent félelemmel járjanak. (Az ember kötelessége, hogy a műveltségéhez szükséges ismeretek mellett a tudományok iránt is érdeklődjék, és műveltségét gyarapítsa.) Isten azért ajándékozott meg értelemmel és emelt az oktalan állatok fölé, hogy az élet okait, jelenségeit, célját és értelmét kutassuk, látni, tudni, érteni akarjuk, hogy folyton kérdezzünk, mint a gyermek, de a kérdésekre értelmes feleletet adjunk. De legyünk alázatosak, mert a tudás amilyen nagy kincs, olyan veszedelmes méreg. Minél műveltebb valaki, annál gonoszabb lehet, ha az erkölcsi korlátokat nem ismeri. A tudás lehet az emberiség jótevője, de átka is, milliók lelki és testi halálának az okozója, ha Isten törvényeit megveti. Az értelmi ember nagy veszedelme a gőg s a Szentlélek Isten óvja meg őket attól, értelmüket tegye fogékonnyá a tudásra, de a szívüket indítsa jámborsága."*

[26] *„Az istenfélelem lelkét, hogy a teremtő Isten akaratával tudatosan soha ne ellenkezzenek, az Isten ellen lázadókhoz ne csatlakozzanak, Isten országának romlására ne törjenek; hanem életüket szabják Isten törvényeihez, elhatározásaikban kövessék az örökkévalóság szempontjait; a maguk életét úgy rendezzék be s másoknak olyan példát adjanak, hogy nyugodtan álljanak elő a nagy számadásra (amikor Isten kérdez s a teremtménynek felelnie kell)."*

után, a szülőkhöz fordul, kötelességeikre biztatja őket[27], majd a kor égető exisztenciális kérdéseire tér át. *„Egy felfordult világ kellős-közepén állunk. A régi szenvedéseinkhez újabb szenvedések jöttek. Minden nap újabb megaláztatásra, bajra, keserűségre ébredünk, s a napunk[28] és a holnapi helyzetünk felől nem vagyunk biztosak. A látóhatárt még mindig sűrű, sötét fellegek borítják, időnkint pusztító villámok csapnak ki belőle, a vészt-jósló morajlást szünet nélkül halljuk. Nem tudhatjuk, hogy az illetékes orkán még hol nyargal végig és mit pusztít el..."* A következő részt, a jobb megértés kedvéért, azokkal az írásjelekkel leírni érdemes, amelyeket a püspök kéziratában használt. Hogy mennyit mondott el és mennyit rövidített, nem tudhatjuk. A zárójelbe tett mondatok – nincsenek áthúzva, mint más helyen – nélkül, de velük is, egységes egészet alkot a beszédrész: *„(A reményt, amely szívetekben él, nem akarom a sötét valóságnak feszítésével gyöngíteni. Nincs is rá okom:) Veletek együtt hiszem én is, hogy a szenvedéseknek az a faja, amelytől most gyötörtetünk, meg fog szűnni. De (az emberiség feje felül a veszély nem múlik el s a mi sorsunk az emberiség sorsával össze van kötve) a nemzetek nagy tusájának, amely a földet olyan félelmetesen rázza, úgy látszik egyhamar nem szakad vége s a mi életünket ettől és ennek a hatása alól nem tudjuk kivenni. A világ rendjében vannak hibák s az emberiség lelkén égnek sebek, amelyek miatt, hacsak Isten csodálatos módon be nem avatkozik, a népek tovább marcangolják egymást keresve a beteg lélek és beteg társadalom gyógyulását. S a nagy próbatétel számunkra is ekkor következik és ebben van, egy világ roppant mérkőzésén kell helytállnunk, ha sorsunkat biztosítani akarjuk."* Ezen korbemutatás után következik – az ószövetségi prófétákra is jellemző módon – a Márton Áron-i vigasztalás, bátorítás. A sodró erejű mondatok ma is mellbe vágnak: *„Ide férfiak kellenek, akik Isten fegyverzetébe öltöztek és nem félnek semmitől. És katolikus nők, akik nőiességüket nem vesztegetik el s nem önmagukat keresik, hanem tudnak lelkesedni, s a család és az anyaság szolgálatában képesek önmagukat is feláldozni. A szülők ne aggódjanak, hogy nem*

---

[27] *„Kedves Testvéreim! A bérmálás szentsége ezen kegyelmek csiráit ültette a megbérmáltak lelkébe, akik most itt állnak s akiknek homlokát a szent krizma érintette. A ti hivatásotok és kötelességetek, hogy a gyermekek lelkében ezeket az ajándékokat megőrizzétek, ápoljátok s nevelő közreműködésetekkel és mindenekelőtt az istenes élet példájával fejlődésre és termékeny működésre indítsátok. A szülőknek megnyugtatóbb tanácsot s a gyermekek számára ennél értékesebb ajándékot mutatni nem tudok."*

[28] Korát jellemzi a püspök egy szó utólagos beírásával is. Az első változatban hiányzott a „napunk" szó.

tudnak gyermekeik számára vagyont gyűjteni. S még azon se, ha nem tudják őket olyan előkelően nevelni, mint ahogy szeretnék. Gyermekeitek neveteket akkor fogják áldani, mert a legértékesebb örökséget akkor kapták, ha a Szentlélek kegyelmeivel acélkemény és kristálytiszta jellemhez segítitek, ha becsületességre, munka- és igazságszeretetre és istenfélelemre nevelitek. És ha ifjúságunk lesz, amelyik Isten védelme alatt és megvesztegethetetlen felelősségtudattal, becsületérzéssel, munkaszeretettel, duzzadó testi és lelki erővel indul az élet munkahelyeire, akkor a jövőnk miatt nem kell aggódnunk. Isten segíti a nemzedéket, amelyik Vele dolgozik s megáldja azokat, akik a küzdőképes és helytálló nemzedéket saját szenvedéseik árán nevelték."

x

Márton Áron püspököt a gyulafehérvári egyházmegye politikai jellegű kettészakítása alaposan megviselte. Már-már a hazátlanságról is beszél 1940 Karácsonyán.[29] Szavai konkrét helyzetet tárnak fel. S ha azt is hozzászámítjuk, hogy szószékről hangzottak el, akkor még pontosabb képet kaphatunk a negyvenes évek dél-erdélyi katolikusok és nem katolikusok helyzetéről. Érdemes odafigyelni egy nagy szónoki fogására. Szentírási idézetbe burkolózva először kimondja a népét gyötrő, fájó igazságot, s aztán ezt általánosítja, mint az egész emberiség panaszát.

„K. Sz. T. Az angyali ének szavaival köszöntelek: Dicsőség a magasságban Istennek, békesség a földön a jóakaratú embereknek. A boldogságtól lüktető szép karácsonyi ének régen nem hangzott ilyen tompán és öröm nélkül, ilyen nagy messzeségből és idegenül, mint a mostani karácsonykor. Olyan érzés kísért, mintha csak megszokásból, s vallásos nevelés és fegyelem hatása alatt jöttünk volna össze. Az öröm ünnepe volna, s a szívünk nem tud felmelegedni, nem tudunk örömmel énekelni, ajkaink mondták a szöveget s követték az ujjongó dallamot, de lelkünk mélyén a zsoltáros panaszát ismételgettük: "Az Úr dalát dalolnunk hogy lehetne idegen földön, számkivetve?"[30]

Ne értsen félre senki. Ez a panasz ma az egész emberiség panasza. Ma az ember a föld minden pontján úgy érzi, hogy idegen földön jár, számkivetve. Bárhová megy, mintha a hegyek, mezők, folyók is haragosan fenyegetnék, az emberek között pedig csupa gyanakvás és gyűlölködés venné körül, ellenségnek nézi és ártó szándékkal követi lépéseit mindenki; testvért, megértést, szeretetet nem talál sehol. Magányosan, bizonytalan örvénye-

---

[29] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 9., 4. beszéd

[30] uo. l. l. •

ken, lesben álló veszélyek között halad riadozva, mintha az emberek gyűlölködve, halálos ellenségként, ártó szándékkal lesik egymás mozdulatait. Mindennapi életünk útja is lesben álló veszélyek között vezet, mintha valami gonosz varázslat elvadult vidékre dobott volna, rablók tanyájának a közelébe. A földnek csaknem minden pontján vigasztalan az emberi élet, mintha idegen földre, számkivetésbe dobáltak volna az emberek."[31]

A megmaradt kéziratlapokból nehezen lehet a beszéd további folytatását pontosan kideríteni. Az is lehet, hogy a kezünkbe került öt kis oldal csak az éjféli szentmisén és Karácsony első napján elmondott beszédek bevezető és befejező részei. Vagy egy másik változatot is feltételezhetünk, azt, hogy a püspök Karácsony első napján megismételte az éjféli szentmisén mondott bevezetőt, kissé variálva. Most képtelenség a kézirat alapján az elhangzott egységes beszédet bemutatni, mert éppen a beszéd gerince hiányzik. De emiatt a prédikációit hűségesen leíró püspököt nem hibáztathatjuk, hiszen tudjuk, hogy ezek a jegyzetek rövid ideig voltak a birtokában. Elítélése után lefoglalták és – a püspökségtől elvett s állami kezelésbe került Batthyaneum könyvtárba helyezték –, azokat soha többé nem láthatta, nem rendezhette. Ezért vagyunk most a találgatásra ítélve.

Mégis próbáljuk meg a püspök által egybefogott és beszámozott lapok szerint a gondolatokat egybekapcsolni. A kézirat harmadik lapján ismétli-variálja a bevezető gondolatokat.[32] A megismételt és új gondolatokat ekképp folytatja: *„Szörnyű indulatok lakhatnak az emberi szívben, hogy így el tudta rontani a világot. Majdnem 2000 éve, hogy Isten a földre jött, kihirdette az igazságnak és szeretetnek, a társadalmi békének, a népek és nemzetek boldog együttélésének és fejlődésének a törvényeit, s mégis, ma 2000 év után is a népek állig fegyverben állnak egymással szemközt, az angyali éneket fegyverek ropogása, ágyúk bömbölése, bombák robbanása nyomja el."*

---

[31] uo. 2. l.

[32] *„Az öröm ünnepe van s a szívünk nem tud felmelegedni. A boldogságot hirdető, szép karácsonyi énekek régen nem hangzottak ilyen tompán és öröm nélkül, ilyen nagy messzeségből és idegenül. Mintha nem is az öröm, hanem csak a megszokás, csak a vallásos nevelés és fegyelem hozott volna ma össze. Nem olyan ez a karácsony, mint a többi volt. Karácsonyfát csináltunk, ajándékokat is adtunk, elmentünk az éjféli misére s most is összejöttünk, de a karácsonyfa gyertyáit a szülők sötét gonddal a szívükben gyújtogatták, az éjféli szentmisén, a boldogságot és örömet hirdető énekek éneklése közben pedig a munkás a holnapi kenyérre, az ifjú a bizonytalan jelenre, a szülő elszakított gyermekeire, vagy a vele levők sorsára gondolt, s annak, aki felelős állásban van, a gondjaira bízott emberek és intézmények jövője járt az eszében."*

A kézirat negyedik lapja mintha a második lap gondolatmenetét folytatná. Annyi újszerűséggel, annyi szárnyaló lendületet tartalmazó mondattal találjuk magunkat szembe, hogy nyugodtan állíthatjuk, nem ismételgetésről van szó, hanem szónoki fogásról. A záró gondolatokban a rétor megismétli a beszéd bevezetőjét.

„A karácsonyi előkészület nem volt az az örvendező, mint máskor. A szülők, rokonok, jó barátok, ismerősök az utolsó pillanatban kapkodták össze az ajándékokat, mintha az ünnep váratlanul jött volna. A békétlenségnek, gyűlölködésnek s az emberi kéz által okozott szenvedéseknek ebben a nyomasztó hangulatában senki sem gondolt a béke ünnepére. Hogy lehet a szeretet ünnepét ülni, amikor a világon a szeretetlenség uralkodik?! A szülők sötét gonddal a szívükben gyújtogatták a karácsonyfa gyertyáit, s a gyermekek öröme sem volt zavartalan, megérezték, hogy az édesapjuk és édesanyjuk az ő kedvükért mosolyog, de a szemük mögött a gondok fekete felhői járnak. Az éjféli szentmise boldogságot hirdető énekei alatt a munkás a holnapi kenyérre, az ifjú bizonytalan jövőjére, a szülő elszakított gyermekeire s a vele levők sorsára, a gyermek gyorsan őszülő szüleire s a felelős állásban lévő a gondjaira bízott emberek és intézmények megpróbáltatásaira gondolt. Mindnyájunknak a zsoltáros panasza járt az eszünkben: Az Úr dalát dalolnunk, hogy lehetne idegen földön, számkivetve.

S mégis az angyalok énekével köszöntelek Testvéreim!: dicsőség a magasságban Istennek s békesség a földön a jóakaratú embereknek.[33]

Krisztus születését ünnepeljük, de az az érzés szorongat, hogy Isten az embertől ilyen távol talán nem volt soha. Eltávolodott, mert elfelejtettük. Magunkra hagyott, mert a kezét eleresztettük. Övé a hatalom és a dicsőség s az ember magának akar megtartani minden hatalmat és minden dicsőséget.

Ezért mi, megriadt, gondokkal rakott, megfogyatkozott kicsiny nyáj annál hódolóbb készséggel visszük szívünket a betlehemi jászolhoz, a világ Ura elé. Csatlakozunk az angyalok föltétlen hódolatához, imádásunk buzgóságával és őszinteségével pótolni akarjuk azt is, amit Istentől a világ megtagadott. Gyermeki hittel hisszük és elismerjük, hogy a gyermek alakjában az örökkévaló Isten jött a földre, s nem a kíváncsiság, hanem a végtelen szeretet hozta közénk, s nem hagyott magunkra, hanem az édes testvér és édes apa jóságával kíséri életünk folyását."[34]

x

---

[33] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 9., 4. beszéd 4. l.

[34] uo. 5. l.

Márton Áron prédikációinak hangulata a következő években sem változik meg. Beszédeit olvasgatva a híveivel együttérző és a rábízottakat vigasztaló püspök képe jelenik meg előttünk. „Kis egyházmegyéjét" látogatja, nemcsak bérmálások alkalmával, hanem templomi búcsúkkor is. 1942. június 14-én a dévai Szent Antal templomban az általa legritkábban használt ilyen közvetlen megszólítás után – *„Drága jó Híveim!"* – megjelöli jövetelének célját: *„Eljöttem közétek, hogy titeket megvigasztaljalak, mert úgy látom, vállaitokon a kereszt súlyosabb, mint máshol. Homlokotokon a barázdákat mélyebbnek látom, mint máshol. Sötét gond árnyait látom az ifjak és öregek arcán egyaránt. Nem csodálkozom, hisz megdöbbenéssel értesültem arról a kegyetlen intézkedésről, mellyel illetékesek még gyermekeitek szájából is kivették a mindennapi áldott kenyeret. Súlyos csapás, nagy kereszt, de súlyosabb a felelőssége azoknak, akiktől ez a szívtelenség elindult!"*

A püspök nyíltan kimondja a dévai magyar-csángók bántalmazásának igazi okát: mert anyanyelvükhöz, hagyományaikhoz, népünkhöz ragaszkodnak! Az elmondott beszéd jobb megértéséhez tudni kell, hogy a 19. század végén és a 20. század elején Dévára és környékére bukovinai csángómagyarok települtek be. Letelepülésükkor hivatalosan is megélhetésüket biztosító földhöz jutottak. Az új rezsim idején, nemzetiségi alapon, megindul ellenük a hajsza. Jogos földtulajdonukból akarják kiforgatni a dévai telep magyarjait. Állandósak lesznek az atrocitások, a provokációk, a perek ellenük. Erdély kettészakítása után szinte tragikussá válik a helyzetük. Többen életüket vesztik az áldatlan küzdelemben. Ilyen körülmények között ment Márton Áron Dévára. Beszédének szövegösszefüggéseiben megfigyelhető az a tapintatosság, okosság, ahogyan mondanivalóját levezeti:

„Ha az állam törvényei egyes súlyos kihágásokat hivatalból üldöznek és büntetnek, mert ha nem, felborul az állam rendje, úgy az Isten is – ha szabad így szólnom – szigorú kötelességének ismeri az emberbaráti szeretet rendje felett őrködni, és égbekiáltó bűnnek nevezi az árvák, özvegyek sanyargatását, a kiszolgáltatottak és védtelenek kínzását. Égbekiáltó volt az a bűn, amit veletek szemben elkövettek, csak azért, mert katolikusok vagytok, csak azért, mert népünkhöz ragaszkodtok, csak azért, mert fajtánk értékeit feladni hajlandók nem vagytok, csak azért, mert drága anyanyelvünkhöz, őseink szent hagyományaihoz, erkölcseihez, szokásaihoz, viseletéhez ragaszkodtok."

Márton Áronra jellemző, hogy ilyen zord helyzetben pontosan megjelöli a további tennivalókat, és helyes keresztény magatartásra biztatja a

megsértett embereket. Amikor elfogynak a józan okoskodás alapján összegyűjtött vigasztaló szavai, az imádság formáját választja, hogy erősíthesse elkeseredett hallgatóit.

„Mi nem átkozódunk, bosszút sem kiáltunk. Legyen egyedüli vigaszunk az Úrnak szava: "Én vagyok a bosszúállás Istene!" Reá bízzuk, hogy igazságosságával büntesse meg az igazságtalanokat és kérjük, hogy adjon erőt a védteleneknek."

Érdekes megfigyelni, hogy amikor Márton Áron ilyen kemény szavakkal szól a jogfosztott emberek helyes cselekvési módjáról, mennyire a meleget sugárzó *„Drága jó Híveim!"* megszólítással él. Talán egy szentbeszédében sem használta annyira gyakran ezt a megszólítást, mint ebben. Szokásos megszólítási formulája, a „Krisztusban szeretett Híveim!" ebben a prédikációban nem is fordul elő, csak a sokkal közvetlenebb, emberek lelkéhez jobban közelítő: Drága jó Híveim! Gyakori használatára ez alkalommal, úgy látszik, oka volt.

Drága jó Híveim! Akármekkora áldozatot követel szent hitünk és faji jogaink bátor megvallása, vállalnunk kell azokat. Erre kötelez őseink becsülete, saját lelkiismeretünk és gyermekeink tiszta jövője. Félre a sötét gondolatokkal, félre a kétségbeeséssel! Nekünk helyt kell állnunk. Ezt a földet elhagyni nem szabad, mert ez a miénk. Őseink vére és könnye puhította a barázdákat itt; drága hamvaik porladnak Erdély szent röge alatt. Mi nem vagyunk itt idegenek, mi otthon érezzük itt magunkat még akkor is, ha ez másoknak nem tetszik.

Drága jó Híveim! Szentmisémben, amikor a búzalisztből készült fehér ostyát az aranytányérkára tettem, melléje helyeztem a ti vérző szíveteket is. Odatettem az édesapák kétségbeejtő gondját, az édesanyák átvirrasztott éjszakáit, az ifjúság bizonytalan jövője fölötti aggodalmatokat, a kis gyermekek sírását, mert nincs kenyér, és kértem a gondviselő Istent: Jézus érdemeire való tekintettel ne hagyjon el titeket. Adjon szíveteknek erőt az élet mostohasága között, vigasztalást a szomorúságban, nyugalmat a fölzaklatott szíveknek és szakítsa végét mérhetetlen fájdalmaitoknak. Imádkoztam, hogy a sors gorombasága által elűzött hozzátartozóitok hazatérhessenek, hogy megint egyek legyenek családjaink. Imádkoztam mindazokért, akik soraitokból kidőltek az embertelen szenvedések áldozataiként. Adjon a jó Isten nekik örök nyugodalmat és ott fenn kárpótolja őket a hozott nagy áldozatért. Kértem az Istent, hogy ha már szent akarata úgy határozta, hogy mi idősebbek sokat szenvedjünk, adja meg fiatalságunknak és gyermekeinknek a boldogabb és szebb jövőt.

Adjon az Isten az egész világnak békességet, hogy a nemzetek egymásra találjanak és világosítson fel minden embert a legsürgősebb feladatról és legszentebb törvényről: Szeresd az Istent és szeresd embertársadat! Adja a jóságos Isten, hogy ez az imádságos nép, amely nyomorából is ilyen szép hajlékot emel az Istennek, lásson jobb napokat, pihenjen át nyugodtabb éjszakákat és a mostani szenvedésekre mintegy rossz álomra tekintsen vissza, abban a tudatban, hogy érdemes volt szenvedni. Jézus is sokat szenvedett, de utána jött a megváltás, és a húsvét; nekünk is sokat kell szenvednünk, hogy porbasújtottságunkból fölemelkedhessünk!

Főpásztori áldásomat adom rátok, kik itt jelen vagytok, adom azokra, kiket az otthon vigyázása vagy betegség odahaza tart, és azokra is, akik az otthontól száműzve eszik az otthontalanság keserű kenyerét és a hazavágyás könnyeivel sózzák mindennapi falatjukat. A gondviselő jó Isten áldjon meg benneteket, drága jó híveim! Ámen."

x

A dévai látogatás után pár hónapra, 1942. november 15-én Márton Áron egy másik dél-erdélyi városba, Dicsőszentmártonba látogat. Látogatásának célja – ha nem is olyan mértékben – hasonlít a dévai vizitációhoz.[35]

„Nehéz időkre esik első látogatásom. Dehát, Istenem!, mikor kellett volna jönnöm, hogy mosolygó szemeket, gond nélküli, derűs arcokat lássak, és felszabadító, lelkesítő örömet érezzek a felém sugárzó aggodalom, fáradság, régóta viselt szenvedések komor, nyomasztó hangulata helyett?! Hiszen már esztendők hosszú sora óta így van. Esztendők hosszú sora óta nyomja vállaitokat az élet igen súlyos keresztje. A különbség csak az, hogy az esztendők egyre hosszabbak, a kereszt – mindnyájunk külön terhe és a közösen hordott kereszt is – egyre súlyosabb, az erőnk, ellenállásunk, reményünk és kitartásunk egyre kisebb lett. S érzem, hogy sokan már erőik fogyatékánál tartanak, mások a csüggedtség és reménytelenség szélén vannak, ólmos lábakkal, zsibbadtan, lemondó, halni vágyó tekintettel tántorognak.

És körös-körül a látóhatár sötét. A népek világraszóló tusája kíméletlenül dúl tovább s még nagyobb mértéket ölt. A világ maholnap egyetlen nagy csatatér lesz. A háború és ellenségeskedés újabb és újabb területekre csap át s újabb és újabb tömegeket és népeket ránt be irtózatos forgatagába. S a nagy küzdelem életre és halálra megy, nagy nemzetek úgy érzik, hogy a másikra halálos ütést kell mérniük, ha ők élni

---

[35] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 9., 3. beszéd 1–3. l. – 1942. november 15.

akarnak. Mintha őrület szállta volna meg az emberiséget, mintha a düh és fellobbant harag következtében vér öntötte volna el a népek agyát – mint veszett farkasok a havas mezőkön –, úgy, azzal az állati, kegyetlen vérengzéssel tépik egymást. S mi, megriadt kicsiny nép lélegzetvisszafojtva figyeljük, hogy a nagy tűzvész lángja hogy nyaldossa házunk gyülékony ereszét."

Szomorú és valós helyzet érzékeltetése után a püspök jövetelének a célját jelöli meg, Istent jött hirdetni, s nem politizálni. Képtelen azonban elszakadni a kor problémáitól, azok felidézésének segítségével próbálja meg Isten felé fordítani az embereket. *„De nem azért jöttem, drága jó híveim, hogy a jelen sötét színeit mutogassam s kioltsam vele azt a reményt is, ami lelketekben még él. Nem azért jöttem, hogy emlegetésével a nagy veszedelemnek, amelyben az emberiség vergődik, csüggesszelek, hanem hogy Istent hirdessem és az Ő nevében vigasztalást nyújtsak.*

Maguk a szörnyű események Isten felé irányítják tekintetünket. Akinek látó szeme van, látnia kell, hogy Isten az ajtónk előtt áll és kopogtat. Ecce, sto ad ostium et pulso.[36] *Nem nesztelen léptekkel jön, s nem a kegyelem éles hangján kér bebocsátást, mint amikor az egyes lélekhez közeledik. Most a világ sarkait rázza, tankok szörnyű dübörgésével, bombák gyilkos záporával, a testvérgyilkos Káin feltámadt, kísérteties alakjával s a pusztulással, mely a nyomában támad, feldúlt országok nyomorúságával, eltűnt városok és falvak füstölgő romjaival, elhulló nemzedékek halálhörgésével, tömegsírok jeltelen halmazaival s árvák, özvegyek, elnyomott és megkínzott milliók jajgatásával veri a süket füleket, mert az emberiség ajtaját döngeti, az állami, társadalmi, gazdasági, politikai és a népeknek egymás közötti viszonyába kéri az isteni törvények alkalmazását."*

A beszéd befejező részét annyira fontosnak tartja a püspök, hogy másfél hónap múlva az újévi szózatában (v. ö. alább) megismétli. Nem árt, ha a két szövegvariánst összehasonlítjuk. Későbbi változatában kevés módosítással, egyszerűsítéssel sokkal hatásosabbá teszi a mondanivalóját.[37]

---

[36] Íme, az ajtóban állok és kopogok.

[37] *Krisztusban szeretett Híveim! Nyugalmasabb időkben ráért, s volt bátorsága az embernek, hogy Isten jogait kétségbe vonja s életét Isten törvényei nélkül, sőt azok ellenére rendezze be. Ma azonban a szörnyű események rántják fel látásra a szemünket. Ma egy mindent pusztulással fenyegető háború tüzének fényénél van alkalmunk látni, hogy az ember minél inkább függetlenítette magát Istentől, annál megalázóbb szolgaságba jutott; minél inkább tiltakozott Isten uralma ellen, annál zsarnokibb uralmak vetették hatalmuk alá; minél hangosabban tiltakozott Isten törvényei ellen, annál több és kegyetlenebb törvényt hozott saját maga ellen; minél hetykébben fordított hátat a szeretet Istenének, Krisztus-*

x

Márton Áronnak újévi szózatai a legnehezebb időben sem maradhattak el. Minden esetben az előző év tapasztalatai, fájdalmai és örömei kavarognak benne. Így történt az 1943-as újév alkalmával is. Szózatát szentírási idézettel kezdi, Szent Pál Tituszhoz írt levélből a 2,11–15 perikópával, amit a megszólítás követ.[38]

„Az idő kereke megint fordult egyet. A tegnap lezárt esztendőt már óesztendőnek mondjuk; múlttá vált, amely többé nem tér vissza. De voltak szenvedései, alávetett megpróbáltatásoknak és bizonytalanságban hagyott reményeink felől, aminek sajgása és aggódó érzései elkísértek a megkezdett esztendő küszöbéhez is.

Mit mondjak ilyen körülmények között nektek, Krisztusban szeretett Híveim?"

A következő részből egy kérdéssorozatot kihúzott a főpásztor.[39] Úgy látszik, nem akarta a reménytelennek tűnő helyzetet nehéz kérdésekkel tovább feszegetni. Megelégszik az alábbiakkal: *„Mit mondjak olyan embereknek, akiknek arcán és szemeiben lelkesítő öröm helyett aggodalom, fáradtság, a régóta viselt szenvedések komor, nyomasztó hangulata ül? És már esztendők óta van ez így! Esztendők hosszú sora óta az élet igen nehéz keresztje nehezedik vállaitokra."*

A továbbiakban a Dicsőszentmártonban elmondott beszédének egyik gondolatát ismétli meg. Ezeknél a részeknél megfigyelhető a szöveg csiszolása, stilizálása.[40] Ugyanez áll a folytatásra is, amelyben a világhelyzet sötét képét érzékelteti röviden.[41] Majd vigasztal: *„Minden így*

---

nak, annál mélyebb lett a szakadék és hova-tovább egyre inkább halálosabb a gyűlölködés emberek és emberek, társadalmi osztályok, nemzetek és népek, szövetségek és hatalmi csoportosulások között. A bűn logikája ez: akinek Isten nem az Úr, bálványok előtt hull térdre, akit az örök érvényű törvények feszélyeznek, az erősek és önzők törvényeinek igájába hajtja a fejét, aki a szeretetet gyöngeségnek tekinti, a gyűlöltség áldozata lesz.

[38] BATTHYANEUM, *MÁ cs.* 9., 5. beszéd 1–10. l.

[39] Mindenképpen érdekes a kihúzott rész: *„Milyen csillagot mutassak, amely felé tájékozódhatunk? Reménykedhetünk-e, hogy felragyog egy sugár mégis, felragyog és belevilágít a siralmaknak ebbe a völgyébe, amivé a mi világunk lett?"*

[40] *A különbség csak annyi, hogy az esztendők egyre hosszabbak, a kereszt – mindnyájunk külön terhe és a közösen hordott kereszt is – egyre súlyosabb, az erőnk, ellenállásunk, reményünk és kitartásunk egyre kisebb lett. Jól látom, hogy sokan már erőik fogyatékánál tartanak, s mások ólmos lábakkal, zsibbadtan, lemondó, halnivágyó tekintettel a csüggedtség és reménytelenség szélén tántorognak.*

[41] *Mit mondjak, mivel vigasztaljalak, hát? Milyen igével szítsam föl a remény alig pislákoló lángocskáját, amikor a látóhatár körös-körül sötét? A világ maholnap egyetlen nagy*

van, s mindennek ellenére, Krisztusban szeretett Híveim, hittel és reménnyel indulunk a vigasztalan jelenből a bizonytalan jövő felé, mert tudjuk, hogy sorsunk fölött a gondviselő Isten őrködik, és mert tudjuk, hogy a szenvedésnek megváltó ereje van."

Érdekes megjegyezni, hogy a püspök az első szövegváltozatba beleszőtte a marcangoló kérdéseket s rá a keresztény feleletet, de kihúzta.[42] Lehet, hogy ezt a beszéd logikus menete miatt tette. A beszéd fonalát a dicsőszentmártoni prédikációjából ismert gondolatokkal viszi tovább. Ugyanazokat a mondatokat ismétli, egy kicsit átalakítva és formálva.

„Maguk a szörnyű események irányítják Isten felé tekintetünket. Akinek még füle van a hallásra, hallania kell, hogy Isten az ajtónk előtt áll és kopogtat. Ecce, sto ad ostium et pulso. Nem nesztelen léptekkel jön s nem a kegyelem éles hangján kér bebocsátást, mint amikor az egyes lélekhez közeledik. Most a világ sarkait rázza: tankok szörnyű dübörgésével, bombák gyilkos záporával, a testvérgyilkos Káin feltámadt, kísérteties alakjával, s a pusztulással, mely a nyomában támad: eltűnt városok és falvak füstölgő romjaival, feldúlt országok nyomorúságával, elhulló nemzedékek halálhörgésével, tömegsírok jeltelen halmazaival, s árvák, özvegyek, elnyomott és megkínzott milliók jajgatásával veri a süket füleket. Most nem az egyes ember lelkén kopogtat, hanem az emberiség lelkének ajtaját döngeti; az állami, társadalmi, gazdasági, politikai és nemzetközi viszonylatokban követeli az isteni törvények uralmának visszaállítását.

Krisztusban szeretett Híveim! Nyugalmasabb időkben ráért, s volt bátorsága az embernek, hogy Isten jogait kétségbe vonja s életét Isten törvényei nélkül, sőt, azok ellenére rendezze be. Ma azonban a szörnyű események rántják fel látásra a szemünket. Ma egy mindent pusztulással fenyegető háború véres csóváinak fényénél van alkalmunk látni és

---

csatatér lesz. A háború és ellenségeskedés újabb és újabb tömegeket és népeket ránt be irtózatos forgatagába. S a véres torna életre-halálra megy. A küzdő feleknek az a szándéka és hite, hogy ha élni akarnak, a másikat le kell döfniük. Mintha a vér öntötte volna el a népek agyát – mint veszett farkasok a hómezőkön –, olyan állati kegyetlenséggel tépik egymást. S a nagy tűzvész lángnyelvei a mi házunk gyülékony ereszét is nyaldossák; s riadtan, lélegzetvisszafojtva figyeljük, hogy mikor borul lángba a mi fejünk fölött is a ház.

[42] *Szorongó lélekkel kérdezzük: gyöngeségünknek ki lesz az öröksége?, a veszélyekkel, megpróbáltatásokkal, bizonytalanságokkal szemben kinek a kezét keressük?, kifelé tájékozódjunk?, kiben és miben bízzunk? Az aggodalmaskodó kérdésekre a keresztény hit és gondolkozás megadja a megnyugtató feleletét. Él az Isten és Ő tartja kezében a sorsunkat. A vigasztalan jelenből hittel és reménnyel indulunk a bizonytalan jövő felé, mert sorsunk fölött a gondviselő Isten virraszt, és a szenvedésnek megváltó ereje van.*

belátni, hogy az ember minél inkább függetlenítette magát Istentől, annál megalázóbb szolgaságra jutott; minél hangosabban tiltakozott Isten uralma ellen, annál zsarnokibb uralmak vetették hatalmuk alá; minél hangosabban tiltakozott Isten törvényei ellen, annál több és kegyetlenebb törvényt hozott saját maga ellen; minél hetykébben fordított hátat a szeretet Istenének, Krisztusnak, annál mélyebb és áthidalhatatlanabb lett a szakadék, annál izzóbb és halálosabb a gyűlölködés emberek és emberek, társadalmi osztályok, népek és nemzetek, szövetségek és hatalmi csoportosulások között.

A bűn logikája ez: aki Istentől elfordul, bálványok előtt hull térdre; akinek az örök törvények kényelmetlenek, az erőszak és önzés igájába hajtja lázadozó fejét; aki a szeretetet gyöngeségnek hirdeti, a gyűlölség áldozata lesz.

És Isten ennek a belátására akarja felnyitni szemünket.[43] *Az ember idézte elő a féktelen gyűlölködést, ami fenntartja az ellenségeskedést testvér és testvér, nemzet és nemzet között. Az ember idézte fel a háborút, amely földönfutóvá tett népeket s jajjal, panasszal és átokkal töltötte meg a földet".*

A következőben egy egész egységet húzott át a püspök, mivel annak gondolatait későbbi résznél használja fel.[44] Majd folytatja: *„Fausti nyugtalanságával és hihetetlen erőfeszítések árán felküzdötte magát a civilizáció soha nem álmodott fokára s ugyanakkor*[45] *erkölcseiben a barbárság megszégyenítő határaihoz csúszott vissza. Olyan biztonsággal jár a levegőben, mint a madár, de gépeiről a szeretet ünnepén is városok védtelen lakóit bombázza; gondolatait az éter hullámain másodpercek töredéke alatt küldi a föld egyik végétől a másik végéig, de rádióival az angyali üzenet ismétlése helyett, gonoszul a gyűlölködést, ellenségeskedést, rendbontó és felforgató törekvéseket szítja. Az Istentől elpártolt ember szelet vetett és vihart aratott. És Isten ennek a végzetes kettőségnek a nyilvánvalóvá tételével, a technikai fejlődésnek és az erkölcsi züllöttségnek a megmutatásával, a gépi és a lelki kultúra között tátongó*

---

[43] A következő mondat van itt áthúzva: „Nem a vesztünket, hanem a boldogságunkat akarja."

[44] *Az Istentől elpártolt ember szelet vetett és vihart arat. Csodálatos gépeit, az emberi tudomány és haladás nagy vívmányait önmaga ellen lázította, gyilkolásra használja. Az emberi kényelem, érintkezés, közlekedés, ismeretközlés hatalmas eszközei nem az életet, nem a kényelmet és boldogulást, hanem az egész világra kiterjedő háborús organizáció céljait szolgálják.*

[45] A püspök gondolatáról árulkodik az áthúzott két szó: „erkölcsileg lezüllött,"

félelmetes ellentétnek a kirobbanásával és elviselhetetlenül súlyos és fájdalmas következményeivel akarja megláttatni, hogy elpusztulunk, hogy egymást pusztítjuk el, ha a szeretet és igazság nagy parancsait életünk alaptörvényeiként megint el nem fogadjuk.[46]

Nem tudjuk, hogy az emberiség mikor jut el a jobb belátásra, mikor érti meg a mindenek Urának figyelmeztető szavát. De mi az új esztendő elején, a bizonytalansággal és leselkedő megpróbáltatásokkal szemben az Ő kezébe helyezzük sorsunkat és minden aggodalmunkat; s bizalommal indulunk a bizonytalannak látszó holnapok felé, mert tudjuk, hogy hatalma van és kész elhozni a békét a jóakaratú embereknek.

A kirobbant háborúnak és súlyos következményeinek fő okozójaként az embert, mégpedig az Istentől elpártolt embert nevezi meg a püspök. De amikor a titkát fejtegeti, nem horgonyoz le az emberi ész okoskodásnál. Tovább lép, s válaszában a kinyilatkoztatáshoz nyúl. Szentírási reminiszcenciával élve próbálja megadni a feleletet a szenvedés örökös miértjére. Jézus szenvedésének megváltói értéke olyan támaszul szolgál a Szónoknak, hogy azután újra meri kezdeni hívei megaláztatásának felsorolását. Végső megoldást a megpróbáltatások közepette csak az Istenbe fogódzó emberi magatartásban látja. Ezzel a zárógondolattal egész szózatának felfelé ívelő lendületet biztosít. *„Annál nagyobb bizalommal, Krisztusban szeretett Híveim!, mert hiszünk a szenvedés megváltó erejében. A szenvedést is Isten magasztosította át az emberi felemelkedés egyik leghatalmasabb eszközévé, s értékére a saját példájával mutatott rá, amikor emberi alakot öltve a földre jött, szállásául nem az uralkodók kényelmes palotáit választotta, hanem a hajléktalan vándorok menedékhelyét, egy útszéli barlangot. S nem cifra lakájok és udvaroncok vették körül, hanem egy ismeretlen asszony, egy kérges tenyerű ács és a mezők aszott arcú, írástudatlan pásztorai siettek Hozzá hittel és szeretettel. Későbbi élete során is a rókáknak volt barlangjuk, de neki nem volt hová fejét lehajtania. Életét pedig, miután körüljárt jót cselekedvén, és miután elszenvedte a felizgatott csőcselék szidalmait és a vak gyűlölet minden kínzását, a gyalázat fáján, gonosztevők közé állítva fejezte be, hogy az elbukott ember megváltásának művét véghezvigye.*

---

[46] Áthúzott szövegrész következik, amelyet a későbbiek folyamán használ fel: *Krisztusban szeretett Híveim! Isten hangja szól az idegtépő zűrzavarból, Isten rendező akarata nyilvánul meg az egyetemes felfordulásban és összevisszaságban, a szeretet és igazság követeli jogait az általános szeretetlenség és igazságtalanság közepette. Testvéreim, erre az isteni hangra figyeljünk!*

Ez a merész, nagy, isteni példa álljon előttünk a mostani nehéz újesztendő reggelén. A szenvedés számunkra nem meglepetés, nem új élmény. Az élet régóta nem kímél. Esztendők hosszú sora óta a megaláztatás útjait járjuk. Esztendők hosszú sora óta minden nap elölről kezdjük a küzdelmet a teljes leszegényedés, az erkölcsi lezüllesztés és a szétszóródás veszedelme ellen. Komoly harcot kellett harcolnunk minden nap életünkért, megszerzett kis vagyonunkért és gyermekeink sovány jövőjéért. És elkövetkeztek még nehezebb idők. Ma szétszakított családok százai élnek aggodalmak között és az elkallódás veszélyében. Magukra hagyott s magukkal is tehetetlen öregek siratják egyetlen támaszukat, aki idegenben van s akiről hírt nem hallanak. Gyermekeiktől megfosztott szülők sírnak gyermekeik, s szüleiktől elszakított gyermekek vágyódnak hiába a szülői otthon melegsége, meghittsége, nevelő jósága után. Testvéreink sínylődnek börtönökben, s szeretteink és hozzátartozóink a munkatáborok és harcterek viszontagságai között teljesítik a parancsolt kötelességet...

Sok bánat, sok fájdalom, aggodalom és könny jutott osztályrészül, de hisszük, hogy mindez nem volt és nincsen hiába. Lehet, hogy sokat vétkeztünk a múltban. Lehet, hogy csak embertársunkért kell ilyen keményen vezekelnünk és sok bűnűnket kell jóvátennünk. De Isten számba vesz és számon tart minden könnyet és sóhajt. Nem kisebb tanú, mint az Isten egyszülött Fia mutatta meg, saját élete példáján, hogy a szenvedésnek megváltó ereje van. Az Úr Jézus szenvedése megmentette az örök halálra ítélt emberiséget, és a sokaknak, nemzedékeknek nagy lélekkel vállalt szenvedése elesett népeknek tudja megnyitni a felemelkedés útját.

Krisztusban szeretett Híveim! Isten hangja szól az idegtépő zűrzavarból, Isten rendező akarata nyilvánul meg az egyetemes felfordulásban és összevisszaságban, a szeretet és igazság követeli jogait az általános szeretetlenség és igazságtalanság közepette. S erre az isteni hangra legyünk, Testvéreim, figyelemmel, és bízzunk abban, hogy Isten nem utált meg, nem hagyott magunkra, hogy bűneink gonoszságánál nagyobb az Ő irgalmas jósága; és minden bajban átsegít, ha mi nem fordulunk el egészen Tőle.

Testben-lélekben fáradtan, átélt szenvedések és elszenvedett csalódások sajgásával érkeztünk meg az idő új határához, és bizonytalansággal és talán ismeretlen veszélyekkel és megpróbáltatásokkal állunk szemben. De kislelkűség nélkül, Istenbe fogódzó lélekkel megyünk rendeltetésünk útján, tétovázás nélkül állunk hívatásunk kötelességei mellett, mert hisszük,

hogy Isten az erőfeszítéseknek és szenvedéseknek kitett embert különös szeretetével veszi körül.

Ezzel a gondolattal kívánok mindnyájatoknak boldog új esztendőt. És ezzel a hittel mondjuk el az esztendő-kezdetre előírt imádságot.

x

Márton Áron szívén viselte a jövő nemzedékét, nemcsak mint egyetemi lelkész, ifjúsági vezető, de mint püspök is. A György Lajossal együtt indított Erdélyi Iskola folyóirat a népnevelőket, tanárokat segítette másfél évtizeden keresztül. Püspökként – a kommunista időben –, az adott lehetőségeknek megfelelően mindent megtett, hogy a népnevelés, a gyerekek, a fiatalok vallási oktatása-nevelése ne szüneteljen. A kereszténységet gyökerében elsorvasztani akaró törvényeket ezen a téren nem vette figyelembe, s papjait kötelezte, hogy minden zaklatás ellenére hitoktassanak. Ő meg papjai mögé állt. Így bátorította őket: „Fiam, hivatkozzál rám!" Az hogy Erdélyben a hitoktatás megszakítás nélkül, folyamatosan zajlott, elsősorban Márton Áron személyének köszönhető. Egyik papjának mondta: „Ha a templomok összeomlanak, akkor sem lesz olyan veszélyes az egyház helyzete, mint ha a hitoktatás megszűnne!" E meggyőződését papi életének kezdetétől vallotta. Látta a szabad szellem okozta veszélyt, s ezért volt annyira határozott ebben a vonatkozásban. A rábízottakat úgy szerette volna megóvni a veszedelmektől, hogy szembesítette őket azokkal. Talán ma sem fölösleges idézni egyetemi lelkészként elmondott szavait: „*Ma érthetetlennek mondják azt, aki a becsület nevében lemond a kamatról, a felkínált vagy kínálkozó anyagi előnyről, amit becstelenség árán megszerezhetne. A mai ember életfelfogása szerint a haszon és egyéni érvényesülés mindennél előbbrevaló. Ma arra biztatják a munkást, hogy amerikázzék, az iparost, hogy látszatra dolgozzék, a kereskedőt, hogy a világ áruját mosolyogva varrja a vevő nyakába, a tisztviselőt, hogy igyekezzék mellékjövedelemre szert tenni s a tőkést, munkaadót, hogy minél kevesebb munka és kockázat árán minél többet keressen. ... Divat a kifordítható felöltő, és divat a köpenyegforgatás. Ma szélkakas módjára forognak az emberek a politikai és világnézeti szelek változó iránya szerint, lesznek közöttük fehérek, barnák, kékek, felvesznek bármilyen színt, holnap megtagadják mai meggyőződésüket, s megtagadják vallásukat is, ha abból előny származik. A Szent József zászlója alatt sorakozó ifjúságnak azonban védőszentük nyomában kell járnia. Mert ez az élet útja. Már ti, fiatal testvéreink, akik az élet elején álltok s élettapasztalatokról még nem beszélhettek, láthatjátok, hogy a mai ember*

életén uralkodó elvtelenség, a becsületérzés, a férfias gerincesség megfogyatkozása mire vezet, mennyi kárt okoz, milyen bizonytalanná teszi az életet. Mindenki a másik kárára akar érvényesülni, mindenki megcsalja, becsapja, kihasználja, meguralja a másikat. S ennek következtében nincs is bizalmunk egymás iránt. Amikor az emberek melegen szorongatják egymás kezét, és barátságosan mosolyognak egymás arcába, akkor is gyanakodva figyelik, hogy milyen önző szándék, milyen ravasz gondolat bujkál a mosolygó szemek mögött. S ha valakire munkát, értéket, életet bízunk, ezer és ezer biztosítékot követelünk, hogy önmagunkat valamennyire megnyugtassuk. ... Az ifjúság ösztönösen, ősszerelemmel szereti az igazságot. Ezért tiltakozik olyan szenvedélyesen minden meggyanúsítás és hazugság ellen, ezért engesztelhetetlen, ha becsületében, szavahihetőségében megsértették. De ne engedjétek, hogy lelketeknek ezt az isteni ajándékát a világ szelleme ellopja. Vegyétek kézbe s az egyesület pártfogójának, a jellem nagy példaképévé lett egyszerű iparosnak, Szt. Józsefnek a védelme alatt saját lelketekben formáljátok ki azt a gránit-jellemet, amelyet a zajos ár ha körül is nyaldos, de nem sodorhat el, nem torzíthat el."[47]

x

A jelen tanulmányban feldolgozott beszédek és beszédrészek alapján is megállapíthatjuk, hogy Erdély legendás püspöke egészen korszerű, megfontolt és jó tanácsadó főpásztor volt. Rég elhangzott szavai nem hagynak nyugton bennünket, ma is szembesítenek önmagunkkal és problémáinkkal. Őrálló volt akkor, amikor Erdélyben „minden part szakadt". Rezidenciáját hiába mondták ki kényszerlakhelynek, azt „otthonná" varázsolta. Szeretettel fogadott minden hozzá igyekvő embert. Lelkileg meggyötörtek, testileg megkínzottak, mindenükből kiforgatottak, önmagukkal viaskodók, papok és hívek, katolikusok és nem katolikusok, írók és költők, jó és rossz szándékú emberek élménnyel és megerősödve távoztak el a Püspöktől. Helybenlakása és kitartása a példán túl ösztönöz ma is. Nekünk, akik ebben a felgyorsult világban élünk, az igazi értékek iránti ragaszkodást, a helytállást és a megmaradást parancsolja.

Zárjuk eszmélődésünket eligazító szavaival, hiszen ha mernénk megfontolni és megcselekedni gondolatait és tanácsait, a mának is utat mutatnának: *„Az egyetemes bizonytalanság napjaiban megbizonyosodtunk afelől, hogy egyedül vagyunk és a magunk erején kívül csak Istenre*

---

[47] Beszédrészlet 1937. március 21-én a Kolozsvári Szent Mihály templomban ifjúsághoz szóló beszédből.

támaszkodhatunk... A világ mint egy dühöngő őrült marcangolja önmagát. A jog helyét az erőszak, az értelem helyét a szenvedély és rövidlátás foglalta el, az egyéni önzés helyett pedig szervezett, kollektív önzések lépnek fel és tipornak rá a legféltettebb, legintimebb értékeinkre. S mintha átok ülne az emberen, nem tud a szeretet és igazság mellé szegődni, s minden kísérlete, melyet a szabadulás felé tesz, csak a zűrzavart és a bajokat növeli. A nagy veszélyben ösztönösen érezzük, hogy egymás kezét kell keresnünk, s fegyelmezetten, kikezdhetetlen összetartással fognunk, és azt, ami a miénk, élő falként körülvéve védenünk.

A szenvedés nagy nevelőiskola, s velünk is beláttatta, amire különben a kényelmes napokban kevés hajlamot mutatunk, hogy összetartsunk, egymást megértsük és támogassuk, az érdekellentéteket és társadalmi válaszfalakat eltüntessük, mert a magunk sorsát csak magunk és csak minden erőnk összefogásával munkálhatjuk eredményesen.''[48]

x

Márton Áron üzenetét kutatva, hosszabban időztünk a püspöknek hat olyan beszédénél, amelyek a nagy erdélyi metamorfózisok egyikének időszakában hangzottak el. Erdély magyar lakóssága számára a negyvenes évek eleje egyszerre jelentett örömet és bánatot, társalmi-gazdasági fellendülést és összeomlást. Míg e régió északkeleti részein a nemzeti megújulásról, ünneplésekről és ünnepeltetésekről számolnak be a krónikák, addig – kevesebb és visszafogottabb tudósításokban – a déli részeken fajtestvéreink létükért való küzdelme figyelhető meg. Tanulmányunkban feltárt püspöki beszédek az utóbbi területre kalauzoltak el minket, ahol a felidézett időszakban a kisebbségi sors erősen meghatványozódott. A püspök szavai sok vigaszt, bátorítást jelentettek a kétségbe-esés határáig sodródó embereknek. Nekünk – már csak olvasóinak – a mostanig kéziratban rejtőző, számunkra ismeretlen beszédek, egy átmeneti korszak bonyodalmaiba és mélységeibe engednek betekintést. Ugyanakkor ugyanazt a hitet és reményt sugallják ma is, mint egykori hallgatóinak.

---

[48] Ezen beszédét közvetlenül Mailáth G. Károly püspök temetése után mondta a kolozsvári Szent Mihály egyházközség közgyűlésén. A beszédvázlatra csak 1940 van ráírva. Mailáth püspök temetése 1940. Márc. 26-án volt. Beszédének bevezetőjében először felidézi elődjét, elődjének különleges érdemeit, majd rátér korának tennivalóira, egész konkrétan az egyházközség anyagi helyzetére. Ebben a beszédben található az idézett rész.

Függelék I.
Ditró, 1925. Újév[49]

Talán soha olyan melegen és őszintén nem köszöntik egymást az emberek, mint újév reggelén. Mintha éreznék, hogy ismét egy olyan határhoz érkeztek, amelyen túl minden eshetőségre el kell készülve lenniük, hogy az embernek az erejét ismét nagyon meg kell feszítenie s hogy minden feszítés ellenére is nagy csalódások szakadhatnak ránk, becsülettel és áldozatos készséggel eldolgozhatjuk az utolsó erőnket is. Igen, érezzük ilyenkor, az új év elején, hogy a saját erőnkből nem sokra megyünk s hiába vergődünk s hiába küzdünk, mindehhez hogy a munkánknak sikere legyen, ahhoz Isten áldása kell.

Ha szerencséd nincs, napod se legyen, mondja egy közmondás. De a katolikus ember szemében a szerencse nem más mint az Isten gondviselő keze. Nekünk tudni kell, és mi tudjuk is, hogy az Istenen kívül más hatalom a sorsunkat nem intézi. Magamnak kell dolgoznom a lelkemért is és a megélhetésemért is, s az én munkámhoz kell járulnia az Isten áldásának, hogy az sikeres legyen s gyümölcsöt teremjen. Ahol ez a kettő megvan, ott van a szerencse. Aki dolgozik és az Isten áldását a maga számára biztosította, az szerencsés ember. [50]

S ilyenkor az Isten angyala odaáll az emberekhez, hogy összeszedje az imádságaikat s az örök Isten, a mindenható Úr, a jóságos Atya színe elé terjessze. Leszáll maga az Isten Fia a szentmisében, hogy különösen ezen a napon összegyűjtse kéréseinket s magával vigye. Hát ha érezzük, hogy gyöngék vagyunk és a magunk erejéből nem sokra megyünk, (s és ezt ha elvakultak nem vagyunk, akkor érezni kell)[51] ha tudjuk, hogy nem mindenható emberek vagyunk, hanem akármelyik rongyos betegség leverhet és nyomorúságunkkal küzdünk, s nehézségek között bukdácsolunk s ha ezt tudjuk és azt akarjuk, hogy boldog újesztendőnk legyen, imádkozzunk. De vajon mindnyájan egyformán, ifjak és öregek, gyermekek és

---

[49] BATTHYANEUM, MÁ cs. 17., 4. beszéd, 1–9. l. – Márton Áron kéziratai között talált beszédek közül ez a legrégebbi. A kézirat elején két helyiség van megjelölve: Ditró 1925 és Kolozsvár 1937. A papír minőségéből egyértelműen megállapítható, hogy az első hat lapon leírt szöveget Ditróban mondta el újév napján. Nem közlésre szánta, irodalmi szempontból mégis érdemes egészében idézni, mert összehasonlítva a későbbi beszédeivel, megfigyelhető a stílusbeli különbség. A ditrói beszédet három lappal kiegészítve, felhasználta 1937-ben Kolozsvárott is. Itt a teljes szöveget közöljük.

[50] Ezt a bekezdést egészében zárójelbe tette a Márton Áron. Valószínű, hogy Kolozsvárott nem mondta el.

[51] A feltüntetett zárójelt később írta bele a püspök.

meglett emberek, asszonyok és férfiak egyformán s az Istentől az újév hajnalán ugyanazt kérjük? Ugyanazt Testvéreim, mindannyian az Isten támogatását és áldását kérjük, de mindannyian a szívünk kívánsága szerint kérjük.

A gyermekeknek is van kérni valójuk. Hozzájuk is odaszáll az Isten angyala, hogy a gyermeki szívek kérését az újév napján összeszedje és az Isten elé vigye. Ti kicsiny Testvéreim, tudjátok-e mit kérjetek? Nektek az újesztendő bizonyára kevés gondot hoz, hanem annál több lesz az örömetek. Az édesapa és édesanya vigyáznak reátok, a szülői ház és az iskola őrködnek felettetek. Iparkodnak kifejleszteni a lelketek tehetségeit, még csak apró gondok állnak utatokba, szinte észre sem veszitek még őket. Imádkozzatok ti gyermekeim buzgón, hogy az őrzőangyal az új évben mindig mellettetek járjon, hogy az Isten megtartsa jó szüleiteket, hogy a jóra és igazra neveljenek, hogy az Isten óvjon meg minden veszedelemtől, a rossz pajtásoktól s óvjon meg a betegségektől, melyek mindenütt leselkednek reátok. Vannak gyermekek, akik nem olyan szerencsések, mind amilyenek ti vagytok. Vannak, akiknek nincs se apjuk, se anyjuk, hányan vannak, akik vakon születtek, vagy süketek és némák, akiknek bénák a tagjaik, betegek és ágyban feküsznek. Hányan vannak olyan kicsinyek mint ti, akiknek reggel vagy délben száraz kenyeret adnak csak eledelül. S hány keserű könnyes csepp hull már apró gyermekek szeméből az ilyen kenyérre. Milyen boldogok vagytok ti, hogy jósággal és szeretettel nevelnek, ápolnak és gondoznak titeket. Adjatok hálát az Istennek és imádkozzatok, hogy az életetek mindig ilyen szép legyen s a szívetek mindig ilyen jó, ilyen tiszta és Istennek tetsző maradjon. Vagy talán valamelyiketeknek az apja vagy anyja a temetőben nyugszik s te egyedül és idegenül érzed magad az emberek között. Akkor te árva kis testvérem imádkozzál, hogy a mennyei Atya édes atyád maradjon, te gyermeke légy, hogy a kis Jézus édes anyja a te édes anyád is legyen, hogy az ég angyalai gondodat viseljék, mintha a testvérük volnál. S ezt kérd az új évben minden reggel. Imádkozzál meghalt atyádért és anyádért és vigyázz, hogy mindig jó maradhass és el ne téveszd az életben az utat atyádhoz és anyádhoz, akik előtted mentek a mennyországba.

Hát az ifjak és a leányok mit kérjenek, a mai napon hogyan imádkozzanak? Az ő számukra mást hoz az új esztendő. Az új esztendő az ifjak és a leányok számára küzdelmet hoz, amelytől senki sem mentes abban a korban. Küzdelmet a test és lélek tisztaságáért, küzdelmet a kötelességek lelkiismeretes teljesítéséért. Imádkozzatok ti is ifjak és leányok. A ti

korotokban sokan keveset imádkoznak már és azt se szívesen. Az Isten nem vár hosszú imádságokat tőletek, nem szavakat kíván, amelyeket a száj csak elmond de a lélek üres marad mellette. Az Isten csak azt kívánja, hogy beismerje mindenki a gyöngeségét, hogy a segítségére, akármilyen erősnek érzed is az ifjúság napjaiban magadat, szükséged van, hogy nélküle szinte egy lépést sem tudnál tenni, hogy meg kell fognia a kezedet és vezetnie kell téged. Ifjak és leányok, az új évben ne felejtsétek el, hogy a sátán mindig ott ólálkodik körületek. Nem fekete szörnyeteg alakjában, amit azonnal megismernél. Napközben sokszor mögéd áll, füledbe súgja, hogy engedd szabadon lázadozó vágyaidat s édes ingerekkel igyekszik rávenni arra, hogy a tervei számára megnyerjen téged. Imádkozzál ifjú Testvérem az új év kezdetén és az új év minden reggelén, hogy az Isten kegyelme el ne hagyjon, hogy fölvillanjon szemetekben a nemes büszkeség és önérzet, ha az alacsony ösztönök és ingerek, gonosz csábítások aljasságára ösztönöznek. Imádkozz, hogy szégyenére ne válj érted aggódó édesapádnak és édesanyádnak, hanem váltsd valóra reményeiket. Kérd az Istent, hogy tiszteletben tartsd őket s hogy a tisztaságodért vívott küzdelmedben hős tudj lenni és hogy a vállaid megerősödjenek a jövő terheinek a hordozására.

A férfiaknak a lelke előtt pedig elevenedjen meg az elkövetkező esztendő minden feladata. Álljanak lelked előtt az emberek, akikkel szemben kötelességeid vannak, akiknek jósággal tartozol, az ügyek és kérések melyeket megoldanod és rendezned kell. A tervezgetéseid, melyeket a családod és gyermekeid érdekében erre az évre magad elé tűztél, s mindezekhez kérd az Isten áldását és segítségét. Te vagy a család feje, ott vannak előtted feleséged és gyermekeid, hivatásoddal járó kötelességeid... A családfenntartás súlyos gondja a te vállaidra nehezedik, kérd az Istent, hogy támogasson, hogy a nehézségek között mindig erősítsen, kérd hogy a terveidet és reményeidet valóra válthasd, a gyarlóságaidat legyőzhesd, hogy a fenyegető veszedelmeket fordítsa el tőled és a családodtól, kérd hogy a rádszakadó gondok férfias viselésére bátorságot és kitartást adjon, hogy a munkabírásod megtartsa s adjon kegyelmet a gyermekeid nevelésére. Te vagy a jog és igazság őre, ezeknek a védelme a férfi kötelessége. Imádkozz, hogy a családodban is és közéleti szereplésedben is az igazságot és jogot hűséggel védjed, hogy a hazugságot és képmutatást távol tartsa tőled az Isten s a jóságnak és igazságnak angyala lehess.

És most ti, anyák, hozzátok szeretnék szólani. Szenteljetek néhány imádságos pillanatot az új évben az Úrnak. Asszony vagy?, anya vagy? –

gondold el, minek kell neked lenned övéid számára; te légy a gondolkodó, őrző, segítő, te a vigasztaló és mosolygó anya, ha valaki hibáz, te légy a civódások elsimítója, a békesség keresője, aki a békéért minden áldozatra kész, te édesanya, te légy az, aki mások helyett hordozod a keresztet úgy, mintha a tied volna, aki néha nem pihen és mindig a család nyugalmáért fárad, aki panaszszó nélkül szenved, aki a többiek elhamarkodott cselekedeteit szeretettel jóvá teszed. Te légy, aki okosan, de fösvénység nélkül beosztod az anyagiakat, s aki betölti kötelességét köszönetvárás nélkül, légy hősnő köznapi ruhában. Imádkozzál az Istenhez ezen a napon, hogy mindezt megvalósíthasd, és ebben az esztendőben ezt még gyakran kérjed. Imádkozzál a tieidért, és ha valamelyik gyermeked tőled távol, idegenben tartózkodik, arra könyörögd le az Isten áldását s küldd el neki a te anyai áldásoddal együtt. Tedd meg ezt minden reggel, hiszen tudod te azt jól, hogy milyen szavakkal kell az áldást gyermekeidre leesdened. Tudod mik a gyöngéi és a hibái. Kérjed a misében az oltárra leszálló Istent, hogy küldje el angyalával az anyai áldást, hogy idegenben, tőled távol tartózkodó gyermekednek az új esztendőben a boldogsága nagyobb és a szenvedése kisebb legyen.

De vajon akihez én most beszélek, melyik csoportba tartozol? Te aki most hallgatsz engem, nem a szenvedők nagy csoportjához tartozol-e, a szegények és a betegek közé, azok közé akiket gondok gyötörnek és a nyomorúság sorvaszt, akik egyedül és félreismerten köszönet és elismerés nélkül dolgoznak, akivel rosszul bánnak, ahol lehet bántalmaznak és megkárosítanak, vagy azok közé tartozol-e akik reménytelenül a halál felé vánszorognak? Az elkeseredettek közé tartozol talán, akiknek a jaját senki el nem ismeri, az üldözöttek közé, akikkel senki sem törődik, vagy az elhagyatottak közé, akiket minden szerencse elhagyott, akiknek az életük felét elragadta a halál?

Akármelyik csoportba tartozol, imádkozzál. Értsd meg Testvérem, ennél jobb tanácsot adni nem tudok. Imádkozzál. Az Isten szeretett Fia az oltárra mindjárt leszáll, köszöntsd őt. Küldd üdvözlő szavadat az ég felé és ígérd meg, hogy ki akarsz tartani mindaddig, amíg az Úrnak tetszik, s higgyed, hogy az Isten kegyelme veled lesz és erősíteni fog, a fájdalmadat magával viszi s a megpróbáltatásokban is megenyhít és nagyobbá tesz, amíg csak az örök boldogságra meg nem értél.

Higgy Testvérem, imádkozz, és az új év elején nagy bizakodással fordulj az Isten felé. Kérjed, hogy az ügyedet tegye a magáévá s a jóakaratodat áldja meg. Ígérd meg, hogy csak vele akarsz dolgozni, s ezt

az ígéretedet minden reggel újítsd meg, hogy a napjaidat az új esztendőben vele akarod rendezni, s az ő magatartásával akarod minden feladatodat megoldani.

Imádkozzunk így mindnyájan, s tegyük oda a kéréseinket az áldozati oltárra, hogy a leszálló Isten Fia ott találja s szívünk tiszta szándékát magával vigye, hogy azt az isteni támogatást, ami nélkül semmit sem tehetünk, azt az ő közbenjárására megnyerjük.

Alázattal kérjétek az Istent, kérjétek, hogy áldjon meg és oltalmazzon s végtelen bölcsessége szerint vezessen, szeretetével erősítsen és kormányozzon. Kérjétek buzgón imátokban, hogy boldog új esztendőt adjon. Ámen.[52]

x

De vajon Testvérem, te, akihez most beszélek, melyik csoportba tartozol? Te, aki most hallgatsz engem, ezt a biztatást várod-e az újévi prédikációtól? Hiszen az élet tele van tragédiákkal. Sokan hordoznak titokban olyan kereszteket, amelyek felérnek egy vértanúsággal. Vannak anyák, akik egy család zsúfolt tragédiáját, betegségeket, rossz férjet, rossz gyermekeket, a testi és lelki fájdalmak szakadatlan sorát szenvedik el nap nap után; férjek, akiknek életét egy meg nem értő feleség pokollá teszi; apák, akik ideális lélekkel adták bele magukat a családi és hivatásbeli kötelességek áldozatába, s aztán szerencsétlen körülmények és emberi rosszakart minden jószándékukat és tervüket durván letöri; ifjak és felnőttek, akikben mindig magasan lángol az eszmékért felgyúlt lelkesedés és valami kaján kéz mindig le akarja földelni, akik irtóznak az erkölcsi szennytől, s akiket mégis a vér sűrű zúgása, örökölt szenvedélyek folytonos marása, alkalmak szuggesztív erői újra meg újra megszégyenítenek; akik nagyobbra törnek és nagyobbra hivattak, s akiket a koldussors közönséges munkák végzésére ítélt.

Kik közé tartozol? Ezek közé-e? Vagy talán a szenvedők és betegek csoportjába? Azok közé, akiket gondok gyötörnek és a nyomorúság sorvaszt. Avagy a félreismertek sorába, ahol köszönet és elismerés nélkül dolgoznak? Vagy az elkeseredettek közé, akikkel senki sem törődik, akit jogaitól megfosztottak, akit a szerencse is elhagyott s akinek életét már kikezdte a halál?

Akármelyik csoportba tartozol Testvérem, imádkozzál. Értsd meg Testvérem, ennél jobb tanácsot adni nem tudok. Imádkozzál. Tedd le sorsodat az Isten kezébe s higgyed, hogy veled lesz, hogy kegyelme segíteni fog.

---

[52] A ditrói beszéd – az írás és a papír minősége alapján ítélve – eddig tart.

Van egy modern film, amelynek cselekménye az, hogy egy férfi nőül vesz egy lányt, akit az utcáról mentett meg. Később megbánja ezt a lépését. Akkor azt hitte, hogy szereti, később meglepi az az érzés, hogy csak könyörületből tette. Sokat gyötrődik, gondolkozik, hogy mi tévő legyen. Úgy érzi, hogy becsapott ember, akinek össze van törve az egész élete. Összetett kezekkel ül az asztalnál, egyedül, s üres, semmibenéző szemekkel bámul maga elé. Tekintete az ujjain lévő karikagyűrűre esik, gyűlöletbe torzul az arca, s heves mozdulattal tépi le, hogy kidobja az ablakon. Közben megpillantja a szemközti falon a keresztet. Arca lassan felenged, a gyűrűt visszahúzza az ujjára, a kebléből mélyről egy fohász szakad fel, s vállalja sorsát, már nem gondol elválásra.

Ez a néma, rövid jelenet megrázó hatást gyakorol a közönségre. Lélegzetvisszafojtva figyel az egész nézőtér, mindenki érzi, hogy a férfi néma vívódásában a gyáva megfutás és a hősi kötelességvállalás küzdelme folyik. S megtisztulva és megkönnyebbülve lélegzenek fel, mikor a nemes, nagylelkű elhatározás megfogamzik. És senki sem meri vitatni, hogy az elhatározáshoz szükséges erő a keresztből sugárzott, földöntúli erő; hogy ez a nemes, szép emberi tett egy megmosolygott irracionális hatásnak, az imádságos gondolatnak köszönhető, amit a kereszt kiváltott.

Ezért mondom Testvéreim, hogy tanácsot adni nem tudok. Imádkozzunk az új év elején nagy bizakodással. Emberek segítségében és a magunk erejében hiába bízunk. Vannak terhek, helyzetek, keresztek, ahol nem is érnek semmit. Ügyeiteket tegyétek le az Ő kezébe. S kérjük, hogy tegye magáévá, s kegyelmével álljon oldalunk mellett az új esztendő minden nehézségében. Ámen.[53]

Függelék II.
Kolozsvár, 1938. Szilveszter este [54]

Szilveszter estén sajátságos hangulat vesz erőt az emberen. Valami komoly, szomorú hangulat. S talán éppen ezért keresik az emberek olyan mohón a vidámságot ezen az estén, hogy elűzzék a lehangoló gondolatok felhőjét. Ma még 1938-at írunk s holnap már a nyolcas helyett kilencest kell tennünk. Az esztendő halálánál és a másik születésénél állunk. S ez

---

[53] A Ditróban megírt beszéd után (amit valószínű, hogy megismételt) három kis lapon található a kolozsvári „második rész", a prédikáció ú. n. befejezője, egészen átfogalmazva, stilizálva. Ez az újraírt beszédrész is jól mutatja Márton Áron szónoki fejlődését.

[54] BATTHYANEUM, MÁ cs. 17., 8. beszéd

legalább egy pillanatra megfog és gondolkodóba ejt. Az idő máskor is rohan feltartóztathatatlanul. De máskor a jelenvaló pillanat nem ötlik így szemünkbe, gondolatainkkal többnyire a múltban vagy a jövőben járunk. Ha öregek vagyunk, ha eljárt fölöttünk az idő, a múltat emlékezzük vissza, ha pedig a fiatalság ereje és öröme még az osztályrészünk, tekintetünk a jövő felé irányul, terveket szövünk, légvárakat építgetünk. Ma este azonban elénk áll a jelen, s a rohanó idő láthatatlan hullámaiból elénk villan egy hatalmas kérdőjel: Hová?[55]

x

Életünkben egy esztendő megint záródik és egy másik kezdődik.[56] És mi, az idő és a munka meghajszoltjai, kényszerülünk, hogy egy pillanatra megálljunk, az élet hullámveréséből felbukjunk, a mindennapok porát, szennyét, verítékét a szemünkből kitöröljük és magunk köré nézzünk: mi az, amit elhagytunk és mi az, ami felé tartunk?

Mi az, amit elhagytunk? kitalált illúziók, valóra nem vált remények! A legtöbb ember számára ez az év is a csalódások éve volt.[57] Nekiindultunk egy csomó reménnyel és várakozással, hittünk és bizakodtunk az utolsó pillanatig azok teljesítésében, s ahogy most visszatekintünk, utunkat eltaposott reményvirágok borítják véges-végig. Bizakodva barangoltunk és rohantunk velük, de útközben csendes lemondással ejtettük ki a kezünkből vagy elkeseredetten dobtuk a sárba egyiket a másik után. Mikor azt hittük, hogy az egyik fordulónál elcsípjük s már nyúltunk is utána, gúnyosan a szemünk közé kacagott s[58] tovalibbent, hogy a következő fordulónál, ahová lihegve érkeztünk, ugyanezt megismételje. Árkon-bokron

---

[55] uo. bevezető oldal

[56] Ezen mondat előtt a következő rész van kihúzva: legalább egy futó pillantást vethetünk visszafelé és előre is, mielőtt a rohanó ár tovább rántana.

[57] Kihúzva: mint minden év.

[58] Ezt a két bekezdést tartalmazó kéziratoldal 1-es számazással van ellátva. 1b jelzéssel szerepel a kéziratban egy olyan rész, amit bizonyára felhasznált beszédében a püspök, de most nem tudhatjuk, hogy hol: *„A krétai és mykenei hatalmas kultúra népei már megfordultak a Balkánon, amikor egy nagy geológiai katasztrófa következtében elsüllyedt egy nagy darab földrész. A tengerből néhány sziget maradt ki s azon néhány rom, a dicső világ szomorú emlékeként. És mégis azok a szigetek és azok a romok lettek a görög kultúra elindítói, mely nemcsak a római birodalmat hódította meg, hanem hatását érezteti ma is. Mondhatjuk mi is, hogy nagy katasztrófák után vagyunk, világok süllyedtek el, s most elsuhant mögöttünk ez az esztendő is, amelyiket talán sokat vártunk. Reményeink már úsznak a múlt felé, áldozataink, amiket hoztunk, még fájón keringenek bennünk. S mi a néhány vigaszt, a pusztulás jeleiként fennakadt roncsokat szomorúan hajózzuk körül.* "

keresztül kergettük, mint a gyermek a lepkét, s most zilláltan és tépetten állunk s bizony fáj a szív körül valami, hogy ilyen hiába futottunk.

Ez van tovább is: le kellett mondanunk olyanról is, ami a miénk volt, vagy a miénk lehetett volna, ha akarjuk. Ami tehát a kezünk között volt, vagy amiért csak ki kellett volna nyújtani a kezünket, hogy megfogjuk, de a mások boldogsága miatt lemondtunk róla, szándékosan elszalasztottuk.

A házastárs, aki lemondott egyéni kedvteléseiről, hogy házastársát ne szomorítsa, a szülő, aki gyermekei jövőéért megalázkodik naponta a munkaadó előtt, az anya, aki megtört testtel is sorvadásig dolgozik munkanélküli, erős fiáért, az ifjú, aki kemény önfegyelmezést vállal a lélek és becsület tisztaságáért, a leány, akinek gyönge vállaira egy család gondja szakad rá és fiatalságát elkoptatja a munkában, hogy a házi feladatot ellássa; a férfi és nő, aki nehogy feldúlja a más boldogságát, inkább összetöri a saját szívét,[59] a közéleti munkás, aki saját gondja mellé a másik gondját is magára veszi a hála és elismerés reménye nélkül, és sorban mindazok, akikben még szív és lélek van és a feladatok és nehézségek előtt az önzés görcséből tudnak szabadulni. Ilyen virágok, a lemondás és áldozat ibolyái födik a megtett utat. És sok embernek jut a sorsból, hogy saját szívén nőtt virágokkal mások útját tegye járhatóvá. Hála Istennek, sokan vannak ilyen virágtermő emberek, és ez évben is sok embernek az útját ezek tették járhatóvá. Ebben az évben is sokan mondtak le saját boldogságukról és boldogulásukról, mások miatt. És keményebb szenvedésekben, betegségekben is volt része sokaknak.

Csendes rezignációval kérdezzük innen, az esztendő határánál: ez hát az élet? Utunkat kitalált illúziók és az élet által reánk kényszerített lemondások szorítják. Minden nap csalódtunk valamiben és lemondtunk valamiről. Alig volt nap, amelyik álmunkat beteljesítette, és alig volt perc, amelyik áldozatot nem kéretett. Hát kell ezért az idő határán megállni, érdemes ezt számba venni? Nem volna jobb rohanni tovább, mint a prérik vad ménesei rohannak és eltapossák azokat, amelyek a tömegben felbuknak? Nem volna-e jobb megállás nélkül előre törtetni és ami volt, ami elhullott, azt elfelejteni?

Nem, Testvéreim!, nem volna jobb. Úgyis nagy a csorda, amelyik megállás nélkül rohan. Emberek vagyunk, akik makacsul kérdezünk az élet értelme után. S itt, az esztendő határán ez a kérdés követelőbb

---

[59] BATTHYANEUM, MÁ cs. 17., 8. beszéd, 2. l.

fénnyel villan elénk, élesebb szemmel nézünk, ilyenkor meglátjuk azt is, amit máskor nem veszünk észre, azt nevezetesen, hogy a csalódások és tört remények, amik miatt el szoktunk keseredni, az élet célját, a lemondások, amiket legtöbbször olyan nem szívesen veszünk magunkra, az élet tulajdonképpeni értelmét mutatják.

1. A csalódások és letört remények, amikkel az élet vágyainkra és álmainkra felelni szokott, tudtunkra akarják adni újra és újra, hogy amit különben nagyon el tudunk felejteni, hogy[60] a földi élet csak átmeneti állapot. Nagyon sarkallnak a földi dolgok: a kis ember, aki évek hosszú sorának tevékenységével házat épített, alig fejezte be, már egy másik házról álmodik, vagy legalábbis arról, hogy a meglévőhöz mást építsen, hová vagy mit építsen át; akinek sikere volt, már a siker lázában az új sikerre gondol. De ezeken a nagy földies vágyakon kívül kínoznak más vágyak is. Michelangelo elkeseredésében kalapáccsal verte szét egyik szobrát. Hetekig, hónapokig dolgozott rajta. Beleadta a lelkét és minden erejét s végül is feljajdult, mert a véső alól nem az jött ki, amit ki akart hozni. S ez a mi sorsunk is igen sokszor a jóakarat ellenére. Kapkodunk fűhöz-fához, hajszoljuk a boldogságot munkában, szórakozásokban, élvezetekben, s mindig nyugtalanok és elégedetlenek vagyunk. Nemcsak azért, mert az élvezet nyomában csömör, a kielégülés nyomában újabb vágy leselkedik. Nem is azért, mintha mindig hamis célokat, bűnös vagy téves utakat követnénk. Hanem azért, mert földi életünk minden mozzanata és körülménye tökéletlen.[61]

Előttünk az eszme lebeg s azt szeretnénk, hogy maradék nélkül érvényesüljön, az igazság és igazságosság, a szeretet és jóság, a szépség és a rend hiány nélküli legyen mindenben és mindig. A földön azonban minden csak töredék, csak vázlat. Akarunk jók lenni, akarjuk dolgainkat jól vé-

---

[60] uo. 4. l.

[61] Egy nagyobb egységet áthúzott, de – módosítva – a befejező részben felhasznált: „*Az egész világtörténelemnek egyik legnagyobb jelenete az, amikor Nagy Lajos király Nápoly győzelmes elfoglalása után bűnbánati ruhát ölt, elmegy Rómába, hosszasan imádkozik szent Péter sírjánál s visszaindul seregével együtt Magyarországra. Fivérét galád módon meggyilkolták s ezért fogott fegyvert. A nemzet készséggel követte a testvéri érzelemben mélyen megsértett királyt. Saját testvérének halálát és egy aljas gyilkosságot akart megtorolni. Vállalkozását siker koronázta s mégis, amikor az egyik vár ostrománál szerzett sebe ágyhoz szegezte és ideje volt az elmélkedésre, mérlegre tette egyfelől a testvére ellen elkövetett gaztettet, másfelől a nápolyi hadjáratból következő károkat s úgy látta, hogy népének fiait, bármennyire szívesen is követik őt, a családján esett sérelem miatt nincs joga háborúba vinni, saját országát más ország gondjáért kockázatos vállalkozásra biztatni. S az alig férfiúvá serdült ifjú király megbánta azt, amit a bosszúállás első percében jogosnak és igazságosnak vélt, és visszafordult. A jóakarat ellenére is ez az ember sorsa sokszor.*"

gezni, de a teljes igazságot ritkán látjuk, az igazságosságot hiány nélkül ritkán követjük, és a tökéletes rend és maskara nélkül való szépség csak álom. Ennek következtében[62] várakozásainkban csalódtunk, akár emberekhez vagy dolgokhoz, akár az igazsághoz vagy a jó szerencséhez fűztük. Álmaink pora szétbomlott, reményeink rongya hever a megtett úton. Majdnem minden lépésünkre jut egy. És ez a sok levert virág, az esztendőnek ez a hatalma, lehangoló. Testvéreim, most, amikor az idő és a világ múlását szinte érezzük, arra figyelmeztet, hogy múló dolgokhoz ne kössük le magunkat egész lelkünkkel, mert a tűnő évek egymásután következő mezsgyéin keresztül egy más haza partja, a változandóság házából a változatlanság felé tartunk és teljesen megelégedettek csak ott leszünk.

2. A lemondások pedig, amiket pedig olyan vonakodva szoktunk vállalni, az életünk egy másik nagy titkára világítanak rá. Nevezetesen arra, hogy az ember önmagát akkor találja meg, ha önmagát másokért, saját személyén kívül eső célért áldozatul hozza. Az Úr Jézus ezt így mondja: Aki életét elveszíti, megtalálja azt. A világ természetesen értelmetlenül bámul a paradox igazságra, de úgy van, hogy csak annak az élete ér valamit, csak annak a teremtménynek van értelme, amelyik az egyénen kívül fekvő célra, Istenre, a felebarátra vagy a társadalomra és nemzetre vonatkozik.[63]

Hadd világítsam meg ezt is egy példával, Arden Enoch-nak, az elsodort tengerésznek a történetével. „Arden Enoch" az elsodort tengerész története. Hajóját darabokra törte a vihar, őt kivetette egy lakatlan szigetre... Odahaza hitvese várja, de hiába várja... Az évek telnek s az asszony szívében lassanként mind több helyet kap az a jólelkű munkás, aki a baj óráiban az asszonyt otthon segítette. Több év múlt már el, s az asszony felesége lesz a férfinak. Pedig Arden Enochot tíz év múlva egy odatévedt hajó felveszi és hazahozza. Hosszas bolyongás után érkezik meg, és éppen karácsony estre... Remegő szívvel megy a kis halászkunyhó felé. Arden Enoch óvatosan elsepri a havat s benéz az ablakon. A karácsonyfa alatt egymást átölelve állnak: a férj és feleség... ott áll megemberedett fia, s ott ujjong a játékok között egy új testvérke is. Arden Enoch szíve majdnem megszakad. Először meg akarja kopogtatni az ablakot, hogy belépjen s szétriassza őket... de aztán leborul a földre, megcsókolja a küszöböt és elmegy... elmegy a búcsúzás egyetlen szava nélkül, elmegy azoknak az

---

[62] Kihúzott mondatok következnek: *„csalódások érik a jó szándékú lelkeket is. Ami kijutott ebből nekünk is, csak az elmúlt esztendő folyamán is. Álmokat szőttünk, reményeket tápláltunk, számításokat tettünk és azok megvalósulásában bíztunk."*

[63] BATTHYANEUM, MÁ cs. 17., 8. beszéd, 7. l.

életéből, akiknek boldogsága, úgy gondolja, több az ő életénél... (Perlaky: A ma életművészete. 95-96. old.)[64]

Csak Isten a megmondhatója, hogy hány Arden Enoch járja a világot. Sok, nagyon sok. Mert sokan vannak, férfiak és nők, ifjak és öregek egyaránt, akik a boldogság küszöbét nem lépik át soha, hogy saját szívük vérzése árán biztosítsák a mások boldogságát. Ezt teszik mindazok, akik másokért dolgoznak. És csak ezek életének van tartalma s ilyen élet az egészséges emberi élet.

A dámákat, akik adók és foglalkozás nélkül vannak, a gazdagokat, akiknek nincs gondjuk, a léhákat, akik komoly tervekre és komoly erőfeszítésekre képtelenek, egyik hisztéria a másik után szállja meg, szórakoznak, ide-oda utaznak, mindenütt keresik az örömet és elégedetlenek. De akinek másokért kell aggódnia és dolgoznia, aki mások gondját is viszi, habár napjai tele vannak lemondásokkal és önmegtagadásokkal, még ha az élete szakadatlan áldozat is másokért, tudja, hogy miért él, hogy életének van célja.

Az áldozatok tehát, amik utunkon innen, az esztendő végéről látszanak, ne csüggesszenek el. Ez a biztosítása annak, hogy életünk nem hiábavaló élet és a jövő feladatai előtt nem roskadunk össze.[65]

II.

Így van ez Testvéreim, és mégis megkérdezzük, mi az, ami felé tartunk? Izgat a jövő. Az ember az egyetlen lény a földön, aki a jövő fogalmát ismeri. Ember és állat között éppen ez az egyik lényeges különbség. Az állatot ösztöne vezeti, de az ember magatartását a jövő is irányítja. Terveink elkészítésénél, cselekedeteink végrehajtásánál, magatartásunk meghatározásánál nemcsak a pillanatnyi helyzetet és a múlt tapasztalatait vesszük figyelembe, hanem azt is, aminek bekövetkezésére a jövőben számítunk. Állandóan vár mindenki valamire: az álmodozó szegény a főnyereményre, a szerelmes szerencsére, a nagyra törő az ismeretlenségből való felbukkanásra, a munkanélküli a munkaalkalomra, a csalódott házastárs a boldogságra, a nehéz sorsúak sorsuk jobbrafordulására. Mindenki vár valamit, vagy fél valamitől, ami a jövő titka, de bekövetkezhetik.[66]

---

[64] uo. 8. l.

[65] uo. 9. l.

[66] Az idézett egység már újrafogalmazás. A prédikációt egybefogó lap belső oldalán található egy első fogalmazás is. Kuriózumként, irodalmi összehasonlítás céljából megéri idézni: *„Az ember a földön az egyetlen lény, amelyik a jövő fogalmát ismeri. Magatartásunkban, cselekedeteinkben nemcsak a pillanatnyi helyzetekhez alkalmazkodunk, nemcsak*

És mi ilyen várakozásban élünk. Sejtelmek és vágyak kínoznak, félelmek és remények között hányódunk. Izgat tehát, hogy a jövő, nevezetesen a jövő esztendő, melyiknek mezsgyéjére most fordulunk át, számunkra mit hoz? S a kérdést a mondottak alapján megválaszolhatjuk önáltatás nélkül: csalódásokat és lemondásokat.

Csalódásokat olyan értelemben, hogy teljes boldogságot, reményeink hiánytalan megvalósulását hiába várjuk. Faust, a mindent tudni- és bírni vágyó ember örök alakja, odaígérte a lelkét az ördögnek, ha csak egy pillanatot szerez, amelyik minden vágyát kielégíti és megnyugtatja. S az ördög a vágyaktól üldözött embert végigvitte a történelem és az élet minden örömén, de a szerződést nem tudta teljesíteni.

Mert nem lehet, mert a földön az ember számára nincs teljes boldogság. Mert a lelkünkben más vágyak feszülnek, melyeket csak Isten tud kielégíteni. Előttünk az eszme lebeg, s azt szeretnénk, hogy az igazság és igazságosság, a szeretet és jóság, a szépség és rend hiány nélkül érvényesüljön. A földön azonban minden csak töredék, csak részlet. A teljes igazságot hiány nélkül ritkán követjük, és a tökéletes rend és makula nélkül való szépség csak álom. Ezek hazája ott túl van, s a csalódások, amik minden léptünket követik, arra figyelmeztetnek, hogy oda készüljünk, mert csak ott lesz végleges megnyugvásunk.

Mikor az angol térítő, Paulus az angoloknak hirdeti az evangéliumot, és a király felszólítja környezetét, hogy az új hitet fogadják el, egyik ősz harcos azt mondja: Úgy tűnik fel nekem az emberélet, ó király, mintha veréb repül át a termen, mikor hideg téli estén vacsoránál ülnek, étel párolog az asztalon, tűz ég a kandallóban s kint jeges fergeteg viharzik. A veréb berepül az egyik ajtón, néhány pillanatig boldogan sütkérezik a fényben és melegben s aztán a másik ajtón kirepül és belevesz a fergeteges éjszakába, ahonnan jött. Így sütkérezik egy pillanatra az ember is az élet melegében és ragyogásában, s ha az új vallás megmondja, mi van előtte és mi utána, akkor azt kövessük.

---

a múlt tapasztalataira támaszkodunk, hanem tekintettel vagyunk arra is, amit a jövőtől várunk, aminek a bekövetkezését reméljük. Egyik lényeges különbség ember és állat között éppen az, hogy az embert a jövő izgatja, érdekli, nyugtalanítja és ösztönzi. Állandóan vár valamire: a szerelmes szerelmére, az álmodozó szegény a főnyereményre, a beteg a felgyógyulásra, a munkanélküli munkaalkalmakra, a csalódott házaspár a boldogságra. Mindenki vár valamit vagy fél valamitől, ami a jövőben bekövetkezhetik.

És megint elérkeztünk Testvéreim egy határkőhöz, ahonnan ezekre a várakozásainkra visszatekinthetünk."

S a szilveszteresti komoly hangulat alkalmas arra, hogy az életet mi is az ősz nemes bölcsességével nézzük. Hátunk mögött a múlt már homályba vész, előttünk a jövőt még sűrű köd fedi. Emlékeket temetünk és reményeket melengetünk. Csalódtunk és újra bizakodunk. S ez így van rendjén. De rendjén való az is, hogy a komoly pillanatban, amikor éveink számához egyet hozzáadunk és tapasztalatainkat számbavesszük, vonjuk le életünk eseményeinek, kis és nagy mozzanatainak komoly tanulságát is. Azt, hogy az életnek nincs terített asztala, amelyik mellé örökre odaülhetnénk, nincs öröme, amely kimeríthetetlen volna és megnyugtatna. Az élet épp úgy elszáll, mint ez az esztendő, ne kössük tehát magunkat az elfutó dolgokhoz s Faust módjára ne lépjünk az ördöggel szövetségre, hanem Istennel, s a napnak 1440 percéből szenteljünk legalább egy percet Istennek is, hogy kevesebb csalódás érjen és nagyobb legyen a bizalmunk.

A következő év is fog követelni, másodszor, lemondásokat, mert feladataink elől nem térhetünk ki, a feladat becsületes elvégzése pedig mindig áldozattal jár. Ennél a pontnál hármat jegyezhetünk meg:

Először azt, hogy az Úristen mindenkit konkrét feladat elé állított s nem légüres térbe. A feladat mindenki számára adva van, s feladatát mindenkinek el kell végeznie. Sopánkodással, a lemondó elkeseredéssel és az önmagunk és mások keserítésével nem megyünk sokra. Az élet mindenki számára harcot, küzdelmet, törődést jelent, ilyen vagy olyan formában. S ha a jelen nehezebb küzdelmekre szólít, ne várjunk csodákra, ne isteni beavatkozásokra. Ne emlegessük folyton a régi nyugalmas időket, s ne nézzünk folyton sajnálkozva vissza a megtett útra, ahol reményeink és lemondásaink foszlányai hevernek; amint vissza-tekintett Lótné az égő városra, ahol házát és vagyonát hagyta. Isten a maga részét el fogja végezni: a mi munkánkból is, de a magunk részét nekünk kell vállalnunk. Előre nézzünk tehát, nehéz idők járnak, keményebben neki kell gyürkőznünk és csüggedés nélkül dolgozunk, hogy az életre méltók legyünk.

Másodszor azt, hogy az életre annak van joga, aki az önzésből ki tud szabadulni és képes mások javáért dolgozni. Nem könnyű feladat, kemény önérzet és nagy lélek kell hozzá, de megéri az, hogy van tartalma az életünknek.

Az egész világtörténelemnek egyik legszebb jelenete, amikor Nagy Lajos király Nápoly győzelmes megvívása után bűnbánó ruhát ölt, elmegy Rómába, hosszasan imádkozik Szent Péter sírjánál s aztán seregével együtt visszaindul Magyarországba. Fivérét galád módon meggyilkolták, s azért fogott fegyvert, hogy a családján esett sérelmet és a gonosz gyilkosságot megtorolja. A nemzet készséggel követte a mélyen

megsértett királyát. A vállalkozást siker koronázta s mégis, amikor az egyik vár ostrománál szerzett sebe ágyhoz szögezte és ideje volt lelkiismeretvizsgálatra, az ideális gondolkozású király mérlegre tette egyfelől a testvéri érzésen és a családján ejtett sérelmet, másfelől a hadjárattal népére háruló bajokat, s úgy látta, hogy országa fiait, bármennyire szívesen követik őt, nincs joga családi ügy miatt feláldozni.

Így kell Testvéreim mérlegelni mindent kisebb viszonylatokban is. Az egyéni hajlamokat és vágyakat kell áldozatul hozni, és nem megfordítva. Ha a család gondja lemondást kíván a szülőktől, a más boldogsága a saját érdem feláldozását férfitől vagy nőtől, az öreg, megrokkant szülők eltartása kemény munkát a gyermekektől, a köz érdeke időt, szívet és bátor kiállást a közösség tagjaitól, nem kell morogva híradózni és kárvallott módjára folyton panaszkodni. A madár repülésre s az ember munkára van teremtve.[67] A rendkívüli idők rendkívüli áldozatokat, a rendkívüli feladatok rendkívüli jellemeket követelnek. Ma hegyeket mozgató, történelmet csináló hit kell, amelyiket a gonoszság felkorbácsolt tengere sem félemlít meg; és érzékeny áldozatos lelkület, mely... vallja, hogy jobb adni, mint kapni, nagyobb, nemesebb és emberibb adakozni, másokért áldozatot hozni, mint ajándékokra és könyörületre várni.

---

[67] Itt egy kihúzott mondat van: *„És annak a munkának van értelme, amit nem önző kedvtelésből végeztünk, s annak az embernek van igazi értéke, akinek van ideje, ereje, lelke és lelkesedése mások számára."*

STUDIA THEOLOGICA TRANSYLVANIENSIA 1 (2000) 47 – 66

ÁGOSTON FERENC

A II. VATIKÁNI ZSINAT FOGADTATÁSA ÉS HATÁSA ERDÉLY VALLÁSOS ÉLETÉRE[1]

Das Zweite Vatikanische Konzil (1962-1965) brachte für die ganze katholische Kirche einen entscheidenden Wendepunkt, der das Innen- und Außenleben der Kirche tief beeinflußte. Die Frage nach der Rezeption der Beschlüsse und dem "Geist" des Konzils ist weltweit diskutiert. Der spezielle Verlauf der Konzilsrezeption in Rumänien (Siebenbürgen) wird in dieser Studie behandelt werden, besonders die folgenden Fragen:

- Vorkonziliare kirchliche Lage,
- Teilnahme und Mitwirkung am Konzil,
- Prozeß des Bekanntwerdens des Ereignisses und der Beschlüsse des Konzils,
- Die Einführung der konkreten Verordnungen und deren Echo unter Klerikern und Laien,
- Grundzüge des Kirchenbildes in der Ortskirche im Hinblick auf Lumen Gentium,
- Grundzüge des Weltbildes in der Ortskirche im Hinblick auf Gaudium et spes,
- Die Bedeutung des Konzils in der Praxis und der Selbstreflexion der Ortskirche,
- Landesspezifische theologische bzw. pastorale Impulse für die Weiterführung des Konzils,
- Vergleich der Konzilsverwirklichung vor und nach der Wende.

1. Zsinat előtti helyzet

A II. Vatikáni Zsinat előtt a romániai (erdélyi)[2] római katolikusok már több mint 15 éve a kommunista elnyomás alatt éltek, a vasfüggöny révén szigorúan elzárva a külvilágtól.

A görög katolikus egyház hivatalosan nem létezett. 1948. december 1-én megszüntették.[3] A püspökeiket – mivel nem álltak át ortodoxnak – mind börtönbe zárták.

A kommunista hatalom nemzeti katolikus egyházat akart[4], amelynek nincsen kapcsolata Rómával. Mivel a püspökök ezt nem fogadták el, mindeniket bebörtönözték, sőt a titkos ordináriusokat is.[5]

A papok képzése a Gyulafehérvári (Alba Iulia) Hittudományi Főiskolán történt. A tanárok nagy része külföldi képesítéssel rendelkezett[6], de

---

[1] Ez a tanulmány a bécsi székhelyű PASTORALES FORUM támogatásával készült.

[2] A kutatás Gyulafehérvári Főegyházmegyére terjedt ki. Bizonyos vonatkozásban a többi erdélyi egyházmegyére is érvényesek.

[3] *Monitorul oficial* nr. 358 /1948, 2 .XII. 1948.

[4] vö. MARTON J., *Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története*, Gyulafehérvár é. n., 191. l.

[5] JAKUBINYI GY. (Szerk.), *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia*, Gyulafehérvár 1998, 16.l.

közülük néhányan az újat nehezen fogadták el. Még a 70-es évek elején is azt tanították, hogy mind a 14 levelet Szent Pál írta.

A hívek vallásos életét a hagyományosság jellemezte, de hűségesek voltak az egyházhoz.

Egyházmegyei zsinat a Gyulafehérvári egyházmegyében 1913-ban volt utoljára (a szatmár–váradi egyházmegyében 1938-ban).[7] Az akkori körülményekhez képest nyíltan és merészen szóltak hozzá a felvetett kérdésekhez.[8]

2. Részvétel a zsinaton

Romániából nem vehetett senki részt a zsinaton. Csak egy katolikus püspök volt akkor hivatalban – Márton Áron gyulafehérvári püspök – ő pedig házőrizetben élt. Nem hagyhatta el a püspöki palotát. A többi római katolikus egyházmegyének nem volt püspöke; a görög katolikus püspökök a börtönben voltak.[9] A zsinat alatt három szék végig üres maradt. Rajtuk volt a névjegy is: Márton Áron, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu.

Márton Áron püspök körlevélben[10] hozza a papok és hívek tudtára a zsinat megnyitását és elrendeli, hogy október 11-én éjfélkor mindenhol szentmisét mutassanak be a zsinat sikeréért. Ő a gyulafehérvári székesegyházban misézett a kispapokkal és a hívekkel. Szentbeszédében a következőket mondta: „Amint a híradásokból értesültetek, ma, október 11-én, a Boldogságos Szent Szűz anyaságának ünnepén, Szentséges Atyánk megnyitja a XXI. egyetemes zsinatot Rómában, a Vatikánvárosban, Szent Péter templomában. S mi ebben a rendkívüli órában[11] azért vagyunk itt, hogy az Anyaszentegyháznak ehhez a hatalmas vállalkozásához Isten segítségét kérjük.

Az Egyházban az egyetemes zsinat – concilium oecumenicum – a legfőbb hatalom birtokosa. Legfelsőbb fokon és tekintéllyel védi az Egyház egységét a bomlasztó kísérletekkel, a hit és erkölcs tisztaságát a tévtanításokkal

---

[6] Dr. Nemecsek József (dogmatika) – Budapest, Dr. Faragó Ferenc (szentírástudomány) – Bécs, Dr. Gurzó Anaklét OFM (spirituális) – Róma, Dr. Jakab Antal (jog) – Róma, Huber József (filozófia) – Róma.

[7] Érseki Levéltár (ÉL): 158 /1913.

[8] vö. DR. KÁSZONYI A., *Hozzászólás a zsinati törvényjavaslathoz,* Csíkszereda 1913; *Utasítások a Gyulafehérvárt 1913. júl. 7–10. tartandó egyházmegyei zsinaton résztvevők számára,* Gyulafehérvárt 1913.

[9] vö. JAKUBINYI Gy., i.m. 9–47. l.

[10] ÉL 1225 / 1962.

[11] Ez a „rendkívüli óra" nagyon jól kifejezte az erdélyi egyház akkor helyzetét. Katakombában, sötétségben kellett élnie.

szemben, megfogalmaz és kihirdet hittételeket, megállapítja a nyilvános istentiszteletet, fegyelmi törvényeket hoz...

Az Úr Jézus Egyházát a világba állította. Nem azért, hogy visszavonuljon valamiféle elefántcsonttoronyba vagy hagyja magát visszaszorítani a sekrestyébe, hanem azért, hogy a történelem sodrában küszködő ember mellett álljon, őt kövesse a hit és az igazság fáklyájával, s minél válságosabb szakaszba érkezik, emelje a fáklyát annál magasabbra, és segítse, hogy megmaradhasson a helyes úton. ...

Nem tudjuk, hogy a zsinat milyen konkrét kérdéseket fog tárgyalni és milyen elhatározásokat fog hozni. Szentséges Atyánk a Mater et magistra kezdetű enciklikájában az Egyház időszerű feladatát ebben a mondatba foglalja össze: Emberivé és kereszténnyé tenni a modern civilizációt. Óriási és merész feladat. Olyan merész és nagy, hogy erre csak Krisztus Egyháza vállalkozhat."[12]

A zsinat lefolyásáról nem sokat lehetett hallani. Csak rádiótudósításokból szerezhettek még a papok is bizonyos ismereteket. A Vatikáni Rádió magyar adása napi 15 percben beszámolt a zsinatról. Dr. Adolf Fugel[13] Svájcban élő német anyanyelvű pap elbeszélése szerint, – aki abban az időben Gyulafehérváron tanult –, Márton Áron püspök őt többször hívatta és kérte, hogy számoljon be, mit hallott a zsinatról a német adókon.

3. A zsinat eredményeinek és határozatainak megismertetési folyamata

Márton Áron püspök 1965. június 27-én hivatkozott először a II. Vatikánum dokumentumára: „A konstitúció, melyet a II. vatikáni zsinat a szent liturgiáról kiadott, a szentmisének két részét különbözteti meg: liturgia verbi és liturgia eucharistica, az ige liturgiája és az eukarisztia liturgiája."[14]

Ugyanazon év június 29-én elmondott papszentelési beszédét a Lumen gentium 28. pontjára építette fel.[15]

A zsinat befejezését ismét ünnepélyes keretek között ülték meg az egyházmegyében. Szentbeszédében Márton püspök megpróbálta összefoglalni a zsinat lényegét: „Az eddigi zsinatokat, beleértve az apostolok idejében Jeruzsálemben tartott első zsinatot is, vagy azért hívták össze, mert a hit valamelyik fontos tétele körül véleménykülönbségek merültek

---

[12] Márton Áron Múzeum (MÁM) dos. 16. sz. 1. In: Dr. Marton J. (Szerk.), *Márton Áron írásai és beszédei, II. kötet,* Gyulafehérvár 1997, 70–71. l.

[13] Landshuterstr. 41. CH-3427 Utzendorf/Bern

[14] MÁM dos. 6. sz. 6. In: Dr. Marton J. (Szerk.), i.m. 85. l.

[15] vö. uo. dos. 15. sz. 16. In. uo. 87. l.

fel és az igaz tanítást le kellett szögezni; vagy azért, mert olyan visszaélések kaptak lábra, melyek az evangéliumok hitelét veszélyeztették és amelyeket orvosolni kellett. Volt úgy is, hogy császárok kényszerítették ki a zsinat összehívását, a pápa akarata ellenére.

Ezt a zsinatot a pápa hívta össze, a saját elhatározásából. ... Azért hívta össze, hogy az egyház megvizsgálja, hogyan teljesítheti a Krisztustól kapott változatlan megbízást ebben a nagy változásokon átmenő mai világban. ...

Az egyház tudomásul vette az adott történelmi helyzetet és bátran a zsinat napirendjére tűzte a legsúlyosabb és legkényesebb kérdéseket. Sorra vette és imponáló őszinteséggel, nem egyszer éles önbírálattal boncolgatta azokat és tiszteletet parancsoló felelősségtudattal hozta meg határozatait. Megfogalmazta a mondanivalóját az Egyházról, mely nem e világból való, de a világban él és működik; a püspökökről és szerepükről; a lelkipásztorokról és a papnevelésről; a keresztény nevelés elveiről; a család hivatásáról és a házastársak kötelességeiről; a világiak apostoli feladatairól; az emberi személy méltóságáról és szabadságjogairól; a háború és a béke problémájáról; a fegyverkezésről; és kezet nyújtott a katolikus egyháztól elszakadt keresztények, sőt a nem keresztény vallási közösségek felé is.

Munkája közben egyik szemét a világra függesztette, a másikkal pedig Krisztusra figyelt, hogy csak azt mondja és tegye, amit isteni alapítója vár az Egyháztól. Az Egyház meg akar újulni, olyan értelemben, hogy minél jobban megértse és megközelítse a világot. Közelebb akar jutni a világhoz, nem azért, hogy hozzá hasonuljon, hanem azért, hogy közelről és a világ nyelvén mondhassa a világ fülébe Krisztus igazságait. Mozgósítani akarja az erőit, minden erejét, hogy a saját életén felragyogtassa és a célját vesztett világnak megmutathassa az örök eszményt, Jézus Krisztus arcát. Nem uralkodni akar, hanem szolgálni. Nevelője és tanácsadója akar lenni az emberiségnek és védelmezője az emberiességnek. Mindent meg akar tenni, hogy a világnak megadhassa, nem azt, amit kíván, hanem azt, amire szüksége van.

A zsinat a munkáját befejezte. Most következik a végrehajtás, a határozatok valóra váltása, az egyház missziójának a teljesítése a mai világban. Beszédemet a Szentatya buzdításával végzem. Kezdjük a végrehajtást magunkon. Kezdjük a lelki és erkölcsi megújulással, a magunk megszentelésével. Már a szent keresztség kötelez, hogy az evangélium hirdetői legyünk az emberek között, elsősorban azáltal, hogy az evangélium szerint élünk, beszélünk és cselekszünk."[16]

---

[16] uo. dos. 16. sz. 3. In: uo. 92. l.

A zsinati dokumentumok Romániában csak az 1989-es változás után jelentek meg románul. A magyar nyelvű dokumentumokat először külön füzeteként adták ki Magyarországról.[17] Onnan csempészték be hozzánk. Csak 1975-ben jelent meg egy kötetben az összes dokumentum és a hozzájuk fűzött kommentár.[18] A Gyulafehérvári Teológián 1976-ban – litografált formában – kiadták a dokumentumokat, de csak a kispapok használatára.[19]

A 60-as évek vége felé Márton Áron püspök – mivel ő tanította a Pasztorálist – lefordította a Gaudium et spes lelkipásztori konstitúciót, és azt magyarázta. De nem jelenhetett meg nyomtatásban. Csak a kispapok használták. Ebben a kommentárban Márton püspök az erdélyi helyzetet és jövőt a dokumentum fényében látta és tervezte. Ezt írta: „Tehát, egyik mindennél fontosabb feladata azoknak, akik az emberiség jövendő sorsáért felelősséget éreznek – s így az egyháznak is –, hogy az elit csoport neveléséről gondoskodjanak. Olyan feladat, aminek a teljesítése minden szellemi és anyagi áldozatot megér. Embereket kell kiképezni, akik szabad verseny és felelősségteljes kiválasztás alapján rendelkezésre álljanak a kulcspozíciók betöltésénél, a társadalmi élet szellemi, tudományos, kulturális, gazdasági, nevelésügyi, közigazgatási, egészségügyi stb. területein, valamint a közvélemény felelősségteljes szolgálatában a sajtó, rádió és televízió által. Hogy valaki ehhez az elithez számítódjék, fölényes és vitathatatlan jártassággal kell rendelkeznie a saját szakmájában, át kell lennie hatva nemes humanizmustól, tisztában kell lennie az igazságok helyes érték-rendjével s kiforrott meggyőző egyéniségnek kell lennie. Az ilyen elitképzéshez előreláthatólag és következetesen végrehajtott tervezés, áldozat és kockázatok vállalása szükséges. De aki ezt megérti és vállalja, azé – ha nem is a közelebbi, de – a távolabbi jövő. S erre a mai világban az Egyháznak is gondot kell fordítania."[20]

Az előzőben említett két beszéden kívül még szentbeszédeiben Márton Áron püspök nagyon sokszor idézete a zsinati dokumentumokat: **Kisebb rendek feladása,** Gyulafehérvár, 1966. március 26.[21], **Papszentelés,** Gyula-

---

[17] Az első füzet 1964-ben jelent meg és a Szent Liturgiáról (SC) szóló dokumentumot tartalmazta.

[18] DR. CSERHÁTI J. / DR. FÁBIÁN Á. (Szerk.), *A II. Vatikáni zsinat tanítása,* Budapest 1975.

[19] Dr. Vencser László teológiai tanár vállalta érte a nem kis kockázatot.

[20] PAPP L. (Szerk.), *Synchron-füzetek I. Egyház a tárdalom szemszögéből,* h. n., 1994. 6. l.

[21] MÁM dos. 43. sz. 13. In: uo. 93 l.

fehérvár, 1966. április 17.[22], **Kisebb rendek feladása,** Gyulafehérvár, 1967. október 29. Krisztus Király[23], **Kisebb rendek feladása,** Gyulafehérvár, 1968. március 30.[24], **Szerpapszentelés,** Gyulafehérvár, 1968. június 29.[25], **Papi lelkigyakorlat befejezése,** Gyulafehérvár, 1968. szeptember 20.[26], **Szerpapszentelés,** Gyulafehérvár, 1969. június 29.[27], **Kisebb rendek feladása,** Gyulafehérvár, 1970. március 14. (Ezt római látogatása után mondotta el: „Az elmúlt napokban, amint tudjátok, Romában voltam, az örökvárosban. A Szentatya március 2-án fogadott, s in persona Pauli vidi Petrum: Pál pápa fennkölt személyében láttam Pétert, a sziklát ... A Szentatya áldását hoztam nektek, s amit mondok is, az ő nevében és szavaival mondom".)[28], **Szerpapszentelés,** Gyulafehérvár, 1970. június 28.[29], **Kisebb rendek feladása,** Gyulafehérvár, 1970. november 1.[30], **Papszentelés,** Gyulafehérvár, 1971. április 18.[31], **Kisebb rendek feladása,** Gyulafehérvár, 1972. március 18.[32], **Szerpapszentelés,** Gyulafehérvár, 1972. június 1.[33], **Szolgálatok[34] feladása,** 1973. március 7.[35], **Papszentelés,** Gyulafehérvár, 1973. április 29.[36], **Szerpapszentelés,** Gyulafehérvár, 1972. június 24.[37], **Ökumenizmusról,** Gyulafehérvár, 1974.[38], **Kispapok lelkigyakorlata,** Gyulafehérvár, 1975. március 22.[39], **Szerpapszentelés, szolgálatok feladása,** Gyulafehérvár, 1976. április 3.[40]

---

[22] uo. dos. 43. sz. 14. In: uo. 94–95. l.

[23] uo. dos. 7. sz. 2. In: uo. 103–104. l.

[24] uo. dos. 1. sz. 6. In: uo. 105–106. l.

[25] uo. dos. 17. sz. 9. In: uo. 109–110. l.

[26] uo. dos. 44. sz. 2. In: uo. 110–111. l.

[27] uo. dos. 17. sz. 11. In: uo. 117–119. l.

[28] uo. dos. 7. sz. 5. In: uo. 119–121. l.

[29] uo. dos. 7. sz. 6. In: uo. 123–125. l.

[30] uo. dos. 44. sz. 3. In: uo. 125–127. l.

[31] uo. dos. 17. sz. 12. In. uo. 129–131. l.

[32] uo. dos. 44. sz. 5. In: uo. 138–139. l.

[33] uo. dos. 17. sz. 14. In: uo. 141–143. l.

[34] Már a zsinat által bevezetett új kifejezést használja, nem a „kisebb rendek"-et.

[35] MÁM dos. 8. sz. 1. In: uo. 143–145. l.

[36] uo. dos. 15. sz. 10. – A II. Pk-i szinódus: A szolgálati papságról - alapján. In. uo. 146–148. l.

[37] uo. dos. 17. sz. 15. – De sacerdotali coelibatu enciklika alapján. In: uo. 148–149. l.

[38] uo. dos. 40. sz. 12. In: uo. 155–158. l.

Márton Áron püspök a fent említett beszédeiben nagyon sok zsinati dokumentumot ismertetett: Lumen Gentium, Gaudium et spes, Sacrosanctum concilium, Presbyterorum ordinis, Optatam totius, Unitatis redintegratio, Christus Dominus. De nemcsak ismertette és idézett belőlük, hanem a dokumentumok keletkezését is bemutatta.

A zsinati határozatok megismertetését és bevezetését az állami hatóságok is akadályozták. Márton Áron püspök 1966. február 16-án kelt levelében erélyesen tiltakozik a Vallásügyi Osztály vezérkaránál a korlátozások miatt. Ezt írja: „Az én pásztorleveleim és körleveleim, melyeket nagyon ritkán és nagyon leszűkített terjedelemben kiadhatok, kizárólag egyházi, vallási és pasztorális tárgyúak, papjaimat és híveimet érdeklik, s úgy tartom, hogy azok elbírálására a püspök illetékes. ... 1964-ben megbeszélésre hívtam a temesvári és szatmári egyházmegyék 1–1 megbízottját, hogy a II. Vatikáni Zsinat által elrendelt liturgikus reform végrehajtásának módozatait megtárgyaljuk, Ön a megbeszélés megtartását megakadályozta, és nekem megtiltotta, hogy a liturgikus reformot – amit a világon mindenütt végrehajtanak a katolikusok – végrehajtsam (persze nem vettem tudomásul, amint azt sem vehetném tudomásul, ha valaki megtiltaná, hogy esti imámat elmondjam)."[41]

A zsinat eszméinek terjesztésében a Vatikáni Rádió magyar adása oroszlánrészt vállalt. Hiszen az adásokat a vasfüggöny nem tudta megakadályozni, csak zavarni. P. Szabó Ferenc SJ, aki 25 évet szolgált a Vatikáni Rádiónál, élete egyik csúcsteljesítményének tartja a „zsinati tanítás terjesztését."[42]

4. A konkrét rendeletek bevezetése és azok visszhangja a klerikusok és laikusok között

Az Érseki Levéltárban a 60-as évek utolsó éveiből származó dokumentumokban már konkrétumokat is lehet találni a zsinat rendeleteinek bevezetésével kapcsolatban:

– A magyar nyelvű misekönyv megrendeléséről és behozatalának módozatairól levelezik Márton Áron püspök Kovács Sándor püspökkel.[43]

---

[39] uo. dos. 15. sz. 12. In: uo. 158–161. l

[40] uo. dos. 44. sz. 7. In: uo. 163–166. l.

[41] uo. dos. 13. sz. 1. In: Dr. Marton J. / Nemes I. (Szerk.), *Márton Áron írásai és beszédei*, Gyulafehérvár 1996, 129. l.

[42] TÓTH S., *Ötvenéves a Vatikáni Rádió magyar tagozata*, In Új Ember, 1999. október 31. 6. l.

[43] ÉL 1664 /1969.

– 1969-ben a gyulafehérvári püspökség megkapja az Ordo Missae érvénybelépéséről szóló latin szöveget.[44]

– A papok sok mindent hallanak a rádióból azzal kapcsolatban, hogy a szomszédos országokban hogyan vezetik be a zsinati előírásokat. Ezért a püspöktől kérik a felvilágosítást: miért nem lehet nálunk is úgy, mint a szomszédban. Pl. Radnalajosfalva kéri a német nyelv használatát. A püspök válasza: Csak a szentleckét, evangéliumot, Miatyánkot és az embolizmust lehet végezni. [45]

– A szembemisező oltár bevezetését kérni kell az Egyházmegyei Hatóságtól és csak akkor adják meg, ha rajzot készítenek, és a templomban van megfelelő hely számára. Sok kérés jut el a püspökségre, pl. marosfői[46], szentléleki[47], bátosi[48], csíkcsicsói[49], gyergyócsomafalvi[50], ditrói[51] plébániákról.

– A fogarasi plébános, Dr. Dávid László kérdése is „sürgeti" az anyanyelvi liturgia bevezetését. A püspök válasza: „Az egyes egyházmegyékben vagy országokban bevezetett ideiglenes ordo lectionum csak azok számára engedélyeztetett, akik azt az Apostoli Szentszéktől kérték és megkapták. Az új általános ordo lectionum rendjét megfelelő perikópás könyvek hiányában egyelőre nem tudjuk bevezetni. Az oratio fideliumnak kötött szövege van, ezt is csak az új miserenddel fogjuk bevezetni."[52]

– 1970. július 23-án a püspök ezt közli a plébániákkal: „A szentmise azon imáit, melyeknek szövege változatlanul marad a mise új rendjében is, kinyomtattam és mellékelten megküldöm a plébániák részére. A nagyobb formátum a misekönyvbe illesztendő a pap részére, a kisebb formátum kiosztható, vagy a templomban a padokra helyezhető a hívek részére. ... A kiadványban található imákat ez év **október 1-tő**l a nép részvételével mondott szentmiséken anyanyelven kell végezni. T. Testvéreim a híveket erre gondosan készítsék elő, hogy a templom egész közönsége az imákat szépen tagoltan és egyszerre mondja. ... Ezeknek az imáknak a bevezetése lesz az átmenet a teljes anyanyelvű szentmisékre. ... Az új misekönyvet, a Kultuszosztály hozzájárulásával, megrendeltem a

---

[44] uo. 2204 / 1969.
[45] uo. 2328 /1969.
[46] uo. 2464 /1969.
[47] uo. 571 / 1971.
[48] uo. 1097 /1971.
[49] uo. 1098 /1971.
[50] uo. 1485 / 1971.
[51] uo. 325 / 1972.
[52] uo. 252 /1970.

Szent István Társulattól.[53] Reméljük, megkapjuk olyan időben, hogy jövő évben bevezethetjük."[54]

– Úgy látszik, hogy nem volt minden világos, mert a kolozsvári plébános kérdésére a püspök 1970. szept. 23-án ezt válaszolja: „A szentmise szerkezete és imái változatlanul ugyanaz, ahogyan a Missale Romanum tartalmazza, s egyházmegyénkben úgy kell végezni, ahogyan azt az eddig kiadott utasítások előírják. Anyanyelven végzendő imák, az Egyházmegyei Hatóság által kiadott szöveggel, f. évi október 1-től: Gloria, lecke és evangélium, Credo, Sanctus, Pater noster és az embolizmus, Agnus Dei és az Ecce Agnus Dei áldoztatáskor. ... Fent jelzett imákat egyelőre az énekes misékben is recitáljuk mindaddig, amíg megszerezhetjük a Szigeti Kilián-féle dallamot, és azt sokszorosítva megküldhetjük a templomokba."[55]

– Hasonló a kérdés a jobbágyfalvi pap részéről. A válasz szinte szó szerint egyezik a fentivel.[56]

– Nagyszeben plébánosa kéri az anyanyelvi mise bevezetését. A püspök még nem engedélyezi, csak az Ordinariumot.[57]

– A nagy esemény 1971-ben történik meg. Május 1-én kiadott körlevelében Márton Áron püspök ezt írja: „Mellékelve a szentmise új szertartásának ismertetését[58], a következőket rendelem el:

1.– A lelkipásztorok véleményét meghallgatva, a szentmise új szertartásának és az anyanyelvű misézésnek a bevezetését ez év november 1., Mindenszentek ünnepével, kötelezően előírom. Addig T. Testvéreim a híveket gondosan készítsék elő.

Mindenszentektől Karácsonyig a szentmise szövegét csak recitálva mondják minden nap, amíg a hívek jól megismerik és megtanulják, és csak Karácsonykor kezdjék meg az énekes mise bevezetését. ...

2.– Az új misekönyvet, a betétlapokkal és az Egyetemes könyörgések 2 kötetével együtt, megküldöttem minden kerületnek, az igényelt példányszámban. A betétlapok a napi miséhez szükségesek, s mindig a misekönyv végén levő műanyag tasakokban helyezhetők el a legalkalmasabban. ...

---

[53] Ebben az ügyben nagyon sok levelezés történt Bukaresttel és Budapesttel. vö. ÉL 3925/ 1970; 3925 /1970; 850 /1971; 980 /1971; 23 /1972.

[54] ÉL 2700 / 1970.

[55] uo. 3488 / 1970.

[56] uo. 3575 /1970.

[57] uo. 508 / 1971.

[58] A püspök 13 oldalnyi magyarázatot ad közre.

A német nyelvű anyag beszerzésére a temesvári Főtisztelendő Ordinarius Urat kértem meg, mihelyt megkapom, megküldöm minden plébániának, ahol német anyanyelvű híveink vannak.

3.– Megtettük a szükséges lépéseket, a hogy a Lectionarium-ot is megszerezzük. Amíg ez sikerül, a szentírási szakaszokat (olvasmányok, evangéliumi szakasz), a Direktórium alapján a Bibliából keressék ki és olvassák fel.

4.- A magyar nyelvű misekönyv szövegében a következő módosításokat írom elő:

'Isten Báránya, te elveszed a világ bűneit'... helyett meghagyom a régi formulát: 'Isten Báránya, aki elveszed a világ bűneit' ..., éspedig a Gloriaban is, ahol ez a mondat előfordul. A régi formulát több évszázados hagyomány megszentelte, népünk megszokta, s jobban hangzik, mint a négy 'e' hangzóval egymásután. Az irodalom ma tudatosan küzd nyelvünk – ahogy mondják – 'kiszikkadása' ellen, s ahol csak lehet, kerüli az 'e' hangzók halmozását.

Ugyanezen meggondolásból és indoklással, a szentmise végén, az áldásadáskor 'Áldjon meg benneteket' ... helyett 'Áldjon meg titeket' ... mondunk.

Az áldás után a hívek elbocsátása a misekönyvben így hangzik: 'A szentmise véget ért. Menjetek békével.' Ebben a mondatban a 12 magánhangzó közül 11 'e' és 'é' hangzó. Ezen kívül a 'szentmise' szó nem fejezi ki azt, amit a pap és a hívek végeztek: az áldozatot. Népünk így mondja: szentáldozat vagy szentmise-áldozat. Ezért a misekönyv formulája helyett az elbocsátás ezekkel a szavakkal történik: 'A szentmiseáldozat véget ért. Járjatok békével.'[59]

Ezeket a módosításokat vezessék be a misekönyvbe. ...

5.– A szentmise új szertartása és a hívek tevékeny bekapcsolódása megkívánja, hogy

a.– az oltár kellőképpen meg legyen világítva, hogy a hívek figyelemmel kísérhessék, ami az oltárnál történik,

b.– A szentmisét végző pap és az összes szereplők érthetően, tagoltan, szépen mondják, amit mondaniuk vagy énekelniük kell,

c.– a szentmisét mondó pap és szereplők magatartása, mozgása, minden gesztusa legyen természetes, nyugodt, a szent cselekményekhez méltó, minden túlzástól, mesterkéltségtől, kapkodástól mentes,

---

[59] Ezen a püspök később változtatott. Az atyhai plébános kérdésére ezt válaszolja: „A szentmisét így fejezzük be: A szentmise áldozatot bemutattuk, járjatok békével." vö. ÉL 1147 / 1972.

d.– az oltár legyen a mise megkezdése előtt előkészítve, minden legyen a helyén, hogy ne mise közben szaladgáljanak a tárgyakért,

e.– a kivonulás – bevonulás legyen rendezett, fegyelmezett, méltóságteljes.

6.– Az áldoztatás eddigi módját megtartjuk változatlanul, vagyis: az áldozó térdel és a pap a szentostyát az áldozó nyelvére helyezi. Az Egyház több évszázados tapasztalat alapján írta így elő és évszázadok gyakorlata megszentelte. Ez egyben a leghigiénikusabb mód, és az Oltáriszentség így van megóvva minden méltatlan kezeléstől. Nem borulunk le sem ember, sem bálványok előtt, de az Istent térden állva fogadjuk, akkor is, ha a kenyér egyszerű színében közeledik hozzánk."[60]

A következő év januárjában a püspök egy hosszabb körlevelet adott ki[61], amelyben a szentségimádásról (nem lehet "szentséges" mise[62]), a szentségi áldásról, (amelyet kell végezni, de a mise végén nem szabad kitenni a szentséget, csak azért, hogy szentségi áldást adjunk) rendelkezik. Ebben írta elő azt is, hogy a szentségek (keresztség, házasság) és szentelmények (temetés) kiszolgáltatásánál homiliát kell mondani.

Ugyanebben az évben adta ki a Nagyhét megújított liturgiáját litografált formában.[63]

Az anyanyelvű mise bevezetése szinte zökkenőmentesen ment. A papok – talán Márton Áron püspök tekintélye miatt – azonnal teljesítették a rendeleteit. Csak Bálványosváralja kér haladékot Karácsonyig.[64]

Bizonyos újítási kedv is jelentkezett. Pl. Marosvásárhelyről azt kérik, hogy vezessék be a Liturgia verbi-t a pap nélküli filiákban. A püspök ideiglenesen megengedi.[65] Végérvényesen azonban jóval később, csak 1989-ben vezetik be.[66]

– Csíkmenaság kéri, hogy a liturgikus cselekményekben hívek (gyerekek is) felolvashassanak. A válasz pozitív.[67]

– Lonyatelepről azt kérik, hogy lányok is felolvassanak. A püspök megengedi, de nem az ambótól, hanem a szentélyen kívülről.[68]

---

[60] ÉL 750 / 1971.
[61] uo. 540 / 1972. A liturgia reformjával kapcsolatos utasítások.
[62] Kitett Oltáriszentség előtt misézni.
[63] ÉL 569 / 1972.
[64] uo. 1854 / 1971.
[65] uo. 1900 / 1971.
[66] uo. 1617 / 1989.
[67] uo. 2232 / 1971.
[68] uo. 2297 / 1971.

– A magyar nyelvű mise bevezetésével kapcsolatban csak egy problematikus pap volt: Imre József nyugalmazott plébános, aki nem tartotta helyesnek a magyar fordítást és azért ő maga javított rajta. A püspök felszólította, hogy ne változtasson önkényesen.[69]. Mivel az nem engedelmeskedett, felfüggesztette.[70]

Kisebb problémák is akadtak még. Az erdélyi egyházmegye többnemzetiségű. Ha nem nagy számban is, de vannak román anyanyelvű katolikusok is. Ők is kérték az anyanyelv bevezetését, pl. brassóiak[71], hátszegiek[72], borbándiak[73]. A püspök a liturgikus könyvek hiányára hivatkozott, és vasárnaponként egy latin nyelvű mise bevezetését ajánlta olyan vidéken, ahol több nemzetiség él együtt.

Máshol nosztalgiából ragaszkodtak a latin miséhez és kérték, hogy ahol több mise van, egy legyen latin. Pl. Székelyudvarhely[74], Kolozsvár[75].

A papok együttműködési készségére vall az is, hogy amikor a püspök a magyar szöveg korrekcióját kérte, kérésére nagyon sokan és terjedelmesen szóltak hozzá: a csíkdánfalvi, türkösi, gyergyóalfalvi, farkaslaki, mikóújfalvi (kottát küldött az elbocsátás szövegéhez), csatószegi plébánosok és a már említett Imre József, aki két füzetben a teljes fordítást küldte be.[76]

A püspök jól érzékelte a helyzetet, amikor 1974-ben ezt mondta: „A zsinat munkáját imádsággal támogatjuk, ugyanakkor a magunk számára is kérjük Isten segítségét, hogy a hozott és a Pápa jóváhagyásával kihirdetett határozatokat végrehajtsuk az egyház szándékának megfelelően. ... Az istentiszteletek rendjével kapcsolatos határozat alkalmazását megkezdtük, s úgy látjuk, híveink mindenütt örömmel fogadják. Ezen a téren még sok tennivalónk lesz. Ezért figyelemmel kísérjük, mi történik a katolikus világ többi részében, milyen rendelkezéseket adnak ki az Egyház központjában, s lépésről lépésre fogjuk bevezetni azt, ami a bevezetésre megérett, megtartjuk azt, ami híveink vallásos lelkületéből fakadt, és amit ezen a földön a hagyomány megszentelt."[77]

---

[69] uo. 1954 / 1971.
[70] uo. 1622 / 1972.
[71] uo. 2203 / 1971. Két év múlva a hívek megismétlik a kérést: 1841 /1973.
[72] uo. 3752 /1970.
[73] uo. 344 / 1972.
[74] uo. 2262 / 1971.
[75] uo. 2657 / 1971.
[76] uo. 1827 / 1973.
[77] MÁM dos. 40. sz. 12. In: Dr. Marton J. (Szerk.), i.m. 155–156. l.

A lépésről lépére való bevezetés megtörtént. Ezt a gyermekkeresztelés szertartásának bevezetésével kezdték[78] és a betegek kenetének szertartásával fejezték be.[79] Minden szentség és szentelmény megújított liturgiájának bevezetését felkészítés előzte meg. Az Egyházmegyei Hatóság adta ki ezeket a beszédvázlatokat vagy kész beszédeket.[80]

Márton Áron utódai is igyekeztek minden új rendelkezésről a papokat és a híveket tájékoztatni.

A következőkben azokra a rendelkezésekre szorítkozok, amelyek valamiképpen a II. Vatikáni Zsinat előírásainak megismertetését célozták:

- Binálás és trinálással kapcsolatos utasítások,[81]
- Lelkipásztoroknak az egyház küldetéséről és hármas feladatáról,[82]
- Szentév meghirdetése,[83]
- Hiszekegy imádkozása-éneklése a szentmisében,[84]
- Mária év,[85]
- Napi kétszeri áldozás,[86]
- A pápa apostoli levele a Liturgikus konstitúció 25. Évfordulójára,[87]
- Hogyan történik a szentté avatás?[88],
- Tudnivalók a misekönyv II. hivatalos kiadásának bevezetéséhez,[89]
- Szekta veszély,[90]
- Böjti fegyelem,[91]
- Az ökumenizmus elveit és szabályait alkalmazó direktórium,[92]

---

[78] ÉL 2800 / 1975.
[79] uo. 1659 / 1982.
[80] Pl. A keresztelés szertartását nyolc beszédben magyarázták, a betegek kenetét öt beszédben.
[81] É L. 498 / 1974.
[82] uo. 2381 / 1975.
[83] uo. 460 /1983.
[84] uo. 1230 /1986.
[85] uo. 1606 / 1987.
[86] uo. 926 / 1987 és 1244 / 1988.
[87] uo. 1457 / 1989.
[88] uo. 20 /1990.
[89] uo. 155 / 1992. Minden változtatás nélkül vezetik be.
[90] uo. 604 / 1993; 764 / 1994.
[91] uo. 603 / 1993.
[92] uo. 967 / 1995.

5. A zsinat hatása az egyházfegyelem terén

Kissé leegyszerűsítve azt mondhatnánk, hogy az erdélyi egyházmegyékben a zsinat nem keltett olyan nagy elvárásokat, pl. a cölibátus megszüntetése terén, mint a nyugati szabad országokban. Ezért a csalódás is kisebb volt. Nálunk nem voltak kontesztáló megnyilatkozások. Nem is nagyon volt mód erre. De a hivatásukat elhagyó papok száma sem volt lényegesen nagyobb, mint azelőtt. Ki nem mondott várakozás azonban lehetett ezen a téren, mert Márton püspök abban az időben többször is hivatkozott erre. Íme néhány példa:

– 1970-ben volt először Rómában a fogsága után és hazatértekor ezt mondta: „Ezt a törvényt és gyakorlatot (*cölibátus – megjegyzés tőlem*) a Szentatya most ismételten megerősítette. Csatlakozott ehhez – a papság és a hívek véleményének kikérése után – először a francia püspöki kar (cca. 42 tagja van), s egymás után érkeznek a Szentatyához az afrikai, ázsiai, amerikai püspöki karok csatlakozásai, nem is szólva arról a levéláradatról, mely a világi hívektől származik. Magam is harminc éves püspökségem alatt azt tapasztaltam, hogy híveink ebben a tekintetben a legigényesebbek. ... Nem a cölibátus törvénye miatt csökken a hivatások száma, hanem azért mert a szekularizáció, az elvilágiasodás következtében megfogyatkozott a hit, elterjedt a közömbösség, csökkent a vallásos élet mind a családokban, mind a társadalomban."[93]

– 1971-ben ezt mondta: „Most, hogy három hétig Nyugaton voltam, alkalmam volt jobban betekinteni a nyugati világ szellemi, lelki, erkölcsi életébe, s jobban szemügyre vehettem az Egyház helyzetét is ebben a világban. Támadások pergőtüzében áll kívülről, s nyugtalanító zavar őrli belülről."[94]

– 1973 júniusában ezt mondta: „A papi cölibátus problémája élénk vita tárgya az Egyházon belül és kívül. Sok pap, sok papnövendék és sok hívő lelkiismeretét zavarja. Az Egyház felelős vezetősége azért döntött úgy, hogy álláspontját határozottan és világosan leszögezi. Azért írta elő azt is, hogy a jelöltek a szerpapi és áldozópapi rend felvétele előtt ünnepélyesen és nyilvánosan nyilatkozzanak."[95]

– 1975 márciusában a kispapok előtt ezt mondta: „Valamelyik évben egy fiatal pap, aki szintén itt nevelődött, egy nagyon súlyos papi ballépését a II. Vatikáni Zsinatra való hivatkozással próbálta előttem védeni és igazolni."[96]

---

[93] MÁM dos. 7. sz. 5. In: Dr. Marton J. (Szerk.), i.m. 120. l.
[94] uo. dos. 18. sz. 3. In: uo. 136. l.
[95] uo. dos. 17. sz. 15. In: uo. 148. l.
[96] uo. dos. 15. sz. 12. In. uo. 158–159. l.

Az egyházmegyében a 89-es események után sem változott lényegesen a helyzet. Nem léptek ki többen, mint addig. Problémák vannak, de nyílt kontesztálás nincs.

6. Mennyire ismert a Lumen Gentium egyházképe Erdélyben?

Szinte 40 évvel a zsinat befejezése és 10 évnyi „szabad információáramlás" után az egyházkép az erdélyi hívek tudatában nem változott lényegesen: az egyházat most is a klerikusok alkotják, esetleg a szorosabb munkatársai, kántor, sekrestyés, harangozó.

Az általam megkérdezett személyek (43) az átlagnál nagyobb vallási ismerettel rendelkeztek, a gimnáziumban is tanultak hittant. A lekérdezést nem nevezhetjük szociológiailag egészen reprezentatívnak, de az eredményből következtetni lehet: ha ezek ennyit tudnak az új egyházképről, akkor mennyit tudhatnak a többiek.

A megkérdezettek **90,7 %-a** (39 személy) tudta, hogy mikor volt a zsinat (35 személy pontosan, 4 személy megközelítőleg).

Arra a kérdésre, hogy a Lumen Gentium-nak mi az egyházképe a megkérdezettek **62,8 %-a** (27 személy) semmit sem válaszolt, vagy a válasz nem volt értékelhető.

A többiek (16 személy) válasza értékelhető volt. Legtöbben (12 személy - a válaszolók 75 %-a) az egyházzal kapcsolatban két kifejezést emlegettek:

– Isten népe és Krisztus titokzatos teste.

Mások még ezekhez kapcsolódó fogalmakat is adtak hozzá: az Egyház

– közvetítő Isten és az emberek között,
– szeretetközösség,
– szerepe a szolgálat,
– nyitott legyen az emberek felé,
– a laikusokat is be kell vonni az egyházi tevékenységekbe,
– tanítását összhangba kell hozni a kor elvárásaival.

7. Mennyire ismert Erdélyben a Gaudium et spes világképe?

Erre a kérdésre a megkérdezettek **81,4 %-a** (35 személy) semmit sem válaszolt. A többiek (8 személy) a következő válaszokat adták:

– a hívek is felelősek a világért, együtt kell működjenek vele;
– a világ az egyház talaja, a világ Isten műve;
– az egyház az emberért van (szociális oldal – szociális problémák megoldása);

– az idők jeleit kell, hogy vizsgálja,
– az ateizmus problémáját kell megoldja,
– hitre, reményre buzdít,
– hidat akar verni a klerikusok és laikusok között.

Még egy kérdést föltettem: **Milyen fogalmak jutnak eszedbe, ha azt hallod: II. Vatikáni zsinat?**

A válaszok érdekesek voltak. Íme közülük néhány: megújulás, reform, az egyház „modernizálása", anyanyelvi liturgia, szembenéző oltár, egység (az egyházszakadás helyreállítása – ökumenizmus), tökéletesíti az előírásokat, közeledés a nép felé, XXIII. János, VI. Pál, szembenéz magával az egyház, bizonyos engedmények, újraértékelte magát az egyház, érthetőbbé és vonzóbbá tette magát, nyitottság, krisztusközpotúság, Szentlélek, „idők jelei", az egyház öreges mozgását felpezsdíteni, visszatérni a forrásokhoz, a hívek bevonása az egyházba, szabadelvűség, aggiornamento, egy zsinat, amely nem mondott ki dogmát és nem ítélt el senkit (semmit), kollegialitás, nem keresztény vallásokhoz való viszony, egyszerűség, megérteni a lényeget és jobban kifejezni a lényeget.

8. A zsinati rendelkezések megvalósítása a Gyulafehérvári egyházmegyében az 1989-es politikai fordulat előtt és után

8. 1. A változás előtt

A zsinat megvalósítása csak a liturgia terén volt látható (szembemisező oltár, népnyelv, szentségek szertartásainak megújítása stb.). Másra nem is nagyon volt lehetőség. A katolikus könyvkiadás minimális volt. A falinaptáron, énekes és imádságos könyvön és a kis katekizmuson kívül[97] csak egy vallásos könyv jelent meg a zsinat után, amely ráadásul kissé békepapi ízű volt.[98] Katolikus folyóirat egyáltalán nem volt. Aki írt, csak az íróasztal fiókjának írt.

A teológiai tanárok, akik Rómából tértek haza[99] új jegyzeteket állítottak össze, már a II. Vatikáni Zsinat szellemében. Ezek sokszorosításához is engedélyt kellett kérni Bukarestből. Néha megkockáztattak egy-egy „segéd-

---

[97] Hosszú utánajárás és csak korlátozott példányszámban engedték. A kommunista uralom alatt először 1979-ben adta ki az Egyházmegyei Hatóság a „Katolikus imakönyv"-et 3000 pédányban. A Katolikus Katekizmus 1981-ben jelent meg.

[98] HOSSZÚ L., *Álmom a szeretet s a béke*, Nagyvárad 1982. (Prédikációk és más alkalmakkor elmondott beszédek.)

[99] Jakubinyi György, Vencser László, Tamáskó Péter, Molnár Lajos.

jegyzetet"[100], amelyeknek a diákok nagyon örültek és több példányban sokszorosítottak, hogy a lelkipásztorkodásban levő papok is megkaphassák. Ezek a próbálkozások nem voltak veszélytelenek, különösen a fent említett mű, mert az egy ateista könyv cáfolata volt. A szerző ezt írja: „A következő oldalak a hívő ember hite ésszerűségéről szeretnének beszélni. Amilyen sokrétű a hitből élő ember megnyilvánulása, olyan sokszerű az itt tárgyalt anyag. Elsősorban azokról a kérdésekről lesz szó, amelyek a hivők és hitetlenek békés együttélése keretében felmerülnek. Ezért a tanulmányunk a legegyszerűbb megoldást választja: pontról pontra követi egy kis ateista kézikönyv[101] hitellenes támadásait."[102] A szerző ebben a művében II. Vatikáni Zsinat szinte minden dokumentumát felhasználta.

Az Egyházmegyei Hatóság igyekezett a zsinat tanítását előadások keretében is megismertetni a papokkal. Ezeket az előadásokat – évente 4-szer, 8 esperesi kerületben – nagyrészt teológiai tanárok tartották.

Megemlítendő még a fiatal papok egy csoportjának a kezdeményezése a '70-es évek elején, akik lelki és szellemi továbbképzés céljából rendszeresen találkoztak a különböző plébániákon. Márton püspök erről ezt nyilatkozta: „Örömmel veszem tudomásul kezdeményezéseteket, hogy találkoztok, és a kor kihívásaira keresitek a megoldást."[103]

Az 1983-ban megjelent Egyházi Törvénykönyvet maga Jakab Antal püspök[104] mutatta be, felhívva a papság figyelmét azokra az újításokra, amelyek a II. Vatikáni Zsinat tanítását tükrözték. Ezt előzőleg két hosszabb terjedelmű (33 oldal) körlevélben közzé is tette.[105]

1988-ban Sepsiszentgyörgyön földalatti teológiai képzés indult világiak számára.

8. 2. A változás után

A zsinat előírásainak megismertetésére és megvalósítására a lehetőségek lényegesen megnövekedtek. A változás után nyomban létesült egy

---

[100] JAKUBINYI GY., *Ésszerű hódolat. Biblicum segédjegyzet*, Gyulafehérvár 1976.

[101] P. BERAR / F. GEORGESCU / P. POPESCU-NEVEANU / A. TACHE, *Interbări şi răspunsuri la problemele de educaţie ateistă a tineretului (Kérdések és válaszok az ifjúság ateista nevelésének a problémáihoz)*, Bucuresti 1975.

[102] JAKUBINYI GY., *Ésszerű hódolat, 2. l.*

[103] *Synchron-füzetek I.*, 8.l.

[104] Jogból doktorált és püspökké szentelése előtt teológiai tanár volt.

[105] vö. ÉL 2721 / 1983; 35 / 1984.

katolikus hetilap: Keresztény Szó címmel[106], mely a II. Vatikáni Zsinat szellemiségét tükrözte. Ez a folyóirat néhány hónap után havilappá alakult az igényesebb olvasók számára. Helyette egy új katolikus hetilap jelent meg, a Vasárnap. Ez a nagyközösség számára készül. Ebben a hetilapban 1993 októberétől kezdve Vencser László koordinálásával 65 cikkből álló sorozat jelent meg.[107] Ezek a cikkek egyszerűbb és érthetőbb nyelvezetten mutatták be a II. Vatikáni Zsinat minden dokumentumát és impulzusokat is próbáltak nyújtani azok megvalósításához.

1998-tól az egyházmegyében még egy katolikus folyóirat jelent meg: Krisztus világossága címmel.[108]

1990. május 15-én Bálint Lajos püspök létrehozza a Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola Levelező Tagozatát.[109] Ez az 5 évig tartó képzés a laikusok számára nyújtott lehetőséget teológiai ismereteik elmélyítésére. Ezen a képzésen kb. 1000 személy vett részt Erdély 4 egyházmegyéjéből.[110]

1993 őszén újabb próbálkozás történt a II. Vatikáni Zsinat tanításának megismertetésére és megvalósításának elősegítésére. Megalakult az **Aggiornamento Katolikus Kör.**[111] A Kör tagjai papok és világiak, férfiak és nők voltak (nem csak magyarok). Célkitűzésként a tagok a következőket vállalták:

„– A II. Vatikáni Zsinat tanítását irányvonalnak tekinti. Minden tevékenységét ennek szellemében végzi.

– Törekszik arra, hogy a kor kihívásaira időszerű választ adjon.

– Magatartásával úgy igyekszik az emberek felé sugározni a krisztusi szeretetet, hogy se szóval, se mulasztással ne bántson senkit.

– Ápolja más vallású és nyelvű emberekkel a testvéri kapcsolatot és párbeszédet folytat mindenkivel.

– Előmozdítja minden területen a világiak tevékenységét az egyházban. A testvéri megbecsülés jegyében őket munkatársaknak tekinti.[112]

– Népszerűsíti az egyház szociális tanítását, felkarolja a karitatív tevékenységet.

---

[106] uo. 123/ 1990.

[107] Közreműködők: Köllő Gábor plébános, Nagy József ifj. plébános, Tamás József teológiai spirituális, Gál Alajos főesperes, Szőcs László SJ, Dr. Ágoston Ferenc teológiai tanár és Dr. Vencser László.

[108] ÉL 397 / 1998.

[109] uo. 1193 /1990.

[110] Gyulafehérvár, Temesvár, Nagyvárad, Szatmár.

[111] Létrehozója Dr. Vencser László és Dr. Ágoston Ferenc.

[112] Ez nyilván a papoknak szólt.

– Feltárja őszintén egyházközségének gondjait azok orvoslása érdekében, és maga is részt vesz a megoldás munkájában.

– Önképzésre kötelezi magát a teológiában s a munkájához szükséges más tudományokban.

– Személyes feladatának tekinti, hogy mások is továbbképzésben részesüljenek. Ennek érdekében pl. előadásokat tart és szervez.

– Törekszik a vallásos lelkiség önmagában és a rábízott közösségben való elmélyítésére. Segíti az embereket abban, hogy nagykorú keresztényekké válhassanak az egyházban és a társadalomban.

– Önkéntes hozzájárulásával segíti a Kört céljai megvalósításában."[113]

A Kör találkozói hasznosak voltak. Az értékes előadások és megbeszélések a papok és világiak közötti kapcsolatot erősítették. Az Egyházi Hatóság azonban nem nézte egészen jó szemmel ezt a kezdeményezést, mert a Kör megalakítására nem kértek előzetes engedélyt, csak bejelentették, hogy létrejött. Még egy sajnálatos egybeesés is rontotta a helyzetet: a Kör alapító ülése egybeesett a Bálint Lajos érsek lemondásának a Vatikán részéről való elfogadásával.

A II. Vatikáni zsinat határozatainak a megvalósítása útján talán egyik legfontosabb esemény az egyházmegyei zsinat, amelyet Jakubinyi György érsek 1996 húsvétján hirdetett meg. Ezt írta: „A 461. kán. előírása szerint kikértem az egyházmegyei papi szenátus véleményét a zsinattal kapcsolatban. A szenátus meghallgatása, az 1989. decemberi fordulat után beállott helyzet alapján úgy látom, megérett az idő arra, hogy 83 évvel az utolsó egyházmegyei zsinat és 31 évvel a II. Vatikáni Zsinat lezárása után egyházmegyei zsinatot hirdessek meg. Célunk a megújulás minden téren. Életre kell váltanunk a II. Vatikáni Zsinat üdvös előírásait, javaslatait. Meg kell találnunk az utat, hogy a keresztény évezredfordulón, sajátos erdélyi viszonyok között, hogyan élhetjük meg az Evangéliumot. ... Az egyházmegyei zsinat imát és munkát követel. Imádkozzatok, hogy a Szentlélek Úristen világosítsa meg zsinatunk választott és kinevezett tagjait. Keressék és találják meg az Evangélium megélésének és hirdetésének korunk számára legmegfelelőbb módját."[114]

A zsinati előkészület pontos kivitelezésére „Zsinati forgatókönyv" készült. Eszerint a zsinaton 22 témát tárgyalnak. Ennek megfelelően az egyházmegye papjai és hívei közül kineveztek 22 témafelelőst és létre-

---

[113] Részletek az Aggiornamento Katolikus Kör alapszabályzatából.

[114] É L 299 / 1996.

hoztak 22 papokból, szerzetesekből és világiakból álló munkacsoportot. A zsinati munkadokumentumokat ezek a csoportok készítették el. A megadott beosztás szerint minden dokumentumtervezetet átbeszéltek az egyházmegye minden plébániáján. Ezekről a megbeszélésekről jegyzőkönyv készült, amelyet beküldtek a Zsinati Irodába. A munkadokumentumot elkészítő csoportok a jegyzőkönyvek anyagát feldolgozta, és ezek figyelembevételével készíti el a végső dokumentumot, amely nemsokára a zsinat asztalára kerül.

Ennek az előkészületi módnak hármas célkitűzése volt:

1.– Felnőtt–oktatás akart lenni. A 22 dokumentumtervezet[115] tartalmazta a katolikus tanítás minden fontos előírását, éspedig a II. Vatikáni zsinat alapján. Akik ezt áttanulmányozták, azok vallási ismerete lényegesen bővült.

2.– Azt akarta, hogy minél többen – papok és világiak – mondják el a témákkal kapcsolatos meglátásaikat, javaslataikat. Így a majd megszavazott és a püspök jóváhagyásával törvényerőre emelkedett zsinati könyv nem lesz egy felülről rájuk kényszerített előíráshalmaz, hanem közös mű, amely nagyon sok ember meglátásait fogja egybe.

3.– A dokumentumtervezetek feldolgozási módja a plébániai közösségek kialakulását, erősítését is hivatott volt szolgálni. Pap és hívő, hívő és hívő, akik eddig egymást csak a templomban látták, most egy asztalhoz ülnek, és együtt tárgyalnak, terveznek. A hároméví előkészület alatt az egyházmegyében nagyon sok közösség alakult, erősödött.

A zsinati ülések 2000. szeptember 24–29-én lesznek. Azután készül el végérvényesen a zsinati könyv, amely – Jakubinyi érsek szavai szerint – „egyház-megyei életünk megújulásának vezérkönyve lesz."[116]

Érdeklődéssel és ugyanakkor derűlátással várom a zsinat eredményeit és annak megvalósítását a harmadik évezredben. Hiszen ránk is érvényes az, amit II. János Pál pápa mondott magyarországi látogatásakor a papnövendékeknek: „A magyarországi egyháznak minden esélye megvan arra, hogy megújuljon a Zsinat szellemében, hogy megvalósítsa Krisztusban a hit, a remény és a szeretet valódi közösségét."[117]

---

[115] Minden dokumentumtervezet 5–10 oldalas terjedelmű volt. Egy helyzetképpel kezdődött, majd az egyház tanítását hozta. Kérdéseket fogalmazott meg, amelyek a megbeszélést segítették.

[116] ÉL 299 / 1996.

[117] MIHÁLYI G., *Új módón vagyunk Egyház,* Budapest 1998, 9. l.

STUDIA THEOLOGICA TRANSYLVANIENSIA 1 (2000) 67– 91

ANGELO SCOLA

MENSCHLICHE FREIHEIT UND WAHRHEIT IM AUSGANG DER ENZYKLIKA FIDES ET RATIO

A tanulmány szerzője az emberi szabadságról és igazságról értekezik a *Fides et ratio* enciklika alapján. Azt írja, hogy a „filozófus" pápa – II. János Pál – fent említett körlevelében egyes kommentátorok a Szentatya szellemi végrendeletet látják, amelyben a pápa dicsőíti az észt és a filozófiát; szerinte a filozófia az emberiség egyik legnemesebb feladata és minden kultúra alkotórésze. A körlevél a „gondolkodás haladásáról" beszél, és a filozófiát azért dicséri, mert kiválóan alkalmas arra, hogy az „emberi életet egyre emberibbé tegye." Sajnálatosnak tartja, hogy a filozófiai – különösen a teológusok körében – értékét veszítette.

A körlevél azonban kérdéseket is felvet. Egyrészt elismeri, hogy az egyháznak nincs saját filozófiája és egyik áramlatot sem részesíti előnybe a másik rovására. Ennek ellenére kijelenti, hogy mégis metafizikai természetű filozófiára van szükség, amely képes arra, hogy fölülmúlja az érzéki adottságokat, hogy az igazságkeresés közben eljusson valami abszolút, végső és alapvető megismerésre. A metafizika azonban nem áll ellentétben az antropológiával. Kitér néhány „izmusra", amelyet veszélyesnek tart: eklekticizmus, historicizmus, szcientizmus, pragmatizmus, nihilizmus, fideizmus, racionalizmus stb.

A nagy kihívásra figyelmeztet: sikerül-e végrehajtani a szükséges és sürgető átmenetet a „jelenségektől a fundamentumig".

Az enciklika hangvétele pozitív. Az ész szabad használatára bátorít; megállapítja, hogy az ész mindig többre képes, mint amit már elért. Arra utal, hogy az egyházi gondolkodáson belül több irányzat is lehet. Dicséri a Kelet bölcsességét és szorgalmazza a velük folytatandó párbeszédet. Következtetésként a tanulmány megállapítja, hogy a *Fides et ratio* enciklika inkább kezdet és nem vég.

Az enciklika ismertetését a tanulmány három téma köré csoportosítja: 1. Ész és hit: egy kívülről jövő hatásnak a legyőzése, 2. Az igazság mint esemény, 3. Szentségi jel és a szabadság aktusa.

1.- Die Enzyklika *Fides et ratio*: Ende oder Anfang?

Das Böse, welches unser „kurzes Jahrhundert" gezeichnet hat, führte dazu, vom „Tod Gottes" und vom „Schweigen Gottes" zu sprechen. Abgesehen von der radikalen Differenz der Redensarten – diejenige Nietzsches des Tod Gottes bewahrt den Geschmack einer etwas künstlichen Metapher[1], während diejenige vom Schweigen Gottes keine definitive Figur sein kann[2] – bieten beide einen Interpretationsschlüssel der

---

[1] Vgl. E. L. FACKENHEIM, *La presenza di Dio nella storia*, Brescia 1977, 67. Für Fackenheim sind die beiden Formeln unvergleichbar, da diejenige Nietzsches des „Todes" Gottes einen „Wahrheitsgrad" enthält, der nicht über den Slogan herausgeht, ebenda., 72–73.

[2] „Wie unerträglich es auch immer dem Gedenken bleiben mag, so bleibt Auschwitz doch vergänglich im Vergleich mit dem Pakt, dem Vertrag der erneuten Zusicherung Gottes an sein verfolgtes Volk": G. STEINER, *Errata. Una vita sotto esame*, Milano 1998, 63. Zum Thema des Schweigen Gottes verweisen wir auf die kürzlich erschienene Anthologie M. GIULIANI, *Auschwitz nel pensiero ebraico. Frammenti della teologia*

tragischen Erfahrungen an, welche die letzten Jahrzehnte unserer Geschichte gezeichnet haben[3]. Gibt es aber einen roten Faden, der die Deutung Nietzsches und diejenige der hebräischen Denker nach Auschwitz zusammenbinden kann? Vielleicht kann man ihn in einer Frage ausmachen, welche bereits Augustinus gequält hatte und der sich auch die Logik der *Fides et ratio* nicht entzieht : weshalb kann man, wenn doch der Gekreuzigte auferstanden ist und das Böse besiegt hat, die Wirkungen der Erlösung nicht sehen? „*Post Christum nihil in melius, omnia in peius, mutata sunt*?"[4] Belegt uns nicht die Geschichte das Andauern des Kreuzes des Nazoräers als zugleich schmerzliche und solidarische Erfahrung des Scheiterns des Menschen? Das leibnizische Thema der Theodizee steht dabei am Scheideweg, obwohl auch es die Frage der Fragen nicht zum Schweigen bringen kann. Um es mit Leibniz selbst zu sagen: „*Warum gibt es überhaupt etwas und nicht nichts?* "[5] Wäre es also nicht klug, sich an einen verständigen Agnostizismus zu halten, welcher, während er die Distanz zu jedem theoretischen Atheismus hält – da dieser, auch wenn er mit den spitzfindigsten Begriffsinstrumenten vorgetragen wird, dennoch immer dogmatisch bleibt –, das Denken nicht in anmaßende „objektive" Behauptungen über Wirklichkeit, Vernunft, Glaube und deren Beziehung, kurz, über die Wahrheit stürzt?

Es steht außer Zweifel – und man kann es auch den nicht wenigen Kritiken an der *Fides et ratio* seitens der Spezialisten entnehmen, welche oft hinter dem aufrichtigen Wohlwollen für die Neubelebung der Philosophie, welche Johannes Paul II mit der Veröffentlichung seiner Enzyklika gefördert hat, stehen[6] – daß die heute dominierende Denkweise

---

dell'Olocausto, Brescia 1998, in der die Ansichten der wichtigsten zeitgenössischen hebräischen Autoren über Gott nach Auschwitz vorgestellt werden. Neben Fackenheim erwähnen wir als von besonderem Interesse R. Rubenstein, Maybaum, E. Wiesel, Berkovits, Jacobovits, Jonas, K. Shapiro.

[3] Vgl. *FR* 91.

[4] Kardinal J. Ratzinger versuchte 1993 in einem inoffiziellen Beitrag eine Antwort darauf: „*Iterum atque iterum meditando hanc quaestionem mihi visum est, responsionem solummodo in notione libertatis recte cogitata inveniri posse. Donum libertatis solummodo libere accipi potest. Qua de causa redemptio nullo modo factum quoddam empiricum praecedens libertatem nostram fieri potest*".

[5] G. F. LEIBNIZ, *In der Vernunft begründete Prinzipien der Natur und Gnade*, 7.

[6] Vgl. R. RIGHETTO, *I laici contro l'enciclica*, in Avvenire 27-XI-98, 27. Darin werden die Stellungnahmen von Paolo Flores d'Arcais, Eugenio Scalfari, Gianni Vattimo, Emanuele Severino, Carlo Bernardini, Salvatore Natoli, Giulio Giorello, Luc Ferry, Alain Finkielkraut und Jean-Luc Marion zitiert.

dazu neigt, den Gesichtspunkt des Endes des Christentums zu übernehmen und die Postmodernität als Liquidierung des „Sieges" Jesu Christi über das Böse und den Tod zu lesen[7]. Die Gründe dieser Option sind, wie die *Fides et ratio* nahelegt, komplex und eng an die neuzeitliche Geschichte der Beziehung zwischen Philosophie und Theologie gebunden[8]. Dies hindert nicht, daß sie letztendlich zur Überzeugung der geschichtlichen Unwirksamkeit des Sieges Jesu Christi führen. Nebenbei bemerkt, im Bereich der exegetisch-theologischen Reflexion wird heute dem Dogma der Auferstehung des Nazoräers in seinem wahren Leib – als entscheidendem Dokument seines durch das sakramentale Zeugnis der Gläubigen effektiv in der Geschichte am Werk Seins – häufig Schalldämpfer aufgesetzt[9].

Um auf diesen radikalen Einwand zu antworten, lohnt es sich nicht, die Abkürzung derjenigen zu wählen, welche eine „*schwache Vernunft*"[10] als passender zum Vorschlag des Ereignis Jesu Christi betrachten[11]. Die *Fides et ratio* widerspricht jedenfalls diesem Weg offenmutig[12]. Jesus Christus ist in der Tat kein Lückenbüßergott, da er *nicht in sich selbst* – d.h. nur im formal-negativen, nicht aber im inhaltlich-positiven Sinn – die Antwort auf die ungelösten Fragen des Menschen oder das Objekt seiner Sehnsucht nach Erfüllung (Glück) darstellt. Der Mensch ist zudem als freies Wesen auch nicht im eigentlichen Sinn ein *Produkt* Gottes aus dem Nichts. Wenn die Reflexion diesen Weg einschlägt, gelingt es ihr

---

[7] Bezüglich der Postmodernität behauptet die Enzyklika: „*In ihrer zerstörerischen Kritik an jeder Gewißheit ignorieren zahlreiche Autoren die notwendigen Unterscheidungen und leugnen auch die Glaubensgewißheiten*", *FR* 91.

[8] Vgl. *FR* 46.

[9] Heinrich Schlier antwortete auf diese Versuchung der zeitgenössischen Exegese kurz im wertvollen Band H. SCHLIER, *Über die Auferstehung Jesu Christi*, Einsiedeln, 1966. Aktuell sind weiterhin: C. M. MARTINI, *Il problema della Risurrezione negli studi recenti*, Roma 1959; G. GHIBERTI, *I racconti pasquali del cap. 20 di Giovanni, confrontati con le altre traduzioni neotestamentarie*, Brescia 1982. Für eine Bibliographie auf dem neusten Stand vgl.: S. DAVIS-D. KENDALL-G. O'COLLINS (hrsg.), *The Resurrection*, Oxford 1997.

[10] Wir beziehen uns hier auf eine in Italien unter der Bezeichnung „pensiero debole" gehende Denkströmung.

[11] Eine Darstellung dieser Position findet sich in: D. ANTISERI, *Le sfide del secolarismo e l'avvenire della fede*, Città del Vaticano 1996; ID., *Teoria della razionalità e ragioni della fede*, Cinisello Balsamo 1994.

[12] „*Es ist illusorisch zu meinen, angesichts einer schwachen Vernunft besitze der Glaube größere Überzeugungskraft.* ", *FR* 48.

nicht, jene Aporien zu vermeiden, aufgrund welcher eine, nicht grundlos, für „zu stark" gehaltene Denkweise kritisiert wurde. In dieser vermengen sich die unumgängliche Notwendigkeit des „*Übergangs vom Phänomen zum Fundament*"[13] mit dem naturalistischen Anspruch zu glauben, die Wahrheit führe – ausgehend von ihrem elementaren Niveau der *adequatio intellectus et rei* – dazu, die Wirklichkeit als in unmittel-barer Griffweite der Vernunft liegend und von ihr daher unmittelbar wie ein einfaches Prädikat ableitbar zu betrachten[14].

Die Enzyklika *Fides et ratio* erinnert diesbezüglich, innerhalb der objektiven Grenzen eines präzisen Bewußtseins der im Vergleich mit philosophischen oder theologischen Diskursen wesensverschiedenen Sprache des Lehramtes, daß die Kirche weder eine eigene Philosophie vorlegt noch irgendeiner besonderen Philosophie auf Kosten der anderen den Vorzug gibt[15]. Sie geht dabei so weit zu behaupten, daß Thomas als Lehrmeister der theologischen Studien herauszustellen, nicht bedeute, „*zu eigentlich philosophischen Fragen Stellung zu nehmen, noch die Zustimmung zu besonderen Auffassungen aufzuerlegen*"[16]. Wenn Johannes Paul II etwa von der Notwendigkeit einer „*Philosophie von wahrhaft metaphysischer Tragweite*" spricht[17], präzisiert er, daß er damit nicht eine „*bestimmte Schule oder eine besondere geschichtliche Strömung*"[18] intendiert, sondern vielmehr unterstreichen will, „daß der Mensch imstande ist, zu einer einheitlichen und organischen Wissensschau zu gelangen"[19], welche ihrerseits auf „*der Fähigkeit des Menschen, zur Erkenntnis der Wahrheit zu gelangen*"[20], gründet. Die unverzichtbare Wahrheitsinstanz wird mit

---

[13] *FR* 83.

[14] Auf dieses Problems beziehen sich – von verschiedenen, aber konvergierenden Gesichtspunkten – aus H. U. VON BALTHASAR, *Epilog*, Einsiedeln, 1987, 35–66, der Heidegger antwortet, und J. SEIFERT, *Back to Things in themselves*, New York 1987, 1–215, welcher Husserl „intergriert". Nützlich für ein Verständnis des Thematik in der modernen und zeitgenössischen Philosophie sind auch: J. L. MARION, *L'idolo e la distanza*, Milano 1979; ID., Dio *senza essere*, Milano 1987. Zur theologischen Relevanz des Themas vgl: G. COLOMBO, *La ragione teologica*, Milano 1995; A. BERTULETTI, *La „ragione teologica" di Giuseppe Colombo*, Teologia 21 (1996) 18–39; ID., *Sapere e libertà*, in G. COLOMBO (Hrsg.)., *L'evidenza e la fede*, Milano 1988, 444–465.

[15] vgl. *FR* 49.

[16] *FR* 78.

[17] *FR* 83.

[18] Ebenda.

[19] *FR* 85.

[20] *FR* 82.

deutlichen Worten vorausgesetzt und mit ihr die Fähigkeit der Person, „*Gott, die Wahrheit und das Gute zu erkennen*"[21], auch wenn der freien Überlegung das Vorrecht eingeräumt wird, den Weg zu finden, welcher zum Ziel führt. Das Lehramt bemüht sich vielmehr noch einmal in der wertvollen kritischen Aufgabe, herauszustellen, welches die philosophischen Einstellungen sind, die diese Freiheit beeinträchtigen, da sie die Möglichkeit, den unumgänglichen, „*ebenso notwendigen wie dringenden Übergang vom Phänomen zum Fundament*"[22] als Wahrheitsinstanz herauszuarbeiten, willkürlich verschließen. Daher die synthetische, aber effiziente Kritik an den „-ismen" – Ekklektizismus[23], Historizismus[24], Szientismus[25], Pragmatismus[26], Nihilismus[27], von denen auch der Rationalismus und der Fideismus nicht abgetrennt werden können[28] – welche gewiß nicht der Sorge Ausdruck gibt, das Denken in vorgefertigte Thesen zu zwingen, sondern vielmehr das Feld von jedem unkritischen Angriff gegen die dem Menschen eigene Fähigkeit zur Wahrheit zu räumen.

Schon der erste kritische Teil der *Fides et ratio* enthüllt sich somit mit der bedeutendsten Errungenschaft der modernen und zeitgenössischen Kultur verträglich: der Behauptung der *Unhintergehbarkeit der ontologischen Differenz*. Ohne die Kategorien „Wahrheit", „Fundament" und „Ontologie" als Synonyme zu behandeln, wurde diese Behauptung – welche, insofern sie korrekt interpretiert wird, die der geschöpflichen Natur der Menschen wesen-seigene *theologische Differenz* garantiert – auch von der umsichtigsten zeit-genössischen Theologie mit wissenschaftlicher Genauigkeit rezeptiert. Gegen Heidegger, welcher in der ontologischen Differenz das „Ding" des Denkens sieht und es so in einer

---

[21] *FR* 4. Die Enzyklika erinnert bei der Behandlung der Aufgaben der Fundamentaltheologie an die Tatsache, „*daß im Lichte der Erkenntnis durch den Glauben einige Wahrheiten ans Licht kommen, welche die Vernunft bereits auf ihrem selbständigen Weg der Suche erreicht. [...] Man denke zum Beispiel an die natürliche Gotteserkenntnis, an die Möglichkeit der Unterscheidung der göttlichen Offenbarung von anderen Phänomenen oder an die Anerkennung ihrer Glaubwürdigkeit, an die Fähigkeit der menschlichen Sprache, ausdrücklich und wahrhaftig auch von dem zu sprechen, was jede menschliche Erfahrung übersteigt*", *FR* 67.

[22] *FR* 83.

[23] Vgl. *FR* 86.

[24] Vgl. *FR* 87.

[25] Vgl. *FR* 88.

[26] Vgl. *FR* 89.

[27] *FR* 90.

[28] Vgl. *FR* 52, 55.

unendlichen Oszillation zwischen dem Sein und dem Seienden hält, und ohne in die „Schwachheit" gewisser postmoderner Denkströmungen abzutreiben, kann man dank einer angemessenen Methode zum Denken der Wahrheit gelangen[29].

Aber auch der *positive* Teil der Enzyklika öffnet den Weg zur aufbauenden Arbeit des Philosophen und des Theologen im Hinblick auf eine systematisch strenge Ausarbeitung des Übergangs des Phänomens zum Fundament. Man liest nämlich in der *Fides et ratio*: „*Die philosophische Reflexion kann viel beitragen zur Klärung des Verhältnisses von Wahrheit und Leben, von Ereignis und lehrmäßiger Wahrheit. Besonders kann sie zur Klärung der Beziehung zwischen transzendenter Wahrheit und menschlich verständlicher Sprache beitragen*".[30] Es fehlt denn auch nicht an positiven Hinweisen einer Wertschätzung einiger der zeitgenössischen Philosophie eigenen Instanzen (wie etwa der Linguistik, der Praxis, dem wissenschaftlichen Diskurs), insofern diese nicht auf die Wahrheit verzichten[31]. Anderswo unterstreicht sie die Bedeutung der ethischen Dimension (welche an die konkrete Ausübung der menschlichen Freiheit gebunden ist) zur Suche des Fundamentes[32]. Dies bestätigt die Tatsache, daß die ursprüngliche Struktur der Wahrheit, in ihrer menschlichen und christlichen Unversehrtheit, ein *Erkennen* fordern, welches ohne *Entscheidung* unmöglich ist.

Die Enzyklika Johannes Pauls II bereitet, indem sie die große Tradition des Lehramts aktualisiert, gewiß den Weg für einen Neuanfang der Reflexion bezüglich der Beziehung zwischen Philosophie und geoffenbarter Wahrheit und den ihr zugrunde liegenden Relationen (Glaube-Vernunft, Philosophie-Theologie). Einen, wenn auch nur äußerlichen, Beleg dieser Überzeugung bietet die außerordentlich positive Aufnahme, welche ihr von Seiten der Nicht-gläubigen zukam, auch von solchen, welche glaubten, von einiger ihrer Aussagen Distanz nehmen zu müssen.

Dieser Neuanfang gründet jedoch in der Fähigkeit eines *ressourcements* an den ursprünglichen Quellen der *traditio catholica,* einer Fähigkeit, welche sich im Verlauf der Kirchengeschichte vor allem im Hinblick auf

---

[29] Vgl. H. U. VON BALTHASAR, *Epilog,* Einsiedeln, 1987, 71-73.

[30] *FR* 99.

[31] Vgl. *FR* 48, 91.

[32] Vgl. *FR* 98. Diesbezüglich vgl: T. STYCZEN, *Un filosofo cristiano legge la „Fides et ratio"*, in L'Osservatore Romano 9-I-1999.

die Heilige Schrift in den bedeutendsten Äußerungen des Lehramts immer wieder dokumentierte[33].

Johannes Paul II hat mit der *Fides et ratio*, fern davon, der Forschung Grenzen ein Ende setzen zu wollen, das Feld zugunsten der echt philosophisch-theologische Arbeit geräumt. Die Enzyklika *Fides et ratio* stellt kein Ende, sondern einen Anfang dar.

In diesem Sinn möchten wir kurz drei zentrale Themen der Enzyklika herausarbeiten, auf welche der Papst, hier auch mit dem speziell philosophischen Charismas Karol Wojtylas, seine ehrliche und besorgte Einladung für eine auch der Weisheitsdimension offene Wiederaufnahme der denkerischen Tätigkeit wirksam konzentriert hat[34]. Dieses Unternehmen ist immer zugleich philosophisch und religiös[35], und deshalb im christlichen Umfeld Philosophen, Theologen und – weshalb nicht? – auch Wissenschaftlern anvertraut[36].

Nach der Darstellung der kritischen und positiven Begriffe, anhand welcher die *Fides et ratio* eine angemessene Beziehung zwischen Glaube und Vernunft vorschlägt (2), möchten wir zu einigen Ausführungen über Notwendigkeit und Geschichte in der christlichen Offenbarung übergehen (3), um dann mit einigen kurzen Bemerkungen über die Beziehung zwischen Jesus Christus und dem sich auf der Wahrheitssuche befindenden Menschen zu schließen (4).

2.- Vernunft und Glaube : die Überwindung eines Extrinsizismus

Eine der unserer Zeit eigenen Merkmalen, welche der Papst im Verlaufe der Enzyklika oft antönt[37], besteht in einer Art Rückzug der Vernunft auf die Ausübung „*nur instrumentaler Funktionen*"[38]. Diese Orientierung ist ein Zeichen für die „*kulturellen Veränderungen*", welche zur „*Trübung*

---

[33] Als neuere Beispiel verweisen wir auf die Konstitutionen *Lumen gentium* und *Dei Verbum* des zweiten Vatikanischen Konzils.

[34] Vgl. *FR* 81.

[35] Vgl. H. U. VON BALTHASAR, „*Versuch eines Durchblicks durch mein Denken*", in Internationale katholische Zeitschrift „Communio", 18 (1989), 289–93, 289.

[36] Vgl. *FR* 105–106.

[37] *FR* 47: „*Statt auf die Anschauung der Wahrheit und die Suche nach dem letzten Ziel und dem Sinn des Lebens sind diese Formen der Vernünftigkeit als „instrumentale Vernunft" darauf ausgerichtet, utilitaristischen Zielen, dem Genuß oder der Macht zu dienen*". Andere Hinweise auf diese technokratische Logik finden sich in: *FR* 5, 15, 46, 81, 88–89.

[38] *FR* 81.

der wahren Würde der Vernunft"[39] geführt haben, welche in einer „*Sinnkrise*"[40] steckt.

Um diese neueste Entwicklung der westlichen Philosophiegeschichte zu begreifen, ist es notwendig, auf das „*Drama der Trennung zwischen Glaube und Vernunft*"[41] als Paradigma der vom Zusammenbrechen der mittelalterlichen Synthese gezeichneten Epoche sprechen zu kommen[42]. Anhand einer kurzen Beschreibung gibt uns Johannes Paul II die Möglichkeit, den ursprünglichen Kern dieses Dramas zu erfassen, wenn er schreibt: „*Infolge des Vorherrschens eines übertriebenen rationalistischen Geistes bei einigen Denkern wurden die Denkpositionen radikaler, bis man tatsächlich bei einer getrennten und gegenüber den Glaubensinhalten absolut autonomen Philosophie angelangte. Zu den Folgen dieser Trennung gehörte unter anderem auch ein wachsender Argwohn gegenüber der Vernunft. Einige begannen, sich zu einem allgemeinen, skeptischen und agnostischen Mißtrauen zu bekennen, entweder um dem Glauben mehr Raum vorzubehalten oder aber um jede nur mögliche seiner Beziehungen zur Vernunft in Mißkredit zu bringen. Was das patristische und mittelalterliche Denken als tiefe Einheit, die eine zu den höchsten Formen spekulativen Denkens befähigende Erkenntnis hervorbrachte, ersonnen und verwirklicht hatte, wurde letztendlich von jenen Systemen zerstört, die für eine vom Glauben getrennte und zu ihm alternative Vernunfterkenntnis eintraten*"[43].

Die Enzyklika skizziert dann, in einer schnellen Zusammenfassung, den histo-rischen Verlauf dieses Prozesses[44]. Hier wollen wir den sozusagen theore-tischen Kernpunkt des Problems angehen, welches dem gesamten Zeitraum der Modernität zugrundeliegt und bis zur sogenannten – oft in sich widerspre-chender Weise interpretierten[45] – Postmodernität führt. Glaube und Vernunft werden hier als zwei Realitäten aufgefaßt, die sich

---

[39] *FR* 47.

[40] Vgl. *FR* 81.

[41] Vgl. *FR* 45ff; G. SALA, *Il dramma della separazione tra fede e ragione*, in L'Osservatore Romano 21-XI-98.

[42] Vgl. *FR* 45: „*Vom späten Mittelalter an verwandelte sich jedoch die legitime Unterscheidung zwischen den beiden Wissensformen nach und nach in eine unselige Trennung*"; vgl. auch P. GILBERT, *La ricchezza della scolastica*, in L'Osservatore Romano 18-XI-98.

[43] *FR* 45.

[44] Vgl. *FR* 45-48.

[45] Vgl. *FR* 91.

gegenseitig extrinsisch sind, sich gegebenenfalls konkurrieren oder sich gar offen widersprechen[46].

Das dogmatische und unkritische Vorurteil, welches einer solchen Auffassung zugrunde liegt, betrachtet die Vernunft als *absolut*, da zugleich *getrennt* und *totalisierend*[47]. Im Namen der Klarheit und der Unterscheidung der „Idee" wird die Vernunft zunächst vom artikulierten Akt, mit welchem das Bewußtsein das Reale „intendiert", getrennt. In zweiter Linie wird dieser als getrennt und die Realität klar und deutliche vermessend aufgefaßten Vernunft eine totalisierende Kraft zugeschrieben. Sie wird als letzter Horizont einer jeden Erkenntnis verstanden.

Man kann daher leicht verstehen, wie der Glaube als an und für sich außerhalb der Sphäre des Rationalen stehend und daher einer angemessenen Erkenntnis unfähig betrachtet wird. Und die Logik ändert sich nicht mit dem Wechsel der verschiedenen Figuren der Beziehung zwischen Vernunft und Glaube. Der Glaube kann von Fall zu Fall als *un-rational*, d.h. als etwas bezüglich der Vernunft Anderes, oder als *über-rational* und deshalb jenseits der menschlichen Vernunft stehend, oder sogar als irrational und somit der Vernunft an und für sich widersprechend vorgestellt werden. In jedem Fall kommt man zum Schluß, daß es sich dabei um zwei sich wesensgesetzlich *extrinsische* Realitäten handelt.

Dieser unkritische Dogmatismus des Vernunftverständnisses, welcher, wenn auch oft nur unreflektiert, von der kirchlichen Praxis und dem theologischen Denken rezeptiert wird, verbannt den Glauben zu etwas nur *Zusätzlichem [Überflüssigem?]*. Wer vernunftgemäß leben will, wird ohne diese zusätzliche Dimension auskommen müssen.

Die Implikationen dieses Ansatzes für die Theologie stehen klar vor uns: eine extrinsische Auffassung der Beziehung zwischen Glauben und Vernunft schließt die Theologen in eine Art „Reservat" ein und entfremdet sie wesentlich von einer fruchtbaren Beziehung mit der Philosophie[48]. Auch eine logisch strikte Apologetik, welche die Überrationalität des Glaubens rational zu recht-fertigen versucht, wird einem solchen Sachverhalt nicht Abhilfe schaffen können, da sie in der dialektischen Beziehung mit dem Gesprächspartner bereits dessen Logik akzeptiert hat,

---

[46] Vgl. A. SCOLA, *La forma testimoniale del progetto culturale*, in AA. VV., *Fede, libertà, intelligenza*, Casale Monferrato 1998, 107-114.

[47] Diesbezüglich vgl. G. COLOMBO, *La ragione teologica*, op. cit., 191ff; G. COLOMBO (Hrsg.), *L'evidenza e la fede*, op. cit.

[48] *FR* 61: *„Mit Verwunderung und Bedauern muß ich feststellen, daß nicht wenige Theologen diese Gleichgültigkeit gegenüber dem Studium der Philosophie teilen"*.

Beziehung mit dem Gesprächspartner bereits dessen Logik akzeptiert hat, und sich durch diese bis in die methodologischen Grundfesten bestimmen läßt, vor allem eben gerade jene, welche die Beziehung zwischen Vernunft und Glauben betreffen.

Der theologische Diskurs bleibt dem rationalen Diskurs so als solchem strukturell fremd. Man wird also die religiösen Inhalte in die Begrifflichkeit der „reinen Vernunft" umschreiben müssen. Von einer theologischen Vernunft zu sprechen, wie es die *Fides et ratio* hingegen tut[49], wird hiermit unmöglich, wie es auch schwierig sein wird, eine schwerwiegende Fremdheit zwischen Philosophie und Theologie zu vermeiden[50].

Die paradoxe Konsequenz dieses Absolutisierungsprozesses der modernen Vernunft wird in der *Fides et ratio* treffend als *„ein wachsender Argwohn gegenüber der Vernunft"*[51] beschrieben. Anderswo sprach ich von einer *unbefriedigten Aufklärung*, um mich auf eben diese historische Folge der Modernität zu beziehen[52]. Diese hat in der Tat zu viel von der Vernunft verlangt, indem sie die Evidenz einer getrennten und absoluten Vernunft mit der *gesamten* Evidenz identifizierte, und verlor – enttäuscht vom Ausgang dieser der Wahrheit angetanen Gewalt – schließlich das Vertrauen in die wirklichen Fähigkeiten der Vernunft[53]. Das Ende des allmählichen Niedergangs der Vernunft während der Modernität besteht in einer derartigen Schwächung derselben, daß sich das westliche Denken heute in immer nihilistischeren Problematismen zermürbt[54].

Welches ist die Antwort auf das Drama der Trennung zwischen Glauben und Vernunft? Das Lehramt will *„den Theologen keine besondere Methoden emp-fehlen"*[55], sondern sie dazu auffordern, sich in ihrer theologischen Arbeit den aus der Offenbarung herrührenden Anforderungen in ihrer ganzen Tragweite zu stellen. Unter diesen fungiert die Sicherstellung des Wahr-heitsfundaments. Die *Fides et ratio* spricht

---

[49] Vgl. *FR* 86.

[50] Vgl. *FR* 69.

[51] *FR* 45.

[52] Vgl. A. SCOLA, *Ragioni per credere*, in Nuntium n. 1 (1997) 42–45.

[53] Vgl. *FR* 84.

[54] Vgl. *FR* 90. Den Einfluß dieses allmählichen Untergangs auf die christliche Erfahrung und Theologie kann man in einem gewissen Fideismus ersehen, welcher das Gegenstück zum Rationalismus der Aufklärung darstellt. Vgl. A. LEONARD, *L'uomo in cammino verso la fede. Credenza e fede*, in L'Osservatore Romano 7-XI-98.

[55] *FR* 64.

nur bekräftigen – sagt der Papst – *daß die Wirklichkeit und die Wahrheit das Tatsächliche und Empirische übersteigen. Zudem will ich die Fähigkeit des Menschen geltend machen, diese transzendente und metaphysi-sche Dimension wahrhaftig und sicher, wenngleich auf unvollkommenen und analoge Weise, zu erkennen.*"[57] Es fehlt nicht an wertvollen Empfehlungen, welche dazu einladen, den klassischen Realismus unter Einbezug der be-deutenden Errungenschaften der Neuzeit bezüglich der Anthropologie[58] und der Geschichte[59] neu zu überdenken, ohne allerdings auf die Dimension der „Notwendigkeit" zu verzichten. Die *Fides et ratio* öffnet in einem gewissen Sinn den Weg zur Ausarbeitung einer *anthropologischen Ontologie*[60], welche dem der Wahrheit eigenen Charakter des historischen Ereignisses, welcher die tatsächliche Freiheit wesentlich einschließt, Rechnung tragen kann[61].

Um eine derartige Aufgabe zu verfolgen, wird es nötig sein, den verderblichen Extrinsizismus zwischen Glauben und Vernunft zu überwinden. Die beiden sollten nicht mehr in einer extrinsischen Kompetition betrachtet werden, son-dern als zwei Dimensionen, welche aus derselben Erkenntnisquelle entspringen, wobei das dem christlichen Glauben eigene Element des Nicht-Notwendigen voll zu achten ist. Insbesondere ist zu zeigen, wie der Glauben, ohne sich mit der Vernunft zu vermengen, deren kritisches Fundament abgibt und wie sich die *theologische Vernunft*[62] der philosophischen Vernunft gegenüber durch eine autonome Statur auszeichnet, ohne jedoch dadurch die Notwendigkeit eines Austausches zwischen Philosophie und Theologie zu mindern. Vielleicht könnte der bereits von Scheeben[63] nahegelegte Rückgriff auf die Analogie der Ehe – insofern diese fähig ist, die Differenz zu bewahren ohne die Einheit zu zerbrechen – die Beziehung zwischen Glaube und Vernunft besser beleuchten. Dieser Rückgriff kann auch durch eigenständige lehramtliche Äußerungen Johannes Pauls II – und davor durch das Denken Karol

---

L'Osservatore Romano 16-XII-98.

[57] *FR* 83.

[58] Vgl. ebenda.

[59] Vgl. *FR* 95.

[60] Der Ausdruck findet sich auch in G. COLOMBO, *La ragione teologica,* op. cit., 56.

[61] Ein schematischer und vorläufiger Versuch, eine derartige Anthropologie in ihren Grundzügen darzustellen, findet sich - mit Hinweisen auf die Autoren, in deren Schuld er steht, – In: A. SCOLA, *Questioni di Antropologia Teologica*, Roma 1997, 163–166.

[62] Die höchst lehrreiche Ausdrucksweise wird in *FR* 86 explizit verwendet.

[63] Vgl. M. J. SCHEEBEN, *Die Mysterien des Christentums,* Freiburg, 1958³, 488–504.

zerbrechen – die Beziehung zwischen Glaube und Vernunft besser beleuchten. Dieser Rückgriff kann auch durch eigenständige lehramtliche Äußerungen Johannes Pauls II – und davor durch das Denken Karol Wojtylas – über die Beziehung zwischen Mann und Frau vollauf gerechtfertigt werden[64].

Die *Fides et ratio* fordert Philosophen und Theologen nicht nur dazu auf, die Kategorien von Vernunft und Glauben neu zu formulieren, sondern vom ein-heitlichen Gesichtspunkt jener „metaphysischen Dimensionen" aus, welche den „Übergang vom Phänomen zum Fundament" erlauben, auch so entscheidende Begriffe wie Wahrheit, Ereignis, Offenbarung, Notwendigkeit, Geschichte, Freiheit neu zu definieren.

3.- Die Wahrheit als Ereignis

In strenger Kohärenz mit dem Neudurchdenken der Beziehung zwischen Glaube und Vernunft unter der Begrifflichkeit der dualen Einheit[65] als einer von der „*Notwendigkeit des Nachdenkens über die Wahrheit*"[66] implizierten Bedingung, welche auch von den geschichtlichen Entwicklungen des Denkens seit der Neuzeit erfordert wird, geht die *Fides et ratio* die Aufgabe der Erforschung der Wahrheit an. Sie tut dies, ohne von einem sozusagen „neutralen" Gelände auszugehen, als ob man der Wahrheit einen nicht existierenden Platz zwischen philosophischer und theologischer Forschung finden müßte. Die Enzyklika fordert hingegen für den Glauben den Status der Erkenntnis[67], für den *intellectus fidei*[68] denjenigen des Wissens, für die Theologie denjenigen einer kri-

---

[64] Vgl. A. SCOLA, *Il mistero nuziale. 1 Uomo-donna*, Roma 1998.

[65] Der Ausdruck der dualen Einheit geht auf Johannes Paul II zurück (*Mulieris dignitatem* 6). Für eine anthropologische Vertiefung dieses Themas vgl. H. U. VON BALTHASAR, *Theodramatik*, 2,1, Einsiedeln, 1976, 316-60; A. SCOLA, *Il mistero nuziale...*, op. cit., 31–41.

[66] *FR* 6. Kardinal Ratzinger behauptet in seinem Vorstellungsreferat zur Enzyklika: „*... das zentrale Problem der Enzyklika* Fides et ratio *bildet in der Tat die Wahrheitsfrage, die jedoch nicht eine der vielen und mannigfaltigen Fragen ist, welche der Mensch angehen muß, sondern die grundlegende und unumgängliche Frage, welche alle Zeiten und Lebensabschnitte der Menschheitsgeschichte durchquert*", in L'Osservatore Romano 16-X-98, 25.

[67] *FR* 15: „*Die Wahrheit, welche die Offenbarung* ***uns erkennen läßt****, ist nicht die reife Frucht oder der Höhepunkt eines von der Vernunft aufbereiteten Denkens. Sie erscheint hingegen mit dem Wesensmerkmal der Ungeschuldetheit, bringt Denken hervor und fordert, als Ausdruck der Liebe angenommen zu werden*".

[68] Vgl. *FR* 66.

sophischen Vernunft gesehen, insofern sie mit jener an der Wurzel des Denkens angebunden ist[70]. Die Enzyklika zitiert Augustinus: „Jeder, der glaubt, denkt; wenn er glaubt, denkt er, und wenn er denkt, glaubt er [...] Wenn der Glaube nicht gedacht wird, ist er nichts"[71]. Die mit besonderer Sorgfalt vorgenommene Beschreibung der verschiedenen Zustände der Philosophie[72], sei es nun in sich selbst oder in ihrer Beziehung zur Theologie, bereitet das Feld vor, auf welchem die *Fides et ratio* ihre Vertiefung des Wahrheitsbegriffs ausarbeitet, wobei sie sich direkt auf die Konstitution *Dei Verbum* des zweiten Vatikanums bezieht.

Der Fortschritt, welcher dieses Dokument des Konzils in Kontinuität mit der *Dei Filius* vorschlägt, ist bekannt[73]: mit der Universalität der Wahrheit[74] wurden auch deren Heils- und Geschichtscharakter[75] anerkannt. Der Wahrheits-konzeption der *Dei Verbum* liegt die Betrachtung des Geheimnis Jesu Christi zugrunde[76]. Kardinal De Lubac beschreibt dies präzis, wenn er schreibt, daß die *Dei Verbum* „eine abstrakte Idee der Wahrheit mit einer möglichst konkreten Wahrheitsidee ersetzt: d.h. mit der Idee einer personalen Wahrheit, welche in der Geschichte erschienen ist, in der Geschichte wirkt und aus dem Innern der Geschichte heraus die gesamte Geschichte zu tragen vermag; der Idee dieser Wahrheit in Person, welche Jesus aus Nazaret ist, Fülle der Offenbarung".[77]

---

[70] Vgl. *FR* 77.

[71] *FR* 79. Die Aussage Augustinus findet sich in: *De praedestinatione sanctorum*, 2, 5: PL 44, 963.

[72] Vgl. *FR* 75-79.

[73] Im Text der Enzyklika treffen sich sowohl die *Dei Filius* als auch die *Dei Verbum* oft an. Zu ihrer Beziehung vgl. R. FISICHELLA, *Rivelazione, fede e ragione*, in L'Osservatore Romano 28-X-98, 1.7.

[74] Dieses Merkmal wird von der *Fides et ratio* vor allem im Bezug auf die Glaubensinhalte ausdrückliche hervorgehoben: vgl. *FR* 69.

[75] Betti behauptet diesbezüglich: *„Bezüglich der Offenbarung besagt die grundlegende Aussage, von der alles abhängt, daß sie in einem geschichtlichen Ereignis besteht: sie befindet sich also in der Zeit, wie auch die philosophische Reflexion in der Zeit entsteht und sich entwickelt. Die Offenbarung erfüllt sich in der Menschwerdung Gottes in Jesus Christus, der, seit jeher Gott, auch Mensch für immer geworden ist, und somit die Ewigkeit Gottes mit der Zeitlichkeit des Menschen in unauflösbarer Weise verbunden hat"*, in U. BETTI, *Una riflessione sull'enciclica „Fides et ratio"*, in L'Osservatore Romano 23-X-98, 6.

[76] *DV* 4.

[77] Vgl. H. DE LUBAC, *La rivelazione divina e il senso dell'uomo: Opera omnia* t. 14, Milano 1985, 49.

gesamte Geschichte zu tragen vermag; der Idee dieser Wahrheit in Person, welche Jesus aus Nazaret ist, Fülle der Offenbarung".[77]

Um der Entwicklung des Wahrheitsbegriffs, welche der *Dei Verbum* eigen ist und von der *Fides et ratio* aufgenommen wird, besser Rechnung tragen zu können, erscheint die Kategorie des *Ereignisses* von zentraler Bedeutung. Diese Kategorie, welche, wenn wir nicht irren, im lehramtlichen Text neun Mal wiederkehrt[78], wird als für die christliche Offenbarung zentral betrachtet[79]. Sie erweist sich in der Tat als theologisch angemessen für die Individuierung der Tatsache Jesu Christi, Fülle der Offenbarung[80], in dessen dreifacher Bedeutung als geschichtliches[81], heilbringendes[82] und universales Geschehnis[83]. Bevor wir die Natur des Ereignis Wahrheit, welches Jesus Christus ist, anhand dieser drei Eigenschaften kurz beschreiben, ist es nützlich, die philosophische Bedeutung der Ereigniskategorie zu klären. Dabei wird sich unter anderem auch bestätigen, wie die *Fides et ratio,* indem sie den Extrinsizismus zwischen Glauben und Vernunft überwindet ohne dabei die nötige Differenzierung und Autonomie der beiden Dimensionen aus den Augen zu verlieren, dazu auffordert, einer gesamt-heitliche Wahrheitsauffassung zu folgen. Zu dieser Vertiefung lädt zudem die Enzyklika selbst ein, indem sie sagt: „*Die Menschwerdung Gottes erlaubt es, die ewige und endgültige Synthese vollzogen zu sehen, die sich der menschliche Geist von sich aus nicht einmal hätte vorstellen können: das Ewige geht ein in die Zeit, das Ganze verbirgt sich im Bruchstück, Gott nimmt die Gestalt des Menschen an. Die in der Offenbarung Christi zum Ausdruck gekommene Wahrheit ist somit nicht mehr in einen engen territorialen und kulturellen Bereich eingeschlossen, sondern öffnet sich jedem Mann*

---

[77] Vgl. H. DE LUBAC, *La rivelazione divina e il senso dell'uomo: Opera omnia* t. 14, Milano 1985, 49.

[78] Um die Menschwerdung Jesu Christi als Prämisse der Offenbarung zu beschreiben, behauptet der Papst: „Zweitausend Jahre nach jenem **Ereignis** sehe ich es als meine Pflicht an, nachdrücklich hervorzuheben, daß „im Christentum der Zeit eine fundamentale Bedeutung" zukommt", *FR* 11. Weitere Hinweise auf die in verschiedener Weise verwendete Kategorie des Ereignis finden sich in: *FR* 10, 16, 22, 23, 71, 76, 94, 99.

[79] Vgl. *FR* 76: „Als Beispiel, das unserer Zeit näher ist, kann man die Entdeckung der Bedeutung des geschichtlichen Ereignisses für die Philosophie erwähnen, das die Mitte der christlichen Offenbarung bildet".

[80] Vgl. *DV* 4; *FR* 11.

[81] Vgl. *FR* 9.

[82] Vgl. *FR* 94.

[83] Vgl. *FR* 92.

gesagt wurde[85], die Antwort ist, welche der Frage vorangeht, die das Rätsel des ins Sein geworfenen Menschen konstituiert, kann man die tiefgehende Entsprechung verstehen, welche zwischen der Wirklichkeit (dem Sein) in ihrer natürlichen Verfassung und Christus als Fülle der Wirklichkeit besteht[86]. Und dies ohne von der absoluten Ungeschuldetheit des Ereignis Christi, das nie ableitbar ist, auch nur ein Jota abzuweichen.

Das Sein gibt sich dem menschlichen Begriff nicht in unmittelbarer Art und Weise hin. Dies bedeutet nicht, daß der Bewußtseinsakt, welcher die Wirklich-keit intendiert, die Wirklichkeit selbst nicht erreiche, deutet aber auf dessen Komplexität hin. Die ursprüngliche Wissensform ist nicht begrifflicher Art, sondern eine Intention symbolischer Art im kantischen (vorbegrifflichen) Sinn! Jedem Auftreten des Begriffs, jeder prädikativen Einsicht, geht ein an sich unreflektiertes Wissen voraus, welches die Reflexion erst ermöglicht. Diese Dialektik läßt sich durch keinen Rückgriff auf einen höheren Begriff überwinden, welcher seinem Objekt gleichkommen könnte. Das Urteil enthält seinen Gegenstand anhand eines *Bildgegenstandes* welches als Zeichen fungiert. Nur dieser *Bildgegenstand,* welcher den ursprünglichen Gegenstand vorwegnimmt, ist unmittelbar gegeben[87]. Man versteht, weshalb das Fundament Ereignis ist, welches sich gibt und sich nur gebend zeigt, und dabei gleichzeitig das „Subjekt" zur Existenz bringt[88]. Das Sein gibt sich so im Zeichen (im realen, gewissermaßen sakramentalen Zeichen[89]) und ruft das Subjekt unmittel-bar ins Spiel. Es gibt dabei dessen Freiheit Konsistenz, die auf kein Apriori, sei es rationaler Art (als es rechtfertigende Theorie) oder „transzendentaler" Art (als Selbstsetzung der Subjektivität), reduzierbarer ist. Vernunft und Wille/Freiheit sind somit ursprünglich in die Erkenntnis miteinbezogen, da sich das Sein nur gebend zeigt. Urteil und Gerechtigkeit sind also ein „Hendiadyoin" für die Wahrheit, und der

---

[85] Vgl. H. U. VON BALTHASAR, *Theodramatik,*. 2.2, Einsiedeln, 1978, 23-50; A. SCOLA, *Questioni di Antropologia...*, op. cit., 29–41.

[86] Vgl. *Kol* 2, 17.

[87] Vgl. dazu A. BERTULETTI, *Sapere e libertà*, op. cit., 448.

[88] Jean Luc Marion geht so weit zu behaupten, daß das Subjekt nie den Mittelpunkt der Szene einnehme, *„da seine Funktion nur darin besteht, das zu empfangen, was sich gibt."* J. L. MARION, *Étant donné*, Paris 1997, 442.

[89] Die Enzyklika selbst spricht von sakramentaler Logik: vgl. *FR* 13. Für den hier verwendeten Begriff des Zeichens verweisen wir auf: S. UBBIALI, *Il segno sacro*, Milano 1992.

ist. Vernunft und Wille/Freiheit sind somit ursprünglich in die Erkenntnis miteinbezogen, da sich das Sein nur gebend zeigt. Urteil und Gerechtigkeit sind also ein „Hendiadyoin" für die Wahrheit, und der Glaube erweist sich als die radikal kritische Figur der Vernunft, was die Unvertretbarkeit eines jeglichen Extrinsizismus zwischen den beiden rechtfertigt. Der christliche Glaube offenbart, wenn er als unverhoffte Gabe auftaucht, den tiefen Sinn der Wahrheit als Ereignis: er lehrt uns nämlich, daß, wer bis zum Fundament (zur Dreifaltigkeit) vordringen will, welches frei ruft, sich für die Nachfolge des Ereignisses entscheiden muß, welches die (symbolische) Evidenz des Fundaments selbst geschichtlich realisiert: Jesus Christus. Hierbei kommt die tiefe, wenn auch von der Vernunft nie einforderbare, Entsprechung zwischen der Natur der Wirklichkeit und der Offenbarung und somit zwischen der Vernunft selbst und dem Glauben als Grundlage eines kritischen Glaubenswissens (der Theologie) zum Ausdruck. Die Aussage des Briefes an die Kolosser: „Die Wirklichkeit aber ist Christus"[90] oder die Perspektive des ersten Briefes an die Korinther: „Gott herrscht über alles und in allem"[91] bekunden, fern davon, der Wirklichkeit ihre eigene Konsistenz zu entziehen, deren ganze Positivität. Das Ereignis-Wahrheit macht seine Kraft gegen jeden Fideismus, aber auch gegen jeden rationalistischen Anspruch[92] – die in der Geschichte des Christentums stets wiederkehrenden Skylla und Charybdis – gelten. Eine Ontologie des realen Zeichens bewahrt den klassischen Realismus unversehrt, während sie der endlichen Freiheit das ihr eigene dramatische Recht, welches zugleich eine Pflicht ist, anerkennt: sich für das Fundament, welches sie als solche, d.h. als wirklich freie Freiheit, einsetzt, zu entscheiden. Dies ist eine unmittelbare Forderung des „Erkennens", gerade weil das Sein sich als gegebenes zeigt. Die an Notwendigkeit und Geschichtlichkeit gebundenen Aporien finden, wie diejenigen, welche dem Anspruch auf eine Ableitung der ontologischen Differenz folgen, eine Lösung, ohne auf problematistische oder relativistische Abwege zu driften, welche es dem Menschen verunmöglichen, das Festland des Dings an sich zu erreichen.

Es ist hier natürlich nicht angebracht, sich zu fragen, ob die *Fides et ratio* eine derartige Begründung des Wahrheitsbegriffs autorisiere. Es ist dies nicht ihre Aufgabe! Ein derartiger Versuch kann nur auf dem

---

[90] Vgl. *Kol* 2, 17.
[91] Vgl. 1Kor 15, 28.
[92] Vgl. *FR* 55.

jedenfalls, kurz zu illustrieren, was die Enzyklika über Jesus Christus als Ereignis sagt, indem wir die Eigenschaften, welche die *Fides et ratio* ihm zuschreibt, kurz beschreiben.

Die Kategorie des „Ereignisses" betont die Bedeutung der Geschichte (Raum und Zeit). Die Paragraphen 11 und 12 der *Fides et ratio* greifen diesen Punkt eigens auf. Die Geschichte stellt für die christliche Reflexion aus zwei Gründen einen grundlegenden Faktor dar. Wenn die Wahrheit einerseits letztendlich mit einem geschichtlichen Ereignis zu identifizieren ist, dann muß diesem Ereignis der Charakter der Endgültigkeit zukommen. Dies ist der Fall des Ereignisses Jesu Christi[93]. Im Geheimnis Jesu von Nazaret wurde dem Menschen die Wahrheit in der Tat ein für alle Mal dargeboten: es ist keine weitere Offenbarung mehr zu erwarten. Jede Wahrheitssuche ist objektiv dazu bestimmt, sich mit dem geschichtlichen Ereignis Jesu Christi zu vergleichen[94]: nur im österlichen Geheimnis Christi kann man die Wahrheit in ihrem Vollsinn kennen[95]. Andererseits dauert dieses Ereignis in der Geschichte an und kommt in ihr jedem Menschen aller Zeiten entgegen: die Kategorie des Ereignisses verweist auf eine Tatsache, welche in der Vergangenheit ihren Anfang findet und bis zum Heute gelangt, indem sie sich hier und jetzt vergegenwärtigt[96]. Die Enzyklika legt die Gleichzeitigkeit des Ereignisses implizit nahe, wenn sie zur Bezeichnung der Selbsthingabe, die Jesus Christus, der die Wahrheit ist, vollzieht, den Begriff der *Begegnung*[97] verwendet: man kann einer Realität nur dann begegnen, wenn sie irgendwie gegenwärtig ist. Die theologische Reflexion ist dazu aufgerufen, die dem Ereignis eigene Natur der zweifachen Geschicht-lichkeit (in der Vergangenheit vorgefallen und dennoch gegenwärtig) zu vertiefen. Der lehramtliche Text bietet uns dazu zwei wertvolle Hinweise: zunächst

---

[93] Vgl. *FR* 93.

[94] Vgl. *FR* 80.

[95] *FR* 99: *„Die Verkündigung oder das Kerygma ruft zur Umkehr, indem die Wahrheit Christi dargelegt wird, die im Ostergeheimnis ihren Höhepunkt erreicht: denn allein in Christus ist es möglich, die Fülle der rettenden Wahrheit zu erkennen (vgl. Apg 4,12; 1 Tim 2,4-6)"*. Vgl. auch *FR* 22.

[96] In diesem Sinn spricht Ratzinger von der Offenbarung als „das geschehene und im Glauben immer noch geschehende Ereignis einer neuen Relation zwischen Gott und dem Menschen", J. RATZINGER, *Das Problem der Dogmengeschichte in der Sicht der katholischen Theologie*, Köln, 1966, 19.

[97] *FR* 32: *„Er weiß, daß er in der Begegnung mit Jesus Christus die Wahrheit über sein Leben gefunden hat; nichts und niemand wir ihm jemals diese Gewißheit entreißen zu vermögen"*. Auch *FR* 7, 38, 41.

gegenwärtig ist. Die theologische Reflexion ist dazu aufgerufen, die dem Ereignis eigene Natur der zweifachen Geschicht-lichkeit (in der Vergangenheit vorgefallen und dennoch gegenwärtig) zu vertiefen. Der lehramtliche Text bietet uns dazu zwei wertvolle Hinweise: zunächst dadurch, daß er das bedeutende Thema der „*Logik der Menschwerdung*"[98] antönt, um darauf auf den „*sakramentalen Horizont der Offenbarung*"[99] sprechen zu kommen.

Der geschichtliche Charakter des Ereignisses erläutert auch dessen universale Natur besser. Die Enzyklika kann die Möglichkeit, daß diese in der Geschichte vorgefallene Wahrheit die konkrete universale Wahrheit darstelle, gegen den Einwand Lessings[100] wirksam bekräftigen: „*Das Geheimnis der Menschwer-dung wird immer der Mittelpunkt bleiben, auf den man sich beziehen muß, um das Rätsel vom menschlichen Dasein, der geschaffenen Welt und von Gott selber begreifen zu können*"[101].

Indem sie vor der Gefahr des Storizismus[102] warnt, weist die Enzyklika den Weg, um den verderblichen Einwand Lessings, welcher auch zwischen den Christen noch immer Skeptizismus sät, zu überwinden. Die Auffassung der Wahrheit als Ereignis, auf die wir uns oben bezogen haben, kann einige weitere Argumente vorbringen, um zu zeigen, daß diese Antwort auch strengen Ansprüchen genügen kann.

Die dritte Eigenschaft des Ereignisses, welche die Enzyklika anspricht, besteht im Heilscharakter der in der Geschichte vorfallenden Wahrheit. Die Be-hauptung, daß Jesus Christus, die Wahrheit in Person, jedem Menschen aller Zeiten gleichzeitig ist, besagt dessen Heilscharakter. Die ständige Suche nach dem Sinn, d.h. nach der Antwort auf die grund-

---

[98] Vgl. *FR* 94.

[99] Vgl. *FR* 13. Bezüglich dieser beiden Themen kann man einige Anregungen finden in A. SCOLA, *La realtà dei movimenti nella Chiesa universale e nella Chiesa locale*, Atti del Convegno Internazionale sui movimenti ecclesiali (27–29 maggio 1998), in Erscheinung; ID., *Logica dell'incarnazione come logica sacramentale: avvenimento ecclesiale e libertà umana*, in AA. VV., Hans Urs von Balthasar. Wer ist die Kirche?, Atti del Symposium 16–18 settembre 1998 (Friburgo, Svizzera), in Erscheinung.

[100] „*Das ist: Zufällige Geschichtswahrheiten können der Beweis von notwendigen Vernunfts-wahrheiten nie werden. [...] Das, das ist der garstige breite Graben, über den ich nicht kommen kann, so oft und ernstlich ich auch den Sprung versucht habe.*", G. E. LESSING, *Über den Beweis des Geistes und der Kraft*, in G. E. LESSING, *Werke, 6. Bd.*, Berlin, [s.t.], 36–38.

[101] *FR* 80. Vgl. auch A. VANHOYE, *Il discorso nell'Areopago e l'universalità della verità*, in L'Osservatore Romano 4-XI-98.

[102] Vgl. *FR* 87.

„*...je mehr der Mensch die Wirklichkeit und die Welt erkennt, desto ...drängender stellt sich für ihn die Frage nach dem Sinn der Dinge und seines eigenen Daseins*"[104]. In der Antwort auf die Sinn-frage besteht die einzige Garantie eines menschenwürdig gelebten Lebens[105] und wenn der Mensch ihr aus Gnade begegnet, begegnet er dem Heil. Die Wahrheit als Ereignis, welche – wie gesagt – die Freiheit „einsetzt", findet in Jesus Christus aus Gnade der Offenbarung ihren vollendeten Namen: Er ist die barmherzige Mitteilung der Drei, welche die einzig ursprüngliche Liebe sind[106].

An diesem Punkt könnte sich eine Schwierigkeit ergeben (vor allem wenn wir die Entwicklung der Theologie nach dem zweiten Vatikanischen Konzil betrachten). Riskiert eine Darstellung der offenbarten Wahrheit als „Ereignis" nicht, den Rückgriff auf rigorose dogmatische Formulierungen de facto zu beeinträchtigen? Hat die der These der Wahrheit als Ereignis implizite Kritik am Intellektualismus, am Konzeptualismus und am Doktrinalismus nicht zu einer schwerwiegenden Schwächung des Bezugs auf die dogmatische Formulierung der Glaubenswahrheiten geführt? Die Antwort der *Fides et ratio* ist klar: „*die göttliche Wahrheit, die uns in den der Lehre der Kirche richtig ausgelegten Heiligen Schrift vorgelebt wird, besitzt eine eigene, in ihrer Logik so konsequente Verständlichkeit, daß sie sich als ein echtes Wissen darstellt*"[107]. Eine sogenannt „antiintellektualistische" Position, welche die Notwendigkeit „*von Ausdrücken und Begriffen*" verneint, „*die aus der Urteilskraft heraus for-muliert und allgemein mitteilbar sind*"[108], so wie sie etwa in der dogmatischen Formulierung paradigmatisch angetroffen werden können[109], ist deshalb in keiner Weise zulässig. Man kann die

---

[104] Vgl. *FR* 1.

[105] Vgl. *FR* 26, wo die grundlegenden Fragen der persönlichen Existenz hervorgehoben werden.

[106] Vgl. *FR* 33: „*Der christliche Glaube kommt ihm dadurch entgegen, daß er ihm die konkrete Möglichkeit bietet, das Ziel dieser Suche verwirklicht zu sehen. Indem er beim Menschen das Stadium des gewöhnlichen Glaubens überwindet, führt er ihn in jene Gnadenordnung ein, die ihm die Teilhabe an dem Geheimnis Christi erlaubt, in dem ihm die wahre und angemessene Erkenntnis des dreieinigen Gottes geschenkt wird*".

[107] *FR* 66.

[108] Ebenda.

[109] De Lubac selbst verwarf diese falsche Interpretation in seinem Kommentar zur *Dei Verbum*: vgl. H. DE LUBAC, *La rivelazione divina...*, op. cit., 31.

werden können[109], ist deshalb in keiner Weise zulässig. Man kann die „*immerwährende Gültigkeit der in den Konzilsdefinitionen verwendeten Begriffssprache*"[110] nicht in Zweifel setzen.

Den unzweideutigen Aussagen, mit denen die Enzyklika die Kontinuität mit dem vorangehenden Lehramt, vor allem mit der *Dei Filius*[111], markiert, wollen wir an dieser Stelle nur eine kurze Anmerkung beifügen. Der im vorangehenden nahegelegte theoretische Ansatz verneint den Wert der prädikativen Sprache nicht; er setzt nur die Notwendigkeit der Anerkennung voraus, daß diese ihre Gestalt nur im Ausgang vom vorprädikativen Erkenntnisakt (und es handelt sich dabei um einen Erkenntnisakt!) gewinnt. Von diesem Gesichtspunkt aus – in dem Vernunft, Wille, Glaube und Freiheit gleichzeitig ins Spiel gerufen werden – erweist sich jedoch der Erkenntnischarakter des Glaubens, wie auch der eminent kritische Charakter der theologischen Vernunft, in seiner ganzen Kraft.

In diesem Zusammenhang wollen wir einen präzisen Ausdruck der Enzyklika zitieren: „*Da die theologische Arbeit ein Werk der kritischen Vernunft im Lichte des Glaubens ist, ist für sie bei ihrem ganzen Forschen eine in begrifflicher und argumentativer Hinsicht erzogene und ausgebildete Vernunft Voraussetzung und Forderung*"[112]. Die Funktion der theologischen Vernunft besteht darin, die dem Glauben eigenen Gründe aufzuzeigen. Sie ist das Instrument anhand dessen die Theologie die vorkritische Glaubenserkenntnis in eine systematische und kritische Erkenntnis aufarbeitet. Die *scientia fidei*[113] konstituiert deshalb das systematische und kritische Glaubenswissen, welches mittels der theologischen Vernunft konstruiert wird[114].

---

[109] De Lubac selbst verwarf diese falsche Interpretation in seinem Kommentar zur *Dei Verbum*: vgl. H. DE LUBAC, *La rivelazione divina...*, op. cit., 31.

[110] *FR* 96.

[111] Aber auch mit *Aeterni Patris* und *Humani generis*.

[112] *FR* 77. Anderswo spricht die Enzyklika von theologischer Weisheit, vgl. *FR* 44.

[113] Vgl. *FR* 65-66.

[114] Vgl. J. MCDERMOTT, *La teologia dogmatica ha bisogno della filosofia*, in L'Osservatore Romano 28-XI-98. Hier kann nicht gezeigt werden, wie die von uns vorgeschlagene Methode zur Erforschung des Fundaments ein angemesseneres Verständnis der charakteristischen Themen der sogenannten Fundamentaltheologie erlaubt. Ein in diese Richtung gehender Versuch findet sich in P. SEQUERI, *Il Dio affidabile. Saggio di teologia fondamentale*, Brescia 1996[2], welcher die schon klassischen Themen der tiefsinnigen Arbeiten der theologischen Fakultät Mailands darstellt.

„In Jesus Christus, der die Wahrheit ist, anerkennt somit der Glaube den letzten Anruf, der an die Menschheit gerichtet wird, damit sie das, was sie als Streben und Sehnsucht erfährt, zur Erfüllung bringen kann."[115]. In dieser Passage der Enzyklika, welche im Text oft wiederkehrende Themen aufgreift, ist das den Menschen konstituierende Drama konzentriert. Die ununter-drückbaren Fragen, welche sein „Herz" ausmachen[116], drücken die Sehnsucht nach Erfüllung aus, welche er, als *capax Dei*, in sich trägt, ohne sich aber von sich aus eine befriedigende Antwort geben zu können. Deshalb nimmt die Sehnsucht die Züge von Heimweh an: nicht nur nach „etwas", was verloren ging (dem Thema der Sünde und ihrer Last, welche die Wahrheitssuche ermüdend macht, widmet die Enzyklika kurze, aber klare Anspielungen[117]), sondern vor allem nach „jemandem", dem man sich als Quelle der *„wahren und angemessenen Erkenntnis"*[118] anvertrauen kann, in dem *„die befriedigende Antwort auf jede noch ungelöste Frage gehütet wird"*[119].

Das Drama des Menschen auf sich zu nehmen erweist sich somit als Ziel der gesamten Enzyklika, welche als liebevoller Ausdruck des petrinischen Lehramts nie darum herum kommen kann, den Heilscharakter der Wahrheit zu erläutern. Die Lehre Johannes Paul II kommt somit der zentralen Frage des Streits über das Menschliche, welche die zeitgenössische Debatte prägt, auch bei der Behandlung eines so spezifischen, und auch technischen, Themas entgegen, wie es dasjenige von Glaube und Vernunft in Verbindung mit dem Thema der Wahrheit ist[120].

Die kräftige Aufforderung, jeden Extrinsizismus zwischen Glauben und Vernunft zu überwinden, sowie die Besorgnis darum, die Wahrheit ihrem artikulierten universalen, historischen und heilbringendem Wesen gemäß zu erfassen, lassen indirekt ersehen, welches für die *Fides et ratio* das wahre Antlitz des Menschen ist, als Geheimnis von Gnade und Freiheit.

---

[115] *FR* 33.

[116] Vgl. *FR* 1: *„Es sind Fragen, die ihren gemeinsamen Ursprung in der Suche nach Sinn haben, die dem Menschen seit jeher auf der Seele brennt"*.

[117] Vgl. *FR* 22.

[118] *FR* 33.

[119] *FR* 17.

[120] Vgl. GIOVANNI PAOLO II, *In occasione dell'apertura del nuovo Anno Accademico della Pontificia Università Lateranense*, in Nuntium n. 1 (1997) 15.

An dieser Stelle mögen einige Hinweise darauf genügen indem wir uns an Stelle der Konklusion darauf beschränken wollen, stichwortartig einige herausragenden Merkmale anzuführen.

Das erste in der Anthropologie der *Fides et ratio* implizierte Merkmal ist typisch für die Art Woytilas und bildet in ganz spezieller Weise ein Echo auf die *Redemptor hominis*[121]: man kann es vielleicht mit folgender Aussage zusammenfassen: „*Wo sonst als in dem Licht, das vom Geheimnis der Passion, des Todes und der Auferstehung Christi ausstrahlt, könnte der Mensch die Antwort auf so dramatische Fragen suchen wie die des Schmerzes, des Leidens Unschuldiger und des Todes?* "[122] – Der Frage ging der Rückverweis auf die zentrale Aussage der *Gaudium et spes* voraus („*Tatsächlich klärt sich nur im Geheimnis des fleischgewordenen Wortes das Geheimnis des Menschen wahrhaft auf*")[123], welche von der bedeutsamen Glosse begleitet wird: „*Außerhalb dieser Sicht bleibt das Geheimnis der menschlichen Person ein unlösbares Rätsel*"[124]. Der Heilige Vater verwendet die beiden klar unterschiedenen, wenn auch aufs engste verbundene Kategorien von Rätsel und Drama, um das Geheimnis des Menschen zu ergründen. Wenn der Mensch Zugang zu seinem Selbstbewußtsein hat, erfaßt er, daß er existiert, ohne aber sein eigenes Fundament in sich selbst zu haben. Wie ist es möglich, darin nicht das Rätsel in seinem Vollsinn zu erblicken? So ist es unvermeidlich, daß dieses Rätsel das Alltagsleben prägt, welches „*die quälende Last einiger wesentlicher Fragen in sich trägt und zugleich in seinem Herzen zumindest den Entwurf der dazugehörigen Antworten hütet*"[125]. Hier profiliert sich das dramatische Wesen der menschlichen Existenz!

Gibt es eine befriedigende Antwort auf dieses Rätsel? Und wenn es eine Antwort gibt, was wird aus dem Drama des Menschen? Bleibt es weiter be-stehen oder löst es sich auf? Welches sind die Konsequenzen der einen oder der anderen Hypothese?

Im Zuge dieser Fragen, welche immer in ihrer Beziehung zum Thema der Wahrheit und ihrer Erkenntnis (anhand von Glauben und Vernunft) erfaßt werden, verweist die Enzyklika auf das zweite Merkmal einer angemessenen Anthropologie: der Neubestätigung ihrer christologischen

---

[121] Vgl. *RH* 19.
[122] *FR* 12.
[123] *GS* 22.
[124] *FR* 12.
[125] *FR* 29.

Natur, welche die bekannten Passagen der *Gaudium et spes* 14 und 22[126] aufnehmen und in den bedeutendsten Dokumenten Johannes Pauls II immer wiederkehren.

Jesus Christus tritt somit als Protagonist auf die Szene, als der Mensch im vollen und eigentlichen Sinne. Davon zeugt die evangelische Erzählung: Er schlägt sich den seinen als Fülle des Menschlichen vor, und provoziert somit die Freiheit zum Glauben als einer vertrauenden und bewegten Erkenntnis, welche in den Herzen die Nachfolge auslöst[127]. Christus bietet sich also im selben Moment, in dem er sein Antlitz offenbart, als Weg zum Wahrheitsfundament an. Er, gekreuzigt und auferstanden, schafft eine vollständige Entsprechung (Analogie) zwischen der Dreifaltigkeit als Fundament und der geschaffenen Freiheit. Im „*propter nos*", d.h. „*in der vollständigen Hingabe seiner selbst in seinem wahren Leib, Sakrament seiner einzigartigen Person*"[128] dokumentiert Jesus die wirkliche Bewahrheitung der geschaffenen Freiheit, deren Wesen im *Für-einen-anderen-Sein* besteht. In der Wirklichkeit der geschaffenen Freiheit dokumentiert sich das rätselhafte Wesen des Menschen. Seine immer historisch bestimmte Freiheit ist nämlich unableitbar und, obwohl sie sich als für-einen-anderen-seiend bestimmt weiß, benötigt sie ein Ereignis der Freiheit/Wahrheit, welches sie erfüllen kann. Das Ereignis Christi löst das Rätsel des Menschen aus Gnade und schlägt sich als Weg vor[129].

---

[126] GS 14: „*Der Mensch irrt aber nicht, wenn er seinen Vorrang vor den körperlichen Dingen bejaht und sich selbst nicht nur als Teil der Natur oder als anonymes Element in der mensch-lichen Gesellschaft betrachtet, denn in seiner Innerlichkeit übersteigt er die Gesamtheit der Dinge. In diese Tiefe geht er zurück, wenn er in sein Herz einkehrt, wo Gott ihn erwartet, der die Herzen durchforscht, und wo er selbst unter den Augen Gottes über sein eigenes Geschick entscheidet*". GS 22: „*Tatsächlich klärt sich nur im Geheimnis des fleischgewordenen Wortes das Geheimnis des Menschen wahrhaft auf.*"

[127] *FR* 7: „*Am Anfang unseres Gläubigseins steht eine einzigartige Begegnung, die das Offenbarwerden eines seit ewigen Zeiten verborgenen, jetzt aber enthüllten Geheimnisses (vgl. 1 Kor 2,7; Röm 16,25–26) markiert. "Gott hat in seiner Güte und Weisheit beschlossen, sich selbst zu offenbaren und das Geheimnis seines Willens kundzutun (vgl. Eph 1,9): daß die Menschen durch Christus, das fleischgewordene Wort, im Heiligen Geist Zugang zum Vater haben und teilhaftig werden der göttlichen Natur".*"

[128] Vgl. A. SCOLA, *Logica dell'incarnazione come logica sacramentale*, op. cit. Zur Beziehung zwischen Christologie und Anthropologie vgl. auch A. SCOLA, *Questioni di Antropologia*, op. cit., 19–41. Vgl. auch: N. REALI, *La ragione e la forma. Il sacramento nella teologia di Hans Urs von Balthasar*, in Erscheinung.

[129] Vgl. *FR* 34.

Aber hier ergibt sich der Raum für das dritte Merkmal der von der *Fides et ratio* entwickelten Anthropologie: „*Erst in diesem Wahrheitshorizont wird [der Mensch] begreifen, wie sich seine Freiheit im Vollsinn entfaltet und daß er zur Liebe und zur Erkenntnis Gottes berufen ist*"[130]. Man kann diese Schlußpassage der Enzyklika, welche das mehrmals angespielte Thema der Beziehung zwischen Wahrheit und Freiheit wieder aufnimmt[131], vielleicht anhand einer bildhaften Ausdrucksweise von Balthasars kommentieren: Jesus Christus löst das Rätsel des Menschen, nimmt aber die Entscheidung des Dramas nicht vorweg[132]. Gegen das Risiko einer Versachlichung der Wahrheit, welche die große Würde der menschlichen Freiheit demütigen würde, aber auch gegen die Versuchung[133], die Freiheit an sich selbst aufzuhängen, indem man ihr den Zutritt zum Fundament der Wahrheit versagte, öffnet die *Fides et ratio* mit Gleichgewicht einen sicheren Weg: im Glauben "*sieht*" sie, daß Christus durch seine Stellvertretung dem Menschen eine wahrhaft befreite Freiheit anbietet. Wie? In der sakramentalen Vermittlung (dem höchst objektivem Ausdruck der wesenhaften Mittlerin, welche die Kirche ist) in welcher Jesus Christus Kardonnerstag als Memoriale Seines Leidens, Kreuz und Auferstehung konzentriert, wird dem Menschen objektiv die Gelegenheit geboten, einen Akt zu vollziehen, welcher dem Wahrheitsfundament (der Dreifaltigkeit) frei entspricht.

Es ist gut zu verstehen, weshalb die Enzyklika auf das Thema des „*sakramentalen Horizonts der Offenbarung und insbesondere auf das Zeichen der Eucharistie*" verweist[134] und so weit geht, von einer „*Logik der Menschwerdung*"[135] zu sprechen. Nur so ist es in der Tat einsichtig, wie das mensch-liche Rätsel sich in Christus löst, während gleichzeitig der unausweichlich dramatischer Charakter der Freiheit erhalten bleibt –

---

[130] *FR* 107.

[131] Vgl. *FR* 90: „*Wahrheit und Freiheit verbinden sich entweder miteinander oder sie gehen gemeinsam elend zugrunde*". Vgl. auch *FR* 5, 75, 89, 98.

[132] Vgl. *FR* 12. Balthasar entwickelt dieses Thema in: H. U. VON BALTHASAR, *Theodramatik*,. 2.2, Einsiedeln, 1978, 23–50.

[133] Ursache nicht weniger für die Menschheit folgenschwerer Irrtümer, vor allem in der modernen und zeitgenössischen Epoche (hier taucht das Bild Auschwitzs und der Gulags wieder auf, aber auf einer ganz anderen Ebene auch die Dringlichkeit des interreligiösen Dialogs, dessen unabdingbare Prämisse der ökumenische Dialog darstellt). Zum interreligiösen Dialog vgl. A. SCOLA, *Questioni di Antropologia...*, op. cit., 155–173.

[134] Vgl. *FR* 13.

[135] Vgl. *FR* 94.

als Sinnbild des ganzen Menschen und als Ausdruck seines ununterdrückbaren Strebens nach dem Wahrheitsfundament.

Die angemessene Anthropologie schreit so fragend nach dem christologischen Ereignis als Äußerung der Dreifaltigkeit, ohne sie aber einfordern zu können. Diese verweist ihrerseits auf die Ekklesiologie, welche sich im Sakrament bezeugt (als Herz der *traditio catholica* und insofern objektiv auf die vom Lehramt authentisch interpretierte Schrift bezogen) als Weg, der die Freiheit wirklich befriedigen kann. *Kirchliches Ereignis* und *Akt der menschlichen Freiheit* beschreiben die hohe Würde des Menschen. Ersteres ist im Sinne der Logik der Menschwerdung als ein existentielles Gewebe von Umständen und Beziehungen, deren Form im eigentlichen Sinn die Eucharistie ist, zu verstehen; letzterer, welcher sich auf den Glaubensgehorsam[136] vorbereitet, ist immer geschichtlich bestimmt und deshalb an und für sich nicht entfremdbar. Es zeigt sich so, wie in der christlichen Weltanschauung jede Faser des Menschlichen aufgewertet wird, über alle Maßen aber die ununterdrückbare Suche nach der Wahrheit. Deshalb bildet die *Fides et ratio* einen Neuanfang, welcher der Fähigkeit des Menschen – seiner Vernunft und Freiheit – zutraut, den Zutritt zum Wahrheitsfundament zu finden.

Die Enzyklika ermutigt gleichzeitig zu einer *Poièsis*, welche, fern davon, sich der „Kritik" entgegenzusetzen, deren konstruktives Potential verstärkt. Die Verfechter der geglücktesten Anliegen der zeitgenössischen Philosophie werden in ihr ein fruchtbares Feld der Konfrontation finden.

Werden die Theologen deren gesamten Reichtum anzunehmen wissen?

---

[136] Vgl. *FR* 13: *„Darum ist der Akt, mit dem man sich Gott anvertraut, von der Kirche stets als ein grundlegender Entscheidungsvorgang angesehen worden, in den die ganze Person eingebunden ist. Verstand und Wille setzen bis zum äußersten ihre geistige Natur ein, um dem Subjekt den Vollzug eines Aktes zu erlauben, in dem die persönliche Freiheit im Vollsinn gelebt wird. Im Glauben ist also die Freiheit nicht einfach nur da; sie ist gefordert. Ja, der Glaube ermöglicht es einem jeden, seine Freiheit bestmöglich zum Ausdruck zu bringen. Mit anderen Worten, die Freiheit verwirklicht sich nicht in Entscheidungen gegen Gott. In der Tat, wie könnte die Weigerung, sich dem zu öffnen, was die Selbstverwirklichung ermöglicht, als ein glaubwürdiger Gebrauch der Freiheit angesehen werden? Im Glauben vollzieht der Mensch den bedeutsamsten Akt seines Daseins; denn die Freiheit gelangt zur Gewißheit der Wahrheit und entschließt sich, in ihr zu leben".*

STUDIA THEOLOGICA TRANSYLVANIENSIA 1 (2000) 92 – 102

SZÉKELY DÉNES

KORUNK ÚJ VALLÁSAI

Die religiöse Situation hat sich verändert. Seit Jahrzehnten kann man feststellen, daß Europa und Nord-Amerika Missionsgebiete der Sekten und neuer Religionen geworden sind. Was ist die Ursache? Der Hintergrund dafür ist nicht nur die Säkularisation, sondern auch die Verä nderung des Verhältnisses unter den Menschen, die Einsamkeit einerseits, und die Neugier, die Neuigkeit anderseits. Außerdem hat die Bindungskraft der Kirchen abgenommen, während die Ersatzreligionen – esoterisch, spiritistisch oder neuoffenbarerisch geprägte Bewegungen – missionarisch sehr aktiv sind. Sie prägen das Denken der Menschen und sind vielfach die Voraussetzung neureligiöser Formationen.

In diesem Artikel versuche ich drei Grundfragen zu beantworten: 1) woher kommt die innere Unruhe des Menschen, 2) warum interessieren die Religionen den Menschen überhaupt – antropologische Motivation, 3) wen sollen wir wählen oder wem folgen – Entscheidung

Évtizedek óta úgy tűnik, hogy Európát és Észak–Amerikát új vallások misszionálják. Vajon missziós területté vált ez a két kontinens? A század elejéig ezekből az országokból misszionálták a világ többi részét, most úgy látszik, ellentétes irányú áramlat indult meg, mégpedig az eddig missziós országokból Európa és Amerika felé. S ami ebben a folyamatban a leglényegesebb, most már nem a keresztények misszionálják a nem-keresztényeket, hanem fordítva, a nem-keresztények terjesztik vallásukat a keresztény világban. A világ nagy vallásaiban – iszlám, hinduizmus, buddhizmus – nemcsak nagy belső újjáéledés tapasztalható, hanem nyugat felé irányuló nagy missziós lendület is. Ez a lendület elsősorban a keresztény világ felé irányul, itt akarnak hódítani.[1] Alig akad olyan ország, ahol ne lenne tekintélyes számú vallási kisebbség (az Egyesült Államokban hivatalosan több mint 200 vallás létezik, kb. 2 millió muzulmán él Németországban, 1 millió muzulmán, fél-fél millió szikh és hindu Angliában). Jövőnket meghatározó problémáink más vallásokkal nemcsak távolról, hanem közelről is érintenek bennünket.

Az első világháború óta mindenütt korszakváltás van folyamatban – állapítja meg Oswald Spengler (1880–1936) német történész és filozófus az 1918-ban és 1922–ben megjelent *A nyugat hanyatlása* (= Der Untergang des Abendlandes) két kötetes művében. Eszerint a világtörténelmet nem a nemzeti államok felől kell megérteni, hanem a nemzeteket átfogó kultúrák-

---

[1]Vö. GIUSEPPE DE ROSA, *Vallások, szekták és a kereszténység*, Budapest 1991, 190-191. A szerő szerint a keleti vallások nyugati meggyökeresztetéséről van szó, mely egyben válasz a kereszténység ázsiai behatolására és befolyására. Ld. még *Lexikon der Sekten, Sondergruppen und Weltanschauungen* (szerk. HANS GASPER, JOACHIM MÜLLER, FRIEDERIKE VALENTIN), Freiburg 1992.

ból, melyeknek sorsuk a sarjadás, virágzás és hervadás. Éles elmével felismerte a modern európai irányzatok összeomlását, melyet mások is észleltek. Arnold Toynbee (1889-1975) angol történész és történelemfilozófus átveszi Spengler gondolatát, de optimista módon folytatja és nem hisz a nyugat hanyatlásában. Sőt még a kereszténység számára is reményt lát, mert az mindenüvé kihat és képesnek bizonyul az átalakulásra. Azonban kérdőjelessé vált az általa képvislet *egységes vallás* és *egységes társadalom* elmélete, mivel az egyik szinten történő globalizálás nem zárja ki a másik szinten történő regionalizálást. A világszerte folyamatban lévő homologizálás kapcsán azzal találjuk magunkat szemben, hogy a régi etnikai és vallási különbözőségek és ellentétek újra meg újra előtörnek.[2] Egyesek pesszimista módon nyilatkoznak az új vallási jelenségekről és egyfajta „összeesküvést" vagy a „trójai faló"[3] veszélyét látják bennük, míg mások szerint paradigmaváltás történik, amikor lassan és nehezen egy „sokvallású ökumenikus világközösség"[4] fejlődik ki. Vagy éppen egy „egységes világvallás"[5] van kialakulóban?

Ha abból a tényből indulunk ki, hogy az emberi társadalom multidimenziós, komplex, akkor az új paradigmában sokféle életfelfogás, magatartás, életmód, nyelvjárás, társadalmi és gazdasági modell fog létezni. Most azonban nem az együttélés lehetőségeit akarom elemezni, hanem három alapvető kérdésre keresem a választ: miért az emberben a belső nyugtalanság, miért érdekli az embert a vallás, és mit válasszunk, kit kövessünk.

1. Nyugtalan várakozás – elszemélytelenedés

Feszült várakozás és belső nyugtalanság uralkodott, amikor kétezer évvel ezelőtt Jézus megszületett Betlehemben. Az akkori Palesztina a rómaiak uralma alatt sínylődött, s nem csoda, hogy szabadulni akartak a nem kívánt hódítóktól – (fel)szabadítóra vártak. A politikai feszültség mellett vallásos nyugtalanság is volt. A zsidók vártak Valakit, akinek el kellett jönnie: *„Te vagy-e az, akinek el kell jönnie, vagy mást várjunk?"* (Lk 7,19) – hangzott a kíváncsiskodó kérdés Keresztelő Szent János tanítványai részéről. Egy másik alkalommal maga Jézus teszi fel a kérdést tanítványainak: *„Kinek tartanak engem az emberek?"* (Lk 9,18). Amint

---

[2]Vö. HANS KÜNG: *Projekt Weltethos*, München 1990. A továbbiakban mindig a magyar fordításra hivatkozom: *Világvallások etikája*, Budapest 1994, 150-155.

[3]Vö. JEAN VERNETTE: *Il New Age*, Milano 1991, 9, 229-233.

[4]Vö. HANS KÜNG: *Világvallások etikája*, Budapest 1994, 47 skk.

[5]Vö. LOTHAR GASSMANN: *New Age. Jön az egységes világvallás?*, Budapest 1991.

ismerős, az emberek véleménye megoszlott. Egyesek a jövendölések beteljesedését várták, mások a szabadítót – politikai értelemben is.

Ma is létezik ez a belső nyugtalanság, ha nem is nevezzük vallási nyugtalanságnak. Az ezredvég embere nem képes kimenekülni az erőszak hatalmából, nem tud megszabadulni a hatalmaskodóktól, akik egyéniségét veszélyeztetik, szabadságát korlátozzák, ellenőrzik, manipulálják.

Az kommunista elnyomatás éveiben az Egyház arra készült fel, hogy szembesül a szekularizált, ateista emberrel, akit csak az anyagiak érdekelnek. És kivel találkozott a '90-es években? A nyugtalan emberrel, a vallást vagy valláspótlékot keresővel, akit már nem bűvöl el oly nagyon sem a tudomány, sem a technika, de még a piacgazdaság sem. A kiábrándulás jeleit tapasztaljuk az élet csaknem minden területén. Léptennyomon ilyensfélét hall az ember: „Adjanak mást nekem, mint amit a számítógép kidob! Adjanak okot a reménységre! Ki gyógyít ki halálos unalmamból? Hol találok valamit, ami felmelegíti a szívemet? Ki vállalja vezetésemet, ki lesz az én 'guru'-m? Ki tanít meg arra, hogy szétszakadt belső egységemet, énem egységét helyreállítsam?”[6]

Ezekre a kérdésekre kétezer éven keresztül szinte kizárólag a kereszténység adott választ, s ezáltal értelmet a létezésnek, az életnek. Ma az ezredvég fordulóján az értelmet-adók csak úgy hemzsegnek: a nagy keleti vallások mellett a kis trónkövetelők egész serege. A szekták és az új vallások minden világrészt elárasztanak, versengenek a hagyományos egyházakkal és be kell vallanunk nem kis sikerrel. Olaszországban – de nem csak ott – jelentős sikert mutatnak fel az új, hindu és buddhista jellegű keleti vallások. Nyugat-Európában egyre népszerűbb az asztrológia, mágia, spiritizmus, okkultizmus és a reinkarnáció. Természetesen ezek nem tartoznak sem a vallás, sem a szekta kategóriájába, de *álvallás* formájában sokaknál a vallás helyét foglalják el, és a saját hasznukra fordítják az emberi lélekben gyökerező vallási igényt.[7]

Nehéz osztályozni vagy csoportosítani a szektákat és a szektás tendenciákat. Az érthetőség kedvéért azonban különbséget kell tennünk a *szekták* és *szektás tendenciák* között. A szekta elnevezés olyan vallási mozgalom megjelölésére szolgál, melyet mindig a társadalmilag uralkodó (többség) vallás határoz meg. Minden szekta egyháznak tekinti magát és minden egyház szektának nevezi a szakadárok egyesületét. Ilyen volt a korai kereszténység is a zsidók szemében.

Magát a kifejezést két értelemben használják: 1) azoknak a hivőknek a mozgalmát jelenti, akik egy prófétát követnek, elfogadják tanítását és

---

[6]GODFRIED DANNEELS: *Krisztus, vagy a Vízöntő?*, Bencés Kiadó 1994, 6.

[7]Vö. GIUSEPPE DE ROSA: *Vallások, szekták és a kereszténység*, Budapest 1991, 7-8.

életformáját (sequi, secutus = követni), 2) saját egyházától vagy egy másik szektától különvált csoportot jelent (secedere = különválni), mely önmagába zárul, saját meggyőződését hirdeti. Ilyenek azok a szekták például, amelyek a Biblia bizonyos értelmezésére alapították létüket, általában egy-egy ihletett próféta (vagy messiás) köré tömörülnek, aki azt állítja, hogy egyedül ő értelmezi az Írást a Lélek szerint. Így szakadt el az adventisták a Baptista Egyháztól, majd belőlük származtak a Jehova tanúi, ebből született később az Ember Barátai nevű svájci irányzat. A keresztény eredetű szekták (Jehova tanúi, Mormonok, Darbysták, Új apostoli közösségek, Ember-barátok, Keresztény tudomány, Jövendő Világ stb.) közös vonása, hogy többnyire az Egyesült Államokból jönnek, általában millenaristák és messiás-hivők, az Úr közeli visszatérése várnak. Tagjaik között rendkívüli erkölcsi és szellemi igényű hivőket is találunk, de legnagyobb részük fanatikus. Az említett csoportok között a hasonlóság ellenére alapvető különbségek vannak. De a különbségek ellenére is van egy közös vonásuk, éspedig az, hogy szembeállnak a hivatalos egyházi és civil szervezetekkel.

A *szektás tendenciák* módszere elsősorban a személyiség elidegenítése és választási szabadságának korlátozása. Ilyenek például a *szinkrétikus vallások* (teozófia, antropozófia, szcientológia, Egyetemes Hit, Bha'ie, Rózsa-Kereszt, Élő Szellemiség stb.) hiveinek magatartása nem sokban különbözik a szekták tagjaiétól. Közös vonásuk, hogy más vallások tanainak a szintézisét akarják bemutatni, hogy ezáltal a jelenlegi pesszimista helyzetben a békét és a testvériséget megteremtsék. Hasonló nézeteket vallanak a *Keletről jövő mozgalmak:* Isteni Világosság Missziója, a Krisna-tudat Egyesülete, ismertebb néven Hare-Krisna, s a különféle buddhizmusok, melyek a nyugati világ életében, lélektelen felszínességében való csalódásra keresik a megoldást. Ezekkel párhuzamosak a *meditációs iskolák,* melyek szintén a belső tér, a csend, a kontempláció újra felfedezésére buzdítanak. Ide tartoznak a zen, a jóga, a transzcendentális meditáció, s a különféle belső keresést hirdető csoportok, mint az Alfa, az Arica stb.[8]

Az „új vallások" tehát a nyugati társadalom bűneivel és torzulásaival szemben mintegy ellenszerként jelennek meg, ugyanis belső békét és derűt ígérnek, azt állítják, hogy meg tudnak oldani minden külső és belső konfliktust. Mély lelki élményt ígérnek, nevezetesen önmagunk és a világ hiteles megismerését, amit a technizálódott és kifelé forduló nyugati civilizáció nem tesz lehetővé. Ez a civilizáció pénzre és sikerre szomjazik, célja csupán az anyagi

---

[8]Vö. JEAN VERNETTE: *Milyen kérdéseket jelent az egyházaknak a szekták elburjánzása?* in: Mérleg 3 (1977) 216–221.

jólét, nem kedveli a csendet, a meditációt, a befelé fordulást. Ezzel szemben az új vallások alternatív életmodellt kínálnak fel, melyet nyitottság, testvériség, szegénység, öröm és az elnyomás minden formájától való szabadulás jellemez. Valójában az új vallások agymosást gyakorolnak. A *guru* (vezető) valóságos lelki diktatúrát alkalmaz tanítványai körében, akik vak engedelmességgel követik útmutatásaikat. Vajon az új vallások hívei megtalálják-e kérdéseikre, szorongásaikra és vallási ígényeikre a választ? Nehéz erre felelni. Az biztos, hogy a követők nagy része nem vallási idítékok vagy érdeklődés alapján lesz „tanítvány". Inkább gyakorlati érdekek vezetik őket: jó egészség megőrzése, formában-maradás, önfegyelem és koncentráció, vagy pedig pszichológiai szempontok: új élmények, amikor elmerül a Mindenben, jobb önismeret stb. Csak egy kisebbséget jellemez a vallási érdeklődés. Ezek pedig olyan keresztények, akik csalódtak az Egyházban, kritikusak, és a keleti vallásokban azt keresik, amit nem találtak meg a kereszténységben.[9]

Ezeknek a mozgalmaknak – „új vallásoknak" – a vonzóereje napjainkban egyre nagyobb. Többnyire azokra a fiatalokra hatnak, akik még sehol sem vertek gyökeret, s érzelmi kötődésre vágynak, vagy olyanokra, akik csalódtak az egyházakban, vagy egyszerűen nem ismerik ezeket, vallásilag tájékozatlanok. De a felnőttek és diplomázottak sorában is akadnak bőven, akik engednek a csábításnak. A szekták mindenfelé felkutatják híveiket. Mindig akadnak olyanok, akik sebeket kaptak szüleiktől, az iskolától, akiknek a papokkal volt valami nehézsége, vagy éppen az intézményes egyházzal kerültek ellentétbe, kifogásolják lassúságát, bürokráciáját stb. A szekták és szektás tendenciák éppen ezt a kiábrándulást használják ki. Sikerüket részben a toborzási missziós módszerüknek köszönhetik, részben a manipulációnak, de fő oka, úgy tűnik, korunk társadalmának elszemélytelenítő tendenciája. Az emberek gyakran válnak számokká, és ritkán bánnak velük úgy, mint személlyel (személyi kódszám, bankkártya, stb.). Ebből nehezen viselhető elhidegülés, elmagányosodás következik. Az „új vallások" éppen ezen a ponton lépnek közbe, sokkal inkább érzelmi, mint intellekutális közeledésükkel. A szív logikáját művelik, nem az értelmét. Kijelentik, hogy te egyetlen, páratlan vagy, s ehhez még hozzájárul a harmónia és a béke vágya, a stressz feloldása, lazítás, a bátorítás és a megbecsülés – egyszerűen emberszámba vesznek. Az ember nagyon is szükségét érzi annak, hogy meneküljön a névtelenségtől, hogy megőrizze és kiteljesítse saját énjét, egyéniségét. Senki sem akar névtelen, arc nélküli szám lenni a tömegben. A rejtett nagylelkűség, a névtelenség manapság nem vonzó. Szereplési lázban él az ezred-

---

[9]Vö. GIUSEPPE DE ROSA: *Vallások, szekták és a kereszténység*, Bp. 1991, 198–201.

végi generáció. Filmsztárok, top-modellek, énekesek, sikeres üzletemberek, milliomosok lettek a példaképek. Az érvényesülés hogyanja és mikéntje keveseket érdekel. A rajongók sokasága úgy fogadja el őket, amint vannak.

Az is igaz, hogy nem lehet egyszerre mindenki reflektorfényben. Valakinek háttérben is kell maradni. Ez a ránk kényszerített névtelenség azonban nem szabad hogy elfeledtesse velünk például azt, hogy személy szerint köszönetet mondjunk azoknak, akiknek köszönettel tartozunk. Legtöbbször elmulasztjuk személyesen megköszönni munkatársainknak a segítséget – legalább év végén, ha a névnap, ill. születésnap nem is jut eszünkbe! Ezt különösen nehéz gyakorolni egy nagy szervezetben, egy nagyobb vállalatnál, ahol lassan egyre személytelenebb az ügyintézés. Mire való a telefon, a computer, a fax, az e-mail? Gyorsan elintézzük ügyes-bajos dolgainkat, és nem veszszük észre a nagy veszélyt, egyre személytelenebb lesz emberi kapcsolatunk.

2. *Antropológiai motiváció – vallási ébredés*

Amint láttuk, az ember személyisége került manapság veszélybe. A lélektan szerint a személyiséget úgy kell felfogni, mint olyan képességekkel rendelkező központot, amely lényegénél fogva a világgal (tárgyakkal, személyekkel) való aktív kölcsönhatásban áll. Az ember léte első pillanatától fogva annyiban létezik, amennyiben a világ hat rá, és ő kihat a világra. Az ember számára nélkülözhetetlen a kapcsolat más személyekkel. Enélkül nem tanul meg beszélni, és saját énje is csak másokhoz való viszonyában fejlődik ki. Másrész szükségét érzi, hogy feleletet találjon léte nagy kérdéseire: miért él, miért hal meg, miért érdemes küzdeni, szenvedni. Ezzel az ember túllépi az állati szintet és eléri a sajátosan emberit. Ezt az igényt nevezi a pszichológia szellemi szükségletnek, mely alapvető és általános. Hogy melyek az ember alapvető szükségletei, az részben attól függ, hogy mit tartunk alapvetőnek, lényegesnek, elsőrendűnek az embernél. Vannak, akik csak az ún. biológiai szükségleteket tartják alapvetőnek, mintha az ember nem lenne az első pillanattól fogva eszes lény. A kérdező ember szellemisége arról tanúskodik, hogy az ember *transcendentia sui*, az a lény, aki soha sem elégszik meg „kis mai magával" (Sík Sándor), meghaladja önmagát (E. Bloch).[10]

Az embert saját korlátainak, határainak megélése arra készteti, hogy valami abszolút értéket keressen, ami/aki túlhaladja önmaga korlátait és kimerítő választ ad kérdéseire. Minden létező felébresztheti az emberben saját korlátainak élményét, s ezzel együtt az abszolút keresésének vágyát, felismerését vagy elvetését. Az egyszerűbb társadalmi formákban a természet vagy ennek

---

[10]BÉKÉS GELLÉRT: *Istenkeresés*, Panonhalma 1991, 74-75.

erői (tenger, tűz, nap) és titkai (az élet eredete, fejlődése), az embert lenyűgöző megnyilvánulásai (vihar, csend) nagyon jó alkalmul szolgálnak az Isten keresésére és megtalálására. Főként a román származású vallástörténész Mircea Eliade (1907-1986) tanulmányai tették hozzáférhetővé a természetes népek szakrális világát.[11] A természethez közelálló ember még ma is vallásosabbnak tűnik, mint a modern ipari, technikai környezetben élő ember. Ez utóbbit gyakran az az érzés tölti el, hogy uralkodik a természeten, nincs neki alávetve. Szerinte a természet titkait meg kell érteni, nem pedig csodálni. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a természet egymagában még nem vezet szükségképpen Istenhez. Ez kitűnik abból is, hogy nem egy régi vallás megkülönbözteti a „szakrális" és a „profán" helyeket, időket, eseményeket.

Benkő Antal jezsuita atya, pszichológus Vergote vizsgálataira hivatkozva azt állítja, hogy a természethez való kapcsolattal egyenes arányban áll az ember érzékenysége, hogy felfedezze Istent a természetben.[12] A következő sorrendet figyelte meg: legfogékonyabbak erre a földművesek, kevésbé a munkások, még kevésbé az alkalmazottak és kereskedők, s végül az értelmiségiek. Továbbá az Isten-keresés négy motivációs helyzetét állapította meg: a) szenvedés, csalódottság, frusztráció. b) az Isten-keresés második motívuma az erkölcsös élet utáni vágy. Pl. vallásukat nem gyakorló szülők kívánják, hogy gyerekeik jó vallásos nevelést kapjanak. c) annak tapasztalása, hogy az emberi értelem és tudás korlátolt. d) a negzedik a szorongás érzése. Ez utóbbi különösen a mai embernél tölt be fontos szerepet. Ezen keresztül könnyebben jut Istenhez, vagy legalábbis hamarabb merülhet fel nála az Isten utáni vágy, mint a természet szemlélete által vagy külső frusztrációk megtapasztalásakor. Meg kell jegyeznünk – mondja a szerző –, hogy az említett helyzetek egyike sem rendelkezik meghatározó erővel. Kiindulópontok lehetnek az Isten-keresésben, de a vallás ellen is fordíthatnak.[13] Ezért az ember felelhet igennel is, amikor ilyen körülmények között felmerül benne az Isten gondolata, de nemmel is. Érdemes megjegyezni, hogy egy 1987-es közvéleménykutatás szerint az USA-ban a lakosság 94%-a istenhívőnek vallotta magát, 1989-ben Németországban egy Allenbach körkérdés

---

[11]Vö. M. ELIADE: *Vallási hiedelmek és eszmék története*, I-III. köt., Budapest 1994-1996.

[12]Az I. Vatikáni Zsinat dogmaként tanítja ezt a hitigazságot (DS 3004), s a Szentírásra hivatkozva (Róm 1,20) kijelenti, hogy Isten a teremtett dolgokból az emberi ész természetes világosságával biztosan megismerhető. A filozófiában pedig a *theodicea* foglalkozik az Isten-kérdéssel, melyet korábban *„theologia naturalis"*-nak neveztek, mert azt tartalmazza, amit természetes gondolkodásunkkal Istenről elmondhatunk.

[13]Vö. BENKŐ ANTAL: *Bevezetés a vallaslélektanba*, Róma 1979, 103-117.

szerint 70 %, és csak 13 % nem. Nagy-Britanniában a *Sunday Times* és a *Sanday Telegraph* 1990 elején közli, hogy a lakosság 3/4 része hisz egy „természetfölötti lény"-ben. Nyilván, ma minden nyugati vallás radikálisan konfrontálódik az elvilágiasodás problémájával. A szekuláris világi társadalom azonban még korántsem nevezhető minden további nélkül vallástalannak.[14] A vallási nyugtalanság rámutat az ember szellemi szükségletére, élete végső céljára – az Istenre –, aki nélkül élete nagy kérdéseit nem tudja megválaszolni (transcendentia sui).

Vitathatatlan tapasztalati tény, hogy nemvallásos emberek vallás nélkül is tudnak erkölcsileg tájékozódni, erkölcsösen élni, hiszen a történelem során gyakran a nemhívők voltak azok, akik életük példájával új értelmet adtak az emberi méltóságnak, és sokszor többet tettek a lelkiismereti és a vallásszabadságért, egyéb emberi jogokért, mint a vallásos kötelezettségben élők. Antropológiailag tagadhatatlan, hogy sok nem vallásos ember is rendelkezik alapvető célokkal és prioritásokkal, értékekkel és normákkal, ideálokkal és modellekkel, az igaz és a hamis kritériumaival. Az embernek, mint értelmes lénynek megvan a képessége felelősséget vállalni önmagáért és a világért istenhit nélkül is.[15] A nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ és az UNESCO szempontjából felbecsülhetetlenül fontos, hogy a vallásos emberek elismerjék, hogy a nem-vallásos emberek, akik magukat humanistáknak vagy marxistáknak vallják, szintén képesek, a maguk módján, az emberi méltóságot és az emberi jogokat képviselni és védeni. Hívők és nem-hívők valóban együtt képviselik az ENSZ 1948. december 10-én kiadott az emberi jogokról szóló nyilatkozat első cikkelyét: „Minden ember szabadnak születik, egyenlő jogokkal és méltósággal. Értelemmel és lelkiismerettel rendelkezik, és egymás iránt a testvériség szellemében kell viseltetnie." Ez magába foglalja a vallásszabadság jogát mindkét értelemben: szabadság a vallás gyakorlására vagy nem gyakorlására. A vallásszabadság joga következésképpen a vallástalanság joga is: „Mindenkinek joga van gondolati, lelkiismereti és vallásszabadságra. Ez a jog magába foglalja a vallás vagy hit megvallását egyedül vagy közösségben, nyilvánosan vagy zártkörűen, tanítással, gyakorlattal, istentisztelettel vagy a vallásos előírások betartásával" (18. cikk.).

A fenti ténymegállapításokból legalább egy következtetést le kell vonnunk: vannak, akik bizonyos *spirituális tapasztalatokat* keresnek, s az életüknek valamilyen misztikus dimenziót szeretnének adni. Egyesek ilyenfajta igényüket megtalálják az Egyház közelében, a karizmatikus

---

[14]Vö. HANS KÜNG: *Világvallások etikája*, Budapest 1994, 74.

[15]Vö. HANS KÜNG: *Világvallások etikája*, Budapest 1994, 65.

újjáéledésben, a hittvaló és tanúságtevő közösségekben, míg mások marginális egyházi mozgalmak, keleti utak vagy az ezotérizmus felé fordulnak. Sok fiatal vallásos, anélkül, hogy hinne.[16] Talán elérkezett Karl Rahner anonim kereszténye inek az időszaka? Valami megmozdult a jelen korban élő ember szívében. Mindez talán nem egyéb, mint a természetfölötti, a szakrális dolgok vonzása? Vagy talán olyan természetes igény kifejeződése, amelyről mintha megfeledkeztünk volna: az ember nem csak gondolkodó és társadalomban élő állat, az ember vallásos lény is.

3. A vallás, mint állásfoglalás – döntés

Az előző két pontban arra próbáltam rávilágítani, hogy az embert nyugtalanító kérdések túlmutatnak önmagán. Azt is próbáltam érzékeltetni, hogy a vallásosság az ember személyiségében gyökerezik. Az emberi személy méltóságán alapszik a vallásszabadsághoz való jog, mely „mind az Isten kinyilatkoztatott szavából, mind pedig magából az észből megismerhető" – tanítja a II. Vatikáni Zsinat (DH 2).

Korábban már említettem, hogy a szekták és szektás tendenciák között a hasonlóság ellenére alapvető különbségek vannak. Az utóbbinak a módszere elsősorban a személyiség elidegenítése és választási szabadságának korlátozása. Itt újból a zsinatnak a vallásszabadságról szóló tanítását idézhetjük, mely szerint „az emberi személynek joga van a vallásszabadsághoz. Ez a szabadság abban áll, hogy minden embernek mentesnek kell lennie a kényszertől... ne akadályozzák abban, hogy – jogos határok közt – lelkiismerete szerint cselekedjék akár magánéletében, akár a nyilvánosság előtt..." (DH 2).

Ezt egy a mindennapi életből vett példával lehet legjobban érzékeltetni. Arra a kérdésre, hogy miért vallásos valaki, a legegyszerűbb és legvilágosabb válasz: mert hiszek. Más szóval: az ember vallásos, mert az Isten, a túlvilági mellett foglal állást.

Őszinte vallásosság komoly állásfoglalás nélkül nem lehetséges. Legtöbben lassan élik bele magukat a hitbe, lassan lesznek vallásosak vagy a környezet hatására, vagy a vallásos nevelés eredményeként. Ilyenkor gyakran háttérbe szorul az a kívánalom, hogy az ember megérezze, szükség van a személyes állásfoglalásra is. Az értelem és az akarati állásfoglalás mellett az érzelem szerepét a vallásosságban és a döntésben nem vitatjuk el. Némelyeknél viszont egészen váratlanul lép fel a döntés szükségessége és az ezt követő változás. Ezt nevezzük „pálfordulás"-nak vagy konverziónak.

---

[16] A II. Vatikáni zsinat tanítása szerint nincsenek kizárva az üdvösségből azok, „akik önhibájukon kívül nem jutottak el az Isten kifejezett ismeretére, de iparkodnak becsületesen élni" (LG 16).

Itt most nem térünk ki a döntés motivumának pszichológiai elemzésére (krízis, szociális viszonyok, kataklizma stb.), hanem megelégszünk annak a ténynek a felismerésével, hogy mindkét esetben állásfoglalásról van szó.

A hit megköveteli a személyes állásfoglalást, de ehhez nem szükséges, hogy valaki filozófiailag vagy teológiailag iskolázott legyen. Sokan vannak, akik katolikusnak vallják magukat, és életüket ismerve nem lehet kételkedni, hogy legtöbbjük rendszeresen imádkozik, templomba jár, tiszteli a szenteket (Szűzanya, Szent József, Páduai Szent Antal, Szent Rita stb.) Van tehát vallásos tapasztalatuk és motivációjuk. Ezek gyakran keverednek személyes érdekekkel, hitismeretük sokszor silány vagy hiányos. Vallásosságuk tehát nem annyira Isten kinyilatkoztató szavára épül, hanem az emberben lévő alaptapasztalatra és szellemi alapszükségletre. Ebben az esetben a vallásosság inkább élmény, tapasztalat marad, mint érett, tudatos hit.[17] Vannak azonban, akik tudatosan törekszenek hitük alaposabb megismerésére, a hit szerinti életre és mindig készen állnak, hogy számot adjanak keresztény hitük alapjáról: „Mindig álljatok készen arra, hogy megfeleljetek mindenkinek, aki reménységtekről kérdőre von titeket" (1 Pt 3,15). Ezt a szentírási ígényt fogalmazta meg Szent Anzelm (1033-1109) szállóigévé vált híres kifejezésében: *fides quaerens intellectum* (a megértést kereső hit). A hivő keresztény ember jobban meg tud felelni a kor kihívásainak, ha hite ésszerű hódolat az önmagát kinyilatkoztató Isten előtt.

Az Isten-kérdés a legmélyebb egzisztenciális kérdés. Isten keresése nem csak elméleti, spekultív kérdés, mellyel csupán a filozófusok foglalkoznak, hanem a legbensőségesebb és leggyakorlatibb kérdés is, amely irányt szab az emberi élet értékeinek és a jövő alakításának. Érinti az élet végső értelmét a maga teljességében és a legbensőségesebb szó az Én-hez, a személyhez. Minden jel arra mutat, hogy az Isten-kérdés nem a természettudományos kutatás vagy a kulturális kérdések területéhez tartozik, amellyel földi életünket akarjuk kényelmesebbé vagy emberibbé tenni. Éppen ezért ezt a kérdést sem a tudományos haladás, sem a civilizáció fejlődése nem teheti feleslegessé és nem is szűntetheti meg. Ezért tűnik illúziónak az a felfogás, hogy valamikor az Isten-kérdés meg fog szűnni. [18] Jóllehet az Isten-kérdés a filozófia számára elméleti kérdés, de az ember számára egzisztenciális jelentő-

---

[17] Vö. BENKŐ ANTAL: *Bevezetés a vallaslélektanba*, Róma 1979, 138.

[18] August Comte (1789-1857), pozitivista filozófus azt állította, hogy a természettudományok haladása meg fogja szüntetni az Isten-kérdést és a vallást. Vö. JOHANNES HIRSCHBERGER: *Kleine Philosophiegeschichte*, Freiburg in Breisgau 1973, 181-182. NYIRI TAMÁS: *A filozófiai gondolkodás fejlődése*, Budapest 1977, 30.

sége is van. Ez azt jelenti, hogy nem elég csak bizonyítani, hogy létezik valamiféle Abszolútum, hanem észre kell venni azt is, hogy milyen jelentőséggel bír az emberi lét számára. Mert ha valaminek nincs jelentősége számomra, akkor felesleges, kihagyhatom az életemből, sőt annak a létezése tagadható is. Az igaz Istent akkor találhatjuk meg, ha személyes kapcsolatba juthatunk vele. Ebben nagy segítségünkre van a második isteni személy, aki értünk emberré lett, mindenben hasonlóvá lett hozzánk, a bűnt kivéve (vö. Zsid 5,15).

Újból a zsinatot idézem: „Mindenkinek kötelessége s következőleg joga is a vallási kérdésekben az igazságot keresni, hogy alkalmas eszközök igénybevételével, okosan alakíthassa ki magában azt a lelkiismeretet, amely helyesen, az igazságnak megfelelően ítélkezik" (DH 3).

A helyes döntés megkönnyítése érdekében Hans Küng, német teológus nyomán három kritériumot különböztethetünk meg: 1) akkor jó és igaz egy vallás, ha *humánus*, azaz nem nyomja el és nem rombolja le az emberiességet, hanem védi és erősíti. 2) akkor jó és igaz egy vallás, ha hű marad saját *eredetéhez* vagy *kánonjához*: forrásaihoz, mérvadó Írásához vagy ahhoz az alakhoz, amelyre vagy akire állandóan hivatkozik. 3) sajátos keresztény kritérium szerint pedig akkor és annyira jó és igaz egy vallás, amennyiben elméletében és gyakorlatában felismerhető *Jézus Krisztus* szelleme. Ez utóbbi kritériumot közvetlenül csak a kereszténységre szabad alkalmazni, de közvetve más vallásokra is alkalmazhatjuk.[19]

Az egész újszövetségi kereszténység számára végérvényesen Jézus Krisztus a mérvadó: egyedül ő Isten Felkentje. A legősibb és legrövidebb hitvallása hitünknek: *„Iesous Kyrios"* = „Jézus az Úr" (1 Kor 12,3). Az Újszövetség szerint tehát a hívő keresztény számára csak egy igaz vallás van: a kereszténység, amennyiben az egy igaz Istenről tanúskodik, aki Jézus Krisztusban nyilvánította ki magát. Azonban az egy igaz vallás nem zárja ki más vallások igazságát, hacsak nem mondanak kifejezetten ellent a keresztény *örömhírnek*, kiegészíthetik, korrigálhatják és elmélyíthetik a keresztény vallást. A II. vatikáni zsinat elismerően szól a más vallásokban található értékekről: „A katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami ezekben a vallásokban igaz és szent", de ugyanakkor kihangsúlyozza, hogy egyedül Jézus Krisztusban találja meg az ember a vallásos élet teljességét (vö. NA 2.), Ő „az út, az igazság és az élet" (vö. Jn 14,6).

---

[19]Vö. HANS KÜNG: *Világvallások etikája*, Budapest 1994, 132.

STUDIA THEOLOGICA TRANSYLVANIENSIA 1 (2000) 103 – 122

KEREKES LÁSZLÓ

EGYHÁZI RENDELKEZÉSEK KÁNONI JELENTŐSÉGE

Negli seguenti passi vogliamo esaminare il significato canonico delle singole comunicazioni papali e curiali: esse possono essere viste come leggi ecclesiastiche o no? Cosí, prima di tutto, vogliamo esaminare le dichiarazioni aventi forza di legge, la professione di fede solenne, i decretali papali, le encicliche, la lettera apostolica, le esortazioni apostoliche, i discorsi rivolti al consistorio, la constituzione apostolica, il motuproprio, le altre forme delle dichiarazioni papali; poi i documenti del concilio Vaticano II., i documenti della Curia Romana, la professione di fede, le diverse decisioni, le istruzioni, i decreti, i circolari, i directori, e le altre forme dei documenti della Curia. Infine rivolgiamo l'attenzione verso le fonti della legislazione particolare e speciale.

Az Egyháznak, mint a krisztushívők rendezett és harmonikus közösségének, nélkülözhetetlen velejárói az isteni és egyházi törvények. Az egyházjog célját II. János Pál pápa a *Sacrae disciplinae leges* kezdetű apostoli konstitúciójában fogalmazta meg: *„...hogy olyan rendet hozzon létre az egyházi társadalomban, amely a szeretetnek, a kegyelemnek és a karizmának kiváló jelentőséget tulajdonít, és egyszersmind megkönnyíti rendezett fejlődésüket mind az egyházi társadalom, mind a hozzá tartozó egyes emberek életében"*.[1] Az 1983-as egyházi törvénykönyv nem határozza meg az egyházi törvényt, hanem csak néhány helyen utal rá. Ezek alapján az egyházi törvény olyan kötelező cselekvési szabály, melyet az illetékes hatóság ad ki az egyház javára, vagy ennek megfelelő közösségnek, amelynek törvény adható, kellően kihirdetett, tartós, önálló, általános és jogi jellegű. A törvény belső elemei: általános (vagyis az egész egyház javát szolgálja), erkölcsileg jó, szükséges és hasznos, tartós, önálló, követése lehetséges és kötelező cselekvési szabály. A külső elemei: illetékes törvényhozói hatalommal rendelkező hatóság hozza, olyan közösség számára, amelynek törvény adható, és kellően kihirdetett. Az egyházi törvényeket megkülönböztethetjük a kötelezés módja szerint. Így beszélünk területi és személyi jellegű törvényekről. Az érvényességi terület szempontjából a törvény lehet egyetemes, ha a világon mindenhol kötelezi azokat, akik számára hozták, vagy részleges, ha csak bizonyos területen kötelez.

A hatályos egyházi törvénykönyv átdolgozása ideje alatt nem egy kérdés merült fel az 1917-es egyházi törvénykönyv, valamint az egyes megjelent közlemények kánoni jelentőségével és helyével kapcsolatban. Az 1983-as egyházi törvénykönyv megjelenésével számos kérdés meg-

---

[1] vö. *Az Egyházi Törvénykönyv, A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal*, Szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta Erdő Péter, Szent István Társulat, Budapest, 1997, 39.

oldódott, mégis újabb és újabb kérdések jelennek meg a krisztushívők között a római és más egyházi (kúriai) közlemények szerzőit és kánoni jelentőségét illetően. E tanulmány célja megvizsgálni a legfontosabb egyházi rendelkezéseket, a pápai és kúriai nyilatkozatokat a hatályos egyházi törvénykönyv fényében, és megpróbálni meghatározni azok jogi jelentőségét. Meg kell jegyeznünk, hogy nem mindegyik egyházi rendelkezésnek van jogi vonatkozása, mivel a közösség életét nem lehet jogi kategóriákban ábrázolni, ugyanis az egyház életének sok más lényeges vonása is van. Így ha a törvényekkel foglalkozunk, fontos tudnunk, hogy egyáltalán hol is állunk: kötelezettségeket határozunk-e meg, vagy jogokat hirdetünk. A következőkben tehát megvizsgáljuk mindenekelőtt a:

- A pápai nyilatkozatokat: az ünnepélyes hitvallást, a pápai határozatokat az enciklikákat, az apostoli leveleket, az apostoli buzdításokat, a konzisztóriumhoz intézett beszédeket (konzisztoriális bullák), az apostoli konstitúciót, a motu proprio-t, a pápai megnyilatkozások más típusait,
- A II. vatikáni zsinat dokumentumait
- A Római Kúria által kiadott dokumentumokat: a hitvallást, a határozatokat, az instrukciókat, a nyilatkozatokat, a körleveleket, a direktóriumokat, a közleményeket, és más kúriai megnyilatkozásokat,

és nem utolsósorban a részleges és sajátos törvényhozás forrásait.

1 Pápai nyilatkozatok

1.1 Ünnepélyes hitvallás

Még a hatályos egyházi törvénykönyv megjelenése előtt VI. Pál pápa 1968. június 30-án a hit évét (1967-1968) lezáró szertartáson a katolikus hitvallás egy új és ünnepélyes formáját mondta el.[2] Bár az a szöveg a legünnepélyesebb hangvételű, valamint az egyház hitét és tanítását tükrözi, nem talál a törvényerejű rendelkezések közé. Nem adtak ki előírásokat ennek a hitvallás-formulának használatára, és nem is fűztek semmi büntetést ennek be nem tartására, mivel ez az ünnepélyes dokumentum az egyház tanítóhivatalához tartozik és nem a törvényhozó rendhez. Az új hitvallást – nem ilyen ünnepélyességgel – 1989-ben adták ki, amit a Hittani Kongregáció dokumentumai közé sorolunk, és amiről a későbbiekben tárgyalunk.

---

[2] vö. AAS 60 (1968), 433-445.

1.2 Dekretálisok (pápai rendelkezések)

A pápai nyilatkozatok legünnepélyesebb formája a dekretális levél, amit az utóbbi időben a szentek kanonizálásának kihirdetésénél használtak.[3] Bár a teológusok közt nem kis vitára ad okot a szentek kanonizációja, azonban ez a pápa különleges tanítóhivatalához tartozik, és a hitben való elfogadásra kötelez. Az ilyen leveleket sem szokták az egyház törvényhozói dokumentumai közé sorolni.

1.3 Enciklikák

Az enciklikák pápai dokumentumok levél formában. II. János Pál pápa enciklikái az egész világhoz szólnak.[4] Általában nem dogmatikus megfogalmazásra használják, hanem tanácsadásra, vagyis a tanítás egyes pontjai megvilágítására és kiemelésére, ahogyan azt a különböző országokban és a körülményeknek megfelelően tanítani kell. Az enciklika tanítása a hitletéteményhez tartozik: vagyis az enciklika a pápa rendes tanítóhivatalának a kifejezője, tehát a tartalma a rendes tanítóhivatalhoz része, hacsak annak ellenkezője nem nyilvánvaló. Régebben enciklikának hívták a római kúria különböző kongregációihoz intézett körleveleket is, de ma már nem. Néhány példát arra is találunk, hogy az egyetemes törvény kihirdetésére enciklikákat használtak (pl. *Pascendi* enciklika 1907 szeptember 8), de általában az enciklikákat nem sorolhatjuk az egyház törvényhozói dokumentumai közé, abban az értelemben, hogy változtatnának a meglévő kánonokon.

1.4 Az apostoli levél (littera apostolica)

Az apostoli levél annyiban különbözik az enciklikától, hogy csak bizonyos személyek számára hozzák, pl. a püspökök számára.[5] Ezek a dokumentumok, mint pl. VI. Pál *Octogesima adveniens* apostoli levele Maurice Roy bíboroshoz, pasztorális és szociális tanítást tartalmaznak, de nem törvényhozói dokumentumok.[6]

---

[3] Pl. Szent Marguerite Bourgeoys szenttéavatása, in AAS 79 (1987), 1033-1037.

[4] Pl. II. János Pál pápa *Sollicitudo rei socialis* enciklikája (1987. december 30.), in AAS 80 (1988), 513-586.

[5] Pl. Levél Litvánia püspökeihez: *Sescentesima anniversaria* (1987. június 5), in AAS 79 (1987), 1273-1285. Lásd ugyancsak Levél az ezeréves Ukrajnához: *Euntes in mundum* (1988. Január 25), in AAS 80 (1988), 935-956.

[6] vö. VI. Pál apostoli levele: *Octogesima adveniens* (1971. Május 14.), in AAS 63 (1971), 401-441.

1.5 Apostoli buzdítások

Az apostoli buzdításokat legújabban a püspöki szinódus után használják a szinódus tanításának közzétételére. Pl. az 1983-as szinódust követtő *Reconciliatio et paenitentia* apostoli buzdítás, amely tárgyalja a bűnbánat szentségének helyét az egyházban.[7] Ugyanez vonatkozik az 1987-es püspöki szinódus nyomán megjelenő (1988 december 30) *Christifideles laici* buzdítás a világi krisztushívőknek az Egyházban és a világban betöltött hivatásáról és küldetéséről.[8] Amint a címük is elárulja, ezek a dokumentumok buzdító jellegűek és nem törvényhozói szövegek.

1.6 A konzisztóriumhoz intézett beszédek (konzisztoriális bullák)

Bár a pápa beszéde nem tartozik a törvényhozói szövegek közé, egy érdekes kivételt képezett VI. Pál pápa levele a konzisztóriumhoz 1973 március 5.-én, amelyben elrendelte a pápaválasztásban résztvevő bíborosok számát.[9] Kétségtelenül a pápa az új normák kihirdetésére bármilyen formát használhat, azonban kétséges, hogy a konzisztóriumon elhangzott levele elégséges lett volna a meglévő pápaválasztást szabályozó normák átalakításához, hacsak később meg nem jelenik (1975 Október 1.-én) a *Romano Pontifici Eligendo* kezdetű apostoli konstitúció, amely megoldotta a kérdést.[10]

1.7 Az apostoli konstitúció

Az apostoli konstitúciók (vagy apostoli rendelkezések) a törvényhozói dokumentumok legünnepélyesebb formái, amit a pápa a saját nevében hoz. Tanbeli és fegyelmi kérdésekkel foglalkoznak, de csak fontos tárgyakkal kapcsolatban adják ki. Általában a pápa tevékenységének vannak fenntartva, különösen az egyetemes egyház és a részegyházak vonatkozásában, mint pl. az egyházmegyék felállítása.[11] A konstitúciókat nagyon sokszor bulla formájában adják ki, és a római kúria kancellárisa ír alá; a pápa csak nagyon fontos szövegeket írja alá azokkal együtt, akik ott jelen vannak.[12] Szűz Mária mennybevételét 1950 november 1-én kiadott

---

[7] II. János Pál apostoli buzdítása: *Reconciliatio et poenitentia* (1984. december 2), in AAS 77 (1985), 185-275.

[8] AAS 81 (1989), 393-521.

[9] vö. AAS 65 (1973), 163.

[10] AAS 67 (1975), 609-645.

[11] Pl. a lettországi jelgavai egyházmegye felállítása, in. AAS 88 (1996), 229-230.

[12] A pápai törvényeket a külalakjuk szerint a következőképpen osztályozhatjuk:

1. - ***bullák***: pergamenre írt okmányok a pápa nevével, de sorszáma nélkül, annak megjelölésével, hogy a pápaság hányadik évében keltek, a bíboros államtitkár vagy

Munificentissimus Deus kezdetű, bulla formában kiadott apostoli konstitúcióban mondták ki.[13] A II. vatikáni zsinat utáni fontosabb szövegeket is apostoli konstitúció formájában adták ki, a többi határozat és instrukció formájában látott napvilágot. A hatályos egyházi törvénykönyvet is 1983 Január 25.-én a *Sacrae disciplinae leges* kezdetű apostoli konstitúcióban hirdették ki.[14] Aztán a kódexben nem található egyes részleges törvényeket is apostoli konstitúció formájában adták ki. Így pl. a szenttéavatás és a boldoggáavatás eljárásával kapcsolatban 1983 január 25.-én a *Divinus perfectionis Magister* kezdetűt az 1403.k. kiegészítésére;[15] 1988 június 28.-án a *Pastor bonus* kezdetűt, a Római Kúria újjászervezésével kapcsolatban, a 360.k. kiegészítéseként;[16] 1986 április 21.-én kiadott *Spirituali militum curae* kezdetűt a katonai ordináriátusokról, kiegészítve az 569.k.-t.[17] VI. Pál pápasága alatt az apostoli konstitúció egy változáson ment keresztül, ami napjainkig megmaradt: a konstitúció már nem csupán normák összetétele, hanem inkább tanítói jellegű. Természetesen e változások ellenére a konstitúció lényegében törvényhozói szöveg.

1.8 Motu proprio

Talán az összes pápai nyilatkozat közül a motu proprio – az egyházi törvénykönyv után – a kánoni törvényhozás legáltalánosabb forrása. A motu proprio apostoli levél, amit a pápa ír saját kezdeményezésből, nem pedig valaki kérvénye alapján. Eredetileg a Római Kúria ügyeinek intézésére, vagy a Pápai Állam közigazgatására használták. Napjainkban

---

valamely kongregáció prefektusa aláírásával; néha ólompecséttel, máskor csak egyszerű pecséttel;

2. - ***konzisztoriális bullák***: az előbbiekhez hasonlóak, de a pápa és a bíborosok aláírását viselik;
3. - ***brévék***: anyaga pergamen (esetleg papír), a pápa nevének és sorszámának feltüntetésével, viaszpecséttel lepecsételve, ami a halászgyűrű lenyomata, mely Szent Pétert ábrázolja, amint csónakból húzza a hálót; aláírójuk általában a bíboros államtitkár vagy a kancellár;
4. - ***kirográfok***: olyan pápai okmányok, melyeket a pápa saját kezűleg ír alá nevének és sorszámának feltüntetésével.

Az alacsonyabb szervek által kibocsátott törvények külalak szerint sokfélék lehetnek, így ebből a szempontból nem is szokás külön osztályozni azokat.

[13] vö. AAS 42 (1950), 753-773.

[14] vö. AAS 75/II (1983), vii-xiv.

[15] vö. AAS 75 (1983), 349-355.

[16] vö. AAS 80 (1988), 841-923.

[17] vö. AAS 78 (1986), 481-486.

a motu propriok jelentős kérdésekkel foglalkoznak, amelyeknél nem szükséges az apostoli konstitúció kiadása, és törvényhozó természetűek. Míg az enciklikák és a többi pápai levél a személyek bizonyos csoportjához szólnak, a motu proprio az egyetemes egyháznak szól. Számos példát találunk a motu propriot illetően:

1. - az egyházi törvénykönyv megjelenése után 1984. január 2.-án kiadott *Recognitio iuris canonici Codice* motu proprio megalapította a kódexet hitelesen magyarázó bizottságot;[18]
2. - Vatikán állam bíróságait az 1987 november 21.-én kiadott *Quo civium iura* motu proprio szervezte újjá;[19]
3. - a Római Kúria ügyvédeinek szerepét az 1988 június 28.-án kiadott *Iusti iudicis* motu proprio szabályozza;[20]
4. - Marcel Lefebvre követőivel foglalkozó bizottság felállítása az 1988 július 2.-án kiadott *Ecclesia Dei* motu proprioval történt.[21]

A II. vatikáni zsinat utáni időben körülbelül ötven motu proprio látott napvilágot mindegyik valamilyen formában módosítva a meglévő egyházi törvényeket. A hatályos egyházi törvénykönyv kihirdetése előtt az egyházi törvények legfőbb forrásai voltak, és ma is a kánonjogászokat segítik az 1983-as egyházi törvénykönyv kánonjainak a megértésében és magyarázásában.

1.9 A pápai nyilatkozatok más formái

A fent említett dokumentumokon kívül az utóbbi években más típusú pápai nyilatkozatok is megjelentek. Az egyik ilyen típus a „közös határozat", amit a pápa és más egyházak vezetői hoztak létre a Rómában és a különböző helyeken tartott találkozók eredményeként. Ezek a határozatok természetüknél fogva nem törvény jellegűek. Ugyanez áll a kölcsönös levelekre és a gratuláló üzenetekre, amit egyénekhez vagy intézményekhez küldött egy évforduló vagy bizonyos események alkalmával.

A papokhoz intézett Nagycsütörtöki levelek, a különböző homíliák, beszédek, rádió- és tévéüzenetek – amelyek az egyház tanításának néhány pontját világítják meg –, vagy a világ bizonyos részén történt eseményekre adott válaszok: ezek sem törvény jellegűek természetüknél fogva. II. János Pál pápa pápaságának egyik érdekes arculata, ami az *Acta*

---

[18] vö. AAS 76 (1984), 433-434.
[19] vö. AAS 79 (1987), 1353-1355.
[20] vö. AAS 80 (1988), 1258-1261.
[21] vö. AAS 80 (1988), 1495-1498.

Apostolicae Sedis-ből kitűnik: a látogatásai alkalmával elmondott beszédeinek összefoglalása. Természetesen ezek sem törvényerejű dokumentumok, hanem az adott ország helyzetével foglalkoznak, és gyakran az illető országból származó személyek segítségével állítják össze.

A Szentszék és az egyes államok közti megállapodásokat, amelyeknek nemzetközi jogi hatása van, és amelyek hosszas tárgyalások után jönnek létre: az államegyházi törvények közé sorolhatjuk, mivel bizonyos esetekben közvetlen befolyásuk van az egyes kánonok gyakorlati alkalmazásánál, különösen amelyek a püspök kijelölésével, a katolikus iskolákkal, az anyagi javakkal és másokkal kapcsolatosak.

Kétségtelenül a pápai rendeletek sokféleségével találkozunk, amelyek jelentőségét a II. vatikáni zsinat is kiemelte:

> *„... tisztelettel el kell ismerni legfőbb tanítói tisztét és őszintén ragaszkodni kell az általa előterjesztett állásfoglalásokhoz, kifejtett elgondolásának és akaratának megfelelően, amint ez főleg az okmányok jellegéből vagy ugyanazon tanítás gyakori előterjesztéséből vagy pedig a fogalmazás módjából világos.*[22]"

Az egyházi törvénykönyv is hasonlóan nyilatkozik, amikor a 754.k.-ban kijelenti, hogy: *„Minden krisztushívő köteles megtartani azokat a rendelkezéseket és határozatokat amelyeket a törvényes egyházi hatóság hoz a tanítás előterjesztésére és a téves vélemények megbélyegzésére, különösképpen pedig azokat, amelyeket a római pápa vagy a püspökök testülete bocsát ki."*

2 A II. vatikáni zsinat dokumentumai

Több mint három évtized telt el a II. vatikáni zsinat óta, és a zsinat szövegei még mindig alapvetően befolyásolják az egyház intézményeinek és tagjainak életét. Így a következőkben nézzük meg a zsinati szövegek egyes típusait.

A zsinat befejezésekor négy szövegtípus készült el: *konstitúció, határozat, nyilatkozat és üzenet.*[23] Eléggé nehéz pontosan megállapítani, hogy miért adtak egyes dokumentumnak egy adott minősítést, és miért nem egy másikat. Megjegyezhetjük, hogy a konstitúciók – mind a dogmatikus mind a pasztorális konstitúciók – alapvető dokumentumok, amelyeket az egyetemes egyházhoz intéznek, míg a nyilatkozatok, amelyek alkotmányi elvekre épülnek, a krisztushívők egy kategóriájához vagy az apostoliság egy különleges formájához szólnak.

---

[22] LG 25.

[23] Konstitúciók: LG, SC, DV, GS; Határozatok: CD, OT, PO, PC, AG, AA, IM, OE, UR; Nyilatkozatok: GE, DH, NAE.

A nyilatkozatok vezérelv megállapítások, amelyek az egyház tanítását tartalmazzák bizonyos vitatott kérdésekben, így idővel sokkal könnyebb újra átdolgozni azokat. Az üzenetek (buzdítások) a zsinat befejező ülésén születtek és a személyek bizonyos csoportjához szólnak. Kétségtelenül a II. vatikáni zsinat dokumentumai törvény jellegűek. Ez világosan megmutatkozott abban, hogy bizonyos dokumentumoknál *vacatio legis*-t (a törvény szünetelése) rendeltek el.[24] Pl. a Keleti Egyházak Törvénykönyvének kihirdetése előtt (1990) a keleti katolikus egyházakról szóló zsinati határozat, *Orientalium Ecclesiarum*, nem veszítette el érvényét. Egy vitatott kérdést szögezett le, hogy egy keleti katolikus és egy keleti nem katolikus közti házasságnál a kánoni forma elismert. Ezt a hatályos latin kódex 1127. kánonjában is megtaláljuk.

3 A Római Kúria által kiadott dokumentumok

A római kongregációk, tanácsok, bíróságok által kiadott dokumentumok épp oly sokfélék, mint a pápa által használt dokumentumok. Ezek között találunk határozatokat, rendeleteket, instrukciókat, körleveleket, hivatalos válaszokat és másokat.

3.1 A hitvallás

Nem kis jogi kérdés merült fel a Hittani Kongregáció által 1989. március 1.-én kiadott hitvallás természetét és kötelező erejét illetően.[25] Ezeket a kérdéseket figyelmen kívül hagyva – különösen, ami a dokumentum tartalmát illeti a hűségesküvel együtt – nyilvánvaló, hogy ezek kiadásánál a kánoni normákat kevésbé vették figyelembe. A kongregáció az *Acta Apostolicae Sedis*-ben 1989 október 7.-én megjelent leiratában a pápa közbelépését magyarázza a dokumentumok előkészítésében; 1990 június 6.-án a kongregáció ismét szükségesnek találta, hogy a püspöki konferenciák elnökének egy újabb levelet küldjön a helyzet tisztázására.

A 833.k. eléggé részletesen kimondja, kiknek kell hitvallást tenniük.[26] A hitvallás letételének alapjai: a jog biztosítani akarja, hogy bizonyos egyházi hivatalokat, tisztségeket és feladatköröket olyan személyek töltsenek be, akiknek hite megegyezik a katolikus egyház hitével. A

---

[24] A *Munus apostolicum* (1966. június 10) motu proprio (AAS 58 / 1966, 465-466) előírta, hogy a *vacatio* (a törvény szünetelése) addig kell, hogy tartson, amíg az „alkotó normák" készen állnak a kihirdetésre.

[25] vö. AAS 81 (1989) 105 és 1169.

[26] A Keleti Egyházak Egyházi Törvénykönyvében nem találjuk meg a 833.-as kánon megfelelőjét. Az egyes részek külön hozzák a hitvallás kötelezettségét az illető hivatalnál.

hitvallás szövegét a Szentszék határozza meg. Ennek a hitvallásnak a letételére kötelezettek:

- akik egyetemes vagy részleges zsinaton (concilium), püspöki szinóduson vagy egyházmegyei zsinaton (synodus) akár döntési, akár tanácsadói szavazati joggal részt vesznek; a hitvallást az elnök vagy megbízottja előtt teszik le, míg maga az elnök a zsinat ill. a szinódus előtt (a megfigyelőknek nem kell hitvallást tenniük).
- akiket bíborosi méltóságra emeltek; a hitvallástételüket a bíborosi kollégium külön előírásai szabályozzák.
- akiket püspökségre vagy a megyéspüspökkel egyenlő elbírálás alá eső hivatalra neveztek ki;[27] hitvallásukat az Apostoli Szentszék megbízottja előtt teszik le.
- az egyházmegyei kormányzó,[28] aki a tanácsosok testülete előtt teszi le a hitvallást.
- az általános helynökök, a püspöki helynökök és a bírósági helynökök: hitvallásukat a megyéspüspök vagy megbízottja előtt teszik le.
- a plébánosok, a szemináriumi rektorok, a szemináriumi teológia- vagy filozófiatanárok, valamint a diakonátus felvétele előtt állók: hitvallásukat a helyi ordinárius vagy megbízottja előtt teszik le.
- egyházi vagy katolikus egyetemek rektorai: hitvallásukat az egyetem nagykancellárja előtt, vagy ennek hiányában a helyi ordinárius előtt kötelesek letenni.
- azok a személyek, akik bármilyen egyetemen hittel vagy erkölccsel kapcsolatos tárgyat adnak elő: az egyetem rektora előtt teszik le a hitvallást, feltéve, ha a rektor pap; egyébként a helyi ordinárius előtt.
- a klerikusi szerzetes intézmények, valamint az apostoli élet klerikusi társaságai elöljárói: az illető intézmény szabályzata alapján.

A 833.k. előírja, hogy a hitvallást *a jóváhagyott formula* szerint kell letenni, vagyis az új hitvallási formula a kánon alkalmazása. Ami azonban a hűségesküt illeti számos kánoni probléma merül fel, mivel a dokumentum módosítja a 833.k. előírását. Ezt rendes körülmények között pápai dokumentumnak felel meg, vagy a kongregáció határozatának, és nem csupán egy állításnak vagy körlevélnek nevezhető.

3.2 Határozatok

A *Cum iuris canonici* motu proprio (1917 szeptember 15.) a határozat kiadására vonatkozó normákat tartalmazza. Az 1983-as egyházi törvény-

---

[27] vö. 381.k.2.§.

[28] vö. 421.k., 427.k.

könyv kiadása után a törvénykönyvet hitelesen magyarázó bizottságot felállító motu proprio már a 29.k. alapján nem tartotta szükségesnek annak meghatározását.[29]

Az egyházi törvénykönyv két fajta határozatról beszél: általános és egyedi határozatról. Az általános határozatot egy olyan közösség számára adják ki, amelynek törvény adható. Az egyedi határozat olyan közigazgatási intézkedés, mellyel – a jog előírása szerint – egyedi esetre hoznak olyan döntést vagy intézkedést, amely természeténél fogva nem feltételezi, hogy valaki előzetesen kérje.[30]

A határozatnak sokféle gyakorlati jelentése van:

- ha közigazgatási téren használják, a Római dikasztériák döntéseit hozza, a püspökök vagy más prelátusok szabályozását;
- törvényhozói téren ez a kifejezés legtöbbször a zsinatok fegyelmi szabályait jelenti, amit az illetékes hatóság ad ki;
- bírói téren a bírónak a különböző döntéseit jelenti, amelyek nem közvetlenül kapcsolódnak az ügyhöz;[31]
- tágabb értelemben ezzel a kifejezéssel illetik bizonyos jogi gyűjteményeket, pl. „Gratianus határozatai".

A törvényjellegű határozatokra könnyen találunk példát: egyesek általános határozatok (pl. „*Urbis et orbis*"),[32] míg mások egy részegyházhoz vagy intézményhez szólnak. Ez utóbbi esetben, pl. egy szerzetesi intézmény szabályzatát elfogadó dokumentumot nevezik határozatnak.

A 29.k. értelmében a határozatok új törvények, amelyeket a római dikasztériák adnak ki általában a pápa különös engedélyével, így hasonló kánoni hatásaik van, mint a kánonoknak. A Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai Kongregációja által kiadott legtöbb határozat, amellyel a szerzetesi intézmények alkotmányát fogadja el, egy záradékot is tartalmaz, ami kifejezi az egyházi törvénykönyv és az elfogadott alkotmány közti kapcsolatot. Ilyen esetben kétségtelenül a kódexnek van elsőbbsége különösen ellentmondások esetén.

---

[29] **29. kán.** - Az általános határozatok, melyekben az illetékes törvényhozó közös előírásokat szab meg egy olyan közösség számára, melynek törvény adható, valójában törvények, és velük kapcsolatban a törvényekről szóló kánonok előírásai az irányadók.

[30] vö. 48.k.

[31] vö. 1458.k.

[32] vö. pl. AAS 79 (1987), 454-455, a Hittani Kongregáció *Christi mysterium* („Urbis et orbis") határozata a Boldogságos Szűz Mária misékkel kapcsolatban.

A törvény szemszögéből nézve a Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai Kongregációja 1984. január 31-én kiadott határozatában elrendelte, hogy minden szerzetesi intézmény vizsgálja felül alkotmányát a hatályos egyházi törvénykönyv fényében. Amennyiben betoldásokra van szükség, ez megtehető kollegiálisan a legfőbb elöljáró és a tanács által, és a következő ülésig teljes hatályba lép.[33] Ez azért érdekes, mivel a kiadása után a *L'Osservatore romano*-ban azonnal hatályba lépett, és nem volt meg a törvény szüneteléseinek ideje, ami az egyházi törvénykönyv szerint három hónap.[34] Egy másik határozat azonnal a kódex kihirdetése után a Hittani Kongregációtól származik. Ez előírja az önmagától beálló kiközösítést mindazoknak, akik megsértik a gyónási titkot épp a magnókészülék és más tömegkommunikációs eszközök segítségével. Ez a határozat kiegészíti az 1388. kánont, ugyanis a törvénykönyvben előírt eseteken kívül másokra is alkalmazza az önmagától beálló kiközösítést.[35]

3.3 Instrukciók

A kúriai rendelkezések egy másik formája az *instrukció*, ami a törvény előírását világítja meg, valamint a végrehajtása során követendő szempontokat fejti ki, és határozza meg.[36] Az instrukciók nem módosítják a törvényeket, és minden instrukció érvénytelen, ha ellenkezik a törvények előírásaival. Az 1983-as egyházi törvénykönyv kihirdetése óta az instrukciókat nem mindig a kánonok kidolgozására használták; természetesen idővel ismét visszakapja ezt a szerepét.

A Megszentelt Élet Intézménye és az Apostoli Élet Társasága Kongregációja által 1990 Február 2.-án kiadott nevelési direktíváit a szerzetesi nevelésről, bár instrukció helyett direktívák címet hordja, mégis ebbe a kategóriába sorolhatjuk, mivel a kódex azon kánonjain alapul, amelyek a szerzetesi intézményekben történő nevelésre vonatkoznak.[37] Az egyházi törvénykönyv kiadása után a Megszentelt Élet Intézménye és az Apostoli Élet Társasága Kongregációja 1983 Május 31.-én kiadott másik dokumentumában, „*Az egyház tanításának lényeges elemei a szerzetesi életben*", a szerzetesi életre vonatkozó kánonokra támaszkodik. Mivel e dokumentum nem volt azonosítva természetével és

---

[33] vö. AAS 76 (1984), 498-499.
[34] vö. vö. 8.k.1.§., AAS 76 (1984), 499.
[35] vö. AAS 80 (1988), 1367.
[36] vö. 34.k.
[37] vö. AAS 82 (1990), 470-532.

aláírva, kevés hatással volt az intézmények életére. Hasonlít egy utasításra vagy egy körlevélre. Számos instrukciót adtak ki az egyház tanításának megvilágítására, mint pl. a felszabadítási teológia[38], az élet tisztelete[39] vagy a teológusok egyházi hivatása[40].

Az instrukciók a rendelettel együtt nem a szoros értelemben vett törvényhozói dokumentumok, így az alkalmazásuknál sokkal nagyobb az eltérés, mint a határozatoknál.

3.4 Nyilatkozatok

Az utóbbi időben eléggé gyakori a rendelkezések másik formája a nyilatkozat, ami a meglévő törvényeket és tényeket magyarázza, vagy az egyház tanítása és az egyes törvények vitatott pontjaira ad választ. Legalább háromféle nyilatkozatot különböztethetünk meg:

a). Az első egyszerűen *nyilatkozat* néven ismerős: általában nem egy új törvény, hanem magyarázza a már meglévő törvényeket. Az Apostoli Signatura az egyes eljárások magyarázatára néhány nyilatkozatot adott ki.[41] Nem sokkal a hatályos egyházi törvénykönyv kihirdetése után, a Hittani Kongregáció egy nyilatkozatot adott ki a szabadkőműves társaságok tagságával kapcsolatban; ez a nyilatkozat – az új törvénykönyv fényében – azt a felfogást módosította, ami szerint új törvényhozás nem kapcsolt büntetést az ilyen társaságokhoz való tartozás bűntettéhez.[42] A szöveg világosan kimondta – ami tulajdonképpen nem a jog területére tartozik, és amit a jogászok a múltban eléggé elkerültek –, hogy azok a krisztushívők, akik az ilyen társaságokhoz tartoznak súlyos bűn állapotában vannak.[43]

b). A nyilatkozatok másik fajtája a *hiteles magyarázat vagy nyilatkozat*. Az ilyen magyarázat, amit törvény formájában adnak közre, törvényerővel rendelkezik és ki kell hirdetni.[44] Egy alkalom volt, amikor a hiteles magyarázatot nem hirdette ki a Pápai Törvénymagyarázó Tanács, de pápai felhatalmazással az Istentiszteleti és Szentségi Kongre-

---

[38] A Hittani Kongregáció 1984 Augusztus 6.-án kiadott *Libertatis Nuntius* utasítása, vö. AAS 76 (1984), 876-909.

[39] A Hittani Kongregáció 1987 Február 22.-én kiadott *Donum Vitae* utasítása, vö. AAS 80 (1988), 70-102.

[40] A Hittani Kongregáció 1990 Május 24.-én kiadott *Donum Veritatis* utasítása, vö. AAS 82 (1990), 1550-170.

[41] vö. az 1987 június 18.-án kiadott rendelettel, in Communicationes 19(1987), 16-18.

[42] vö. 6.k.1.§.3°

[43] vö. az 1983 november 26.-án kiadott rendelettel, in AAS 76(1984, 300.

[44] vö. 16.k.2.§. Néhány példa a hiteles magyarázatra található az AAS 78 (1986), 1323-1324).

gáció nyilvánosságra hozta, és az anyagot közölte a püspöki konferenciákkal (az 1987. szeptember 11-én kelt levél), bár a szöveget maga a Pápai Törvénymagyarázó Tanács adta közre, és az *Acta Apostolicae Sedis*-ben jelent meg.[45]

c). A nyilatkozatok harmadik típusa az *átfogó nyilatkozat*, amely bizonyos terjedelemben a törvényt módosítja. A 16.k.2.§. értelmében : *„A törvény módjára kiadott hiteles törvénymagyarázatnak ugyanolyan érvénye van, mint magának a törvénynek, és ki kell hirdetni; visszamenő hatálya van akkor, ha a törvény önmagukban biztos szavait csak megvilágítja; ha a törvényt leszűkíti, kiterjeszti, vagy a kétes szöveget magyarázza, nincs visszamenő hatálya".*

Nem mindig könnyű megállapítani, hogy egy hiteles törvénymagyarázat mennyire szűk illetve tág értelmű. Úgy tűnik, hogy az 1398.k. hiteles magyarázata tág értelmű, ugyanis a büntetést minden olyan cselekedetre alkalmazza, ami magzatelhajtást eredményez, minden módszerre valamint a magzat minden stádiumában, és nem korlátozza a törvény alkalmazását a korai életképtelen magzatelhajtásra.[46]

Más alkalmakkor is adnak ki nyilatkozatokat, pl. büntető peres eljárások esetén a nyilatkozatban lehet megállapítani, hogy a büntetés már önmagától beállt,[47] a házassági semmisségi eljárásoknál, a semmisség elrendelése – ami általában ítélet formájában történik – kimondja, hogy az a bizonyos cselekedet kezdettől fogva érvénytelen és semmis volt.[48]

3.5 Körlevelek

A római kúria által használt új forma, a körlevél, nehezen sorolható be a kánoni kiadványok közé. Az egyház egyetemes törvényhozása nem tekinti a körlevelet, mint hiteles jogforrást. Az utóbbi években megtaláljuk e formát az egyes eljárások fölvázolásánál, valamint az egyes kötelezettségek aláhúzásánál. Pl. az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 1986. december 20-án kiadott körlevele a megkötött és el nem hált házassági esetek előkészítéséről. A Megszentelt Élet Intézménye és az Apostoli Élet Társasága Kongregációja körlevele az intézmények legfőbb elöljáróihoz, ami előírja, hogy az intézmények életéről és állapotáról az

---

[45] AAS 80(1988), 1373.

[46] vö. az 1988 január 19.-én adott válasz, AAS 80 (1988), 1818, in WRENN, L. G., *Authentic Interpretations on the 1983 Code*, Canon Law Society of America, 1993, 48-49.

[47] vö. 1342.k. Kivételt képez e princípium alul a Püspöki Kongregáció rendelete, amiben elrendeli Marcel Lefebvre érsek és az általa szentelt püspökök kiközösítését: „Figyelembe véve minden jogi hatást, Én elrendelem..." (in Origins, 18 (1988-1989), 151.

[48] vö. 1684.k.

Apostoli Szentszéknek jelentést kell küldeni. Nagyon sok esetben jogi nehézségek adódnak abból a tényből, hogy ezen körlevelek többségét nem közlik az AAS-ben. Ebből következik, hogy a körlevelek nem törvényhozói dokumentumok, hanem csupán a kongregációk irányvonalait és szándékát fejezik ki.

A körlevelek bizonyos normákat is tartalmaznak az adott témával kapcsolatban. Pl. laicizálási eljárást tartalmazó körlevél is tele van ilyen normákkal, melyek az eljáráshoz szükséges dokumentumokról és az eljárás menetéről szólnak. Ilyen és más esetekben természetesen világos, hogy a normák a körlevél rendelkezés-részét képezik, míg a körlevél többi része e szabályok szándékát, szellemét és célját magyarázza.

A Szemináriumok és Oktatási Intézmények Kongregációja néhány dokumentumot adott ki a szemináriumi neveléssel kapcsolatban. Ezek közül nagyon sok körlevél formájában jelent meg, míg mások irányelvek és instrukciók formájában láttak napvilágot.

3.6 Direktóriumok

A rendelkezések egy másik, aránylag új formája, a direktórium, amiben a már elfogadott elvek alkalmazásának irányelvei vannak megadva. A II. vatikáni zsinat után három közismert direktórium jelent meg:

- *Ad totam Ecclesiam*, ökumenikus direktórium, az ökumenizmus elveinek és szabályainak alkalmazásáról (I. része 1967 május 14.-én, II. része 1970. április 16.-án, és a kiegészített kiadás 1993. március 25.-én jelent meg);
- *Ad normam decreti*, katekétikai direktórium (1971. április 11-én jelent meg);
- *Ecclesiae imago*, a püspökök pasztorális szolgálatáról (megjelent 1973. február 22.-én).

A direktórium célja leszögezni a pasztorális teológia alapelveit az egyházi tanítóhivatal szerint, ami segítségével jobban lehet irányítani a pasztorációt. Ez segít megérteni bennünket abban, hogy miért is kap elsődleges hangsúlyt az elméleti szempont a direkóriumban anélkül, hogy háttérbe szorulna a gyakorlati alkalmazás. A direktóriumok a püspökökhöz szólnak elsősorban, hogy segítséget nyújtsanak a gyakorlati dolgokban. A II. vatikáni zsinat is előírta, hogy: „*Ezen felül a Szent Zsinat elrendeli, hogy állítsanak össze általános Direktóriumokat a lelkek gondozásáról mind a püspökök, mind a plébánosok használatára, hogy biztos eligazítás birtokában lelkipásztori feladatukat könnyebben és megfelelőbben láthassák el*" (CD 44.).

Napjainkban eléggé nehéz azt mondani, hogy a direktóriumok szoros értelemben vett törvények. A *Katekétikai Direktórium* nyíltan elismeri, hogy a direktórium nem minden részének van egyforma fontossága, de különleges elveket foglalnak magukban, mint pl. azokat, amiket alkalmazni kell a katolikus egyházba fölvettek keresztségénél, és a katolikus egyházzal nem teljes közösségben lévő keresztények szentségekhez való járulásánál. Úgy tűnik, hogy a direktórium kifejlesztésének sok előnye lenne, ugyanis a törvények megfogalmazásában sokszor hiányosságokat (joghézagot) találunk, amelyek inkább megoldást keresnek, minthogy előrevigyenek. A törvények esetében is, akárcsak az élet különböző területein sokkal fontosabb a személyeket motiválni, mintsem határozatokkal irányítani, mivel sok esetben nem látjuk a törvények teológiai alapját, hanem egy olyan jogi rendszert vélünk felfedezni, ami nem közvetlenül kapcsolódik az egyházhoz.

3.7 Közlemények

Bizonyos alkalmakkor, a Szentszék hivatalos kijelentést tesz egy bizonyos könyv el nem fogadhatóságáról, vagy egy bizonyos tanítás nem tarthatóságáról.

Természetesen ennek jogi következményei is vannak, amennyiben a 754.k.-t alkalmazzák, azonban a közlemény szövege maga nem számít törvénynek.[49]

3.8 A kúriai dokumentumok más formái

A fent felsorolt dokumentumokon kívül lehetne még szólni a statútumokról, szabályzatokról és rendtartásokról is. A 94.k. szerint a **szabályzatok** sajátos értelemben olyan előírások, amelyeket a jog előírása szerint, személyek vagy dolgok valamilyen csoportjára hoznak, és amelyekben azok célját, felépítését, irányítását és működési elveit határozzák meg. E szabályzatok között említhetjük meg a püspöki konferenciák szabályzatát,[50] a tábori lelkészségek szabályzatát (vö. *Spirituali militum curae* konstitúció I. fejezet),[51] amelyeket az *Acta Apostolicae Sedis*-ben tettek közzé vagy fogadtak el. Az 1983-as egyházi törvénykönyv kihirdetése előtt kiadott normák a házasságnak a hit javára

---

[49] Pl. a Hittani Kongregáció közleménye 1986 szeptember 15.-én E. Schillebeeckx bizonyos véleményeivel kapcsolatban, in AAS 79 (1987), 221-223.

[50] vö. 451.k.

[51] vö. AAS 78 (1986), 482.

történő felbontását illetően mind a mai napig érvényben maradtak, mivel nincs kifejezett utalás az egyházi törvénykönyvben ezekre vonatkozóan.[52]

A rendtartások a 95.k. értelmében olyan szabályok, illetve előírások, melyeket az egyházi hatóság által rendezett vagy a krisztushívők által szabadon összehívott összejövetelein, és más rendezvényeken kell megtartani. A rendtartások ezek felépítését, vezetését és lefolyási rendjét határozzák meg. A püspöki szinódusra vonatkozóan az új rendtartást kell figyelembe venni, amit 1969. június 24-én hirdettek ki, és ami mind a mai napig érvényben van[53].

A más kúriai dokumentumok között megemlíthetjük a Szentszék magán-válaszait is. A 16.k.3.§.-a értelmében a közigazgatási intézkedés módján adott törvénymagyarázat nem rendelkezik törvényerővel, és csak azokat a személyeket, illetve dolgokat köti, akik vagy amelyek számára kiadták. Azonban figyelembe kell vennünk magát a tényt, hogy minden esetnek megvan a maga „lelke", a törvényhozó szándékát pedig meghatározza a római kúria jogszolgáltatása és gyakorlata.[54] Ezek a magán válaszok teszik képessé a kánonjogászokat, hogy a hatályos törvényeket jól és praktikusan alkalmazzák.

Végül röviden beszélünk az engedélyekről, amelyek különleges kiváltságokat tartalmaznak, és amelyeket a Szentszék illetve az illetékes egyházi hatóság ad bizonyos természetes vagy jogi személynek. Az engedélyek természetüknél fogva lehetnek pozitívak (pl. a felhatalmazás) illetve negatívak (pl. a felmentés). Mivel ezeket az engedélyeket az Apostoli Szentszék illetve az egyházmegyei hivatal adja ki egyes esetekben, alapjában véve nem változtatják meg a hatályos törvényeket. Ezek csupán felhatalmazzák a személyt vagy a testületet, hogy a törvény illetve az előírásokkal ellentétesen cselekedjenek a különleges körülmények függvényében.

A fent említett dokumentumok nagy része az *Acta Apostolicae Sedis*-ben jelenik meg bizonyos kivételekkel. Nagyon nehéz olyan dokumentumokat kiértékelni, amelyek nem jelennek meg nyilvánosan, mint pl. a titkos levelezések. Ezekre a dokumentumokra jó példa az 1917-es egyházi törvénykönyv kiadása után a Szent Officium által kiadott instrukciók, különösen a gyóntatással kapcsolatban elkövetett a hatodik parancsolat elleni bűnre való csábítás büntetendő cselekményével kapcsolatos eljárást illetően és az 1964 február 2-án kiadott normák a

---

[52] 1970 december 28.-án, vö. AAS 63 (1971), 486-492.
[53] vö. AAS 61 (1969), 529-539.
[54] vö. 19.k.

laicizálást illetően. Amikor az ordináriusok megkapták szigorúan kötelesek voltak ezen dokumentumok tartalmát titokban tartani.[55]

Bizonyos körülmények között a Kúria által kibocsátott dokumentumokat egyszerűen leiratoknak nevezték. Nagyon sok esetben az Államtitkárság által kiadott közlemények vagy az Államokkal való Kapcsolatok Részlege kiadványai végén található az *ex audientia Ss.mi*", „*mandato Summi Pontificis*", vagy „*de mandato Ss.mi*", hogy kiemeljék azok eredetét és fontosságát.

4 A részleges és sajátos törvényhozás forrásai

A részleges törvényhozás, ami egy bizonyos területhez vagy helyhez kapcsolódik, adható egy püspöki konferencia egész területére, egy egyháztartomány egészére, vagy lehet egyházmegyei abban az értelemben, hogy kizárólag csak abban az egyházmegyében kötelező, ahol kihirdették.

A püspöki konferenciák határozatai – az 1983-as egyházi törvénykönyv értelmében – mind a mai napig a részleges törvényhozás jelentős részét alkotják és az illető püspöki konferencia területén kötelező jelleggel bírnak.[56] A 455.k. beszél e határozatok meghozásának módjáról. Eszerint:

455. kán. - 1.§. *A püspöki konferencia csak olyan esetekben hozhat általános határozatokat, amelyekben az egyetemes jog előírja vagy az Apostoli Szentszék külön megbízása akár saját kezdeményezésre, akár magának a konferenciának a kérésére ezt elrendeli.*

2.§. *Az 1.§.-ban említett határozatoknak a teljes ülésen való érvényes meghozatalához az szükséges, hogy a konferenciához tartozó, döntési szavazati joggal rendelkező főpásztoroknak legalább a kétharmad része megszavazza, kötelező erőt pedig csak akkor nyernek, ha az Apostoli Szentszék megvizsgálta, és törvényesen kihirdették őket.*

3.§. *A kihirdetés módját és a határozatok hatálybalépésének idejét maga a püspöki konferencia határozza meg.*

---

[55] néhány utalást találunk ezzel kapcsolatban: AAS 63 (1971), 309.

[56] A püspöki konferencia határozatai akkor köteleznek, ha azokat a teljes ülésen hozták, ha a döntési szavazattal rendelkező főpásztorok kétharmad része szavazza meg, és ha az Apostoli Szentszék felülvizsgálta őket. Az egyházi törvénykönyv csak a valódi jogszabálynak számító általános határozatok meghozataláról szól (vö. 29.k.), de a végrehajtói egyházkormányzati hatalom gyakorlását megkívánó egyedi közigazgatási intézkedések kiadására számos esetben felszólítja a konferenciát. Ezek között megemlíthetjük, pl. az országos szintű hivatalos egyházi jogi személyek létesítése és megszüntetése (312.k.1.§.2.), ezek vezetőjének kinevezése vagy megerősítése (317.k.1.§.), a Szentírás kiadásának jóváhagyása, ökumenikus szentírásfordítás engedélyezése (825.k.) stb.

4.§. *Olyan esetekben, amikor sem az egyetemes jog, sem az Apostoli Szentszék külön megbízása nem adta meg a püspöki konferenciának az 1.§.-ban említett hatalmat, az egyes megyéspüspökök illetékessége érintetlen marad, és sem a konferencia, sem annak elnöke nem jár el érvényesen az összes püspökök nevében, ha nem adta meg hozzá minden egyes püspök a beleegyezését.*

Számos püspöki konferencia élt ezzel a lehetőséggel és megfelelően előrehaladott; másoknak pedig még mindig szüksége van az egyházi törvénykönyv előírásainak beteljesítésére. Az Apostoli Szentszék a határozatok előkészítésénél a püspöki konferenciákra bízza, hogy bizonyos kánonok alkalmazására részletes normákat készítsenek, mint pl. a papnevelés programja egy egyháztartományon belül,[57] a vegyes házasságok esetén tett nyilatkozatok és ígéretek módjának meghatározása,[58] és mások.

A részleges törvényhozás egy másik formája a plenáris és tartományi zsinat határozatai. A plenáris zsinat a mai egyházjogban valamely püspöki konferenciához tartozó összes részegyházak számára szól.[59] A tartományi zsinat az egy egyháztartományhoz tartozó részegyházak számára tartott zsinat.[60] A tartományi zsinat esetében a törvényhozás csak az egyháztartomány területére vonatkozik, és a plenáris zsinat határozatai az illető püspöki konferencia területén köteleznek.[61] Az 1983-as egyházi törvénykönyv kihirdetése után kevés ilyen zsinatot tartottak, pl. a Fülöpszigetek II. Tartományi Zsinata, amit 1997 január 20 - február 17. tartottak Manilában.

Az egyházmegyei törvényhozás talán legfontosabb forrása az egyházmegyei zsinat határozatai, amelyek – ha kihirdették – törvényerővel rendelkeznek, és kötelező erejük van. Az egyházi törvénykönyv hatálybalépése óta nagyon sok egyházmegye tartott ilyen zsinatot, hogy megfelelő irányelveket állapítson meg a plébániák és a különböző intézmények számára.

Ami a sajátos törvényhozást illeti, meg kell említenünk a megszentelt élet intézményei és az apostoli élet társaságai alkotmányát és szabályzatát. Ezeket személyi törvényeknek nevezzük, mert azokat a személyeket kötelezik, akikre vonatkoznak, függetlenül a tartózkodási helyüktől. Az egyházjog meghatározza a feltételeit e sajátos törvényhozás számára:

---

[57] vö. 242.k.
[58] vö. 1126.k.
[59] vö. 439.k.1.§.
[60] vö. 440.k.1.§.
[61] vö. 439.k.2.§.

1. a pápai jogú szerzetesi intézmények esetén az alapokmányt vagy alkotmányt az Apostoli Szentszéknek kell elfogadnia, illetve az egyházmegyei jogú intézmények esetében az illető egyházmegye megyéspüspöke;[62]
2. a második formáját általában szabályzatnak vagy statútumnak nevezik: ezt az intézmény vagy társaság illetékes hatósága bocsátja ki;
3. a harmadik kategóriája e törvényhozásnak a különböző direktóriumok, mint pl. a szerzetesek képzéséről, vagy az anyagi javakról;
4. a negyedik formája a tartományi szabályok, amiket az illető intézmény illetékes hatósága ad ki.

Összefoglalás:

1. Mindenekelőtt levonhatjuk a következtetést, hogy nagy segítség lenne, ha az egyház különböző törvényhozó szerve tisztázná az általa kiadott rendelkezés kánoni jelentőségét. A hatályos egyházi törvénykönyv segített meghatározni számos dokumentum természetét.

2. Másodszor a törvények kihirdetését figyelemmel kell megvizsgálnunk: azokat a törvényeket, amelyek titkosak, nem lehet a szó szoros értelmében törvénynek tekinteni; vagyis a közlés (kihirdetés) bizonyos ünnepélyes formájának léteznie kell.

3. Harmadszor láthatjuk, hogy az egyház különböző rendelkezései között világosan különbséget kell tennünk, a hivatalos közlemény és bizonyos személyek egyéni meglátása között. Nagyon gyakran megtörténik, hogy a „mindennapi" katolikusok bizonyos dolgokban átveszik a „*hivatalos*" szerzők véleményét, mint az egyház illetve a pápa álláspontját.

4. Negyedszer: ahhoz, hogy elkerüljük a szükségtelen konfliktusokat és félreértéseket, a közlemények kánoni kiértékelésében az első lépés azok forrásának a megállapítása. Amennyiben ez megvan, a dokumentum természetét kell megvizsgálni. Csak a harmadik fázisban következik a dokumentum tartalmának elemzése és alkalmazása.

Úgy tűnik, nagyon sok dokumentum mintha a hatályos egyházi törvénykönyv kánonjait módosítaná: nagy segítség lenne a krisztushívők számára, ha ez a dokumentumból világosan kitűnne, valamint ha a dokumentumot ennek megfelelő formában adnák ki. Természetesen a határozatok kiadása nem jelenti, hogy új törvények jelennek meg az egyházban, ugyanis az általános törvény-hozás alul minden kivételt

---

[62] vö. 587.k.2.§.

világosan fel kell tüntetni. A hatályos egyházi törvénykönyv felépítése és szerkezete annyira jól ki van gondolva, hogyha a törvényhozás minden szintjén tiszteletben tartják, az Isten népét jobban lehet szolgálni. Bizonyos szempontból úgy tűnik, hogy az Egyház közleményekkel és törvényekkel túl zsúfolt, ami bizonyos szempontból igaz is. Másik oldalról tekintve azonban Isten népének hatalmas előnye, hogy Krisztus az Egyházat oldó és kötő hatalommal ruházta fel; így az Egyház jobban tud válaszolni az emberiség problémájára, anélkül, hogy minden közleményét végérvényes állásponttá nyilvánítaná.

A fenti közlemények bemutatásával nyilvánvalóvá válik, hogy az egyház jelenlegi törvényhozása figyelembe veszi a különböző körülményeket, és amennyiben figyelembe veszik az egyházi rendelkezések kánoni jelentőségét sokkal világosabban lehet látni, valamint a krisztushívők közt nagyobb béke és harmónia fog uralkodni.

STUDIA THEOLOGICA TRANSYLVANIENSIA 1 (2000) 123 – 136

HOLLÓ LÁSZLÓ

AZ EGYHÁZ TÁRSADALMI TANÍTÁSA A KISEBBSÉGEK SZOLGÁLATÁBAN

Die Menschenrechtsbewegung hat eine Dynamik ausgelöst, die seit mindestens 40 Jahren die Menschenrechte zum Gegenstand wissenschaftlicher Wahrheitssuche wie auch politischer Bemühungen macht. Die Diskriminierung von Minderheiten ist ja eines der häufigsten, wenn nicht gar das häufigste Beispiel für die Verletzung der Menschenrechte.

Nach dem Selbstverständnis der Kirche der Gegenwart gehört es zu ihren Aufgaben, sich um des Menschen willen auch an der Erklärung und Verteidigung seiner Rechte zu beteiligen. Sie sieht darin einen Auftrag des Evangeliums, dem sie in der Pastoralkonstitution des II. Vatikanischen Konzils über die Kirche in der Welt von heute Ausdruck verliehen hat: Kraft des ihr anvertrauten Evangeliums verkündet die Kirche die Rechte des Menschen.

Die Botschaft des Evangeliums gibt uns aber nicht direkt die Lösung unserer Probleme die Frage der Minderheitenexistenz betreffend. Sie muß vielmehr für die Bedingungen der Gegenwart übersetzt werden.

Betrachten wir die Kirchengeschichte so können wir feststellen, daß seit dem ersten Pfingstfest die Kirche mit verschiedenen Völkern und Sprachen vertraut war. Sie hat trotz der gemeinsamen lateinischen Sprache stets das Recht der Bevölkerung auf ihre Muttersprache verteidigt.

A 20. században az emberi jogok mozgalma olyan lendülettel indult, hogy az emberi jogok mintegy ötven éve ugyanúgy tudományos kutatások, és politikai törekvések tárgyává lettek. Így e kérdés – természetének és egyetemességének megfelelően – egyaránt foglalkoztatja a jogászokat, közgazdászokat, filozófusokat, történészeket, politikusokat és teológusokat. Ez az intenzív érdeklődés a nemzetközi megegyezések nagy számában és sokféleségében, regionális egyezségekben és nyilatkozatokban is megmutatkozik, amelyek mind a nemzetközi jogi és erkölcsi érzék megnyilatkozásai, és mint ilyeneket az emberiség értékes vívmányai között tartjuk számon. Ez a dinamizmus megmutatkozik olyan személyek és csoportok elkötelezettségében, amelyek állami kereteken kívül, politikai és vallási határokon túlmutatóan szállnak síkra az emberi jogok érvényesüléséért.

A kisebbségek diszkriminációja az emberi jogok megsértésének egyik leggyakoribb formája. A kisebbségi jogok a közérdeklődés tárgyát képezik ugyan, de hasonlóképpen a közérdeklődés tárgyát képezik azok a korlátok is, amelyekbe ezen jogok érvényesítése ütközik. Gyakran esküsznek rá, azonban hasonló gyakorisággal meg is sértik. Ezt mutatják az Amnesty International híradásai csakúgy, mint a kisebbségi létben élő népek panaszai. A kisebbségi jogok tehát a gyakorlatban sokkal kisebb jelentőséggel bírnak, mint ahogyan a médiák és a militáns szónoklatok bemutatják.

Kérdésfeltevés

A szakirodalom szerint Európa nyelvi–kulturális térképe egyértelműen azt mutatja, hogy e földrész nyelvi és politikai határai eltérőek. Kontinensünk etnikai–kulturális sokszínűsége nem szorítható nemzeti államhatárok közé.

Európa a kisebbségek kontinense. Ha szemügyre vesszük a nyelvtérképét, megbizonyosodhatunk arról, hogy milyen nagyszámú etnikai kisebbség lakja. A kisebbségeket évszázadok vagy legalábbis évtizedek óta magukba foglaló államok pedig, a kormányzás szintjén a kisebbségek nyelvétől eltérő hivatalos nyelvet beszélnek. Manfred Straka az európai kontinensen 90 különböző nyelvcsoportot és nyelv szigetet számolt össze, míg a térségben a kisállamokat és a Szovjetunió utódállamait beleszámolva is csak 52 állam van.[1]

Csak a törpeállamok – San Marino, Liechtenstein, Északciprus és Andorra – népessége azonos nemzetiségű, míg a nagyobb államok közül csupán Izland és talán részben Portugália mondható homogénnek. A többi európai ország mindenikében van – a korábbi államalkotó nemzetek tagjaiból álló – több különböző kisebbségi csoport, bármennyire is próbálják bizonyítani a jelenlegi vezető nemzetek, hogy államuk monoetnikus, és mint ilyen, nemzetállam.[2]

A nemzetállam strukturális felépítése kezdettől fogva azzal a történelmi valósággal ütközött, hogy az évezredes történelem során a világ népei szinte sehol sincsenek egymástól etnikai szempontból szépen elhatárolva, hanem az országok határzónáiban – néhol azon túl is – a különböző nemzetek vegyesen élnek együtt. Az újkori nemzetállam elmélete ezért automatikusan határkonfliktusokhoz vezetett és olyan problémákat idézett elő, amelyeket kisebbségi kérdés, népcsoportok problémái és hasonló címszók alatt ismer a szakirodalom. Kontinensünk országai tehát – a törpeállamok kivételével –, szembetalálják magukat a kisebbségvédelem

---

[1] Vö. STRAKA, M., *Handbuch der europäischen Volksgruppen*. Wien–Stuttgart 1970, 34 l.

[2] A nemzetállam eredetileg azt jelenti, hogy minden népnek megvan az önrendelkezési joga a nemzetközi közjog értelmében és minden állam a belügyeit és külügyeit szuverén módon intézheti. Azonban a 20. század technikai fejlődése folytán egyetlen államnak sincs lehetősége arra, hogy a katonai és szociális biztonság ill. gazdasági és természetvédelmi problémáit maga oldja meg. A kelet–európai politikai tömb széthullásával ehhez jön egy másik probléma is. A Kelet és Nyugat között fennálló katonai konfrontáció megszűntével a mostanig elnyomott nemzeti és etnikai konfliktusok újra fellángolnak, és bizonytalanná teszik az egész térséget.

problematikájával. Ennek ellenére az államok között, mindez ideig, csak kevés esetben született jogi alapokon nyugvó megoldás. A problémás régiók nagy részében a helyzet még megoldásra vár, így állandó konfliktusveszély áll fenn, ez pedig Európa biztonságát egyre ingatagabbá teszi. Nyilván nem szabad elfelejtenünk, hogy a nemzetközi intézmények törekvésein túl, történtek a kisebbségek jogi védelmét illetően sikeres kétoldali egyességek is.[3] Ennek ellenére azt kell mondanunk, hogy a konfliktushelyzetek megoldását szolgáló esetenkénti kétoldalú egyezségek nem helyettesíthetik a sokoldalúan megkötött, egész Európára kötelezően érvényes kisebbségvédelmi normákat.

A Katolikus Egyház és a kisebbségek

Korunk egyháza magától értetődőnek tartja, hogy részt vegyen, az emberiség érdekében, az emberiség jogait érintő nyilatkozatok létrehozásában és azok védelmében egyaránt. Az evangéliumba gyökerező küldetését erre vonatkozóan a II. vatikáni zsinaton az egyház és a mai világ viszonyáról szóló lelkipásztori konstitúcióban így fogalmazta meg: „Az egyház tehát a rábízott evangéliumra hivatkozva erőteljesen hirdeti az ember jogait, és elismeri, nagyra értékeli korunk dinamikáját, amely e jogokat minden irányból sürgeti"[4].

Bár a politikai cselekvés nem tartozik az egyház küldetéséhez, a hegyi beszédben meghirdetett örök élet reménye, az igazságosság, béke és irgalmasság szeretete hatással kell hogy legyen az evilági élet rendjére is. Krisztus örömhíre tisztító és éltető hatással hatol be az emberi társadalomba és a történelembe egyaránt. Hiszen az egyház minden körülmények között az ember javát akarja: úgy is, mint az istenország tagja, és úgy is, mint a földi állam polgára. Az evangelizálás és az ember felemelése együtt jár, mert az egyház az egész ember javát akarja.[5]

---

[3] Németország és Dánia között kétoldalú megállapodás született a mindkét fél államában jelen lévő kisebbségek érdekében, Finnország és Svédország között az Aland /Ahvenanmaa/ szigeteket illetően született magállapodás, Ausztria pedig Dél–Tirol jogaiért és védelméért kezeskedett.

[4] Gaudium et spes 41. A II. Vatikáni zsinat dokumentumait, *A II. Vatikáni zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai.* Szerk.: Dr. CSERHÁTI JÓZSEF és Dr. FÁBIÁN ÁRPÁD. Budapest 1986[3] alapján idézem.

[5] Vö. Libertatis Conscientia 62, 63, 64. Az egyház társadalmi tanításának dokumentumait *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok.* TOMKA MIKLÓS, GOJÁK JÁNOS (Szerk.), Budapest, é.n. alapján idézem.

Úgy tűnik, hogy továbbra is az egyház marad az a hely – esetenkénti negatív tapasztalatok ellenére is –, ahol az ember segítséget keres, nem csupán a természetfölöttivel való kapcsolatkeresés okán, hanem etnikai-kulturális identitásának problémáival kapcsolatban is.

Amint a fentiekből kitűnik az etnikai kihívás mindig egy összetett politikai, gazdasági és kulturális összefüggésbe ágyazódik. Az egyház számára ez azt jelenti, hogy a hit és a nemzetiség, kultúra valamint anyanyelv között újra és újra felmerülő összefüggésekkel kapcsolatos kérdéseket elméletileg is meg kell vizsgálnia, hogy egy világos teológiai pozícióból kiindulva egyrészt elősegíthesse a népcsoportok közötti kiengesztelődést, ugyanakkor azonban a veszélyeztetett kisebbségek kibontakozásának segítésével gyakorlatilag is megfelelhessen az emberiség evilági és örök boldogságát szolgáló küldetésének.

Az egyének és a népek közötti kulturális és politikai kapcsolatok a Biblia perspektívájában

Otto Knoch újszövetségi biblikus állapította meg egy konferencián, hogy „A népek öntudatra ébredése után számunkra, biblikusok számára, a nép és nemzet fogalma nagy nehézséget jelent. A család szerepét mindig helyesen látta az egyház. Azonban úgy tűnik nekem, hogy a nép fogalmára sem a szentírás, sem pedig a nyugati egyetemes egyház teológiája nem reflektáltak elégségesen".[6]

Valóban feltűnő, hogy az Újszövetség irataiban sehol nem találunk a kor kulturális vagy politikai kérdéseire vonatkozó állásfoglalást, bár a mi szempontunkból erre elég sok indok lett volna. Jézust úgy mutatják be az evangéliumok, mint aki a kora Palesztinájában nemzeti vonatkozásban nem játszott nyilvános szerepet. A felmerülő kérdésekkel kapcsolatos hozzáállását az eszkatologikus radikalizmus jellemezte. Ez egyrészt a fennálló rend fenntartás nélküli kritikájához vezetett, másrészt elutasította az ellenállási törekvéseket is, mivel ezek a figyelmet az eljövendő mennyek országáról az evilági dolgokra irányítják, és erőszak alkalmazásával megsértenék a teljes igazságosság és szeretet követelményeit. Jézus nem buzdított sem Heródes, sem pedig a császár ellen. Számára ugyanolyan idegen volt a fennálló politikai rendet feltétel nélkül elfogadni, mint ellene lázadni. Az Istennel való legbensőbb közösségbe és az istenország közeli várásába gyökerező, Isten akaratának magát radikálisan alávető engedelmessége egyaránt

---

[6] SLADEK, P., *30 Jahre nach der Vertreibung*. München 1978, 62 l.

elutasítja a kora Palesztinájában fennálló rend szószólóit, és azokat, akik erőszakkal akartak fellépni ellene.

Jézus magatartása nem alkalmazható minden további nélkül napjainkra. Azért sem, mert mi már nem számolunk egy rövidesen bekövetkező világvégével. Éppen ezért szükséges bizonyos fokig „alkalmazkodni" a jelenhez. Ez jelenti a problémát. A fő feladat, de ugyanakkor a fő nehézség is, úgy alkalmazni Jézus üzenetét napjaink valóságára, hogy annak alapjellegét fel se adjuk, és meg se másítsuk.

Kétségek merülnek fel, hogy Jézus tanításának ilyen jellegű alkalmazása egyáltalán lehetséges-e. Alkalmas-e arra, hogy a fennálló társadalmi rendhez való viszonyulásunk mértékét az ő tanításában és magatartásában keressük? Hiszen – amint láttuk –, a közeli világvég gondolata annyira meghatározta tanítását, hogy kora irányzatai sorába sem illik bele. A közeli istenország gondolata Jézus tanításában odáig hatott, hogy Jézus számára csak az egyén megtérése fontos, a társadalmi rend reformja teljesen közömbös. Amikor azonban évszázadokkal mérjük az időt, nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy az igazságos társadalmi rend is elősegíti a Jézus által szorgalmazott megtérést. Az istenország keresésének a prioritása a társadalmi törekvések ellenére sem szűnik meg, bár ma már elengedhetetlennek tartjuk az egyén megtérésének és a társadalmi struktúrák reformjának az együttműködését.[7]

Az egyház társadalmi tanítása és a kisebbségek

Amint a fentiekben láttuk, a kisebbségi kérdés megoldására vonatkozóan az evangélium örömhíre nem rendelkezik kész megoldásokkal. Le kell „fordítanunk", értelmeznünk kell a jelen követelményeinek megfelelően.

Az egyháztörténelem tanúsítja, hogy egyházunk az első pünkösd óta különböző népekkel és nyelvekkel került kapcsolatba. A közös latin nyelv ellenére, „a nép anyanyelvéhez való jogát mindig védte és használatának fontosságát a prédikációban, ájtatosságokon, a hitoktatásban és a lelkipásztori munkában hangsúlyozta".[8]

---

[7] Ha példával kívánjuk megvilágítani az elmondottakat, akkor az irgalmas szamaritánus példája kézenfekvő. Hiszen ha egy térségben gyakoriak a rablótámadások, akkor nem elég esetről esetre irgalmas szamaritánusként a rászoruló segítségére sietni, hanem elsősorban a térség biztonságáról kell gondoskodni.

[8] GATZ, E., *Geschichte des kirchlichen Lebens in den deutschsprachigen Ländern seit dem Ende des 18. Jahrhunderts*. Idézve in: Kathpress 8./ 9. Februar 1993, 12 l.

Már a IV. Lateráni zsinat idején 1215–ben hozott III. Ince pápa egy rendeletet, amelyben elrendeli, hogy ha egy városban különböző népek laknak, az ilyen városok és egyházmegyék püspökei alkalmazzanak megfelelő férfiakat, akik a különböző rítusokban és különböző nyelveken tudják ünnepelni a szentmisét, kiszolgáltatják a szentségeket és szavuk, valamint példájuk által tanítják a népet. A különböző helyi zsinatok, amelyeken a IV. Lateránum előírásait értelmezik bizonyítják, hogy a fenti rendelkezéseket teljesítették.[9]

Az egyház újkori társadalmi tanítása a „Rerum novarum" (a munkások helyzetéről, 1891) enciklikával kezdődik. XIII. Leó pápa ebben a körlevélben állást foglal az ipari társadalomban dolgozó munkásság embertelen életkörülményei és nyomora ellen. Tanításában ellenzi a modern szabadság-gondolatot, a kisebbségekről azonban nem tesz említést.

XII. Piusz

Az egyház újkori társadalmi tanításában az első pápa, aki foglalkozott a kisebbségi kérdéssel XII. Piusz. Átélte, amint az első világháború előtt, alatt és főként a háború után a kisebb nemzeteket csakúgy, mint a kisebbségeket elnyomták és esetenként száműzték. Kötelességének érezte, hogy éppen a közepes és kis népek, ill. nemzeti kisebbségek önrendelkezési és élethez való jogáért energikusan felemelje a szavát: „Különösen egy dologra kell figyelmet szentelni, ha Európa számára egy jobb rendet akarunk biztosítani. A nemzetek és népek, valamint nemzeti kisebbségek igazi igényeiről és igazságos követeléseiről van szó. ...Békés úton kellene megoldást találni. ...Amennyiben így sikerülne a nemzetek között igazi egyensúlyt létrehozni és a kölcsönös bizalom alapjait megszilárdítani, akkor az erőszak használatának sok indítéka megszűnne".[10]

Az államhatalomnak tehát kötelessége figyelembe venni a kisebbségek jogos igényeit is. Azonban a pápa részéről ennek az előzékenységnek a kisebbségekkel szemben nem annyira erkölcsi, mint inkább politikai indítéka volt. Még nem annyira az ideál kereséséből, mint a kisebbségek bosszújától való félelemből született.

---

[9] Vö. GRULICH, R., *Konfession und Nationalität*, in: ELKAR, R. S., *Europas unruhige Regionen*. Stuttgart 1981, 99 l.

[10] XII. PIUS, In questo giorno (24. Dezember 1939) In: E. MARMY, (Hrsg.) *Mensch und Gemeinschaft in christlicher Schau. Dokumente*. Freiburg in der Schweiz 1945, 1179 l.

XII. Piusz pápa a második világháború alatt több jelentős karácsonyi üzenetet küldött szét a világba, amelyekben az igazságos nemzetközi rendet jelöli meg, mint a világbéke feltételét. A kisebbségek jogaival kapcsolatban az 1941. évi karácsonyi üzenetében nyilatkozott a legbehatóbban: „Egy erkölcsileg is megalapozott új rendben nincs helye a más nemzetek szabadsága, sérthetetlensége és biztonsága megsértésének, függetlenül attól milyen a kiterjedése, vagy a védekezéskészsége ...nincs helye a nyilvános vagy rejtett elnyomásnak a nemzeti kisebbségeknek kijáró kulturális és nyelvi sajátosságokat illetően, a gazdasági hatékonyság akadályozására, vagy korlátozására vonatkozóan, illetve a természetes szaporulat-korlátozását, vagy akadályozását illetőleg".[11] A nemzeti kisebbségeknek – tanítja tovább a pápa – kijár az az alapvető jog – függetlenül attól, hogy területileg egyesült vagy szétdarabolt országrészekben élnek –, hogy a közjó keretei között a saját életüket élhessék és egyéni sajátosságuknak megfelelően fejlődhessenek. Minden államnak súlyos kötelessége a határain belül élő kisebbségeket védeni, valamint a közjó szem előtt tartásával a népcsoportra jellemző sajátos életmódot biztosítani. Az államoknak maguknak is előnyt jelent ez, hiszen: „A felelős államhatalom minél lelkiismeretesebben figyel a kisebbségek jogaira, annál biztosabban és hatékonyabban várhatja el a kisebbség tagjaitól az állampolgári kötelezettségek törvényes betartását, amelyek az állam minden más állampolgárával együtt őket is kötelezik".[12]

XXIII. János

XXIII. János pápával vált az egyház igazán az emberi jogok szószólójává. A kisebbségek témakörével csak a második, „Pacem in terris" kezdetű társadalmi enciklikájában foglalkozott a pápa. Bár az enciklika emberi jogokra vonatkozó tanítása még teljes egészében az Egyesült Nemzetek Szövetsége 1948. évi Emberi jogok általános nyilatkozata hatását mutatja, amelyet, mint „kiváló tartalmú" dokumentumot értékel a pápa, a kisebbségekre vonatkozó tanításában XII. Piusz pápa tanítását viszi tovább.[13] Egyrészt hivatkozik az elődje által mondottakra, ugyanakkor néhány pontban konkretizálja is azt. Utal arra a 19. század óta megfigyelhető tendenciára, „hogy az ugyanazon fajból származó emberek önjogúak akarnak lenni, és

---

[11] XII. Pius, Weihnachtsbotschaft Nell Alba (24. Dezember 1941). In: uo. 1221 l.

[12] Uo.

[13] Pacem in terris 143.

egy nemzetté akarnak egyesülni", majd így folytatja: „Mivel ez sok okból kifolyólag nem mindig lehetséges, ebből származik az, hogy gyakran népi kisebbségek más fajú nemzetek határai közt élnek, és ebből nagyfontosságú kérdések támadnak"[14]. A pápa nyomatékkal lép fel a népi kisebbségek életjoga mellett. Elismeri a nemzetiségi elvet, amely szerint az azonos származású közösség a saját állami keretei között politikai önállóságra törekszik. Ahol ez a törekvés nem teljesülhet és a nemzeti kisebbségek egy idegen ország határai közé kényszerülnek, ott is joguk van a létezéshez és a nemzeti sajátosságuk megőrzéséhez.

A nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos magatartás alapelveit az enciklika világos szavakkal körvonalazza, amikor az államot a kisebbségekkel szembeni felelősségére és kötelezettségeire emlékezteti: „Ebben a kérdésben nyíltan meg kell mondani, hogy amit e népek ellen tesznek faji életüknek vagy gyarapodásuknak a megakadályozására, súlyosan sérti az igazságot; és ez még inkább vonatkozik arra, hogyha gonosz módon ennek a nemzetnek kiirtására törekednek".[15]

A pápa sürgeti az állam részéről a segítségnyújtást a kisebbségek életfeltételeinek a javítása érdekében, „az emberi feltételek kialakításához; ez vonatkozik nyelvükre, kultúrájukra és gazdasági helyzetükre is".[16]

Azonban úgy látja, hogy a nemzeti kisebbségek, a gyakran nehéz életfeltételeik ellenére is, szintén kötelesek keresni az adott társadalomban a beépülés lehetőségét, „nemritkán hajlamosak arra, hogy a nemzetük sajátosságaira a kelleténél rátartibbak legyenek; mégpedig annyira, hogy azokat a javakat, melyek minden embernek a sajátjai, kevésre becsülik, mintha az emberiség javainak az ő nemzetiségük javát kellene szolgálni".[17]

Összefoglalásképpen azt mondhatjuk, hogy a pápa bár elismeri a nemzeti kisebbségeknek az anyanyelvhez, kultúrához és szokásaikhoz való jogát, mégis azok integrálódásáért emeli fel a szavát, nyilván a mai társadalmi követelményeknek megfelelően.

A II. vatikáni zsinat

A II. vatikáni zsinat tanítása sok más témakörrel együtt, a kisebbségek kérdésében is mérföldkövet jelent.

---

[14] Uo. 94.
[15] Uo. 95.
[16] Uo. 96.
[17] Uo. 97.

Amikor a Zsinat az egyházat Isten népeként határozza meg[18], a zsinat atyái nem hagyják figyelmen kívül, hogy a különböző népeket „a kulturális élet erős kötelékei, ősi vallásos hagyományok, szoros összeköttetést létesítő társadalmi kapcsolatok gyűjtik össze jól elhatárolható közösségekbe".[19] Nem akarják az emberek különböző csoportjai közötti különbségeket elmosni, ellenkezőleg azt kívánják, hogy „a hívők közössége megőrizve nemzetének kultúrkincseit, mélyen gyökerezzék népében".[20]

A Zsinat az egyház és a mai világ viszonyáról szóló lelkipásztori konstitúcióban hangsúlyozza: „A személy alapvető jogai tekintetében azonban le kell küzdeni és ki kell küszöbölni az Isten szándékaival ellenkező mindenféle társadalmi, vagy kulturális megkülönböztetést, akár a nem, a faj, a bőrszín, a társadalmi helyzet, a nyelv vagy a vallás miatt".[21] Minden személynek, nemzeti kisebbségnek és népnek joga van az életre, joga van személyes és társadalmi méltóságának az elismerésére, a szabad egyesülésre és kibontakozásra. Továbbá joga van arra, hogy megfelelő mértékben részesedjen a föld természeti javaiban és a civilizáció gyümölcseiben.[22]

A Zsinat, az emberiségnek a háború általi veszélyeztetettségét nagyon szemléletesen bemutatva, intett a természetes nemzetközi jog elveinek a figyelembevételére. Azokat a cselekedeteket, amelyek a nemzetközi jogot szándékosan megsértik, mindenekelőtt azt, hogy „kiirtanak egy egész népet, nemzetet, vagy nemzeti kisebbséget, mindegy, hogy milyen meggondolásból, vagy milyen módszerrel",[23] bűncselekménynek mondja.

A legnagyobb újítást a Zsinat ebben az összefüggésben a szent liturgiáról szóló konstitúcióban hozta. Ennek a konstitúciónak a 36. pontja engedélyezte a népnyelv széleskörű használatát a liturgiában. „Mivel azonban mind a szentmisében, mind a szentségek kiszolgáltatásában, mind a liturgia más területein gyakran nagyon hasznos lehet a nép számára anyanyelvének használata, meg van engedve ennek szélesebb körű alkalmazása. Elsősorban áll ez az olvasmányokra és a magyarázatokra, illetve egyes könyörgésekre és énekekre". És elrendelte azt is,

---

[18] Vö. Ad gentes 15.
[19] Uo. 10.
[20] Uo. 15.
[21] Gaudium et spes 29.
[22] Vö. uo. 59, 68, 73, 79.
[23] Uo. 79.

hogy „a szomszédos, azonos nyelvű területek püspökeivel" egyetértésben, azokkal tanácskozva döntsön „a népnyelv használatáról és annak módjáról a területileg illetékes egyházi felsőbbség".[24]

Mivel azonban Portugálián és Izlandon kívül nincs olyan állam Európában, amelyben kisebbségek ne élnének, nemsokára kiderült, hogy a konstitúció alapján a liturgiában használható nyelv sok helyen nem azonos az államnyelvvel. Az egyház ugyanis a latin nyelv elsőbbségéről a népnyelv javára mondott le, nem pedig az államnyelv javára, amely sok esetben nem a hívek anyanyelve. A Zsinat utáni években az elindított fejlődés messze túlnőtt a liturgikus konstitúció keretein.

VI. Pál

A bemutatott fejlődésben VI. Pál pápa jelentős szerepet játszott. Ismételten hangsúlyozta, hogy a katolikus egyház komolyan veszi az emberek és a népek jogait, és határozottan kiáll a szabadság, az emberi méltóság, az etnikai egyenlőség, az igazságosság és a felelősség érvényesüléséért, amelyek az egyének és nemzetek teljes kibontakozáshoz egyaránt szükségesek. A „Populorum progressio" kezdetű társadalmi tanítást közlő enciklikájában ezt így fogalmazta meg: „Minden népnek, akár gazdag, akár szegény, megvan a maga őseitől öröklött kultúrája, azaz vannak intézményei az anyagi szükséglet kielégítésére, és vannak szellemi életének magasabb rendű – művészi, tudományos és vallási – megnyilvánulásai. Mivel ez utóbbiak valóságos emberi értéket tartalmaznak, súlyos hiba lenne veszni hagyni őket az előbbiek kedvéért, és az a nép, amelyik eltűrné ezt, legjobb részét dobná oda, az élet értelmét vetné el magától a megélhetésért. Krisztus figyelmeztetése egész népekre is vonatkozik: 'Mi haszna van az embernek, ha az egész világot megszerzi is, de lelke kárát vallja?' (Mt 16, 26)".[25]

II. János Pál

II. János Pál pápa folytatja elődei gyakorlatát. Az emberi jogok prédikációinak, beszédeinek és enciklikáinak egyaránt középpontját képezik. A volt Jugoszlávia és a volt Szovjetunió területén dúló háborúk kapcsán elhangzott beszédeiben gyakran szól a nemzeti kisebbségekről is. Korunk egyik szisztematikusan ható fenyegetését ő az ember benső szellemi-lelki

---

[24] Sacrosanctum Concilium 36.

[25] Populorum progressio 40.

szintjén ható igazságtalanság különböző formáiban látja, hiszen „az embert meg lehet sérteni az igazsághoz való belső kapcsolatában is, a lelkiismeretében, személyes meggyőződésében, a világnézetében, vallásos hitében csakúgy, mint az úgynevezett polgári szabadságjogok területén, mert számára az eredet, faj, nem, nemzetiség, vallás és politikai meggyőződés alapján történő diszkriminációtól mentes jogegyenlőség mérvadó".[26]

A kisebbségi problémák elmérgesedése az egyházat új és nehéz feladatok elé állította. Egy olyan Európában, ahol a különböző nemzetek a békés egymás mellett élés módozatait még mindig nem találták meg, a keresztény hit lényegéből kifolyólag a nemzeti és kulturális önazonosság veszélyeztetése nélkül békére és szolidaritásra segítő erő kell hogy legyen. Azonban – amint a pápa a jugoszláv utódállamok és nemzetek közötti háborúk kapcsán ismételten hangsúlyozta – a saját önazonosság védelme nem vezethet a „másik" identitásának a tiltásához, a hazafiás magatartás nem változhat túlfeszített nacionalizmussá, ugyanúgy, amint a nemzeti önállóság sem tartható abszolút értéknek. „Túl gyakran fajult el a hazafias érzés a történelem és a közelmúlt eseményei folyamán egyaránt egy befelé forduló, agresszív nacionalizmussá, amely miatt sok könny és vér folyt"[27] – mondotta a pápa egy vatikáni fogadáson, és féltve óvott azon tévedések megismétlésétől, amelyek Európa és a világ történelmét is súlyosan megterhelték.

A nemzetiséget a pápa a visszaélés lehetősége ellenére értékként ismeri el. Véleménye szerint a saját nemzethez való ragaszkodás az emberi szocializálódás kiteljesedésének része és a társadalmi szeretet jogszerű megnyilvánulása. Sőt mi több, állítja, hogy „az ember a maga benső emberi identitását azzal a kötelékkel kapcsolja össze, amellyel egy nemzet tagja",[28] és kifejezetten síkraszáll a nemzetek és népek kulturális identitáshoz való joga érdekében.[29]

---

[26] II. János Pál, Beszéd az Egyesült Nemzetek Szervezetének a 34. New York-i gyűlése előtt (1979. 10. 2.). Idézve in: HÖFFE, O., *Johannes Paul II. und die Menschenrechte. Ein Jahr Pontifikat.* Freiburg/CH 1981, 136 l.

[27] A pápa egy beszédének a részlete, amelyet Milan Kucan szlovén államelnök vatikáni látogatása alkalmával mondott 1993 februárjában. Idézve in: Kathpress 22./ 23. februar 1993. 2 l.

[28] Laborem exercens 43.

[29] Vö. Sollicitudo rei socialis 26.

A pápa a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos tanítását az 1989. évi béke-világnapi üzenetében foglalta össze. Nyomatékosan utalt a kisebbségi kérdés jelentőségének a növekedésére, mivel napjainkban minden társadalomban kisebbségek élnek. Figyelmeztetett arra, hogy az egyes személyek személyiségükből folyó méltósága csak másokkal közösen biztosítható, ezért a csoport is védelmet igényel: „Az első elv, minden személy elidegeníthetetlen méltóságára vonatkozik, ami független a faji, etnikai, kulturális és nemzeti eredetétől, vagy a vallási hovatartozásától; egy személy sem létezik csupán önmagában, hanem teljes önazonosságát csak a másikkal – személlyel vagy csoporttal – való kapcsolatban nyeri el. Ugyanez elmondható a különböző csoportokról is. Hiszen ezeknek is megvan a joga a csoport önazonosságára, amit az egyes csoporttagok méltóságának a megtartásával meg kell védeni. ...A kisebbségek tagjai a maguk részéről kötelesek másokkal hasonló tisztelettel és nagyrabecsüléssel bánni".[30]

A második elv az emberi nem alapvető egységére vonatkozik. Kimondja, hogy „az egész emberiség, túl az etnikai, nemzeti, kulturális és vallásos különbözőségen egy közösséget alkot, ami kizárja a népek közötti diszkriminációt és egymással való szolidaritásra irányul. ... Minden személynek, mint az emberi család tagjának meg kell értenie, és becsülnie kell az emberek közötti különbözőségben rejlő értéket, és hozzá kell járulnia, hogy az a közjót szolgálja".[31]

A pápa beszél a kisebbségek jogairól és kötelességeiről. A kisebbségek alapvető jogai közé tartozik a létezéshez való jog, amely mint ilyen elidegeníthetetlen, és ha egy állam ezt nem venné figyelembe, akkor megsértené a társadalmi rendet irányító legalapvetőbb jogot.[32] Védelemre szorulnak továbbá a saját kultúra megőrzésének és kibontakoztatásának a joga, valamint a szabad vallásgyakorlás joga.[33] A pápa utal arra, hogy bár ezeket a jogokat napjainkban a különböző nemzeti és nemzetközi egyezmények elismerik, ez még nem elégséges ahhoz, hogy „az előítéletbe és bizalmatlanságba mélyen gyökerező magatartás-

---

[30] II. JÁNOS PÁL, *„Um Frieden zu schaffen, Minderheiten achten"*. II. János Pál pápa üzenete 1989. január 1-én a Békevilágnap alkalmából, 3. pont, in: L'Osservatore Romano 18. Évf. 52/ 53, 1988. december 22.

[31] Uo.

[32] Uo. 5.

[33] Uo. 7.

formákat legyőzze, sem pedig azon mentalitás kiirtására, amely a kisebbségek tagjai elleni direkt erőszakos cselekedetekre indít".[34]

A pápa végül a kisebbségi személyek állammal és társadalommal szembeni kötelességeire utal és toleranciát kér azon személyekkel szemben, akik asszimilálódnak a többségbe.[35] Befejezésképpen lelkére köti a keresztényeknek, hogy „egyetlen keresztény sem bátoríthat, vagy segíthet elő tudatosan olyan szervezeti felépítést, vagy magatartást, ...amely az egyéneket és a csoportokat egymástól elválasztaná".[36]

Összefoglalás

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy az egyház társadalmi tanításában objektív adottságként ismeri el a nemzethez való tartozást, és olyan értéket lát benne, amelyet védeni kell. Elutasítja a más kultúrába való beolvadást, amennyiben az anyagi előnyök reményében vagy állami kényszer hatására történik, ugyanakkor tiszteletben tartja és támogatja minden népnek és minden nemzetnek a kulturális önazonosságát a saját területén.

Bár a kereszténység nem rendelkezik konkrét politikai, vagy társadalmi programmal, olyan erkölcsi értékek hordozója, amelyek nélkül a társadalom szerkezeti felépítése lehetetlen. Az egyház nyilván nem vállalhatja át a politika szerepét, azonban kötelessége, hogy az emberek jogainak és szabadságának védelmében hallassa szavát.

A katolikus társadalmi tanításnak fontos feladata van ennek az egyházi szerepnek a betöltésében. A komoly nemzeti és nemzetközi problémák megoldása, nemcsak gazdasági, jogi és társadalmi síkon történik, hanem az erkölcsi és vallási értékek bevonását is megkívánja.

Manapság az egyház és egyházközeli csoportok egyaránt gyakrabban foglalkoznak a kisebbségi kérdéssel, mint korábban. A Justitia et Pax pápai komisszió 1989 februárjában hozott nyilvánosságra egy dokumentumot, amelyben elítéli a fajgyűlöletet. Jelentős számú egyházi kezdeményezés foglalkozik a kisebbségekkel az ezzel járó nehézségek ellenére. Ezek a kezdeményezések bizonyítják a keresztények készségét arra, hogy az újabb kihívásokkal, a társadalom multikulturalitásával szembenézzenek. Ugyanis

---

[34] Uo. 9.
[35] Vö. uo. 11.
[36] Uo. 14.

„aki nem tud meggyőződéssel igent mondani a multikulturális társadalomra és a más kultúrákkal való dialógus folytán meg nem szabadította magát az egydimenziós gondolkodástól, nem ért semmit a keresztény hit igazi katolicitásából (a minden kultúrát és az egész világot átfogó bőszívűségből)".[37]

Az alapvető probléma azonban még mindig megoldatlan. Otto Knochnak igazat kell adnunk, amikor állítja, hogy a nép fogalmát sem a szentírás, sem pedig a katolikus teológia nem tárgyalja kielégítően. Ezért kívánatos, hogy az egyház a nép és kisebbség jelenségét az eddigieknél alaposabban kutassa.

---

[37] HÄRING, B., *Richtschnur: Das Pfingsterlebnis*, in: KLÖCKER, M./ TWORUSCHKA, U. (Szerk.) *Miteinander – was sonst? Multikulturelle Gesellschaft im Brennpunkt.* Köln 1990, 80 l.

STUDIA THEOLOGICA TRANSYLVANIENSIA 1 (2000) 137 – 149

NAGY JÓZSEF

A SZENTÍRÁS AZ IGEHIRDETÉSBEN[1]

Se la predicazione non troverà delle possibilità e delle modalità per arrivare lì dove l'uomo di oggi si trova, e parlare così come questo pensa, lentamente può perdere il contatto con i destinatari di oggi della Parola di Dio. L'autore fa un analisi degli influssi dei cambiamenti negli ultimi decenni sulla chiesa nostra locale, sull'immagine di Dio e di Chiesa dei credenti e poi afferma: oggi c'è bisogno di un rinnovamento globale della predicazione nello spirito delle direttive ufficiali ecclesiastici sulla nuova evangelizzazione. Dopo aver portato un'argomentazione teologica - biblica e aver evidenziato alcuni caratteristici teologici della predicazione, fa delle conclusioni concreti per la prassi omiletica: predicare *la* (e non *sulla*) Parola di Dio, vedere e rispettare la differenza tra omelia e evangelizzazione, avere cura delle qualità personali del predicatore, accanto al rinnovamento della predicazione promuovere anche il rinnovamento della vita della communità e della catechesi, e introdurre altre forme di apostolato biblico.

Jelen tanulmányban Isten igéjének helyét tárgyalom az igehirdetésben, illetve azzal kapcsolatosan teszek javaslatokat, hogy miképpen találhatná meg ezt a helyet az Ige a zsinati reform szerint ahhoz, hogy az újra-evangelizálás folyamatában igehirdetésünk hatékony legyen.

1. Korunk kihívása az igehirdetés számára

Walter Kasper püspök még tübingeni professzor korában 1967-ben a német dogmatikusok egyik konferenciáján mondotta: a jelenkori teologizálás legnagyobb problémája az, hogy nem csupán a dogmák, vagy a reformok váltak kérdésessé, hanem megkérdőjelezetté váltak egyáltalán a hitnek az alapkérdései és az Istenről való beszélés lehetősége is. Ezen helyzet orvoslása céljából a teologizálásnak sürgősen és alaposan tisztáznia kell lehetőségeit és módozatait, ahogyan ma Istenről beszélni képes és hivatott, mondotta a professzor. Egyébként el fogja veszíteni kapcsolatát a világgal, amelyhez szólnia kell, s amelynek közvetítenie kell az isteni szeretetről szóló Jóhírt[2].

A nagy dogmatikus évtizedekkel korábban jelentkező aggodalma, látjuk, azóta már a nyugati Európa teológusainak, de lelkipásztorainak is általános gondjává vált. Az egyre erősödő szekularizáció alternatívát kínál a társadalomnak, melyben az egyház már nem egyedüli meghatározó tényezője a szellemiségnek. Ez a szekularizáció fokozatosan szétzúzza a

---

[1] Elhangzott 1999. december 3-án Gyulafehérváron, a Hittudományi Főiskola és a kolozsvári Egyesült Protestáns Teológiai Intézet tanárai közötti tudományos ülésszak alkalmával

[2] L. KASPER, WALTER: *Die Methode der Dogmatik. Einheit und Vielheit* c. könyvét (München 1967.)

hagyományos népi egyházi kötelékeket, melyeknél magától értetődő alapot jelentett a hívő közösség. Már nincs ez a nagyközösségi keret, melyben hatékonyak voltak az igehirdetés és a szentségi adminisztrálás hagyományos formái, mert a tagok – ha nem is teljesen tudatosan, de a keretben legalább szokásból – éltek a szentségekkel. Ma már, ha járnak, aligha járnak a megkereszteltek csak „szokásból" templomba, de annál inkább hat tájuk a társadalom alternatívája, ahol a szekularizmus, illetve a liberalizmus kerete a meghatározó. Ezért jelent „életbevágó" problémát a nyugat-európai egyház számára az evangelizáció, és benne természetesen elsősorban az igehirdetés új formáinak a keresése, melyek hatékonyak ezen társadalmi adottságok közepette.

Lassan azonban ez a szekularizálódási hullám sajnos minket is elér. Nem lehet állítani, hogy szabványszerű a terjedése, mert minden országban ill. vidéken sajátos a helyzet, de általános jegyei mindenhol megfigyelhetőek már a kelet-európai országok változási folyamataiban is. Magyarországon a még a kommunizmus idején kezdődött utóbbi 20-25 év alatt többnyire összeomlott a népi vallásosságban élő falvak közössége, állapítják meg az ottani egyházszociológusok. Már erdélyi közösségeinkben is érződik a lassú morzsolódás, és várható, hogy előbb-utóbb országszerte beköszönt a jelenség az európaiasodás lendületében a tömegkommunikációs eszközök hatására, az urbanizáció okozta elszemélytelenedés nyomán, illetve a turizmus, külföldi vendégmunkáskodás stb. következtében. Ritkulni fog a hitüket tudatosan gyakorló keresztények sora, miközben egyre erősebben hallatja hangját a világ anyagias gondolkodásmódja az emberek körében.

Nem akarok vészharangot kongatni akkor, amikor ilyen jövőképet festek. Csupán arra szeretném figyelmünket irányítani, hogy olyan időket élünk, melyekben változik a világ és benne az emberek felfogása. És az egyház emberének, akinek feladata hirdetni az Örömhírt a mai embernek is, számot kell vetnie ezzel a változással, az új körülmények közepette is tisztáznia kell hitét, önazonosságát a Krisztus-követésben, fel kell mérnie működési lehetőségeit, és mindezek függvényében meg kell találnia a módozatát annak, hogy az Evangélium örök érvényű üzenetét úgy közvetítse a mai ember számára, hogy az megszólítsa és formálja őt. Nem az igével van baj. Az ige örök érvényű, és mindig hatékony, pusztán önmagában is[3]. Nem is önvádról van szó, hiszen aligha valószínű, hogy egyetlen lelkipásztor is tudatosan kerékkötő óhajtana lenni az egyház

[3] Vö. Iz 55, 10-11.

küldetésének kibontakozásában[4]. Az idők és változások Isten kezében vannak. Ő alakítja a mi időnket. A mai világ adottságai is az ő kerete számunkra ahhoz, hogy teljesítsük benne küldetésünket, mellyel Krisztus felruház ma bennünket. Arról van tehát szó, hogy kielemezzük ezeket az időket, ezeket az adottságokat, és ennek megfelelően keressük a lehető leghatékonyabbnak tűnő igehirdetési, ill. evangelizációs stratégiákat, hogy Krisztus ügye itt és most minél több gyümölcsöt teremjen. Maga az egyház buzdít erre bennünket, kezdve a II. Vatikáni Zsinat megnyilatkozásaitól egészen a napokban befejeződött Európa-szinódus utolsó nyilatkozatáig[5].

Helyzetelemzésként most nem a különféle társadalmi hatásokkal szeretnék foglalkozni, amelyek érik híveinket, hanem egészen röviden szeretném lényegében megragadni mentalitásukat, amilyenné alakult az a különféle változások hatására évtizedeken – és ha a szekularizálódás gyökereit egészen a felvilágosodásig vezetem vissza, akkor évszázadokon – át[6].

Hogyan állnak híveink ma Isten előtt? Megállapításomat vallásfilozófiai terminológiával élve így fogalmazhatom meg: a ma embere számára Isten már nem annyira *misztérium*, aminek lennie kellene, hanem inkább *probléma*.

Ha Isten előtt, mint *misztérium* előtt állok, akkor alapállásom az érdeklődés, a nyitottság iránta. Tanácstalanságomban megadom magam előtte. Tudom, hogy titkát csak ő tudja feltárni előttem. Hallgatom őt, kész vagyok befogadni mindazt, amit magából felkínál számomra. Ilyen alapállásra van szükség ahhoz, hogy Isten szólni tudjon, adni tudjon magából valamit az embernek. Ha így hallgatom őt, akkor eltelek vele, feltárja magát Isten nekem. És ha ő majd szólásra késztet, vagy ha beszélnem kell, akkor úgy fogok róla beszélni, hogy ez a beszéd meg fog felelni az ő valóságának. De ugyanakkor mások számára is érthető leszek, hiszen a magam korának embereként szólalok meg.

---

[4] Arról ellenben lehetne vitázni, hogy nem kezdünk-e túl későn elgondolkodni e szembesülés szükségességéről!

[5] 1999. október 22-én délben hétfőn délelőtt tették közzé a Szentszék Sajtótermében a teljes szövegét annak a nyilatkozatnak, melyet a szinódusi atyák a nyilvánossághoz intéztek. Kifejezetten erre buzdít, hogy földrészünkön a reménytelenség minden jele közepette éljünk hitben együtt az egyházában élő Krisztussal, és törekedjünk hirdetni testvéreinknek a remény evangéliumát.

[6] Ezen helyzetelemzésnél G. M. ZANGHI vallásfilozófus megállapításaival azonosulok, amint ezt a *Dio che é Amore. Trinitá e vita in Cristo* c. könyvének első fejezetében leírja (Cittá Nuova, Roma 1991.). Lásd a vele készített interjút: D'ARMI, LINO (szerk.): *Un annuncio che trascina la storia*, in: Gen's 1991. 106–107.

Ha ellenben Isten számomra *probléma*, akkor úgy áll előttem, mint aki tud válaszolni (vagy nem !) a kérdéseimre. De ebben az esetben, anélkül, hogy észrevenném, valójában én vagyok az, aki beszélek. Istenképemet a magam világa, a magam felfogása szerint alakítom. És ez az istenkép ezért magán hordja ennek a világnak, ennek a felfogásnak a korlátait, az én istenképem, de Istennek nem az igazi képe. Ilyen hozzáállás nyomán aztán nemcsak a hit sodródik krízisbe, hanem maga az élet is. Hiszen a misztérium híján eltűnik életünkből az élő Isten, legalábbis olyan értelemben, hogy ne csak megtartson, hanem segítsen is minket kegyelmével. És amennyiben problémává válik számomra Isten, problémává válik az ember is. Mert mindannyian „benne élünk, mozgunk és vagyunk" (Csel 17, 28), és éppen ezért csak a misztériumban, vagyis Isten titkában tudom igazán megtalálni a másik embert is. Ha ellenben hiányzik a misztérium, sérülnek hitelességükben a kapcsolatok, és egyre terheltebbé, problémásabbá válik a közösség élete.

Miként lehet beszélni tehát Istenről a mai embernek, akinek számára Isten az előbbi értelemben probléma? Véleményem szerint *globálisan* kell új formában beszélnünk Istenről. Nem annyira szavakban, hanem sokkal inkább vitalitásban, életszerűségben kell új módon hirdetnünk az ő szeretetét, amely a názáreti Jézus személyében irántunk a kereszt őrületéig megmutatkozott. Erre az újszerűségre buzdítanak a különféle utóbbi egyházi megnyilatkozások[7], és számos paptestvéremé mellett ez a magam tíz éves szolgálatának is szakmai és lelkipásztori tapasztalata. És itt nem csupán az igehirdetés tartalmi újdonságára gondolok, de az igehirdető újszerűen személyes hozzáállására is, valamint az igehirdető mögött álló közösségnek a garanciájára, amelynek a nevében cselekszik az igehirdető, és amelynek az élete, felfogása alátámasztja az igehirdető üzenetét.

Fenti szemléletmódomat a következőkben biblikus teológiai megvilágítással támasztom alá, majd gyakorlati javaslatokkal is szolgálva részletesebben kifejtem a különféle egyházi megnyilatkozások értelmében.

---

[7] Vö. Christifideles Laici, 34; Tertio Millenio adveniente, 20-21; Directorium Generale pro Catechesi, 58 stb. Maga az „új evangelizáció" kifejezés is erre az újszerűségre utal. II. János Pál pápa, aki a kifejezést megalkotta, személyesen értelmezi így: „új a lendületében, módszereiben és kifejeződési formáiban". L. II. JÁNOS PÁL: *Discorso ai Vescovi del CELAM*, Haiti, 1983. március 9-én, in: La Traccia 3(1983), 269. Idézi LUBICH, CHIARA: *Prima „essere" e poi „parlare"*, in: Gen's 1992, 3.

2. Az igehirdetés biblikus teológiai alapjai

Az igehirdetés, vagy más szóval prédikálás mai szóhasználatban többféle jelentéssel bír. Jelenti az üdvösség eseményeinek hirdetését, jelent buzdítást[8] vagy tanítást[9] is. Az Újszövetségben viszont a kifejezés a *kérüsszein* ill. az *evángelizeszthái* igék értelme szerint Jézus Krisztus ünnepélyes, élő hirdetését jelenti.

Ez a szótisztázás nem korlátozó jellegű most számunkra, hanem útbaigazítást jelent: abban segíthet bennünket, hogy rátaláljunk igehirdetésünk forrására. A kifejezés értelmében nekünk is kimondottan magát Krisztust kell hirdetnünk élő módon a prédikációinkban, a húsvéti esemény főszereplőjét, aki Isten Szava, Isten igéje[10], aki bemutatta számunkra Isten szeretetét egészen a kereszt drámai magaslatáig[11]. Feltámadása nyomán és az ő megbízásából tevékenykedik minden keresztény igehirdető, minden misszionárius, hogy eljusson a húsvét Örömhíre a népekhez[12], és Krisztus tanítványaivá legyenek mind, egészen a föld végső határáig[13]. Beszélünk prédikációinkban perikópáról, dogmatikus igazságokról, erkölcsi elvekről, liturgikus szövegekről, szentségekről stb... De nem valami*ről* kellene beszélnünk tehát, hanem az Igé*t* kellene hirdetnünk, Krisztust, aki mindezek élete. Mert „az élet megjelent" (1 Jn 1, 2). Őt kellene hirdetnünk, hallhatóvá, tapasztalhatóvá tennünk az emberek körében.

Jézus Krisztus a maga szentháromságos örök életében a Szó, az Ige, akiben az Atya kimondja önmagát. Azonban Krisztus nemcsak befele Szó, a belső szentháromságos dialógusban, hanem a kifele történő isteni megnyilvánulásoknak is központi szereplője. Ugyanis mind krisztocentrikusak ezek a megnyilvánulások, azaz rajta keresztül történnek. „Benne teremtett mindent a mennyben és a földön, a láthatókat és a láthatatlanokat ... Mindent általa és érte termetett, ... s minden benne áll fönn" (Kol 1, 16 -17).

Ez a Szó történelmet formáló szó. Vezeti, irányítja az emberiséget, kifejezettebben pedig magát a választott népet. Világfenntartó munkájában, de a választott néppel szembeni gondoskodásában is önmagát adja, konkrét üdvtörténeti tetteken keresztül. Ezeknek a tetteknek a lényegét

---

[8] a *párákálein* görög szónak felel meg
[9] a *didászkein* szó értelmében
[10] vö. Jn 1,1.
[11] vö. Jn 1, 14.
[12] vö. Mt 28, 19.
[13] vö. ApCsel 1, 8.

értik meg és tanúsítják a választott nép tagjai a következő nemzedékeknek, majd írásban rögzítik a szentírási történelmi könyvekben.

De szavakban is közli önmagát az Úr. A Törvény által irányt ad népe számára, mellyel a Sínai hegynél szövetkezett. Ez a Törvény az alapja a szövetségnek[14]. Nemcsak emlékeztetnek a kőtáblák a nagy eseményre, hanem Isten jelenvalóvá válik szövegükben a következő nemzedékek számára, hogy velük élhessen és irányíthassa őket.

Ezt a Törvényt magyarázzák aztán a próféták, akiken keresztül szintén az Úr szól az ő Lelke által. Nem véletlenül lesznek ők a nép igazi vezérei, irányítói, szemben a királyokkal. Velük összhangban reflektálnak továbbá Isten dolgairól a bölcsek, amint ezt a bölcsességi irodalom tükrözi. Reflexiójuk szintén kinyilatkoztatás-jellegű. Ezért lesznek képesek így, a Tórát magyarázva az Újszövetség előhírnökeivé lenni. Krisztusnak, Isten Fiának előhírnökeivé lenni, aki által az idők teljességében véglegesen kimondja magát az Úr[15], teljességgel belép az ember életébe. Benne érkezett el közénk véglegesen Isten országa[16].

Jézus nem törli el a Törvényt, hanem beteljesíti. De ez a teljesség, mely nem az írott betűt, hanem annak szellemiségét tárja elénk, annyira magasrendű, hogy új törvénynek is tekinthetjük. Máté evangélista szerint Jézus így is beszél: „Mondatott a régieknek... Én pedig mondom nektek..."[17], mintha a régi törvények helyett valami teljesen újat hozna, ami ezután irányadó lesz azok számára, akik Istent követni akarják. És ez így is lesz: a Krisztus-esemény óta már nem lehet Istent másként teljesebben követni, mint Krisztusban. Még a főparancsot, a szeretet parancsát is, mely a Törvény és a próféták foglalata[18], újraértelmezi. Ezzel mintegy saját parancsává téve[19] nyújtja számunkra az egyetlen parancsot, amelynek betartásánál ő jár elől példával, amikor a kereszten életét adja értünk.

Az ő példája nyomán születik meg az egyház, az Istent Krisztus tanítása nyomán követők közössége. Az új Izraelnek ezen tagjai az emmauszi út után már új fényben látják az írásokat, és lángol a szívük Krisztusért. A Lélek erejében aztán az első pünkösdtől kezdve folyton hirdetik őt, az Isten igéjét. Hirdetik, mint az isteni élet teljességének

---

[14] Az Úr így szól Mózeshez a szövetségkötéskor: „Jegyezd föl ezeket a szavakat, mert e szavak alapján kötök szövetséget veled és Izraellel" (Kiv 34, 27.)

[15] Vö. Zsid 1, 1.

[16] Vö. Mt 4, 17.

[17] Lásd több helyen is a hegyi beszédben.

[18] Vö. Mt 22, 40.

[19] „Az az én parancsom, hogy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket. Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint ha valaki életét adja barátaiért" Jn 15, 12.

kizárólagos forrását. Ezt a hirdetést, ezt a tanúskodást tekintik elsőrendű feladatuknak. Mikor úgy érzik, hogy nincs elég idejük rá, diákónusokat választanak maguk mellé a többi munkára[20]. Mikor igehirdetésük gyümölcsei nem elég érettek, rájönnek arra, hogy Krisztust kell mélyebben megértetniük ahhoz, hogy a megkereszteltek élete hitelesebb legyen[21]. De mindaz, amit láttak és hallottak, és amiről nem hallgathatnak[22], életükké is válik, közösségi életükké, amint ezt a különböző „summáriumok" az ApCsel-ben tükrözik[23].

Ez a kezdeti krisztusi valóság lesz aztán írássá a Szentlélek őrködése nyomán a különböző újszövetségi iratokban: az ószövetség folyamatát beteljesítő Krisztus élete, tanítása, az induló egyház életének tükrében. S amióta a lezárult kinyilatkoztatási üzenet írássá lett, azóta – maga is tanúskodásként, tanúságként – paradigmáját képezi a Krisztusról szóló mindenkori tanúskodásnak, igehirdetésnek.

3. Teológiai súlypontok

Ezen rövid üdvtörténeti reflexió nyomán a következő teológiai megállapításokat szeretném tenni az igehirdetéssel kapcsolatosan[24] :

a.) A keresztény igehirdetés *kötődik Isten igéjéhez*. „Úgy tekintsenek minket az emberek, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak gondnokait. A gondnokoktól természetesen csak egyet követelnek meg: hogy hűségesek legyenek" (1 Kor 4, 1-2). A keresztény igehirdető tehát tudván, hogy szavain keresztül Isten szólal meg, nem ringathatja magát abban a tudatban, hogy bármit mond, azt Isten mondja, hanem igazodnia kell Isten szavához és az apostoli hagyományhoz[25]. De nem elég csak mechanikusan „felmondania" Isten szavát. El kell mélyednie benne, egyre jobban meg kell értenie, magáévá kell tennie, hogy úgy adja tovább, mint személyes tanúságát is, de egyben mégis az eredeti isteni üzenetet hirdesse. Így „testesül

---

[20] Vö. ApCsel 6, 1-7.

[21] Pál a korintusi széthúzásoknál arra figyelmeztet, hogy Krisztusra keresztelkedünk, nem pedig Kéfásra, Apollóra stb., majd szinte büszkén említi, hogy őt az Úr evangelizálni küldi, és nem keresztelni, „ha kell, ha nem". És nem is emberi bölcselkedéssel akarja hirdetni őt, azaz nem „Krisztus - ideológiát" akar propagálni, hanem a Lélek erejében akarja tanúsítani az élő Krisztust, hogy keresztje „erejét ne veszítse" (vö. 1Kor 1, 13-17).

[22] Vö. ApCsel 4, 20.

[23] Pl. 2, 44-45; 4, 32-35.

[24] Vö. MARTON JÓZSEF: *Homiletika* (főiskolai jegyzet kéziratban), Gyulafehérvár, 1987.

[25] Vö. 2 Tessz 2, 15-17.

meg" ma, a mai hallgatóság számára az Ige, hogy hozzá kötődjenek az emberek.

b.) A keresztény igehirdetés *kötődik Krisztus tanításához, illetve az általa kapott megbízáshoz.* „Menjetek, tegyétek tanítványaimmá mind a népeket .... És tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek" (Mt 28, 19-20). Az igehirdető nem a maga nevében beszél, hanem az apostoli megbízás erejében szól. Krisztust kell hirdetnie úgy, ahogyan az egyház őt mindenkor hitte[26], életét, tanítását, hogy higgyék ma is az emberek, hogy Krisztus a megdicsőült Úr[27]. Egyház ott van, ahol a megkereszteltek ebben a hitben gyűlnek össze, az ő nevében vannak együtt[28], remélnek, szeretik őt, és benne egymást az ő parancsa szerint[29].

c.) A keresztény igehirdetés *a Szentlélek erejében történik.* Szent Pál kifejezetten meg van győződve erről, amikor a korintusiaknak így szól: „Tanításom és igehirdetésem bizony nem az emberi bölcsesség szavaiból állt, hanem a Lélek és az erő bizonyításából, hogy hitetek ne emberi bölcsességen, hanem Isten erején alapuljon" (1 Kor 2, 4-5). A keresztény igehirdetőnek meggyőződése kell hogy legyen, hogy üzenetének sikere elsősorban nem tőle függ, hanem a Lélek kezében van, akinek a kegyelméből munkálkodik. Persze ez nem jelenti azt, hogy az igehirdetés mintegy mechanikus következménye a sugalmazásnak, és hat mágikusan is, hogy az igehirdető személyét akár ki is lehessen kapcsolni a folyamatból. Ellenkezőleg! Döntő módon befolyásolják azt az igehirdető adottságai: biblikus, teológiai képzettsége, szónoki rátermettsége, tájékozottsága a kor, az idők dolgairól stb.

d.) Az igehirdetés és az egyház felbonthatatlan, dialektikus összefüggésben állnak egymással. Az egyház, mint világegyház a Krisztus-esemény hirdetése nyomán jött létre. Hozzánk is az egyházon keresztül jutott el az Örömhír. A krisztusi megbízás a „tanítvánnyá tevésre"[30] ma is vonatkozik mindazokra, akik az ő tanítványai. Az igehirdetés, azaz a Krisztusról való tanúskodás *az egyház alapfunkciója.*

---

[26] Vö. 1 Kor 15, 1 kk
[27] Vö. Fil 2, 11.
[28] Vö. Mt 18, 20.
[29] Vö. Jn 15, 12.
[30] Vö. Mt 28, 19.

e.) *Az egész egyház felelős az igehirdetésért.* Az igehirdetés tehát nem csak a megbízott klerikusok feladata. Amennyiben az igehirdető szava nem tükröződik vissza a közösség életében, csak utopisztikus üzenet marad. Ha az apostolok utódai körül nem lesznek egyek a hívők a krisztusi szeretetben, a világ nem fog hinni Krisztusban, mint az Atya küldöttében[31]. Éppen ezért nagy fontossága van a hívek életének a krisztusi üzenet szempontjából. És itt az igehirdető személyes életére is gondolok, aki maga is a közösség tagja, és szolgálata a közösség nevében is, és éppen a közösség érdekében történik.

4. Gyakorlati következtetések

Milyen gyakorlati következtetéseket vonhatunk le a fenti értelmezések nyomán az igehirdetés számára?

A. Új szemléletmód kialakítása: a Szentírás nem „betű", hanem paradigma-jellegű tanúság

Fontos világosan látnunk a Szentírás helyét, rendeltetését, szerepét az igehirdetésben. Utóbbi évtizedekben, évszázadokban, mikor a hívő közösség jelenléte társadalmi jelenségként mintegy hagyományosan biztosított volt, és csak adminisztrálni kellett a híveket, az igehirdetésnek amolyan irányító, helyreigazító szerepe volt. Ilyen értelemben a Szentírás is mintegy bizonyítási tényező szintjére süllyedt le mind az apologetikában, mind az igehirdetésben. A prédikációkban, melyek többnyire doktrinális jellegűek, szinte katekizmus-magyarázatok voltak, a szentírási szövegekkel csak bizonyítottak a szónokok néhány idézet erejéig, hogy lássák a hívek: „a szentírás is így mondja". De lassan a Szentírásnak csak ennyi szerepe maradt a lelkipásztorkodásban, legalábbis az igehirdetésben. Holott, láttuk, ennél messzemenően több az értéke és a rendeltetése Isten igéjének.

Vissza kell helyeznünk központi helyére, az őt megillető helyre a Szentírást szemléletmódunkban, hogy ne csupán betűt, szöveget lássunk benne, hanem azt a „helyet", ahol Krisztus ma is szólni akar hozzánk Az ig*éről* lehet sok mindent mondani. De ha ig*ét* akarunk hirdetni, nem pedig csak beszélni az igéről, akkor az igehirdetésnek biblikusnak kell lennie a szó paradigmatikus értelmében.

B. Világos különbséget tenni evangelizáció és homilia között

Két komoly kihívás előtt áll igehirdetésünk a mostani egyházi szemléletmód közepette. Egyrészt kihívás számunkra az új evangelizáció, mely

---

[31] Vö. Jn 17, 21.

különösen európai kontinensünket érinti. Másrészt pedig ösztönöz minket a II. Vatikáni Zsinat[32], hogy liturgia keretében az olvasmányok után homiliát mondjunk, ne „akármilyen" prédikációt. Ezen kihívások feszültségében igehirdetésünk hatékonysága érdekében fontos tisztáznunk, mit jelent az evangelizáció és mi a homilia, hogy helyesen értsük, és ennek megfelelően helyesen tudjuk gyakorolni őket.

Az evangelizáció „egy lelkipásztori és kegyelmi-természetfeletti folyamat, amely az egyház (tagjainak és közösségeinek) kegyelmet sugárzó *tanúságtételével kezdődik*, majd a megélt Örömhír *elmondásával*, illetve a tanúságtételre alapozó *igehirdetéssel folytatódik*.

Az igehirdetés semmiképpen sem csak ismeretközlés (amint a szentség kiszolgáltatása sem csupán egy isteni, hatékony jel közlése), hanem

- meghívás Krisztus követésére, a Krisztusnak átadott életre, *megtérésre*,
- meghívás a *krisztusi közösség*be lépésre, s annak *építésére*
- felszólítás, hogy a megtért *vegyen részt az egyház missziós küldetésében*"[33]

Az evangelizáció célja tehát nem kevesebb, mint hogy elvezessen a Krisztussal egyesült, róla tanúságot tevő életre, és a krisztusi közösségbe"[34]. Ha komolyabban tekintjük ezt a folyamatot az újabb egyházi dokumentumok kijelentései értelmében, rájövünk arra, hogy az egész lelkipásztorkodás valódi paradigmaváltás előtt áll, továbbá pedig arra, hogy az igehirdetés csak egy összetevő e folyamatban az élet tanúságtétele, a preevangelizáció, katekézis, katekumenátus, permanens evangelizáció, misszió mellett[35]. Ez azonban nem mentesíti attól, hogy megújuljon lelkületében, formáiban stb., amint ezt az új evangelizációra buzdító ujabb egyházi megnyilatkozások szorgalmazzák[36].

A *homilia* pedig[37] a liturgia szerves része, ami vasárnap és parancsolt ünnepeken a nép részvételével bemutatott szentmiséken kötelező[38], egyébként ajánlatos, főleg olyan ünnepeken és alkalmakkor, amikor a hívek

---

[32] Megjegyzéseket lásd alább, a homilia magyarázatánál.
[33] Vö. Evangelii Nuntiandi 18-24.
[34] TOMKA FERENC: *Új evangelizáció*, Szent István Társulat, Budapest [2]1999, 30.
[35] Vö. uo. 29-33.
[36] Vö. Christifideles Laici, 34; Tertio Millenio adveniente, 20 - 21; Directorium Generale pro Catechesi, 58 stb.
[37] Vö. Római Misekönyv Általános Rendelkezései, 41- 42.
[38] Vö. Sacram Liturgiam, III.

nagyobb számban jönnek össze a templomba[39], hiszen a keresztény élet szükséges tápláléka. Legújabb egyházi rendelkezések értelmében klerikus végezi az evangélium felolvasása után a liturgia keretében. A szentírási olvasmányok mondanivalóját fejti ki, megalapozván ezáltal a hit titkait és a krisztusi erkölcs normáit[40], szem előtt tartva az éppen ünnepelt misztériumot, illetve a hallgatók sajátos szükségleteit[41].

A fentiek értelmében tehát a homilia apostoli jellegű igehirdetési tevékenység, az egyház hivatalos Krisztus-hirdetése azoknak, akik már befogadták őt, már krisztusi életet élnek, és célja az, hogy ezeket a gyakorló krisztushívőket megerősítse hitükben és a krisztusi életben. Kifejezetten misztagógikus jellege van, vagyis arra törekszik, hogy mélyítse a hívek természetfölötti szemléletmódját és hozzásegítse őket a kegyelemből táplálkozó krisztusibb élethez. Jelentős szerepe van az evangelizációs folyamatban már a katekumenátus során, de különösen a permanens evangelizáció keretében. Keretét maga az evangelizációs folyamat befolyásolja.

C. Az igehirdető tulajdonságai

Az igehirdetés gyümölcsöző voltára jelentős hatással van maga az igehirdető is, hiszen minden igehirdetés egyben az egyház nevében megszólaló igehirdető személyes tanúságtétele is. Éppen ezért fontos, hogy rendelkezzék a következő tulajdonságokkal:

a.) Legyen *megtért*: ne csak hivatalból, hagyományos értelemben keresztény, hanem maga is az Igét hallgató, az Ige erejéből krisztusi életet élő hívő. Isten lelke ugyanis csak azokon keresztül tud gyümölcsöző módon dolgozni, akik rendelkezésére bocsátják magukat.

b.) Legyen *képzett biblikus szempontból*: olvassa, tanulmányozza az Igét. Erre különösen is buzdítja a Zsinat az igehirdetőket, nehogy amiatt legyen terméketlen az igehirdetésük, mert ők maguk nem hallgatói személyesen az Igének[42].

c.) Szolgálatában *szentháromságosan gondolkodjék*[43]. „A pap ugyanis, mint Krisztusnak jele és szentségi folytatása, különleges felelősséggel épül bele az üdvösség szentháromságos erőterébe"[44]. „A papi identitás lényegileg relációs", azaz kapcsolatokban valósul meg, mégpedig az

---

[39] Vö. Sacrosanctum Concilium, 52; Inter Oecumenici, 53.
[40] Vö. Sacrosanctum Concilium, 52.
[41] Vö. Inter Oecumenici, 54.
[42] Vö. Dei Verbum, 25.
[43] Ezen alpontot TOMKA FERENC: i.m. 91. alapján tárgyalom
[44] Directorium pro Presbyterorum Ministerio et Vita, 4. 21.

egyház tagjaival való kapcsolataiban, a Szentháromsággal való közösség misztériumából fakadó feszültségben[45]. Küldetése pedig – mint Krisztusé – az, hogy a szentháromságos életre elvezesse a hívőket, hogy így megvalósuljon a *kommunió* az egyházban, illetve a papra bízott helyi közösségben.

D. Tennivalók az igehirdetés mellett

Amint láttuk, az igehirdetés csak egy része az evangelizációs folyamatnak. Jóllehet az egyház alaptevékenysége és elméletileg valahol a folyamat elején áll, sikere, különösen manapság, mégsem csupán önmagában rejlik. Fontos, hogy szerves összhangban legyen az alábbi lelkipásztorkodási területekkel:

a.) A *közösség életé*vel. Ha a mondottakat nem fedezi az igehirdető személye mellett a közösség élete is, amelynek nevében beszél, akkor a tartalom csak elmélet marad, vágy a hallgatóságban, de nem „testesül meg" az igehirdetés nyomán Krisztus. Éppen ezért az igehirdetés megújulásával párhuzamosan gondot kell fordítani a közösség – legalábbis a gyakorló keresztények – életének megújítására az ige alapján, hogy hegyre épült városként álljanak együtt azok előtt, akik hallják a krisztusi szót, és legyen, ahová csatlakozzanak.

b.) A *katekézis*sel. Az igehirdetésben hallottakat ugyanis át kell gondolni, alkalmazni kell a hitbeli ismereteknek, de a krisztusi életnek is minden területére. Valamennyi terület lelkipásztori fejlesztése az igehirdetéssel párhuzamosan a lelkipásztori tevékenység feladata.

c.) Az Igével történő harmonikus találkozásnál az igehirdetés mellett fontos szerep hárul a *biblikus apostolkodás*ra. A hivatalos igehirdetés ugyanis csak egy csatorna, amelyen keresztül a hívek találkozhatnak Isten igéjével. Emellett az ige szolgálata terén, mely a papság elsőrendű kötelessége[46], segíteni kell továbbá a híveket még, hogy hozzájussanak a szentíráshoz és mind egyénileg, mind közösségileg gyümölcsöző módon olvassák Isten szavát, hogy így szelleme eltöltse a szívüket[47].

Befejezésképpen ahhoz a szekularizációs válság-képhez térek vissza, mellyel az előadás első részében foglalkoztam. Megállapítottam: korunk embere számára Isten nem annyira misztérium, aminek lennie kellene, hanem sokkal inkább probléma. Olyan ez a helyzet, mint a középkori egyszerű, írástudatlan emberek világa, akik nem tudták olvasni a bibliát,

---

[45] Uo., 5.

[46] PO, 4.

[47] Mindezzel kapcsolatosan röviden l. Dei Verbum 21-26, de a biblikus apostolkodásnak, mint sajátos lelkipásztori szakterületnek bőséges teológiai, metodológiai irodalma van.

és ezért készültek számukra un. „biblia pauperum"-ok, megfestett szentírási képek, melyeken láthatták a tartalmat, és elmélkedhettek fölötte. Még a szó előtt, mely új formában hangzana fel a ma Istent keresők számára – hiszen keresésben vagyunk, keressük a megfelelő hangot, ahol szólhatunk a ma emberéhez, akinek számára Isten probléma –, vagy ezzel párhuzamosan ezeknek a mai embereknek is szükségük lenne valamilyen mai „biblia pauperum"-ra, amelyet a maguk módján megérthetnek. Mi helyettesíthetné ma ezeket a középkori képeket? Hiszen a mai embernek már a biblikus kultúra iránt is egyre kevesebb az érzékenysége. Klaus Hemmerle püspök ezt az új lehetőséget a mai keresztények hitelesen krisztusi közösségi életében látja. „Az evangélium akkor kezd visszhangozni és érthetővé válni, amikor a keresztények életét átalakítva konkrét választ fog jelenteni azokra az életbevágó kérdésekre, melyeket korunk emberei maguknak feltesznek. Ezt a választ egy képben találják meg, az átalakult és megújult *élet*, az átalakult és megújult *társadalom* képében"[48]. „Elemi osztályos gyerekekként újból meg kell tanulnunk az evangélium ábécéjét. De megértéséhez a kulcs nem a spekuláció, nem is önmagában a meditáció, de még a mi személyes életünk sem, beleértve kapcsolatainkat is. Mindenekelőtt arra van szükség, hogy mi magunk fedezzük fel és tapasztaljuk meg lépésről lépésre saját életünk evangéliumát. Akkor majd fénnyé lesz az evangélium mások számára is és megszólítja őket"[49]. Így az életünk maga fog beszélni addig, amíg szavainkat is megértik majd testvéreink. Ha mindannyian egy-egy megtestesült szavává leszünk Istennek, szavak a Szóban, egymással kölcsönösségi kapcsolatban, mégpedig olyan formában, hogy az „Ige" is közöttünk legyen – az ige kapcsolja mondattá egybe és ad üzenetet az egymás mellé helyezett szavaknak –, akkor általa majd rátalálunk arra a beszédmódra Istenről, amelyre ma a ránk bízottaknak annyira szükségük van, és amellyel szemben fogékonynak is mutatkoznak[50].

---

[48] HEMMERLE, KLAUS: *L'ora del nuovo inizio*, in: Gen's 1991. 94.
[49] uo. 94.
[50] Vö. D'ARMI, LINO (szerk.): i. m., 107.

OLÁH ZOLTÁN

JHWH NEVÉNEK MEGSZENTELÉSE IZRAEL ÜDVÖSSÉGÉNEK ALAPJA

Ez 36, 22–32 teológiai sajátosságai a szövetség teológiában

Il brano biblico di Ez 36, 22–32 fa parte dei cosiddetti testi sulla nuova alleanza annunciata dai profeti dell'Antico Testamento alla vista della crisi della prima alleanza. Tali testi troviamo in Ger 31, 2–6; Is 62, 1–12; 54, 1–17; Os 14, 2–10; e Ger 31, 13–34.

Ez 36, 22–32 offre una immagine interessante e particolare rispetto agli altri testi biblici elencati sopra.

Dopo una breve presentazione di Ez 36, 22–32 nel suo contesto volgiamo la nostra attenzione sulla struttura del testo, cioè si adopera un'analisi retorica dettagliata del testo. Questo serve a capire meglio il ruolo delle diversi espressioni nell'insieme del brano. Tramite dell'analisi retorica ci familiarizzeremo con il testo come esso è, cioè nella sua forma canonica. Alla analisi rettorica, tenendo presente i risultati di essa, seguirà l'analisi esegetica propriadetta.

Il profeta scopre nel nostro brano biblico le vere fondamenta dell'agire di JHWH in favore del suo popolo. JHWH promette una nuova alleanza con il suo popolo non tanto per il suo amore per esso, ma piuttosto per la sua preoccupazione per il suo nome santo. In questo elaborato analizzeremo i termini chiavi del nostro testo. Cosa vuol dire profanare il nome santo di JHWH? Ma ancora più strana e particolare è l'idea di santificare il nome di JHWH. Forse non è più santo il nome, cioè la persona di Dio? L'analisi esegetica rivelerà l'unicità e la particolarità di questa espressione.

Poi si metterà in rilievo le particolarità della promessa dell'effusione dello Spirito sul popolo. I termini usati per la descrizione di questa promessa ci rimanda ai testi biblici, nei quali si parla dell'abitazione di JHWH in mezzo al suo popolo. Questo sarebbe una delle conclusioni piú importanti di questo saggio.

In una breve riflessione teologica cercheremo di scoprire l'idea di Ezechiele sulla storia del popolo eletto e su quella dei popoli pagani. Che cosa è il promotore della storia della salvezza.

Alla fine si dedica un pò di spazio all'analisi dei punti comuni del nostro brano con la preghiera del nostro Signore, il Padre nostro.

A téma bemutatása

Ez 36, 22–32 már első olvasásra kilóg az újszövetséget meghirdető prófétai szövegek[1] sorából. Jellegzetessége egyedülálló szókincsében és teológiájában áll.

---

[1] Elsősorban olyan prófétai szövegekről van szó, amelyek az első szövetség kudarcának láttán egy új szövetség ígéretével ébresztenek reményt a népben. Ilyen szövegek: Jer 31, 2–6. Iz 62, 1–12. 54, 1–17. Óz 14, 2–10. és Jer 31, 23–34 stb.

Már első látásra sok olyan kérdést vet fel, amelyekre nem könnyű választ adni. Izrael tetteivel és magatartásával megszentségteleníti JHWH nevét. JHWH azonban a népek történelmébe való beavatkozása révén ismét megszenteli az ő nevét. „JHWH nevét megszentelni" egyedülálló gondolat és kifejezés az egész Ószövetségben. Ez a két gondolat, megszentségteleníteni és megszentelni, képezi Izraelnek a saját és a népek történeleméről alkotott képnek az alapját.

Perikópánk másik fontos témáját az új szív és az új lélek képezi. Ez a tanulmány a szókincs és a részben nyilvánvaló utalások elemzése folytán arra következtet, hogy a Lélek kiárasztásáról szóló ígéret közel áll azokhoz a szövegekhez, amelyek JHWH népe körében való lakását fogalmazzák meg.

Perikópánk kontextusa

Ezekiel próféta könyve, ellentétben más prófétai könyvekkel, amelyekre a kisebb egységek és töredékesség jellemzőek, rendszerező tendenciákat mutat. Ezt bizonyítják a benne található nagyobb tematikus látomás-szövegegységek, amelyek a szerző rendszerező és szisztematikus törekvésére utal.

A szakemberek véleménye a könyv felosztásáról[2] többnyire megegyezik. A következő nagyobb részeket különböztetik meg:

I. 1–24 Júdea és Jeruzsálem elleni prófétálások
II. 25–32 A népek elleni prófétálások
III. 33–48 Az üdvösség ígérete
A. 33–39 Az üdvösség előkészítése
B. 40–48 Az üdvösség megvalósítása a megújított templomban és kultuszban.

Tehát a mi perikópánk az üdvösség előkészítéséről szóló nagyobb egységnek a része.

Szövegünk elhatárolása

Ez 36, 16–22 a prófétálási formulával kezdődik: „Az Úr szózatot intézett hozzám... (וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר)" amely bevezeti a főrészt. Ezek a versek elénk tárják a hűtlen Izrael bűnét és ennek következményét; az országból való kiűzetést, a népek közé való szétszóratást és Isten nevének megszentségtelenítését. Ebben a részben Izrael nincs megszólítva, csak róla van szó egyes szám harmadik személyben.

Ehhez a nagyobb egységhez még két kisebb egység tartozik, amelyeket egy-egy hírnökformula (כֹּה אָמַר; így szól az Úr) vezet be.

---

[2] RÓZSA H., *Az Ószövetség keletkezése II*, Budapest 1996², 209–211.

A 33–36 versek pedig a város újjáépítéséről és a pusztasággá vált ország termővé tevéséről szólnak.

A 37–38 versek Isten ígérete arra, hogy benépesíti a felépített várost és a termővé tett országot, és megsokasítja lakóit. Ezekben az egységekben Izrael ismét csak egyes szám harmadik személyben szerepel. Mindkét egység végén a szomszédos népek felismerik ill., elismerik JHWH-t, Izrael Istenét.

Ezek után látható, hogy Ez 36, 22–32 egy világosan körülhatárolt egységet alkot. Ezt az egységet mintegy keretbe foglalja a „nem miattatok cselekszem (לֹא לְמַעַנְכֶם)" formula, amely csak a 22 és a 32 versekben fordul elő az egész perikópában.

Az irodalomkritika szempontjából Ez 36, 22–32-re vonatkozóan eltérnek a vélemények[3], de egyelőre minket nem foglalkoztat ez a kérdéscsoport. Inkább a szinkronikus kérdéskörökre összpontosítunk. Éppen ezért most próbáljuk a szöveget úgy elemezni, amint az a kanonikus szöveghagyományunkban van, eltekintve az irodalomkritika tárgykörétől.

A szöveg struktúrája

Ez 36, 22–32 egy egységes passzus. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy 22. 23. és a 32 versben ugyanazokat a szavakat olvassuk: „nem miattatok cselekszem, (לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה)" és „az Úrnak, az Istennek a szava: (נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה)". A kifejezések ismétlése által biztosított szövegkeret elhatárolja a perikópánkat attól, ami előtte meg utána van. Meg kell említenünk, hogy a legtöbb kommentár passzusunkat egy nagyobb szövegösszefüggés (36, 16–37) keretében magyarázza. Ez azzal is magyarázható, hogy a szöveg váza, struktúrája nem érdekelte annyira a korábbi szentírástudósokat, mint a nagyobb témakörök elhatárolása és azok kisebb egységekbe való beosztása, azzal a céllal, hogy a szövegmagyarázat áttekinthetőbb legyen. Így pl. Fohrer[4] és Lamperter[5]. A későbbi kommentárokban már a 22–32 verseknek egy bizonyos központúságot tulajdo-

---

[3] ZIMMERLI W., *Ezechiel,* Biblischer Kommentar XIII/2, (BK) Neukirchen-Vluyn 1969, 877. 875. Passzusunkat egy korábbi eredeti egységnek tartja, míg F. L. HOSSFELD, „Ezechiel und die deutoronomisch-deutoronomistische Bewegung" W. GROß, (szerk.) *Jeremia und die deutoronomistische Bewegung,* Bonner biblische Beiträge 98, (BBB) Weinheim 1995. Hossfeld tanulmányában annak a meggyőződésének ad hangot, hogy szövegünk egy későbbi redaktor kezének a műve.

[4] FOHRER, G, *Ezechiel,* Handbuch zum Alten Testament 13, (HAT) Tübingen 1955, 202–205.

[5] LAMPERTER, H., *Zum Wächter bestellt. Der Prophet Hesekiel,* Botschaft des Alten Testamentes 21 (BAT) Stuttgart 1968, 252–3.

nítanak. Eichrodt a 36, 16–38 terjedő szöveget „Az új teremtés" címmel látja el, de amikor szövegmagyarázatában rátér a 24–28 versek kommentálására „A tulajdonképpeni új teremtés" címet adja ennek az alegységnek. Úgy tűnik, hogy már ő is felismerte legalább a 24–28 versek fontosságát, központiságát a nagyobb szövegösszefüggésben. Zimmerli még tovább lép és egyenesen a „Főrész"[6] alcímet adja a 22–32-ig terjedő verseknek. Allen[7] több érdeklődést mutat a retorikus elemzés iránt és Paruk[8] tanulmányait követi. Mindkét szerző komolyan veszi a megismételt kifejezések által nyújtott keretet és a 22–32-ig terjedő verseket „Public oarcle" (nyilvános orákulum) címszó alá helyezik. Tehát szinte mindegyik kommentár elismeri a 22–32 közötti versek sajátosságát, központiságát a nagyobb szövegösszefüggésben.

Ez 36, 22–32-t értelem szerint öt részre oszthatjuk fel:

I. 22–23 Ebben a részben tisztázódik, hogy mi is az alapja JHWH üdvösséget teremtő tevékenységének. Miért cselekszik Izrael Istene? Ennek a két versnek a szókincse nagyon szegény. Kulcsszavak ismétlése jellemzi, mint קָדֹשׁ (szent) 3-szor; חָלַל (megszentségteleníteni, profánná tenni) 3-szor; שֵׁם (név) 2-szer.

II. A 24–25 versek leírják, hogy miben is áll Isten nevének megszentelése. Az isteni cselekedeteket kifejező igék: *vezetni, összegyűjteni* jellemzik ezt a részt. Ennek az isteni tevékenységnek az a célja, hogy Izrael visszakerüljön saját országába. A nép megtisztul a tiszta vízzel való meghintés által.

III. A 26–27 versek szókincs szempontjából elütnek az előbbi két résztől. Olyan szótövek fordulnak elő többször, amelyek az ember belső újjáteremtésének leírásához szükségesek. לֵב (szív) 3-szor; רוּחַ (lélek) 2-szer; נָתַן (adni) 4-szer.

IV. 28–30 versekben az ország tematikája visszatér. Az atyáknak adott országban lakni témához kapcsolódik a szövetségformula és a föld gyümölcseinek megszaporítása. Az ismétlések itt már kimaradnak. Főleg a 29b–30 versekben egy egységes gondolatmenet található, ahol a föld gyümölcseinek megsokasítása és az éhség távoltartásáról van szó.

V. 31–32 versek egy új témát vezetnek be a mi perikópánkba: A nép szégyenérzete saját bűnei láttán. A 31. vers pedig megismétli a keretet biztosító kifejezéseket: „nem miattatok cselekszem,(לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה), az Úrnak, az Istennek a szava:(נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה)."

---

[6] ZIMMERLI, W., *Ezechiel II*, 872–873.

[7] Allen, L. C., *Ezekiel II*, World Biblical Commentary 28, (WBC)Dallas TX 1990, 872–3.

[8] PARUK, *Structural Studies*, 472–4, az előbb említett szerző idézésében. Sajnos nem jutottam ehhez a könyvhöz.

A perikópa szerkezete

Idáig arra figyeltünk, hogy mi alapján lehet a passzust kisebb részekre osztani. Most pedig azt figyeljük meg, hogy van-e valamilyen kapcsolat az egyes részek között. Így fel tudjuk vázolni a szöveg szerkezetét, aminek alapján könnyebben megértjük a passzust magát.

Már eső pillantásra nyilvánvaló a I. és az V. rész közötti kapcsolat. 1.) csak ebben a két részben találjuk meg a יָדַע (megismerni, megtudni) igét, máshol nem fordul elő a passzusunkban. 2.) csak ebben a két részben találjuk meg a perikópa kereteit körülhatároló kifejezéseket: (nem miattatok cselekszem, az Úr, az Istennek a szava, לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה: נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה)

A II. és a IV. rész közötti kapcsolatot a közös szókincs és a közös témakör biztosítja. A szótövek mint, אֶרֶץ (föld), לָקַח (összegyűjt), טֻמְאוֹתֵיכֶם (bűneitek) csak ebben a két részben fordulnak elő. Ugyanahhoz a szemantikus területhez tartoznak a következő kifejezések: אֲדָמָה (föld), שָׂדֶה. (szántóföld). A két rész ugyanazokat a témákat tartalmazza: az atyák földjére való visszavezetés, az abban való lakás, megtisztítás és megszabadulás a bűntől.

A harmadik résznek nincsen szoros kapcsolata egyik résszel sem, sem szókincs, sem pedig téma szempontjából. Tehát ez a rész egyedül áll a perikópánk közepében. Téma szerint Izrael szívének és lelkének újjáteremtéséről van szó. Viszont nem téveszthetjük szem elől, hogy a III. rész a עָשָׂה (tenni, cselekedni) ige által kapcsolódik az I. és a IV. részhez. A נָתַן (adni) ige meg összekötőszó a III. és a IV. rész között.

A fent leírt különbségek ill. közös vonások a következő chiasztikus szerkezettel[9] is szemléltethetők.

A 22–23

B 24–25

C 26–27

B^1 28–30

A^1 31–32

---

[9] Allen, L. C. , *Ezekiel II,* 872–3. a 17–32 versek retorikus elemzesében talál egy chiasztikus formát. Értelem szerint így osztja fel a passzust: 17–19; 24–32 az Isten népének és az országnak a tisztátalanságáról beszél, a 20–21 és a 22–23 versek pedig Isten nevének megszentségtelenítését tartalmazzák. A következő chiasztikus struktúrát állítja fel: AB–B^1A^1. Mivel Allen nem tárgyalja a részletkérdéseket, nehéz megérteni a chiasztikus struktúrájának igazi alapjait. A 26–27 verseket, vagyis az új szív és az új lélek tematikáját a „Nép és az ország tisztátalansága" címszó alá kényszeríti be. Az a benyomásom, hogy fontos kifejezéseken siklott át figyelme.

Fordítás és struktúra

(22) Ezért mondd Izrael házának, így szól az Úristen:

A	NEM MIATTATOK CSELEKSZEM(עֹשֶׂה) ezt, Izrael háza, hanem sokkal inkább az én szent nevemért, amelyet ti a népek között, ahova csak kerültetek, megszentségtelenítettetek. (23) Megszentelem az én nagy nevemet, amelyet a népek között gyalázat ért, amelyet ti magatok között megszentségtelenítettetek, és a népek FELISMERIK (וְיָדְעוּ), hogy én vagyok az Úr – MONDJA AZ ÚR AZ ISTEN –, amikor magamat rajtatok szentként megmutatom		
	B	(24) Kiragadlak titeket minden nép közül és összegyűjtelek benneteket minden országból és bevezetlek titeket a ti földetekre. (25) Tiszta vizet hintek rátok, hogy megtisztuljatok minden BŰNÖTÖKTŐL és megtisztítalak minden bálványotoktól.	
		C	(26) Új szívet adok nektek, és új lelket árasztok rátok és eltávolítom a kőszívet a húsotokból, és hússzívet adok nektek. (27) Az én lelkemet árasztom (וְנָתַתִּי) körötökbe és GONDOSKODOM (וְעָשִׂיתִי) arról hogy az előírásaim szerint járjatok, törvényeimet megtartsátok és megtegyétek (וַעֲשִׂיתֶם)
	B^1	(29) Megmentelek minden bűnötöktől, hívom a búzát és megsokasítom és nem küldök rátok éhséget.30. Megsokasítom a fa gyümölcsét és a föld termését azért hogy ne kelljen többet szégyenkezzetek a népek között az éhség miatt.	
A^1	(31) Emlékezni fogtok gonosz útjaitokra és iszonyatos tetteitekre. Megutáljátok saját magatokat bűneitek és gonoszságaitok miatt. (32) Nem miattatok cselekszem – mondja az Úristen – legyen tudott előttetek! Szégyenkezzetek és piruljatok útjaitok miatt, Izrael háza!		

Egzegetikai elemzés

Csak a fontosabb témákat elemzem ki tüzetesebben ebben a részben. Már a bevezetőben szó volt arról, hogy az Isten nevének a megszentségtelenítése ill. annak megszentelése perikópánk egyik érdekes témaköre. Pontosabban utánanézünk, hogy mit is kell értenünk az egyes kifejezések alatt.

Megszentségteleníteni és megszentelni

Hogyan lehet Isten nevét megszentségteleníteni? Talán nem szent az Isten neve, hogy azt meg kelljen szentelni? Az első részt (22–23 versek) két szótő szembeállása jellemzi. A szent szótő 2-szer igeként és egyszer főnévként fordul elő. Érdemes felfigyelni arra, hogy a megszentelni ige csak Istenre vonatkozik, JHWH ennek az igének az alanya. Ezzel szemben a megszentségteleníteni, profánná tenni ige csak Izraelre vonatkozik, mint alanyra. Tehát két különböző ige, amelyeknek ugyanaz a tárgyuk, de különbözők az alanyuk.

Joggal feltehetjük a kérdést, hogy mi is áll tulajdonképpen az JHWH nevét megszentelni (וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי) kifejezés mögött. Nem magától értetődő ez a kifejezés, annál is inkább mert hapax szó, csak Ez 36, 23-ban fordul elő az egész Héber Bibliában[10]. Hogyan lehet Isten nevét megszentségteleníteni és megszentelni? Mit fejez ki ez által a szent szerző?

De először a חָלַל (megszentségtelenít, profánná tesz) igét vesszük figyelembe. Ez az ige a קָדַשׁ ige ellentétpárja. A חָלַל igének különböző tárgyai vannak a HB. Pl. az ember megszentségteleníti a szombatot munka által (Kiv 31,14; Ez 20,13). De személyre is vonatkozik a חָלַל ige. Ha egy személy viselkedése nem felel meg JHWH előírásainak megszentségtelenítésnek, van kitéve. Hogyha a חָלַל ige a קָדַשׁ igének ellentétpárjaként fordul elő, akkor ez a jelentése: az elkülönített, ill. az Istennek szentelt és hozzátartozó személyt vagy tárgyat eltávolítani a szentség vagy a transzcendens zónájából.

Hogy pontosan mit is jelent megszentségteleníteni Isten nevét, a perikópánkat megelőző versekből is megtudhatjuk. Ez 36, 16–21 -ben Izraeltől közvetlenül csak az ország megszentségtelenítése függ. S mivel Izrael JHWH népe magatartásával tisztátalanná tette a földet, a következményeit is viselnie kellett: a kiűzetést, vagyis a deportálást az országból

---

[10] Héber Biblia, ezentúl csak a rövidítést használom: HB.

és a szétszóródást. Ekkor következik be JHWH nevének megszentségtelenítése, mégpedig azáltal, amit a népek mondanak Izraelről: „Ők JHWH népe, és mégis el kellett hagyniuk országukat." Isten nevének megszentségtelenítése közvetlenül nem Izrael tette, hanem a népeké, akik Izrael miatt ítélkeznek. Izrael Istene nem volt elég erős ahhoz, hogy népét megmentse a katasztrófa elől. Az eddigiek nagyon jól összeegyeztethetők az ókori Közép-Kelet istenképével. Egy nép győzelme a földön istenének győzel-métől függ az istenek világában. Izrael fölött győzelmet ülő népek JHWH-ban, Izrael Istenében egy tehetetlen, legyőzött istenséget látnak.

Gyakorlatilag az a kérdés, hogy ki is a történelem eseményeinek az ura, ki uralkodik igaziból a földön. Tehát nem kevesebb, mint Isten dicsősége és hírneve forog kockán. A חָלַל igének jóllehet leggyakrabban kultikus értelme sőt kultikus eredete van, a mi szövegünkben semmiképp sem lehet ennek az igének a jelentését kultikusan magyarázni. Tehát a megszentségtelenítés elsősorban nem valamilyen tisztasági előírás megszegését jelenti, hanem a konkrét történelmi eseményekre vonatkozik. Ezért nagyon találó a SzIT[11] חָלַל ige fordítása: Ez 36, 23 „Szentté teszem nagy nevemet, amelyet gyalázat ért a népek között."

Hogyha a קָדוֹשׁ jelző JHWH transzcendens tulajdonságát, az ő másságát, az ő uralmát a történelem folyása felett fejezi ki, akkor nevét megszentségteleníteni nem jelent mást, mint elvitatni tőle ezt a másságot, az ő uralmát a világ és a történelem felett, a hatalmat és a dicsőséget, mintha kicsúszott volna kezéből a világ zajlása.

Néhány bibliai szöveg ugyancsak ilyen értelemben használja ezt az ellentét-párt. Hasonló értelemben használja a próféta a חָלַל igét Ez 20,5–24-ben is. Izrael hűtlen volt JHWH törvényeihez már a kivonulás és a pusztai vándorlás ideje alatt is. Nem hagyták el az egyiptomi bálványaikat, a szombatot már a pusztában megszegték, és az utódok követték atyáik isteneit meg törvényeit. JHWH már ekkor el kellett volna, hogy törölje Izraelt a föld színéről. Csak a maga nevéért nem büntette pusztulással a népét, hiszen ezáltal a saját hírnevén esett volna csorba. Az Egyiptomból való kivonulás által szerzett hírnév és csodálat odalett volna, ha népét pusztulással bünteti. A büntetésben a nemzetek nem Isten igazságosságát látták volna, hanem félreértve JHWH döntéseit, csak a gyenge, tehetetlen Istent látták volna benne, aki megmenteni népét a pusztulástól nem tudja.

---

[11] SzIT = Szent István Társulat fordításának a szövege. Hetedik javított kiadás, Budapest 1992.

Még meg kell jegyeznünk, hogy Isten nevének megszentségtelenítése Ez 20, 9-ban niphal igeragozásban fordul elő, ami nagyjából megfelel a mi szenvedő igeragozásunknak, míg a 36, 22–23 -ban piel formában jut kifejezésre a megszentségtelenítés, meggyalázás. Piel formában maga Izrael a cselekvő alany. Míg a niphal forma nem fejezi ki, hogy ki is a rossz hírbe hozásnak a közvetlen szerzője. De téma szempontjából ugyanarról a valóságról, visszás helyzetről van szó, mint a mi perikópánkban. Csak idő és hely szempontjából van különbség a két bibliai szöveg között.

A קָדַשׁ ige háromszor fordul elő az első részben, mint a חָלַל ige ellentétpárja, és ellentétben a meggyalázással megdicsőülést jelent.

„Megszentelem nevemet (וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי)" kifejezés hapax a HB-ban és csak Ez 36, 23-ban fordul elő. Általában a nép, a papok és a föld képezik ennek az igének a tárgyát és nem Istennek neve [12].

- A fenti kifejezésben a név a személyt helyettesíti. Tehát JHWH magát teszi szentté! A név sokszor Istent helyettesíti, pl. 1 Sám 20, 42 [13].

-A Bibliában a név kifejezi viselőjének nagyságát, előkelőségét fontosságát (2 Sám 8, 13; Jos 7, 9). Ter 11-ben az emberek nevet, azaz hírnevet akarnak szerezni a bábeli torony felépítésével[14]. Név és dicsőség (nagyszerűség) sokszor párhuzamosan fordulnak elő. (Iz 42, 8; 59, 19; Zsolt 102, 6). De példáért nem kell messze mennünk, hiszen a mi perikópánkban is a szent és a nagy egymással párhuzamban áll. Ezeknek a kifejezéseknek, *szentségem neve* vagy *nagy nevem* ugyanazt jelentik kisebb-nagyobb színezettel. Szentnek vagy nagynak, hatalmasnak ill. nagyszerűnek lenni szinte ugyanazt a valóságot fejezik ki a HB-ben. Tehát szent és nagy szinte felcserélhető fogalmak a Bibliában, amikor az Istenről van szó.

Ez 28, 22-ben a megszentelni és megdicsőíteni igék közel szinonim értelmű szavakként fordulnak elő. A vers felépítése is a szinonim-paralelizmus struktúrája szerint tagozódik: „Ezt mondja az Úr az Isten: Nézd ellened fordulok, Szidon s megdicsőülök (וְנִכְבַּדְתִּי) benned. Majd megtudják, hogy én vagyok az Úr, ha végrehajtom az ítéletet és megmutatom rajta, hogy szent vagyok (וְנִקְדַּשְׁתִּי)." Ezek az igék rokon értelmű, szinonim szavak. Zimmerli azonban a következő árnyalati különbséget állapítja meg a

---

[12] SIMIAN, H., *Die theologische Nachgeschichte der Prophetie Ezechiels, Form- und traditionskritische Untersuchun zu Ez 6,35; 36* Forschung zur Bibel Würzburg (FzB) 1974, 90.

[13] RAUER, J. B., „Name" Bibeltheologisches Wörterbuch, Graz-Wien-Köln 1994, 437.

[14] ROSE, M., „Names of God in OT" AnchorBibel Dictionary IV, (ABD) New York - London - Toronto - Sydney - Auckland 1992, 1011.

„magát megszentelni" és *„magát megdicsőíteni"* kifejezések között: az utóbbira inkább a méltóság és a súlyosság a jellemző, az előbbire a szentségnek minden ellenállást eltörlő izzása a jellemző [15]. A szentség valami mást, az ember világába bele nem gyömöszölhető tulajdonságot fejez ki.

Iz 6, 3 is bizonyítékként szolgálhat a szent és a dicsőséges között létező gyakori paralelizmus számára. „Szent, szent, szent a seregek Ura, dicsősége betölti az egész földet!" Ez a vers is bizonyítja, hogy a szent jelzőnek olyan értelme van, ami a dicsőséges, a súlyos jelzőhöz nagyon közel áll. JHWH szentsége dinamikus tulajdonság. Ez a tulajdonság az ember részéről Istennel szemben tanúsított ellenállásnak a megtörésében mutatkozik meg. JHWH szentsége nem más, mint egy semmitől és senkitől nem függő önrendelkező akarat, amelynek folytán királyi uralmának a népek körében érvényt akar szerezni[16]. Von Rad így foglalja össze JHWH szentségéről a mondanivalóját: „Ez az önmagát megszentelni több mint valami belső ill. szellemi dolog; ez egy történés, amely a legszélesebb politikai nyilvánosságban játszódik le, és a nemzetek tudomásul veszik"[17].

A felismerési formula

23bβ Isten cselekvésének a célját is meg adja: „Akkor majd megtudják a népek, hogy én vagyok az Úr – mondja az Úr az Isten –, amikor a szemük láttára megmutatom rajtatok, hogy szent vagyok." A kifejezés: „וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי" egy nagyon gyakran előfordul szinte mondhatni merev szerkezet a HB-ban. Gyakran „felismerési formulának"[18] nevezik a szakemberek. Isten üdvösséget hozó cselekvésének a nemzetek beavatott szemtanúi. Joggal merül fel a kérdés: Ezekiel próféta miért hordozza annyira a lelkén, hogy a nemzetek JHWH szentségét felismerjék, hogyha a szövetség Istenének a cselekedete csak Izrael üdvösségére irányul. Milyen szerep jut a nemzeteknek, mint Izrael Istenének üdvösséget hozó cselekedetének szemtanúinak?

A כִּי־אֲנִי יְהוָה több min 150-szer fordul elő. Ha megnézzük, hogyan oszlik fel ez a gyakori kifejezés az egyes könyvekre, akkor a Kiv, Lev és

---

[15] ZIMMERLI, W.,*Ezechiel*, 691–692.

[16] Wildberger, H., Jesaja 1–12, BK/1, Neukirchen-Vluyn 1972, 248–250.

[17] VON RAD, G., *Theologie des Alten Testaments II*, Gütersloh 1993[10], 246. Saját fordításban.

[18] REVENTLOW, H. G., „Die Völker als Zeugen bei Ezehiel", *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft (ZAW)71 (1959)*, 33.

Ez -ben fordul a leggyakrabban elő. Tehát főleg az ún. papi hagyomány használta nagy előszeretettel ezt a formulát.

Ez 36, 23-hoz legközelebb álló szöveget a Góg és Magóg ellen folytatott harcnak a leírásában találunk (Ez 38–39). Ez 38, 23-ban a קָדַשׁ és a גָּדַל igék ismét szinonim jelentésű szavakként fordulnak elő hitpael igeragozásban. „Így bizonyítom be, hogy nagy és szent vagyok, és kinyilvánítom magamat sok nép szemeláttára. Akkor majd megtudják, hogy én vagyok az Úr." Ez a vers a 38-as fejezetet összefoglalása. Minden, amit JHWH Góg harcgépezete ellen tesz azért, hogy békés népét és védtelen földjét megszabadítsa, nem más, mint JHWH-nak a megdicsőítése és megszentelése. Minden be van vonva ebbe a harcba: a föld és a tenger, az állatok és a madarak, jégeső és tűz. Minden élőlény és természeti jelenség felett rendelkezik Izrael Istene és a maga szolgálatába állítja őket az ellenlábas, Góg megsemmisítésében.

A felismerési formulát tartalmazó versekben JHWH beleszólása Izrael és a világ történelmébe szintén közös pontot alkot. E cselekvés után következik a szemtanúk csodálkozása, mert ami a szemük előtt lejátszódik csak JHWH-tól jöhet, csak ő képes ilyen nagy dolgokat végbevinni.

A לְעֵינֵי הַגּוֹיִם (a nemzetek szeme előtt) kifejezés némi magyarázatra szorul. Ez-ben összesen 7-szer fordul elő ebben a formában és még 6-szor kissé megváltoztatott formában. A kivonulást elbeszélő szövegekben található formula – mint a fáraó, az egyiptomiak és Izraeliták szeme előtt – folytatását képezi[19]. Ez a formula a profán világ szemtanúit idézi, mint pl. az adásvételnél (Ter 23; Jer 32,18) vagy pedig törvényeljárásnál (Dtn 19,15). Viszont van egy nagy különbség a profán világ szemtanúsága és a kinyilatkoztatás szemtanúsága között. JHWH nagy tetteinek és büntető ítéleteinek a szemtanúi nem közömbös kívülállók, hanem mint tanúk be vannak vonva, azért hogy a szemük előtt lejátszódó dolgok arra késztessék őket, hogy a történelmet a szemük láttára történtek fényében értelmezzék és Isten mindenek fölötti uralmát elismerjék.

Izrael története a nemzetek szeme előtt játszódik le. Ez a történelem nem más, mint Isten nagyszerűségének és szentségének a hirdetése, és ezáltal a nemzetek is fel kell, hogy ismerjék JHWH egész világra kiterjedő uralomigényét. „Isten ellenáll neve meggyalázásának. Az üdvösségnek ez a teocentrikus megalapozása szoros kapcsolatban van Isten egyetemes uralomszándékával."[20]

---

[19] Uo., 39.
[20] Uo., 40.

Isten népének hazavezetése és megtisztítás

Ez 36, 24 „Kiragadlak titeket minden nép közül és összegyűjtelek benneteket minden országból és bevezetlek titeket a ti földetekre." gyakorlatilag az előző részben meghirdetett névmegszentelés mibenlétét mondja el. Ami Izraellel történik valóban csoda. Ez világosan kitűnik a fogságban lévő nép reménytelen sorsának a megértéséből is. Ez 37, 11b a fogágban lévők reménytelenségéről tudósít. „Elszáradt a csontunk, oda a reményünk, végünk van." Izrael helyesen látja helyzetét, és a fenti helyzetfelmérést Isten szava is megerősíti, amikor a mezőn elterülő csontokat népével, Izraellel azonosítja. Izrael életre keltését leíró kép a teremtésre (Ter 2, 7) emlékeztet bennünket. Mindkét elbeszélésben a test megalkotása és az éltető lélek adása két különböző mozzanat. Izrael visszavezetése hazájába és visszaállítása csoda, isteni tett, amely egy új teremtéssel ér fel. Eszerint Ez 36,24 nem más, mint egy teremtői aktus, amely csak Istennek lehetséges, és ezáltal bizonyítja mindenre kiterjedő hatalmát.

Érdemes megjegyezni, hogy a szöveg nem az אֶרֶץ főnevet, hanem az אַדְמַתְכֶם szót használja, ami kevésbé politikai színezetű, mint az אֶרֶץ. Zimmerli azon a véleményen van, hogy אַדְמַת יִשְׂרָאֵל (Izrael földje) inkább teológiai, mintsem politikai színezetű. JHWH a vándor pátriárkáknak mint nomád embereknek nem annyira földrajzilag és politikailag körülhatárolt földet ígért, hanem elsősorban szántóföldet.[21] Az אֲדָמָה 17-szer fordul elő Ez-ben és az atyáknak ígért föld méltóságát és életképességét fejezi ki.

Valószínűleg benne van az otthon árnyalata is, hiszen az אֲדָמָה személyes névmással gyakran otthont jelent a HB-ban. (Ter 28, 15; Am 7, 11.17; Jón 4, 2).[22] A 24 versben a „földetekre" szó ellentétben áll az idegen nemzetekkel és országokkal, ahol Izrael mint hazátlan nép élt, és most a szöveg hangsúlyozza, hogy Izrael saját földjén otthonra, biztonságra és meghittségre talál.

A tisztító vízzel való meghintés is figyelmet érdemel. A מַיִם טְהוֹרִים kifejezés valószínűleg a Szám 19, 9–22-ből inspirálódott, ahol bizonyos rituális tisztátalanságokat ezzel a tisztító vízzel törölnek el. Amikor a próféta a nép tisztátalanságáról beszél biztos, hogy sokkal tágabb értelemben használja ezt a kifejezést, nem vonatkozik csupán a kultikus

---

[21] ZIMMERLI, W., *Ezechiel I.*, 168ff.

[22] PLÖGER, J.G., „אדמה" *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament I.* (TWAT) 95–105.

cselekményekre. Izrael elsősorban magatartásával tette tisztátalanná a földjét. Kétséget kizáróan kultikus nyelv-használattal van dolgunk, de a mondottak tartalma sokkal tágabb. Minden olyan tettre vonatkozik, amellyel Izrael JHWH uralmát megkérdőjelezte, megcsonkította. Ebbe az irányba mutat a következő idézet is „Életmódja (az Izraelé) olyan volt előttem mint az asszony tisztátalansága" Ez 36,17b. A tisztátalanság tehát sokszor a bűn megjelölésére szolgál.

Néha nem könnyű megkülönböztetni a tisztátalanságot a bűntől az Ószövetségben. Nehéz meghúzni a határvonalat a morális és a kultikus tisztátalanság között. A bűnnek és a tisztátalanságnak ugyanaz a következménye – kizárja az embert a kultikus közösség szövetség ünnepléséből[23]. Zsolt 51,9 nagyon hasonlít a tisztító víz szempontjából a mi perikópánk témájához. A bűnbánó Istenhez könyörög bűnbocsánatért és tisztulásért. A zsoltáros a bűnöket, mint valami tisztátalan dolgokat értelmezi, hiszen azt reméli, hogy az izsóppal való meghintés folytán megtisztul a bűnöktől, mint valami szennytől vagy piszoktól. Isten megtisztító cselekedete bűnbocsánatot jelent a zsoltáros felfogásában [24].

A bűnöktől való megtisztítás mellett még szerepel a bálványoktól való megtisztítás is. Érdemes felfigyelni a טָהַר változó igeragozására. 25 versben Isten meghinti tisztító vízzel a népet és tiszta lesz (וְטַהַרְתֶּם) 25b-ben Isten tisztítja meg a népét a bálványoktól. Úgy tűnik, hogy a bálványoktól nem tisztít meg a tisztító víz. A bálványok eltávolításához JHWH közvetlen közbelépésére van szükség. Így a bálványoktól való megtisztítás még inkább hozzájárul JHWH hírnevének a növeléséhez. Izrael hazavezetése, kiragadása a nemzetek közül félreállít minden bálványistent Izrael történelmének magyarázásából. Felismerik, hogy csak JHWH egyedüli Ura a történelemnek.

Új szív és új lélek

Az ószövetségi felfogás a szívről sokban különbözik a maitól. A szív (לֵב vagy לֵבָב) nagyon gyakori a HB-ben. Csak Ezekiel prófétánál 30-szor, a rövidebb forma pedig 5-ször fordul elő. Ószövetségi felfogás szerint a szív az ember központja, az ember lényege. A לֵב nem emberre alkalmazott szentírási szövegei arról tanúskodnak, hogy a szív nem más

---

[23] Vö. KAUFMANN, Y., *The Religion of Israel*, Chicago 1960, 113.
[24] UO., 121.

mint valaminek a közepe, a központja. A לֵב a tenger közepét (Ez 27, 4.25.26.) vagy pedig az ég közepét is jelentheti (Dtn 4, 11). Ezek a szentírási helyeket szem előtt kell tartanunk ahhoz, hogy megértsük a szív jelentőségét a bibliai ember életében. A szívről, mint az emberi test szervéről abban a korban hiányos volt még a tudásuk.[25]

Mivel a szív az ember lényegét fejezi ki, sokszor a személy helyett áll (Ez 13, 22; Zsolt 22, 15) vagy pedig helyettesíthet egy személyes névmást is (Ter 18, 5) Ezekben az esetekben a לֵב jelentése megközelíti a נֶפֶשׁ-t az ember éltető princípiumát. Az egész ember a szívében összpontosul az Isten előtt [26]. Ezért van az, hogy a MTör 10, 12 és 30, 10 kéri az embertől, hogy szeresse Istenét egész szívével. Ebben a felhívásban nem kevesebbről van szó, mint egy kizárólagos és egyedülálló Istenre irányultságról[27]. 1 Sám 16, 7-ben Dávid királlyá kenésénél Isten nem azt nézi, amit a szem lát, hanem a szívet nézi az Úr. Itt a szív a belső valóság kifejezője a külső megjelenéssel szemben[28].

A megismerés (Kiv 7, 23) és az emlékezés is (Iz 65, 17) a szívnek tulajdonított képességek. Csak akkor talál rá az ember Istenre, ha szíve mélyéből keresi őt (Iz 29, 13).

Ezekiel pedig azzal korholja az állprófétákat, hogy saját szívük szerint prófétáltak és a saját lelküket és nem az Isten lelkét követték. A bűnös ismertető jele a gonosz szív (Zsolt 28, 3; 41, 7). A szív gonoszsága vonja az emberre Isten ítéletét. Jer 4, 14. 18 felszólítja Jeruzsálemet, mossa meg a szívét. A Isten helyett a szív ragaszkodhat a bálványokhoz és a gonosz tettekhez.

A kőszív, valószínűleg asszociálva van a bálvány istenekkel. A prófétai irodalom gyakran a pogányok isteneit egyszerűen csak kőnek nevezi. Talán ezáltal is aláhúzzák a bálványok élettelenségét és képtelenségét arra, hogy a történelem zajlásában döntő szavuk legyen (Jer 2, 27; Ez 20, 32; Iz 37, 19). Akik JHWH-t elhagyják hasonlóak a bálványhoz, életképtelenek, olyanok mintha nem is élnének. Bálványaikhoz hasonlít a nép, amely elhagyta élő Istenét.

---

[25] Fabry, H. J., „לֵב - לֵבָב"*Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament* IV, 422.

[26] RUSCHE, H., „Das menschliche Herz nach biblischem Verständnis" *Bibel und Leben* (BiLe)3 (1962) ,202.

[27] UO.,

[28] JOYCE, P., *Divine Initiativ and HumanResponse in Ezekiel*, Journal for the Study of the Old Testament - Supplement Series (JstOT.S) 51. Sheffield 1989, 109.

A kőszív a keménynyakúságnak, az engedetlenségnek a kifejezője. Azáltal, hogy elszakadt Istentől, a választott nép sötétben tartózkodik, elvágta magát az élettől, kőszíve van. A kőszív Izrael ellenállását fejezi ki JHWH-val szemben míg a hússzív pedig Izrael „feltámasztását" újjáteremtését szimbolizálja.

Mivel minden fontos emberi tevékenység kiindulópontja a szív, a szív kell hogy az Isten-i cselekvésnek is az első helye legyen. A szív az ember makacsságának a székhelye, melynek folytán már képtelen a törvény által megkövetelt engedelmességre (Jer 3, 17; 7, 24; 9, 13; 11, 8; Ez 2, 4; 3, 7). JHWH szét kell, hogy törje a hozzá hűtlenné vált szívet, hogy népe vissza tudjon térni hozzá (Ez 6, 9).

Isten nem csak felajánlja a bűnbocsánatot, hanem segíti népét az új jövő elfogadásához[29]. A hússzív a kőszívvel ellentétben képes lesz az engedelmességre, és ezáltal fennmarad a JHWH-val kötött éltető szövetség.

Az új lélek nem más mint az Isten lelke.

Először is megállapítjuk, hogy bár paralelizmusként jelenik meg a szövegben a lélek kiárasztása az új szív adományával, mégis vannak különbségek, amelyeket nem szabad szem elől tévesztenünk[30]. Ellentétben a hússzív adományával, itt nem kell először a régi lelket eltávolítani. A névelős szerkezetek is különböznek. A szívvel a לֵבָב; (nektek) és a lélekkel a בְּקִרְבְּכֶם (a ti bensőtökbe) névelős szerkezet áll[31]. Ezt a különbséget a későbbiekben még értelmezni fogjuk. Természetesen ez az árnyalat a fordításokban nem játszik nagy szerepet, azonban a héber szövegben ennek alapján olyan szentírási helyekhez jutunk, amelyek segítenek jobban megérteni a különbséget.

Egy rövid áttekintés után könnyen kiderül a mondatszerkezet sajátossága. A HB-ban a נָתַן רוּחַ (lelket adni) gyakori, de soha nem áll בְּקִרְבְּכֶם névelős szerkezettel, csak Ez 36, 27-ben. Másként mindig a לְ és a עַל névelőket használja a HB ezzel a kifejezéssel. Felmerül a kérdés, hogy

---

[29] Reventlow, H. G., „Die Völker als Zeugen bei Ezechiel". *ZAW* 71 (1959), 33.

[30] Ohnesorge is figyelmezetet a két mondatszerkezet közötti különbségre. Nem lehet egy szintre tenni a kettőt, figyelembe kell venni a különbségeket. Azonban nem foglalkozik a בְּקִרְבְּכֶם névelős szerkezettel. OHNESORGE, S., *Jahwe gestaltet sein Volk neu*, (FzB) 64, Würzburg 1991, 270.

[31] Legtöbb fordításban nem jut kifejezésre ez az árnyalat. A SzIT mindkettőt a belétek névelős szerkezettel fordítja. A Lutherbibel: „euch" „in euch" a Szent Jeromos Biblia fordítása is két külön szerkezettel fordítja: nektek és belétek.

vajon mivel lehet ezt magyarázni, hiszen egy ilyen gyakori kifejezésnél igen sokat nyom a latba egy kisebb rendellenesség is.

A בְּקֶרֶב prepozíciót általában olyan szövegekben találjuk meg, ahol JHWH népe körében lakik. Kiv 34, 9 egy kérést tartalmaz, amelyben Mózes Istent arra kéri, hogy maradjon velük. Szof 3, 17 pedig bátorítja Jeruzsálemet: „Veled (בְּקִרְבֵּךְ) van az Úr a te Istened, az erős szabadító." Meribánál pedig Izrael kérdésével: „Vajon az Úr körünkben van-e?" tette próbára Istenét (Kiv 17, 7). Isten jelenléte népe körében a nép engedelmességétől függött. A választott nép engedetlensége Isten visszavonulását és büntetését idézte elő. Kiv 33, 3 pedig nyíltan kimondja, hogy Isten nem lakhat bűnös népe körében, mert szentségének tüze felemésztené a népet. Mintegy meg kell védenie a népet szentségének tüzétől, transzcendenciájának kisugárzásától. Ezért angyalt bíz meg Izrael vezetésével. Itt ismét a בְּקֶרֶב névelőt használja a HB.

Isten Izraelnek új hússzívet ad, hogy képes legyen az engedelmességre, és ezáltal lehetővé teszi lelkének kiárasztását. Kétségtelen, hogy a בְּקֶרֶב szerkezetes kifejezés a próféta hallgatóiban az Egyiptomból való kivonulás emlékeit idézik fel, amikor Isten népe körében megmutatta szabadító hatalmát. Kétségtelen, hogy ennek a lélekkiárasztásnak az a kívánt eredménye, hogy JHWH népe körében lakjon (inhabitatio)[32]. A lélek az élet hordozója, princípiuma. Isten jelenléte lelke által nem más, mint egy éltető, újjáteremtő jelenlét. A lélek összekötő kapocsként szerepel, Izrael és JHWH között. A lélek által jut kifejezésre Isten tevékeny jelenléte népe körében.

De had tekintsünk meg egy-két szentírási helyet a lélekről. Ez 37, 8-ban a lélek a test éltető princípiuma. Miután a kiszáradt csontokat hús és bőr vonta be, még szükség volt az éltető lélekre. Jer 32, 15-ben pedig a lélek ereje megváltoztatja a természetet. A lélek kiárasztásának következtében a puszta kertté és a kert erdővé lesz. Érdemes megjegyezni, hogy a lélek kiárasztását a mi perikópánkban is a föld termésének megszaporítása követi.

Ez 36, 26–27-t csaknem szó szerint megtaláljuk Ez 11, 19–20 versekben is. Zimmerli szerint egy rögzített, fix szöveggel van dolgunk, ami az ezekieli iskola jellegzetességei közé tartozik. Ez 18, 31-ben azonban a nép feladata új szívet és új lelket szerezni. Passzusunk mintegy ellentétben az előbbivel Izraelnek csak JHWH-től jön remény, csak ő adhat új szívet és új lelket.

---

[32] ZIMMERLI, W., *Ezechiel II*, 879.

A szövetségi formula és a föld gyümölcseinek megszaporítása (36, 28-30)

Lipinski arám tulajdonnevek, mint „'ammus-ki-il" „ősöd olyan, mint az Isten"; „Illa-'ammu" „ősöm az én Istenem" elemzése folytán rámutat arra, hogy a szemita világban sokszor az istenek és követőik között rokoni kapcsolatot lehet felfedezni. Status absolutus-ban, azaz semmiféle rag nélkül az עַם (nép) rokoni kapcsolatot képes kifejezni. Eszerint Izrael rokoni kapcsolatra lép JHWH-val, egy családot képez. Ezen felfogás alapján bélyegezhették a próféták a nép hűtlenségét a szövetség Isteséhez házasságtörésnek. Ugyanígy érthető pl., hogy miért nevezi JHWH több helyen Efraimot elsőszülött fiának stb. Ez viszont nem a néppel együtt született tulajdonság, hanem elsősorban feladat: Isten szövetségajánlata alapján élni, és az ő üdvösséghozó cselekedeteire dicsőítéssel válaszolni, a szövetség hűséges Istenéhez hűségesnek maradni. „...legyetek szentek, mert én JHWH szent vagyok" (Lev 11,44b) felhívás jól kifejezi a szövetségből származó kötelezettséget.

A gyümölcsök és a föld termésének megszaporítása

hozzátartozik a szövetségkötés áldásaihoz. Ha a nép engedelmesen követi JHWH-t nem kell többé éhséget szenvednie. A héber szövegben JHWH szól a búzának (וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן). A קָרָא ige a teremtés leírására emlékeztet, ahol ugyancsak szóval történik a teremtés. Ez a szólítás Istennek fenntartott cselekedet, ami a teremtő hatalomnak felel meg. Ez a kijelentés másrészt lehet a 2 Kir 8, 1-nek az ellentétpárja, ahol Isten az éhséget szólítja. A szövetség Istene gondoskodik a föld termékenységéről, távoltartja az éhséget Izraeltől, és ezáltal megmenti népét az éhség miatti szégyentől.

Szégyenkezés a múlt felett (36, 31–32)

Jóllehet JHWH megtisztította Izraelt bűneitől és tisztátalanságától, a népnek mégis emlékeznie kell bűneire, gyalázatos tetteire. Az emlékezés ószövetségi szempontból nem egyszerű visszatérés a múltba, hogy a jelenről elvonja a figyelmet. Az emlékezés szót (זָכַר) a HB Istenre is alkalmazza. Amikor Isten megemlékezik Ábrahámmal, Izsákkal és Jákobbal kötött szövetségéről beavatkozik a történelembe népe javára. (Kiv 2, 24) Megemlékezik a népével kötött szövetségéről és egy új, és örök szövetségre lépik népével (Ez 16, 60). Az ember emlékezése is hasonlít az Isteséhez. Az ember emlékezik, és ebből az emlékezésből valami új jön létre. Izraelnek pl. arra kell, gondolnia mit is tett az ő Istene a fáraóval és az egyiptomiakkal, és az emlékezésnek köszönhetően le-

győzi a kánaániak iránti félelmét. Ebben az esetben Izrael bizalmat és erőt nyer az emlékezésből.

Gyakran negatív szövegösszefüggésben fordul elő ez az ige Ezekieknél. A választott nép bűnös magatartására és undok cselekedeteire kell visszaemlékeznie. Ez a visszaemlékezés undort szül a népben bűnei láttán, és a nép eljut a felismerésre. Hasonlóság van Ez 36, 31–32 és Ez 20, 43–44 között, mindkettőben három különböző lépést észlelhetünk: az emlékezés, undorérzet és az elismerés ill. felismerés.

Zimmerli találóan ragadja meg az emlékezés lényegét. „Az emlékezés az Ószövetségben egy igazi törekvés a valóságra, mely aztán élő jelenné változik."[33] A múltra való reflexiója során Izrael felismeri mi is üdvösségének és reményének az alapja. Minden, ami a választott néppel történik a nagy emlékezésnek a részévé kell, hogy váljon.

Perikópánk utolsó mondata felszólítás a néphez, hogy szégyenkezzék. A כָּלַם és a בּוֹשׁ igék gyakran szópárként fordulnak elő a HB. Legtöbbször a bánat és a töredelem leírásánál. A bűnbevallási deklarációkban[34] gyakori ez a szópár (vö. Kiv 9, 6; Jer 31, 19; Ez 16, 52. 54.) A két szó általában felcserélhető. Klopfenstein[35] azonban árnyalati különbséget lát közöttük: a כָּלַם inkább az objektív megszégyenítésre vonatkozik, a בּוֹשׁ pedig inkább az objektív szégyennek elfogadását és viselését jelenti. Továbbá a כָּלַם szótőt megtaláljuk az arab nyelvben is, megsebesülni, megsérülni jelentéssel[36]. Tehát valami objektív dologról van szó, ami a Klopfenstein véleményét erősíti a két szó közötti különbségéről.

Zárjuk e tanulmányt három teológiai reflexióval.

1. Izrael üdvössége JHWH-nak neve iránt mutatott „féltékenységéből" származik.

Hagyománykritikai szempontból Simián kielemezte a következő kifejezéseket: „az én szent nevem miatt" és „nevem miatt". Leggyakrabban Ezekieknél és Deuteroizajásban fordulnak élő az említett kifejezések.

---

[33] ZIMMERLI, W., *Ezechiel I.*, 152.

[34] UO., 367.

[35] KLOPFENSTEIN, M. A., *Scham und Schande nach dem Alten Testament*, Abhandlungen zur Theologie des Alten und des Neuen Testamentes (AThANT) 73 Zürich 1972, 149. Ez 16, 52. 54 alapján különbözteti meg ezt a két szinonim szót.

[36] KOPF, L., „Arabische Etymologien und Parallelen zum Bibelwörterbuch" *Vetus Testamentum* (VT) 8 (1958), 179.

Mivel Deuteroizajásban ezek a kifejezések szinte idegennek tűnnek, Simian véleménye szerint, nagy valószínűséggel Ezekiel 20, 9-t kell e kifejezés eredeti helyének tekintsük[37]. Az egész 20 fejezet Izrael hűtlenség-történetének van szentelve. Ezekiel mindegyre aláhúzza, hogy Izrael története Isten neve iránti „féltékenységén, buzgóságán" alapozik. Izraelnek semmi jogcíme nincs, hogy a bűnbocsánatot és az üdvösséget elnyerje. Ezekiel figyelmezteti a népet: a bűnbocsánatnak titokzatos okai vannak, melyek Isten érdekeiből származnak, amelyek a nép számára nem egészen világosak. Az üdvösségnek ez a megalapozása nagyon eltér Deuteroizaiásétól, amely pl. a 43, 4-as versben így alapozza meg JHWH Izrael megszabadítását. „Mert drága vagy a szememben, mert becses vagy nekem és szeretlek..." Deuteroizajás melegséget sugárzó szavait, mint szeretet, irgalom, hűség hiába keressük Ezekielnél[38]. Ezekiel népét az elbizakodottság elől óvja, nehogy Isten szeretetét és kiválasztását saját birtokává, örökségévé „degradálja". Semmi büszkeségre méltó nincs Izrael történelmében, csak Istenének megsértése és megbántása, tisztátalanságban töltött élet és a jó rend szétzüllesztése. Izrael esélyének csak egy alapja van a jövőre nézve, és ez az alap nem más mint Isten ígérete, szent nevéért folytatott harca.

2. Ezekiel történelem- és időfogalma

Isten tevékenysége népe érdekében nemcsak Izraelnek, hanem direkt módon a nemzetek családjának is szól. Ők sem passzív szemlélői csupán a JHWH és népe között lejátszódó eseményeknek, hanem be vannak vonva ebbe a történés-be. Hiszen Isten a 36, 23-as vers szerint ismertté akar válni a népek családjában. Izrael üdvösségtörténete az a színpad, amelyiken Isten az embert megszólítja és elvezeti a felismerésre. Ha a választott nép nem engedelmes, nem hűséges a szövetség Istenéhez, ha visszautasítja őt, akkor Isten be kell hogy avatkozzék a történelem folyásába. MTör 4, 6–7a szerint JHWH és Izrael között lévő szövetségből, szoros kacslatból származó bölcsesség utalás kellene hogy legyen az egyedül igaz Istenre, hogy ezáltal JHWH neve a népek körében nagy és híres legyen. Ha Izrael nem felel meg ennek a kiválsztottságának, hívatásának, feladatának, veszélybe kerül Istenének hírneve. Ezért kell a javító büntetés.

---

[37] SIMIAN, H., *Die theologiesche Nachgeschichte der Prophetie Ezechiel*, 346.
[38] ZIMMERLI, W., *Ezechiel II*, 877.

JHWH-nak szívügye, hogy magának engedelmességet és elismerést szerezzen a népe körében, hogy ezáltal a népek családját is elvezesse az istenismeretre. Eszerint Izrael, sőt a világ történelme nem más, mint Isten kinyilatkoztatásának a színpada. Reventlow tömören így fogalmazza meg: „Isten minden cselekedete népe körében, legyen az ítélő eljárás vagy megmentő, megszabadító tett, JHWH nevének megdicsőítésére, uralom- és elismerés-igényének megvalósítására szolgál. Ez a tevékenykedés elsősorban Izrael népével történik, de célja már jó előre túl mutat a szűkös népi korlátokon. Mert Isten uralom-igénye az egész világra kiterjed, és elismerést vár a nemzetektől, mert csak ő egyedül az Úr."[39]

Izrael keménynyakúsága és bűnei ellenére JHWH újra meg újra síkraszáll neve megdicsőítése érdekében a világban. Ezekiel üdvösségtörténet-felfogásában van valami keményen radikális. Az egész üdvtörténetet teológiailag megfoghatóvá teszi, amennyiben rendkívül radikális módón minden történést Isten dicsőségből vezet le.[40] Az idő Ezekielnél nem a kudarcok és sikerek sorozata, hanem Isten tevékenységétől okozott hullámszerű előrehaladás az Isten és ember közötti találkozásban. Ezekiel képét az időről és a történelemről úgy is lehet érteni, mint Isten végleges kinyilatkoztatásának a prelúdiumát vagy tükörfényét a feltámadt Jézus Krisztusban.

3. Perikópánk és a Miatyánk első kérése.

Gondolom az sem véletlen, hogy ez a teológiai gondolat belekerült az Úr imádságába, mégpedig ez alkotja az első kérést: „szenteltessék meg a te neved." Az sem véletlen, hogy mind a két szentírási szövegben (Ez 36, 22–32 és Mt 6, 9) Isten nevének megszentelése az első helyen áll. Láttuk, hogy Ez 36, 22–32-ben a rákövetkező verseket úgy is lehetne értelmezni, mint JHWH megdicsőítsenek, neve megszentelésének részletesebb leírását. Ezt el lehet mondani a Miatyánkról is, főleg ha azt is figyelembe vesszük, hogy sok téma közös a két perikópában.

Visszavezetés az országba (Ez 36, 24) és „...jöjjön a te országod". „...hogy tanácsaim szerint járjatok és szemetek ellőtt tartsátok törvényeimet és hozzájuk igazodjatok" a Miatyánkban pedig „...legyen meg a te akaratod". A bűnbocsánat, a mindennapi kenyér kérése ill. a föld termésének biztosítása is közös mind a két szentírási szövegben.

---

[39] REVENTLOW, H. G., „Die Völker als Zeugen bei Ezechiel" ZAW 71 (1959) 42–43.
[40] VON RAD, G., *Theologie des Alten Testamentes* II, 247.

Az egész üdvösségtörténet Isten nagy törekvésétől függ. Isten nevének megszentelése és megdicsőítése ez a nagy törekvés. Ennek az isteni törekvésnek van alávetve minden. Talán Loyolai szent Ignác is valami hasonlót látott meg a hit szemével. Ezért tűzte élete céljául és tette rendje mottójává: „Omnia ad maiorem Dei gloriam".

MARTON JÓZSEF / JAKABFFY TAMÁS, ***Az erdélyi katolicizmus századai. Képes egyházmegye-történet,*** **Gloria Kiadó, Kolozsvár 1999, 147 o.**

Nem közhely, hanem valóság, hogy egy hiánypótló könyvvel gazdagodtunk. A szerzőpáros Erdély ezeréves történelmének legfontosabb pillanatait villantotta fel. Nem szándékoztak átfogó és aprólékos történelmet írni, hanem – ahogyan az előszóban áll – csak „morzsákat csipegettek" a múltunkból.

A könyv szövege és képei nagyon jól kiegészítik egymást. Képritkaságokat is találunk közöttük.

A mű felosztását Erdély történetének sorforduló eseményei határozták meg: A kezdetektől az 1526-os csatavesztésig, Mohácstól a katolikus restaurációig, A „lipóti oklevéltől" a 18. század végéig, Az erdélyi katolicizmus a 19. században, Az „impériumváltozás" után.

A címben az erdélyi katolicizmus szerepel, de nyilvánvaló, hogy a könyvben szó van a többi együttélő felekezetről és nemzetről is. E kényes kérdések tárgyalását is a történelmi hűség és az ökumenizmus szelleme jellemzi.

A legújabb kor történéseinek ismertetése (titkos ordináriusok, a kommunista államhatalmi egyházüldözésben fontos szerepet játszó személyiségek) – amelyek még nem szemlélhetők kellő történelmi távlatból –, az olvasók tudatában sok mindent a helyére tesz.

A szerzők a könyvet nagyon jó pedagógiai érzékkel állították össze. Mire az olvasó megkedveli ezt a könnyen olvasható és szemléletes könyvet, már a végére is jutott. De ott talál egy alapos és korszakokra osztott könyvészeti anyagot, amelyből a felcsigázott érdeklődését ki tudja elégíteni.

A mű végén lévő fogalomtár is az általános műveltség gyarapítását szolgálja.

Jó volna, ha ez a könyv ott lenne minden Erdélyt-szerető asztalán.

Ágoston Ferenc

Kuláksors **(szerk. KRISTÓ Tibor), Státus Kiadó, Csíkszereda, 1999, 270 o.**

Kristó Tibor szerkesztésében Kuláksors címmel igen izgalmas és értékes könyv látott napvilágot 1999-ben a csíkszeredai Státus könyvkiadónál. Az olvasó első benyomása az, hogy a feltárt történetek fájó sebeket tépnek fel, a kettébetört életkarrierű „szerzők" az igazság kimondásával keresnek maguknak elégtételt. Tény, hogy a rövid élettörténetekben igen sok igazságtalanság, kegyetlenség, embertelenség jelenítődik meg. Mindegyik beszámoló más és más életsorsot érzékeltet, más és más helységbe kalauzolja el az olvasót. A közös bennük az, hogy a történetek ugyanabban az időben, az ötvenes években, zajlottak. A kuláknak kikiáltott emberekkel szemben azonos recept alapján jártak el a székely nép köréből ebrudalt ügynökök, becsapott kommunisták. Itt-ott a bérencekben is felfedezhető az emberség, de nagyobb részükben az érvényesülés vágya és az irigység kerekedett felül. Áldozataik legtöbbször mindenükből kiforgatott szegény emberek. Márton Domokosné például azért került a kuláklistára, mert „a püspök sógorasszonya", férjét pedig (Márton Áron püspök testvérének a fia) agyonverik.

Fájó, hogy székely népünk bajba jutva olyan hamar megfeledkezik a keresztény szeretetről, egymás megsegítéséről. Zsarnoki hatalomnak szolgálva pogány szellemben tud saját körében is kegyetlenkedni. Nem képes megtalálni a békés együttélésnek a helyes módját. A hatósági rendeleteket, a kulákokra kirótt kemény adót, a beszolgáltatásokat mindig helyi szinten hajtották végre. A végrehajtási módban minden végrehajtó tanúsíthatott volna emberi megértést. Találunk erre is néhány példát e könyv beszámolóiban. A „zord idő"-vé alakított, bizalmatlanságot árasztó világban itt-ott felfedezhetünk egy csöppnyi jóságot, megértést is. Kosztolányi Istvánné, szül. Ágoston Vera Gyergyóalfaluból Székelyudvarhelyre kilakoltatott „kulák-lány" még ötven év múlva is szeretne találkozni azzal a gépkocsivezetővel, aki csíkszeredai fogvatartásakor egy pár harisnyával ajándékozta meg.

Dátumokat („1949. március 2. húshagyókeddre esett"), adatokat (lefoglalt ingóságokat, kirótt beszolgáltatásokat) igen pontosan megjegyeztek és feljegyeztek az érintett személyek. A könyv olvasásakor könnyen átsiklunk rajtuk, számunkra nem sokat mondanak, de érezzük, hogy nekik, a beszámoló „hősöknek" az életük függött ezektől, eltulajdonításuk máig be nem hegedő sebeket ütött, velőikig hatolt. Érthető tehát, hogy nagyon sok fájdalom, sérelem gyűlt egybe a kis kötetben. Mégsem állhatunk meg a sérelmeket összegező gondolatnál. Azoknak felidézésén túl a mának is üzenetet hordozó, igen lényeges emberi értékek kerülnek napfényre. Mindegyik meghurcoltról elmondható, hogy volt tartása, kezdve az egyszerű parasztembertől, a vállalkozótól, a földbirtokostól, az egyetemre kopogtatóig. Embereknek minősültek a szó nemes értelmében. Bármilyen kegyetlenül jártak el velük szemben, nem tudták őket megalázni, emberségükből kiforgatni. Neveltetésük útján, őseiktől áthagyományozva, olyan értékeket hordoztak magukban, amelyeket szűk látókörű kínzóik képtelenek voltak megsemmisíteni.

A különböző beszámolókban érdemes még egy közös vonást kiemelni. Szinte mindegyik fiatal áldozatnak („kulák-fiókának") az volt a legnagyobb fájdalma, hogy megfosztották a továbbtanulás lehetőségétől. Képtelenek voltak ebbe belenyugodni. Minden tőlük telhetőt megpróbáltak, hamisságokhoz is folyamodtak, csakhogy tanulmányaikat főiskolákon folytathassák. Legtöbbjüknek nem sikerült a szemfüles irigyek nyilvántartásai miatt. Művelődésüket azonban az emberi rosszindulat képtelen volt megakadályozni. Autodidakta módon fejlődtek és váltak naggyá. Ennek legszebb bizonyítékát nyújtották most, ezekben a minden bosszúvágytól mentes, szépen megfogalmazott és olvasmányos írásaikban.

Marton József

ZENON GROCHOLEWSKI, *Tanulmányok az egyházi házasság- és perjogról, (Fordította Kuminetz Géza),* Szent István Társulat, Budapest 2000, 211.

A magyar nyelvű kánonjogi irodalom újabb páratlan tanulmánykötettel bővült. Zenon Grocholewski érsek, a katolikus egyház legfelsőbb bíróságának, az Apostoli Signatura vezetője, majd a Katolikus Nevelés Kongregációjának prefektusa házasság- és perjogi tanulmányait Kuminetz Géza, a Pázmány Péter

Katolikus Egyetem Hittudományi Karának egyházjogi professzora fordította magyar nyelvre. A kötetben öt tanulmány fordítását találjuk, éspedig:

1. *A vegyes házasságok*: az 1983-as Egyházi Törvénykönyv előtt és után mutatja be ennek aktualitását és komplexitását;
2. *A házasság szentségi méltóságának kizárása, mint önálló házassági semmisségi cím*: a hatályos Egyházi Törvénykönyv előtti vélemények után ismerteti a házasság szentségi jellege kizárásának csekély lehetőségét;
3. *A fellebbezés a házassági semmiségi perek esetében*: a fellebbezés és a védelemhez való jog kapcsolatáról, a bíráskodás kettős fokáról, a tulajdonképpeni másodfokú eljárásról, valamint az okirati eljárásról szól;
4. *Az Apostoli Signatura legfelsőbb bírósága az Egyház bíráskodási struktúrájában*: a legfelsőbb bíróságot, az Apostoli Signaturát szabályzó Pastor Bonus apostoli konstitúció normáinak kialakulását, majd a legfelsőbb bíróságot mutatja be. Ezek után az Apostoli Signatura első, második és harmadik részlege illetékességéről és tevékenységéről, és végül a személyzetéről olvashatunk.
5. *A bíróságok rendeltetése és feladata az Egyházban tekintettel a közigazgatási igazságszolgáltatásra is*: az első részében az egyház rendes bíróságaival foglalkozik, a második részben a közigazgatási igazságszolgáltatást tárja elénk, és végül az egyházi bíróságok teológiai-pasztorális küldetéséről szól.

A „Studia" címet viselő kötet megjelöli a bírói hatalom helyét, mely a szent hatalomhoz tartozik, és nem a civil bíráskodás utánzása, hanem teológiai alappal rendelkezik, hiszen a püspökök, akik e hatalmat a püspökszenteléssel kapják, isteni jog alapján joguk és kötelességük az egyházi bíráskodás: a hívek és egyházi közösségek jogainak orvoslása. E tanulmánykötet lehetőséget biztosít, hogy magyar nyelvterületen az egyházjogászok és bíróságok házasság- és eljárásjogban gyakran felmerülő kérdéseikre megoldást és útmutatást találjanak. Nem utolsósorban pedig azok számára hasznos, akik kánonjogi vagy civiljogi tanulmányokat végeznek.

Kerekes László